EMILE ZOLA

APARTMAN

APARTAMAN

EMILE ZOLA

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüsüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir.

23 Haziran 1941 Milli Eğitim B

akanıHasanÂliYücel

EMILE ZOLA (1840-1902)

19. yüzyıl Fransız edebiyatının en büyük yazarlarından biri olan Emile Zola romanlarıyla bir yandan yeni başlayan Endüstri Çağı'nın toplum ve insan üzerindeki etkilerine, diğer yandan da o dönem Fransa politik tarihine ışık tutan bir ayna olmuştur. Üstelik, o çağda olduğu üzere, Zola'nın romanları Paris gazetelerinde tefrika olarak yayınlanırken yalnızca baskı rekorları kırmakla kalmamış, günümüzde dahi "romanları en çok filme alınan Fransız yazar" olarak kalabilmesini sağlamışlardır.

Zola'nın önemi bunlarla da bitmez: Bir yandan edebiyatta doğalcılık (natüralizm) adıyla yeni bir akımın kurucusu ve en yetkin temsilcisi; diğer yandan çağının önemli tartışmaları ve siyasal kavgalarında taraf olmuştur: Örneğin, eleştirmen kimliğiyle izlenimci (empresyonist) resim akımının ilk savunucusu olarak onların müzelerde yer almalarını sağlayabilmiştir. Veya, ünlü Dreyfus Davası'nın en karanlık günlerinde yazdığı bir gazete makalesiyle tüm Fransa'yı ayağa kaldırmış ve bir anda davanın gidişini değiştirebilmiştir. Kısacası, Hugo, Balzac ve Flaubert gibi dev romancıların sonuncusudur Zola.

***

1840 yılında Paris'te doğan Emile Zola, babasının erken ölümü üzerine yoksul bir çocukluk geçirmiş, olgunluk sınavında başarısız olup liseyi bitiremeyeceğini anlayınca Hachette yayınevinde büro memuru olarak çalışmaya başlamıştır. Bu işi sırasında devrinin önemli yazar ve eleştirmenlerini tanıma fırsatı bulmuş, edebiyata ilgisi artmıştır. Önceleri edebiyat dergilerinde eleştiri, öykü ve şiir ile başlayan yazar, 27 yaşında yayınladığı Therese Raquin (1867) adlı romanın kazandığı büyük başarı üzerine daha sonraki yıllarda tümüyle romancılığa dönmüştür. Zola daha sonra en iddialı projesine girişti. Bu, Rougon-Macquart Ailesi adında 20 ciltlik bir dizi roman olacaktı ve bağımsız olarak okunabilen her bir ciltte bu aile

bireylerinden birinin yaşadıklarını anlatacaktı. Bu olaylar dizisi Fransa tarihindeki en baskıcı ve yoz dönem olan, Louis-Napoleon'un darbesiyle (1851) başlayan İkinci İmparatorluk çağında geçecek ve Paris Komünü (1872) ile son bulacaktı.

1877-1893 arasında tamamladığı Rougon-Macquart dizisi Zola'yı üne ve paraya kavuşturdu. Bu dizi içinde yer alan L'Assomoir (1877), Nana (1880) ve Germinal (1885) adlı yapıtları günümüze kadar en çok okunan ve filme alınan romanları olmuşlardır.

***

Bu arada, ikinci evliliğini de yapıp özel yaşamını düzene koydu. 1870'te Alexandrine Meley ile yaptığı ilk evliliğinden çocuğu olmayınca, uzun süre arkadaşlık ettiği Jeanne Rozerot ile evlenmiş ve bu evlilikten iki çocuğu olmuştur.

Zola daha sonra başka roman dizileri de denedi, fakat hiçbiri Rougon-Macquart dizisi kadar başarılı olamadı.

Zola ve eşi 29 Eylül 1902'de evlerindeki şömineden sızan dumandan uykuda zehirlendiler. Yardım gelebildiğinde Zola ölmüş, karısı kurtulabilmişti. Cenazesi devlet töreniyle kaldırılıp Pantheone'a gömüldü.

***

Dreyfus Olayı. Fransız ordusunda görevli Albert Dreyfus adındaki genç bir subay Almanya hesabına casusluk ettiği iddiasıyla vatana ihanet suçundan yargılanmış ve 1 894 yılında ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. Ancak, bu davada kanıtların yeterli olmadığı ve kararda Dreyfus'ün Yahudi asıllı olmasının etkili olduğu kısa sürede anlaşılmıştı. Fransız basınında başlayan ve 12 yıl süren bu tartışma dönemin toplumsal ve siyasal yapısında derin izler bırakmıştır. Dreyfus'un suçsuz olduğuna inanan Zola 13 Ocak 1898 tarihli L'Aurore gazetesinin ilk sayfasını tümüyle kaplayan ve ünlü J'Accuse! (Suçluyorum!) sözleriyle başlayan bir açık mektup yayınladı. Bu yazı üzerine, orduya hakaret suçuyla yargılandı ve mahkûm edildi. Zola yargıtay kararını beklemeden İngiltere'ye kaçtı. Daha sonraki gelişmeler sonucu, Dreyfus kararı bozuldu ve Zola Fransa'ya geri döndü.

Geçtiğimiz yıl (1998) Zola'nın anısına J'Accuse! mektubunun dev bir kopyasının bez afişi Paris alanlarında sergilendi.

***

Apartman (Pot-Bouille) adlı roman 20 ciltlik Rougon-Macquart Ailesi dizisinin 10. kitabıdır. Bu çeviriyle Türkçede ilk kez yayınlanmaktadır.
Zola dizide daha önce yayınladığı L'Assomoir (Türkçe'ye Sen Bir Melektin adıyla çevrilen) romanında alkolik bir işçi ve ailesinin yaşadığı yoksulluğu anlatarak endüstri devrimini suçlamıştı. Kendi sözleriyle "Şimdi kentsoylu sınıfıyla hesaplaşma zamanı geldi", diyerek yazmaya başladığı Apartman (Pot-Bouille) adlı romanında, o yıllarda yeni başlayan apartman yaşamı ortamında, saygın kentsoyluların kirli çamaşırlarını ortaya dökmektedir. Roman yayınlandığı andan başlayarak tartışmalar yaratmış, aşağılama ve müstehcenlik suçlamalarıyla birçok hukuk davasına yol açmıştır. Zola'nın en sürükleyici romanlarından biridir.

Bekir Karaoğlu

1. KİTAP

I

Octave'ı getiren üç sandık yüklü at arabası sokağın başında durdu. Kasım ayının karanlık öğleden sonrasında havanın soğuk olmasına aldırmayan genç adam camlardan birini açıp dışarı baktı. İç içe geçmiş sokaklarda insanların kaynadığı bu kalabalık mahallede birden kararan güne şaşırmıştı. Depreşen atlarına söven arabacılar, kaldırımlarda birbirine çarparak geçen insanlar, mağazalardan akan tezgahtar ve müşteriler onu şaşırtıyordu; çünkü her ne kadar Paris'in daha temiz olmasını umuyorsa da bu koşuşturmacayı beklemiyor, buranın gözüpek adamların iştahına açık bir kent olduğunu duyumsuyordu. Arabacı eğilerek sordu:

- Choiseul Geçidi mi demiştiniz?

- Hayır; Choiseul Sokağı... Yeni bir ev olduğunu sanıyorum.

Araba hemen yandaki sokağı dönünce ev baştan ikinci konumdaydı: Dört katlı büyük apartmanın taş duvarları komşu evlerin yosunlaşmış duvarları yanında pek kararmamış sayılmazdı. Kaldırıma inen Octave evi, aşağıdaki ipekçi dükkanından ortadaki giriş katına ve en üstte terasa açılan geri daireye kadar şöyle bir süzdü. Birinci katta küçük kadın başı yontularıyla süslü balkon demirleri, taş üzerine doğrudan yontulmuş pencere doğramaları vardı. Onun altındaki giriş kapısı çok daha süslüydü, iki meleğin tuttuğu kapı numarası gaz lambasıyla aydınlatılmıştı.

Sarışın, şişman bir adam kapıdan çıkarken Octave'ı görünce durakladı:

- Vay! Geldiniz demek! Sizi yarın bekliyorduk.

- Plassans'dan bir gün önce ayrıldım, dedi genç adam; yoksa oda henüz hazır değil mi?

- Oh! Hazır, hazır... On beş gün önceden kiraladım ve hemen istediğiniz gibi döşettim. Gelin sizi dairenize götüreyim.

Octave'ın itirazlarına karşın onunla içeri girdi. Arabacı üç sandığı kaldırıma indirmişti. Kapıcı dairesinde dikilen, yüzü diplomat traşlı bir adam ciddi bir yüzle Moniteur gazetesini gözden geçiriyordu. Ama

kapısı önüne yığılan üç sandıkla ilgilenmeye gönül indirdi; dışarı gelip kendi deyimiyle üçüncü katın mimarına sordu:
- Mösyö Campardon, gelen beklediğiniz bay mı acaba?
- Evet, Mösyö Gourd, bu bay dördüncü kattaki odayı adına kiraladığım Mösyö Octave Mouret. Odasında yatacak ve yemekleri bizimle yiyecek... Bay Mouret karımın akrabalarından olur.
Octave girişteki yapay mermer duvarları ve tavan süslemelerini inceliyordu. Dipteki betonla kaplanmış avlu soğuk bir hava veriyordu. Avlunun köşesinde bir arabacı koşumlarını bezle siliyordu. Bu avlunun güneş gördüğü söylenemezdi. Bu arada kapıcı Gourd sandıkları inceliyordu. Onları ayakkabısıyla yoklayıp ağır olduklarını anlayınca daha saygılı oldu; servis merdiveninden taşıtmak için bir hamal arayacağını söyledi. Kapıdan içeri bağırdı:
- Madam Gourd, ben çıkıyorum.
Kapıcı dairesinde, döşemesi kırmızı çiçekli halıyla kaplı küçük bir salon görünüyordu. Kapısı yarı aralık bir yatak odasında koltuğa uzanmış, başı kurdeleli şişman bir kadın hiçbir şey yapmadan oturuyordu.
- Haydi! çıkalım, dedi mimar Campardon.
Koridorun maun kapısını iterken kapıcı hakkında bilgi vermek istedi:
- Mösyö Gourd daha önce Dük dö Vaugelade'ın hizmetinde çalışmış.
- Öyle mi? dedi Octave.
- Evet; sonra Mortla Ville'den dul bir kadınla evlenmiş, hatta orada bir evleri var. Emekliye ayrılmak için kira gelirlerinin üçbin franka çıkmasını bekliyorlar. Çok uygun bir kapıcı ailesi...
Koridor ve merdivenin süslenmesi için epey uğraşılmıştı. Yaldızlı bir kadın büstü üzerine kondurulmuş üç gaz lambası, duvarlardaki yapay mermerler, demir trabzanın maun kaplaması ve merdivenlerdeki kırmızı halı göz kamaştırıyordu. Ama Octave'ın dikkatini çeken başka şeydi: Havada bir sera sıcaklığı, birisinin yüzüne üflediği sıcak bir soluk var gibiydi. Sordu:
- Ah! merdivenleri de ısıtıyorlar, öyle mi?
- Sanıyorum, dedi Campardon. Şimdilerde yaşamasını bilen ev sahipleri bu harcamadan kaçınmıyorlar. Bu apartman çok, çok iyidir... Göreceksiniz, azizim, dairelerde oturanlar çok uygun insanlardır.

Merdivenleri çıkarken bir yandan da dairelerde oturanları sayıyordu. Her katta biri ön cepheye, öteki avluya bakan iki daire vardı. Önce giriş katının tümünü kaplayan ve ipekçi dükkanının sahibi Mösyö Auguste Vabre'dan söz etti. Kendisi apartman sahibinin büyük oğluydu. Birinci katın avlu tarafındaki dairede mal sahibinin diğer oğlu Teophile Vabre, ön tarafta da mal sahibinin damadı ve yargıtayda danışman olan Mösyö Duveyrier kayınbabasıyla birlikte oturuyordu.

- Daha kırk beş yaşında yüksek mahkemede görevli, nasıl yaman adam, değil mi? dedi Campardon ve ekledi: Her katta su ve havagazı tesisatı var.

Her katın holünde, merdiveni soluk bir gün ışığıyla aydınlatan bir pencere ve önünde küçük bir banket vardı. Mimar yaşlı kimselerin burada oturup soluk alabileceklerine dikkat çekti. İkinci katı geçerken dairelerde oturanlar hakkında bilgi vermeyince Octave sordu:

- Ya burada kimler oturuyor?

- Ah! Onları kimse ne tanır, ne de görür. Her yerde ufak bir kusur bulunur derler ya... Adam muhasebecilik yapıyormuş.

Bunu söylerken aşağı gören bir anlatımı vardı. Ama üçüncü katta neşesi yerine geldi. Avluya bakan daire ikiye bölünmüştü: Birinde yalnız yaşayan talihsiz bayanın adı Madam Juzeur'dü. Diğerini kiralamış olan çok soylu beyefendi haftada bir gün işleri için geliyordu. Campardon bunları söylerken bir yandan da ön tarafa bakan dairenin kapısını açıyordu:

- Burası da bizim yerimiz; içerden anahtarınızı almam gerekiyor... Önce sizin odanıza çı kalım, sonra eşimle görüşürsünüz.

Yalnız kaldığı o iki dakika içinde Octave merdivendeki sessizliğin içine işlediğini duyumsadı. Trabzana eğilip aşağı ve yukarı baktı. Bu sessizlik sıkı   sıkıya kapalı kentsoylu salonlarının ölü sessizliğiydi. Kapalı kapılar ardında dürüst kazanılmış paraların uçurumları vardı. Campardon anahtarla geri geldi.

- Şimdi sizin kata çıkalım. Komşularınız mükemmel insanlar: Ön tarafta Josserand ailesi var: Baba Saint-Joseph kristal fabrikasında kasadarlık yapıyor. Evlenecek iki kızları var. Sizin taraftaki komşunuz Pichon ailesi; para içinde yüzmüyorlar, ama terbiyeli bir karı koca... Böyle bir apartmanda bile her yerin kiralanması gerekir, değil mi?

Üçüncü kattan sonra kırmızı halı bitiyor, gri bir muşamba başlıyordu. Böyle saygın bir evde oturacağı için keyiflenen Octave bunu biraz buruk karşıladı. Odasına giden koridora doğru mimarın peşinden yürürken, yandaki yarı açık kapıdan bir beşiğin başında duran genç bir kadın gördü. Kadın gürültüye başını kaldırdı. Sarışın kadının açık renk gözleri boş boş bakıyordu. Octave'ın zihninde bu bakış kaldı, çünkü kadın yakalanmış gibi yüzü kızararak kapıyı kapadı.

Campardon sonunda servis merdivenine bitişik bir kapının önünde durdu. Daha yukarda hizmetçilerin odaları bulunuyordu.

- İşte burası sizin yeriniz.

Oldukça büyük ve kare şeklindeki oda mavi çiçekli gri duvar kâğıtlarıyla kaplı ve sade döşenmişti. Bir paravanayla ayrılan yatağın bir köşesinde el yıkamaya yetecek kadar bir tuvalet masası konmuştu. Octave doğrudan pencereye gitti. Yeşilimsi bir aydınlığın düştüğü avluda beton zeminin bir kenarında bakır bir musluk parlıyordu. Ve yine sessizlik; birbirinin eşi beyaz perdeli sıra sıra pencerelerde ne bir çiçek saksısı, ne bir kuş kafesi bulunuyordu. Sol taraftaki bitişik apartmanın duvarını saklayabilmek için üzerine yalancı pencereler boyanmıştı.

- Ah! Burası tam bana göre! dedi Octave sevinçle.

- Sahi, değil mi? Kendime kiralıyormuş gibi döşettim. Mobilyalar nasıl? Genç bir adama başlangıç için bu kadarı yeterli. Daha sonra, bakarız...

Octave onun ellerini sıkarak teşekkür etmek isteyince, ciddi bir sesle ekledi:

- Yalnız, azizim, sakın ha! Burada fazla gürültü etmek yok; özellikle kadın getirmeyin! İnanın bana, bir kadın getirdiğiniz duyulursa ayaklanma olur.

- Endişe etmeyin, derken genç adam biraz endişeliydi.

- Yok, sahiden söylüyorum, başı derde girecek olan benim... Evi gördünüz: Yüksek bir kentsoylu ahlakına sahip, hatta aramızda kalsın, biraz fazla saygın bir havası var. Gördüğünüz gibi, ne bir ses, ne bir gürültü... Bir şey olur da Mösyö Gourd mal sahibi Mösyö Vabre'a şikayet ederse ikimizin de başı belaya girer. Öyleyse, ikimizin de iyiliği için, apartmana saygılı olun.

Bu kadar saygınlığı beğenen Octave ant içti. O zaman Campardon, çevresine bir göz atıp göz kırptı ve fısıltılı bir sesle:

- Ama dışarda kimse size karışamaz, değil mi? Paris bu işler için yeterince büyük, herkese yer var. Aslında benim gibi bir sanatçı bunları umursamaz.

Bir hamal sandıkları çıkarıyordu. Yerleşme bitince mimar Octave'ın temizlenişini bir baba gibi izledi. Sonra ayağa kalktı:

- Şimdi, inip karımı görelim.

Üçüncü kattaki dairelerine gelindiğinde esmer, ince yapılı ve fettan bir hizmetçi kız hanımının işi olduğunu bildirdi. Campardon genç dostunu rahat ettirebilmek için ona daireyi gezdirdi. Yaldızlı ve beyaz boyalı büyük salonun yanında yeşile boyalı küçük bir salonu çalışma odasına dönüştürmüştü. Yatak odasına giremediler; daha sonra girdikleri yemek odası tümüyle ahşap döşeliydi. Octave hayran kalmıştı:

- Ah! Ne kadar zengin duruyor!

- Gerçekten öyle. Bu ev göze hoş gelecek biçimde yapılmış, ama duvarları fazla kurcalamamak gerekiyor; on iki yıllık yapı, şimdiden çatlaklar başlamış... Ama yine de sağlam sayılır, bizi götürür.

Solda avluya bakan oda kızı Angele'in yatak odasıydı; bembeyaz boyası bu kasım akşamında odaya bir mezar hüznü veriyordu. Koridorun sonundaki mutfağı, her şeyi görmek gerekir diyerek mutlaka göstermek istedi.

- Girin, dedi kapıyı iterek.

Mutfakta bir gürültü koptu. Soğuk olmasına karşın ardına kadar açık olan pencerenin önünde esmer hizmetçi kız ve yaşlı, şişman aşçı kadın vardı. İkisi de sırtları gerilmiş bir biçimde avludan aşağı bağırıyorlardı. Dar avlunun karanlığından yükselen kahkaha ve sövgü dolu bağırışlar onlara yanıt veriyordu. Bu sanki bulaşık suyunun boca edilmesi gibi bir şeydi; tüm apartmanın hizmetçileri içlerini boşaltıyorlardı. Octave ana merdivenin saygın havasını anımsadı.

İki kadın bir önseziyle geri döndüler. Efendilerini bir beyle birlikte karşılarında görünce donakaldılar. Hafif bir ıslık sesi üzerine avludaki tüm pencereler birer birer kapandı ve o ölüm sessizliği geri geldi.

- Nedir bu, Lisa? diye sordu Campardon.

- Ah efendim, dedi hizmetçi kız, yine pasaklı Adele penceresinden aşağı hayvan barsakları atmış. Efendim Mösyö Josserand'a iki çift laf etse iyi olur.

Campardon bu işe karışmak istemediğinden ciddi bir yüzle geri çıktı. Çalışma odasına döndüklerinde Octave'a yaptığı açıklamaları sürdürdü:

- İşte gördüğünüz gibi, her katta aynı yerleşim düzeni yineleniyor. Ben üçüncü katta olduğum halde iki bin beş yüz frank kira ödüyorum. Kiralar her geçen gün artıyor... Mösyö Vabre bu apartmandan en az yirmi iki bin frank kira alıyordur. Daha da artacağı söyleniyor, çünkü Borsa Alanı'ndan Opera'ya yeni bir cadde açılacağı söyleniyor. Şu işe bakın, on iki yıl önceki yangından ucuza kapattığı arsaya yaptığı bu yapının böyle değerleneceğini kim bilebilirdi ki?

Çalışma odasındaki resim masasının üzerinde Octave küçük bir Meryem Ana yontusu gördü. Şaşkınlığını gizleyemeden Campardon'a baktı, çünkü onu Plassans'da dine pek önem vermediği günlerinden tanıyordu. Ah! Size söylememiştim, dedi Campardon hafifçe kızararak. Evreux Bölgesi kiliselerinin resmi mimarlığına atandım. Fazla bir şey değil, yılda iki bin frank kadar bir şey getiriyor işte. Arada bir oraya kadar gitmek gerekiyor. Ama bizim işimizde insan kartvizitine kilise mimarı yazdırabilirse iyi oluyor. Yüksek sosyetede aldığım işleri bir bilseniz.

Konuşurken Meryem Ana yontusuna bakıyordu.

- Aslında bu din işleri benim umurumda değil! diye söylendi.

Fakat Octave'ın güldüğünü görünce endişelendi. Bu genç adama niye açık konuşuyordu ki? Ciddi bir sesle cümlesini düzeltmeye çalıştı:

- Umurumda veya değil... ah, azizim, siz de buralarda biraz yaşayınca herkes gibi davranacaksınız.

Böylece kırk iki yaşından, yaşamın boşluğundan söz ederek şişman karnıyla çelişkili bir karaduygu havasına büründü. IV. Henri gibi sakal traşı ve dağınık saçlarıyla vermeye çalıştığı sanatçı havasının gerisinde zekası kısıtlı, iştahı büyük bir kentsoylunun köşeli çenesi göze batıyordu.

Octave'ın gözleri planların arasında bir Gazette de France gazetesine takıldı. Daha da zor durumda kalan Campardon zile basıp hizmetçi kızı çağırdı, madamın hazır olup olmadığını sordu. Evet, doktor gitmek üzereydi, madam birazdan içeri gelecekti.

- Madam Campardon hasta mı? diye sordu genç adam.
- Hayır, her zamanki hali, diye sıkıntılı bir sesle yanıtladı mimar.
- Ah! Nesi var?

Campardon sıkıntısını atamıyordu; doğrudan yanıt vermedi:

- Kadınları bilirsiniz, her zaman bir yerleri hastadır... On üç yıldır, düşük yaptığından beri böyle... Bunun dışında sağlığı iyi. Hatta onu biraz şişmanlamış bulacaksınız. Octave üstelemedi. Tam o sırada Lisa elinde bir kartvizitle geliyordu; mimar genç adamdan özür dileyerek karısıyla sohbet etmesini istedi ve salona doğru seğirtti. Octave salon kapısının bir anlık açılıp kapanması arasında bir papaz cüppesi gördü. Aynı anda Madam Campardon içeri girdi. Octave onu tanıyamadı. Çocukken Plassans'da Yol ve Köprü İşleri müfettişi Mösyö Domergue'in kızı o zamanlar yirmi yaşında olmasına karşın ergenlikten çıkmamış gibi zayıf ve çirkindi; şimdi dolgun vücutlu, beyaz tenli, gözlerinde obur bir kedinin bakışları olan bu kadın, pek güzel olamamıştı ama otuz yaşının olgunluğu ona bir güz meyvesinin baygın güzelliğini veriyordu. Genç adam onun yürürken zorluk çektiğini fark etti.

- Ah! koca adam olmuşsunuz, dedi Madam Campardon iki elini uzatarak. Son ziyaretimizden bu yana ne kadar boy atmışsınız!

Uzun boylu, bıyıklı ve sakalı bakımlı bu genç adama yaşını sorup yirmi iki yaşında olduğunu öğrenince, yirmi beşinde gösterdiğini söyleyerek karşı çıktı. En basit bir hizmetçi bile olsa, bir kadının karşısında olmaktan mutluluk duyan genç adam dudaklarında bir gülümseme, kadife tatlılığında bakışlarıyla onu okşuyordu.

- Ah! Evet, çok büyüdüm... Anımsıyor musunuz, kuzininiz Gasparine bana bilya alırdı? Sonra ona Plassans'taki anne ve babasından haberler iletti. Bay ve Bayan Domergue emekli olup çekildikleri evde mutluydular; ama yalnızlıktan yakınıyorlardı. Bir inşaat işi için Plassans'a gelen Campardon'un küçük Rose'u alıp götürmesini hâlâ bağışlamamışlardı. Sonra genç adam sözü kuzin Gasparine'e getirdi, çünkü ergenlik çağındaki bir merakını gidermek istiyordu: O

zamanlar mimar Campardon güzel ve uzun boylu Gasparine'e deli gibi aşıktı, sonra birden otuz bin franklık çeyizi olan sıska Rose ile evlenmişti. Kavgalar, gözyaşları ve diğer kızın Paris'teki terzi halasına kaçışı... Fakat pembe yanaklı ve sakin Madam Campardon anlamamış gibiydi; genç adam bir şey öğrenemedi.

- Ya sizinkiler? diye sordu kadın. Bay ve Bayan Mouret nasıllar?
- Çok iyiler, teşekkür ederim. Annem artık bahçesinden çıkmıyor. Banne Sokağı'ndaki ev aynen bıraktığınız gibi.

Madam Campardon ayakta durmaktan hemen yorulup bir divana oturdu, geceliğinin içinden ayaklarını uzattı. Octave alçak bir tabure alıp onun yanına oturdu. Konuşurken bakışlarını hayranlıkla onun yüzüne kaldırıyordu. Kadınların ruhuna işlemesini bilen bu genç adam on dakika sonra onunla eski dost gibi sohbet ediyordu.

- İşte sizin yanınızda pansiyoner gibi oldum. Göreceksiniz, iyi anlaşacağız... Plassant'taki bu küçük çocuğu anımsayıp onunla ilgilenmeniz ne kadar güzel.
- Hayır, bana teşekkür etmeyin. Ben yerimden kımıldamayacak kadar tembelim. Her şeyi Achille halletti. Zaten annemin sizin Paris'e gelip bir pansiyonda kalmak istediğinizi yazması yeterliydi.Yabancıların yanında niye kalacakmışsınız? Hem bize de arkadaşlık edersiniz.

Octave işlerinden söz etti. Ailesinin hatırı için lise diploması aldıktan sonra, Marsilya'da üç yıl bir tuhafiye mağazasında gezici eleman olarak çalışmıştı. Ticaret onu çekiyordu; kadınlara lüks kumaşlar satmak sanki onları baştan çıkarmak gibiydi; hayran bakışlar, gönül alıcı sözler... Sonra, Paris'e gelebilmesini sağlayan o beşbin frankı nasıl kazandığını kahkahalarla anlattı.

- Mağazada bir giysilik Hint kumaşı vardı, eski bir desen, harika motifler. İki yıldır depoda tutuyorlardı. Aşağı Alpler'i dolaşacağım sırada tümünü kendi hesabıma yanıma aldım. Oh! bir tutuldu, bir tutuldu! Kadınlar topları kapışıyorlardı; bugün o bölgede benim Hint kumaşımdan giysisi olmayan kadına raslayamazsınız. Doğrusu ben de onları çekmesini biliyordum; hepsi de ben ne dersem yapacak hale gelmişlerdi.

O gülerken Madam Campardon bu Hint kumaşını düşünüyor ve ayrıntıları soruyordu. Kırmızı bir zemin üstünde küçük çiçekleri var

mıydı? Yazlık bir giysi için bu kumaşı o kadar aramıştı ki...
- İki yıl dolaştım, dedi genç adam. Artık yeter, Paris'i fethetmeye geldim. Hemen bir iş arayacağım.
- Nasıl?! diye atıldı kadın. Achille size söylemedi mi? Size iş buldu bile, hem de burada iki sokak ötede.
Genç adam teşekkürler ediyor, abartılı bir şaşkınlık içinde işi şakaya alıyor, belki de akşama odasında yüz bin franklık bir desteyle bir de eş olup olmayacağını soruyordu. O sırada on dört yaşlarında, uzun boylu ve çirkin, sarışın bir kız çocuğu odaya girdi. Ürkek bir biçimde geri çıkmak istedi.
- Gel, korkma, dedi Madam Campardon. Bu bay daha önce sözünü ettiğimiz Mösyö Octave Mouret. Sonra genç adama döndü:
- Kızım Angele... Son ziyaretimizde onu götürmemiştik, çünkü çok narindi. Ama şimdi iyileşiyor.
Angele, ergenlik çağındaki kızların somurtkan haliyle gelip annesinin yanına sokuldu. Arada bir yan gözle, kendisine gülümseyen adama bakıyordu. Bu arada Campardon geri geldi. Neşeliydi ve heyecandan yanakları parlıyordu. Kopuk birkaç cümleyle karısına mutlu raslantıyı anlattı: Saint-Roch kilisesinden Rahip Mauduit gelmişti. Ufak bir onarım istiyordu, ama daha büyük işler için iyi bir fırsattı. Sonra, bunları Octave'ın önünde anlatmış olmanın sıkıntısıyla ellerini çırptı:
- Pekâlâ! Ne yapıyoruz şimdi?
- Ama siz çıkıyordunuz, dedi Octave. Sizi alıkoymak istemem.
- Achille, diye mırıldandı Madam Campardon, şu işten söz etsene, Hedouin'in mağazasındaki...
- Ah! unutuyordum, tabii... Azizim, bir tuhafiyecide baş tezgahtarlık işi var. Tanıdığım önemli biri sizin için konuştu. Sizi bekliyorlar. Saat daha dört olmadı, isterseniz sizi götüreyim, bir konuşun.
Octave kravatsız olduğunu düşünerek karar veremiyordu. Ama Madam Campardon giyiminin uygun olduğunu söyleyince kabul etti. Kapıda genç kadının yorgun bir biçimde uzattığı yanağını öpen kocası "Hoşçakal tatlım... Hoşçakal bir tanem..." diye mırıldandı. Şapkalarını alırken genç kadın akşam yemeğini saat yedide yiyeceklerini anımsattı. Onları izleyen Angele yan odada bekleyen piyano hocasının yanına girdi. Onun sert bir vuruşuyla çınlayan

piyano sesi merdivenlere yayıldı. İki adam merdivenleri inerken her katta dairelerden piyano sesleri geliyordu.
Sokakta Campardon bir süre düşünceli düşünceli yürüdü. Sonra, orada aklına gelmiş gibi sordu:
- Matmazel Gasparine'i anımsıyor musunuz? Şimdi Hedouin mağazasında birinci kız olarak çalışıyor. Onu da görmüş olursunuz.
Octave merakını giderme zamanı geldiğini düşündü:
- Ah! O da sizde mi kalıyor?
- Hayır, hayır! dedi şiddetle mimar gücenmiş gibi. Sonra genç adamın bu çıkıştan şaşırdığını görünce sesini yumuşattı:
- Hayır, karım onunla artık görüşmüyor. Bilirsiniz, ailelerde böyle şeyler... Ben ona rasladım ve tabii elimi kaçıramazdım, değil mi? Zaten zavallı kız zor geçiniyor. Böylece iki kadın haberlerini benden alıyorlar. Bu aile kavgalarında işi zamana bırakmak gerek. Octave onu evliliği konusunda sıkıştırmak istiyordu ki mimar sözünü kesti:
- İşte geldik!
Mağaza Neuve-Saint-Augustin ile Michodiere sokaklarının kesiştiği yerdeydi. Giriş katındaki iki pencere arasındaki tabelada büyük yaldızlı harflerle Au bonheur des dames, 1822 yazılıydı. Vitrin camları üzerinde de kırmızı renkli harflerle sahiplerinin adları yazılmıştı: Deleuze, Hedouin ve Ort. Campardon açıkladı:
- Pek modern sayılmaz, ama dürüst ve saygın bir mağazadır. Eski bir tezgahtar olan Mösyö Hedouin, Deleuze kardeşlerden büyüğünün kızıyla evlendi. Kayınpeder iki yıl önce ölünce mağazayı şimdi genç çiftle yaşlı amca Deleuze yönetiyor. Madam Hedouin'i görmelisiniz, gerçek bir işkadını. Girelim.
Mösyö Hedouin alım için Lille'de bulunduğundan, onları Madam Hedouin karşıladı. Kulağının arkasında bir kalemle ayakta iki tezgahtara buyruklar yağdırıyordu. Siyah giysisinin üzerinde beyaz bir yaka ve kısa bir erkek kravatı taşıyan kadın Octave'a o kadar uzun boylu ve güzel göründü ki her zaman rahat olan genç adam kekeledi. Her şey birkaç dakika içinde halledildi.
- Pekâlâ! dedi Madam Hedouin her şeye alışık bir iş kadını edasıyla, madem ki bugün serbestsiniz, mağazayı bir gezin.

Bir hademe çağırıp Octave'ın yanına kattı. Bu arada, Campardon'un bir sorusu üzerine, Matmazel Gasparine'in iş için dışarda olduğunu söyledikten sonra tezgahtarlara kısa buyruklar vererek işini sürdürdü:
- Oraya değil, Alexandre... İpeklileri üste koyun. Bu aynı marka değil, dikkat edin! Campardon Octave'a akşam yemeği için uğrayacağını söyleyip ayrıldı. Genç adam iki saat süreyle mağazayı gezdi. Burası pek iyi aydınlatılmamış, mahzeninden kumaş topları taşan, müşterilerin rahat gezemediği küçük bir yerdi. Birkaç kez Madam Hedouin ile karşılaştı, ama kadın tüm dikkatini işine vermiş olduğundan onu görmedi bile. Bu kadın tüm çalışanların gözüne baktığı, beyaz ellerinin en ufak bir buyruğuna koştuğu bir denge merkezi gibiydi. Octave onun kendisiyle bir daha ilgilenmemesine kırılmıştı. Yediye çeyrek kala mahzenden çıkarken ona Campardon'un birinci katta Matmazel Gasparine'le olduğunu söylediler. Birinci katta bu kızın baktığı bir iç çamaşırı bölümü vardı. Merdivenin başında karşılıklı yığılmış kutuların arkasına geldiğinde genç adam durakladı: mimar Gasparine'le "sen"li konuşuyordu.
- Sana ant içerim ki hayır! diye haykırdı Campardon,
sesini alçaltmayı unutarak. Bir sessizlik oldu.
- Onun sağlığı nasıl? diye sordu genç kız.
- Nasıl olsun ki! Her zamanki gibi. Kah iyi, kah kötü. Artık iyileşmeyeceğini, her şeyin bittiğini o da biliyor. Gasparine üzülmüş gibiydi.
- Zavallı dostum, acınacak durumda olan sensin. Ama ne yapalım, sen de kendi başının çaresine bakıyorsun... Ona, hastalığına ne kadar üzüldüğümü söyle... Campardon kadının sözlerini bitirmesini beklemeden omuzlarını yakalayıp dudaklarından öpmeye başladı. Gaz sobalarının ağırlaştırdığı bu alçak tavanlı yerde kadın bu öpüşlere karşılık verirken mırıldanıyordu:
- Gelebilirsen, yarın sabah altıda... Yatak dinlenmesi alacağım. Kapıyı üç kez vur. Şaşkınlık içindeki Octave anlamaya başlamıştı. Öksürerek ortaya çıktığında onu bir sürpriz daha bekliyordu. Gasparine kuru bir dal gibi, kare şeklindeki çenesi ve sert saçlarıyla çirkin biri olmuştu. Eski güzelliği yalnızca iri gözlerinde kalmıştı. Nasıl

ki sarışın Rose geç gelen güzelliğiyle onu büyülemişse, kıskanç alın çizgileri, ateşli dudaklarıyla bu kadın da onun içini alevlendirdi.
Tanışma sırasında Gasparine kibar ve uzaktı; Plassans'ı anımsadığını söylemekle yetindi. Aşağı inerken Campardon'la birlikte ikisinin elini sıktı. Kapıdan çıkarken Madam Hedouin genç adama iki kelime söyledi:
- Yarın bekliyoruz.
Arabaların gürültüsü ve kalabalığın içinde genç adam Madam Hedouin'in güzel ama sevimsiz olduğunu söylemeden edemedi. Mağazaların gaz lambasıyla aydınlatılmış pencerelerinden soğuk ve kara kaldırıma beyaz ışık kareleri düşüyordu. Neuve-Saint-Augustin sokağını dönerken mimar küçük dükkanlardan birinin önünde başıyla selam verdi.
İnce yapılı ve zarif bir kadın dükkanın kapısında durmuş, üç yaşlarında küçük bir çocuğunu yola çıkmaması için elinden tutuyordu. Kadın yanındaki dükkan sahibi olduğu belli olan gri saçlı yaşlı bir kadınla konuşuyordu. Karanlıkta Octave kadının yüz çizgilerini seçemedi, ama iki güzel göz bir an için ona baktılar. Arkalarındaki dükkanın derinliklerinden rutubet ve küf kokusu geliyordu.
- Bu bayan apartman sahibimizin küçük oğlu Theophile Vabre'ın karısı Madam Valerie'dir, dedi Campardon. Size birinci katta oturduklarını söylemiştim. Çok kibar bir kadın. Sokağın en eskisi olan bu dükkanda doğup büyüdü; anne ve babası Louhette'ler, hâlâ dükkanı işleterek geçinmeye çalışıyorlar. Zamanında çok kazandılar, ama artık iş yapmıyor. Octave vaktiyle bir top kumaşın tabela görevi yaptığı bu eski Paris dükkanlarını anlayamıyordu. Dünyalar verseler böyle bir mağara deliğinde yaşamayacağına ant içiyordu.
Konuşarak üçüncü kata çıktılar. Madam Campardon onları bekliyordu. Gri ipek bir elbise giymiş, saçlarını yapmış, her bakımdan özenli bir görünüm almıştı. Campardon iyi bir kocanın heyecanıyla onu öptü:
- İyi akşamlar, tatlım...
Akşam yemeği çok güzel geçti. Madam Campardon önce Deleuze ve Hedouinlerden söz etti: Tüm mahallenin saygı duyduğu bir aileydi bu. Sonra konuşma, sandalyesinde dimdik oturarak yemeğini yiyen

Angele'e çevrildi. Annesi onu evde eğitiyordu, bu daha emindi. Fazla bir şey söylemedi, ama göz kırpmasından anlaşıldığı kadarıyla, yatılı okullarda kızlar kötü şeyler öğrenebilirdi. O arada genç kız muziplik yaparak tabağını çatalın üzerinde dengede tutmaya çalışıyordu. Servis yapmakta olan Lisa ona çarpıp tabağı kı rma tehlikesi geçirince bağırdı:

- Matmazel, doğru otursanıza!

Delice bir gülüş Angele'in yüzünde bir an görünüp kayboldu. Madam Campardon başını sallamakla yetindi; sonra, Lisa tatlı getirmeye gittiğinde onu övdü: Çok akıllı, çalışkan, başının çaresine bakmasını bilen bir Paris kızı. Örneğin, aşçı kız Victoire olmasa da olurdu, çünkü pasaklıydı; ama yaşlı olduğu ve kayınbabasının evinden geldiği için onu tutuyorlardı. Sonra, hizmetçi kız elinde elma tabağıyla gelirken Madam Campardon Octave'ın kulağına eğildi:

- Çok namusludur; henüz bir ayıbını görmedim. Ayda bir kez uzakta oturan teyzesini görmek için izin alır.

Octave Lisa'ya bakıyordu. Sinirli, tahta göğüslü ve göz kapakları morarmış olan bu kız anlaşılan teyzesinin evinde iyi bayram ediyor olmalıydı. Ayrıca, Octave annenin eğitim konusundaki görüşlerine katılıyordu: bir genç kızın yetişmesi ağır bir sorumluluktu, sokağın soluğundan bile uzak tutmalıydı. Bu arada Angele, tabak değiştirmek için yanında eğilen Lisa'nın her defasında bacaklarını çimdikliyordu. İkisi de göz kırpmadan bu oyunu sürdürüyorlardı.

- Bence insan kendi gözünde iffetli olmalı, diyordu mimar. Ben bir sanatçıyım, başkalarının düşüncesine aldırmam.

Yemekten sonra gece yarısına kadar salonda oturuldu. Madam Campardon yorgun görünüyordu; yavaş yavaş kanapeye uzanıp kendinden geçer gibi oluyordu.

- Rahatsız mısın, tatlım? diye sordu kocası.

- Hayır, dedi kadın yarım bir sesle. Her zamanki ağrım. Sonra kocasına bakıp yavaşça sordu:

- Onu gördün mü mağazada?

- Evet... Bana seni sordu.

Rose'un
gözlerinde
birkaç damla yaş
vardı:

- Nasıl olsa o sağlıklı, tabii.
- Hadi, hadi, diye onu saçlarından öptü mimar; yalnız olmadıklarını unutmuştu. Yine kendine zarar vereceksin. Benim yine de seni sevdiğimi bilmiyor musun, tatlım? Octave bu yakınlığa katılmamak için pencereye gitmişti; camda Madam Campardon'un yansıyan yüzünü inceliyordu; bu kadın acaba durumu biliyor muydu? Sonra Octave onlara iyi geceler dileyip çıktı. Elindeki kandille merdivenleri tırmanmak üzereyken bir giysi hışırtısı işitti. Kibarlık gösterip yana çekildi. Dördüncü kattaki Madam Josserand ve iki kızı bir çağrıdan dönüyor olmalıydılar. Yanından geçerlerken şişman ve gösterişli anne onun yüzüne dikkatle baktı. Büyük kız yanından ürkekçe uzaklaşırken, küçüğü şaşkın bir gülüşle ona bakıyordu. Küçük yüzü, beyaz teni ve sarıya çalan kahverengi saçlarıyla güzel bir kızdı bu. Hareketleri genç bir gelin gibi kıvrak, tavırları özgürceydi. Giysilerin etekleri sonunda gözden kayboldu ve kapıları kapandı. Octave bir süre bu neşeli gözleri düşündü.

Sonra merdivenleri çıktı. Maun kapılar ardında iffetli yatak odalarında uyuyan namuslu ailelerin sessizliği, bir gaz lambasının aydınlattığı bu merdivenlere şimdi daha bir saygınlık veriyordu. O ara bir gürültü duyup eğildi: Kapıcı Mösyö Gourd son gaz lambasını da söndürmek üzereydi. Ve sonra ev karanlığa gömüldü.

Ama Octave uzun süre uyuyamadı. Yeni gördüğü yüzler kafasında dönüp duruyordu. Niçin Campardonlar ona bu kadar iyi davranıyorlardı? Belki de daha sonra kızlarını ona vermek istiyorlardı. Veya, kocası karısının neşesini geri getirmesi için ona güveniyordu. Ya bu zavallı Rose'un hastalığı neydi? Sonra düşünceleri daha da koyulaştı: Boş ve iri gözlerle bakan komşusu Madam Pichon; siyah iş giysisi içinde dimdik ve ciddi duran güzel Madam Hedouin; ateşli gözlerle ona bakan Madam Valerie; küçük Matmazel Josserand'ın neşeli gülüşü. Ah, Paris'te ne çok kadın vardı! Hep onun elinden tutup iş yaşamında yardımcı olacak kadınlar düşlemişti; ama diğerleri sürekli bu düşlemlere karışıyorlardı.

Hangisini seçeceğini bilemiyor, kibar tavırları altında yatan kadını küçümseyici özyapısı iyice ortaya çıkıyordu. Sonunda sertçe doğrulup yüksek sesle haykırdı:

- Beni rahat bırakmayacak mısınız? İlk hanginiz gelirse, umurumda değil! İsterseniz hepiniz birden... Uyuyalım bakalım, yarın görürüz.

II

Madam Josserand, iki kızıyla Rivoli Sokağındaki Madam Dambreville'in çağrısından ayrılırken evin kapısını sertçe çarpıp sokağa çıktı. İki saattir içinde tuttuğu öfkesini boşaltmak üzereydi. Küçük kızı Berthe yine bir kocayı elinden kaçırmıştı.
- Orada kazık gibi dikilip ne duruyorsunuz? Yürüyün bakalım! Araba tutup iki frank harcayacağımı sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Büyük kızı Hortense mırıldandı:
- Bu çamurda giysilerimiz ne olacak? Ayakkabılarım yarını göremezler.
- Yürü! Ayakkabı bulamazsan bütün gün yatarsın. Sizi gezdirmek sanki pek işe yarıyordu! Berthe ve Hortense başlarını eğip yürümeye koyuldular. İnce giysi içinde titreyen omuzlarını çekip eteklerini yukarda tutmaya çalışıyorlardı. Arkalarından gelen Madam Josserand eski bir kürk giymişti. Her üçünün de şapkasız saçlarına sardıkları danteller yoldan geçenlerin şaşkın bakışlarına hedef oluyordu. Son üç kıştır buna benzer nice akşamlar, araba tutmaya gücü yetmeden Paris'in dört bir yanına kızlarını taşıyan annenin öfkesi, Madam Dambreville'i düşündükçe daha da artıyordu.
- Bir de çöpçatanlık yapacakmış haspa! Nereden geldiği bilinmeyen bir sürü herifi evine doldurmuş! Ah, zorunlu olmasam gelir miyim? Bize hava atmak için son evlendirdiği kızı gösteriyor. Ne örnek ama? Ayıbını örtmek için altı ay manastıra kapatılan kıza beyaz gelinlik giydirecekmiş!
Palais-Royal Alanı'nı geçerken çiseleyen yağmur bozgunun başlangıcı oldu. Çamur içinde durup geçen arabalara baktılar. Fakat anne acımasızdı:
- Yürüyün! Neredeyse geldik sayılır, iki frank vermeye değmez. Ya araba parası ödetiriz diye içerde kalan kardeşiniz Leon'a ne demeli? Bu kadının evinden hiç çıkmıyor ki. Zaten evine genç adamları dolduran, elli yaşını geçmiş bu kadının buralara nasıl geldiğini

biliyoruz. Yüksek bir hükümet görevlisi onun işini halledip bir hiçken müdür yaptığı Dambreville'le evlendirmemiş miydi?
Hortense ve Berthe onu duymuyor gibi yağmur altında yürüyorlardı. Anneleri böyle durumlarda, onlara aşılamak istediği görgü kurallarını unutup içini boşaltmaya başladığında, sağır olmaları gerektiğini önceden öğrenmişlerdi. Bir sokağı döndüklerinde Berthe bir çığlık attı:
- Ah! topuğum çıktı.
Artık daha fazla
gidemem ben!
Madam Josserand
gürledi:
- Sen yürü bakalım! Bak ben sızlanıyor muyum? Böyle bir havada bu gece karanlığında benim bu sokaklarda ne işim var! Ah! Bari herkes gibi bir babanız olsaydı. Ama hayır, beyefendi evde kalıp rahatını düşünüyor. İşte size söylüyorum: artık bıktım! Bundan sonra sizi babanız götürsün. Küçük düşürüldüğüm evlere bir daha gitmeyeceğim. Ömrüm boyunca bir erkek beni aldattı, hâlâ sıkıntısını çekiyorum. Ah Tanrım! Yeniden başlamak mümkün olsaydı, onunla evlenmeyi kabul eder miydim?
Genç kızlar bir daha yakınmadan eve kadar yürüdüler. Kapının önünde Madam Josserand'ı ikinci bir aşağılama bekliyordu. Aynı sırada dönmekte olan Duveyrierlerin arabası önlerinden geçerken üzerlerini çamur içinde bıraktı.
Yorgun ve öfkeli anayla iki kızı merdivende Octave'la karşılaşmadan önce kendilerine çeki düzen verecek zamanı bulmuşlardı. Ama kapıyı kapatır kapatmaz karanlıkta can havliyle yemek odasına koştular. Küçük bir lambanın ışığında Mösyö Josserand yazmaya çalışıyordu.
- Yine olmadı! diye bağırdı Madam Josserand bir iskemleye çökerek. Ve sert bir hareketle başındaki danteli söküp attı, siyah kürkünü sandalyenin arkasına bıraktı. Siyah dekolte giysisinin içinde hâlâ güzel omuzları ve dolgun bir vücudu olduğu görülüyordu. Köşeli yüzü ve iri burnunda bayağılaşmamak için kendini zor tutan bir kraliçenin trajik öfkesi vardı.

Bu şiddetli giriş karşısında Mösyö Josserand yalnızca "Ah!" dedi. Bu iri omuzların ağırlığını ensesinde duyumsuyormuş gibi endişeyle gözlerini kırpıyordu. Ancak evinde giyebildiği eski bir redingotu vardı. Otuz beş yıllık memuriyetin silikleştirdiği yüzünde feri sönmüş iri gözleriyle karısına baktı. Sonra söyleyecek bir şey bulamadan ağarmış saçlarını geriye itip çalışmasını sürdürdü.

- Ah! Demek anlamıyorsunuz! diye tiz bir sesle haykırdı Madam Josserand. Size söylüyorum: bu, boşa giden dördüncü evlilik denemesi!

- Evet, evet, dördüncü... diye mırıldandı yaşlı adam. Çok yazık, çok yazık... Ve karısının dehşet verici çıplaklığını görmemek için kızlarına döndü. İki kız balo giysilerini çıkarmaya uğraşıyorlardı. Fazla açık ve süslü giysileri birer kışkırtıcı silah gibiydi. Sarı benizli Hortense, yüzünü bozan annesinin burnu nedeniyle yirmi üç yaşında olmasına karşın yirmi sekizinde gösteriyordu. Ondan iki yaş küçük olan Berthe bir çocuk havasında, beyaz tenli ve alımlıydı.

- Bana bakın diyorum size! diye kocasına bağırdı Madam Josserand. Hem şu lanet olası yazınızı bırakın, sinirime dokunuyor!

- Fakat, karıcığım, resim yazıları dolduruyorum, biliyorsun.

- Ah! evet, bin tanesi üç franklık resim yazıları... Kızlarınızı bu üç franklarla mı evlendirmeyi düşünüyorsunuz siz?

Zayıf lamba ışığında masanın üzeri çizgi roman yapraklarıyla doluydu. Mösyö Josserand haftalık dergiler çıkaran bir yayınevi için bu çizgi romanların yazılı bölümlerini dolduruyordu. Kasadarlık görevinden aldığı maaş yetmediği için gecelerini bu nankör işi yaparak geçiriyor, geçim sıkıntısı çektiklerinin öğrenileceği korkusuyla utanç duyuyordu.

- Üç frank üç franktır dedi yumuşak ve yorgun bir sesle. Bu üç frank giysilerinize kurdele eklemeye veya salı günlerinizde pasta ikram etmenize yardımcı olabilir. Bu sözcükleri söylediğine pişman oldu, çünkü Madam Josserand'ın en duyarlı olduğu noktaya basmıştı. Kadının omuzlarına kan hücum etti; önce dehşetli bir yanıt verecek gibi oldu, ama olağanüstü bir çabayla kendini tutup başını salladı:

- Ah! Tanrım!... Ah! Tanrım!

Yaşlı adam yenilgiyi kabul ederek kalemini bıraktı ve iş yerinden getirdiği le Temps gazetesini açtı. Karısı küçük oğlunu sordu:

- Saturnin uyudu mu?
- Çoktan. Ayrıca Adele'i de gönderdim. Ya Leon, o da sizinle Dambrevillelerde değil miydi?
- Evet, ama beyefendi neredeyse o kadının evinde sabahlayacak! Yaşlı adam şaşırdı, safça "Ah! öyle mi?" diye sordu.

Hortense ve Berthe yine sağır olmuşlardı. Madam Josserand şimdi kocasıyla başka bir kavga peşindeydi: gazeteyi her sabah geri götürmesini, dün yaptığı gibi ortalarda bırakmamasını söylüyordu. Dünkü sayıda üstelik kızların görmemesi gereken bir skandalın mahkeme haberi vardı.

- Hemen yatacak mıyız? diye sordu Hortense. Ben acıktım da...
- Ben de, ben de! dedi Berthe.
- Nasıl? Siz davette pastalardan yemediniz mi? Ah kafasızlar! İnsan gittiği yerde yemez mi? Ben yedim.

Kızlar sızlanıp duruyordu. Başa çıkamayacağını anlayan kadın onları mutfağa götürdü.

- Ah! burası leş gibi kokuyor, diye bağırdı Madam Josserand. Bu sersem Adale'e kaç kez pencereyi açık bırakmasını söyledim. Sabahları mutfak soğuk oluyormuş, hah! Şu pisliğe bakın: iki haftadır tezgahı yıkamamış. İşte önceki günün bulaşığı da duruyor. Şu eviyeye bir bakın!

Öfkeyle orayı burayı karıştırıyor, pudralı ve bilezikli kollarıyla bulaşığı alt üst ediyordu. Etekleri yerdeki pisliği süpürüyor, masa altlarındaki mutfak eşyalarına takılıyordu. Eğrilmiş bir bıçağı görünce tepesi attı:

- Yarın onu kovacağım!
- Neye yarar ki? dedi Hortense. Bize hizmetçi dayanmıyor; biraz temizlik ve yemek yapmasını öğrenen kendiliğinden kaçıyor. Bu kız üç aydır burada duran ilk hizmetçi. Madam Josserand dudaklarını ısırdı. Gerçekten de, Bretanya'daki köyünden gelmiş olan Adele, pasaklı ve aptal olmasına karşın, bilgisizliğinden ve pisliğinden yararlanıp onu aç bıraktıkları bu evde kalmayı sürdüren tek hizmetçiydi. Şimdiye kadar yirmi kez, ekmeğin içinden çıkan bir tarak veya yanık bir yemek yüzünden onu kovmaktan söz etmişler, ama

her defasında vazgeçmişlerdi. Çünkü hırsızlığı sabit hizmetçiler bile "şekerin sayıyla verildiği" bu eve gelmek istemiyorlardı. Bir dolabı karıştıran Berthe sonunda yüzünü buruşturdu:
- Yiyecek bir şey yok!
Masaya çiçek koyabilmek için ucuz et almayı marifet sayan ailelerin bu sahte lüks mutfağında yaldızlı tabaklar, sapı gümüş ekmek süpürgeleri, salata tabakları yıkanmış olarak diziliydi, ama bir ekmek kırıntısı bile yoktu. Adele açlığını bastırabilmek için sanki tabakların yaldızını solduracak kadar inatla yıkamıştı.
- Tüm tavşanı yiyip bitirmiş! diye haykırdı Madam Josserand.
- Sahi öyle, dedi Hortense. Kuyruk kısmı kalmıştı... Hah! buradaymış. Ben alıyorum. Soğuk ama ne yapalım?
Berthe bir yandan boşuna aranıp duruyordu. Sonunda annesinin eski bir reçeli sulandırıp davetlerde şerbet olarak kullanmak üzere hazırladığı şişeyi buldu. Yarım bir bardak doldurdu:
- Ben de buna
ekmek batırıp yerim,
ne yapalım! Madam
Josserand ona
sertçe bakıyordu:
- Çekinme, buyur! Yarın konuklara ben ne ikram edeceğim, bakalım? Bu arada Adele'in yeni bir suçunu yakalamıştı. Masanın üzerinde bir kitap fark etti:
- Ah! sersem kı z! Yine Lamartine'imi mutfağa getirmiş!
Masadan Jocelyn adlı kitabı aldı, sanki kirlenmiş gibi sildi. Bu sırada kızlar kalan bir ekmek dilimini paylaşmışlardı. Madam Josserand mutfağa son bir göz atıp iri kolları arasındaki kitabıyla salona döndü.
Bu arada Mösyö Josserand yine yazmaya başlamştı. Karısının yatmaya gitmeden önce ona fazla kızmıyacağını umuyordu. Fakat kadın onun yanındaki bir sandalyeye çöktü ve hiç konuşmadan gözlerini ona dikti. Bu bakışı gören adamın elindeki kalem titremeye başladı.
- Adele'in yarın için kaymak yapmasına siz engel oldunuz, değil mi? diye konuştu sonunda Madam Josserand. Adam şaşkınlıkla başını kaldırdı:

- Ben mi?
- Oh! Yine hayır diyeceksiniz tabii! Öyleyse, istediğim kaymağı niye yapmadı?.. Siz de biliyorsunuz ki yarın, davetimizden önce, Bachelard Dayı'nın doğum gününü kutlayacağız.

Kaymak olmazsa dondurma almamız gerekecek, beş frankı sokağa atacağız.

Yaşlı adam karşı çıkmadı. Ama işine koyulmaya cesaret edemeden kalemiyle oynamaya
başladı.

- Yarın gidip Campardonları görmenizi istiyorum, diye sürdürdü kadın. Onları akşama kesinlikle beklediğimizi söyleyeceksiniz. Akrabaları olan genç adam bugün gelmiş. Onu da getirmelerini söyleyin. Duydunuz mu, onun da gelmesini istiyorum.
- Hangi genç adam?
- Bir genç adam işte; size anlatması uzun sürer... Bana söylediler. Ne yapalım, siz kızlarınızın sorumluluğunu benim üzerime atıp çekildiniz, ben de elimden gelen her şeyi deniyorum.

Bu düşünce onu daha da kızdırdı:

- Görüyorsunuz, kendimi tutuyorum. Ah! bıktım. Bir şey söylemeyin yoksa kötü olur! Adam hiçbir şey söylemedi, ama karısı yine de patladı.
- Artık yeter! İşte söylüyorum, bu yakınlarda sizi ve iki sersem kızınızı ortada bırakıp gideceğim. Ben bu meteliksiz yaşam için mi doğdum? Her gün kuruş saymak, bir çift çizmeyi alamamak, dostlarımı uygun bir biçimde konuk edememek, hepsi sizin yüzünüzden! Kafanızı oynatıp sinirimi bozmayın! Evet, sizin yüzünüzden! Beni kandırdınız, bayım, alçakça kandırdınız. Eğer bakamayacaksanız evlenmeseydiniz. O zamanlar havanızdan geçilmiyordu! Yanında çalıştığınız Bernheimların oğlu sizin arkadaşınız da oluyordu. Ama siz ne yaptınız? Hiçbir şey! Şimdiye kadar onların ortağı olmanız gerekirdi. Bu kristal fabrikasını şimdi Paris'te en büyük duruma siz getirdiniz. Ama hâlâ bir kasadar, bir memursunuz. Sizde hiç yürek var mı? Susun!
- Sekiz bin frank aylık alıyorum, diye usulca yanıtladı adam. Bu kötü para değil.

- Ah! kötü para değilmiş! Otuz yıl hizmetten sonra, öyle mi? Sizin emeğinizi çaldılar, siz hâlâ minnettarsınız. Ah, ben olsam ne yapardım biliyor musunuz? Kasayı yirmi kere cebimde dolaştırırdım! Oysa, bunun ne kadar kolay olduğunu evlenmeden önce anlamıştım, hep söyleyip durdum. Ama bir parça akıllı ve girişken olmak gerek, aptalca ayakta uyumakla olmaz.

- Ama... Beni dürüst olmakla mı suçluyorsun?

Kadın elindeki Lamartine'i sallayarak üzerine yürüdü:

- Dürüst mü dediniz? Önce bana karşı dürüst olun, beyefendi! Diğerleri sonra gelir, değil mi? Zengin gibi görünüp genç bir kızın hayallerini yıkmaya ne hakkınız vardı? Ah! Yeniden başlamak mümkün olsaydı. Ah! ailenizi o zamanlar tanımış olsaydım!

Kadın, barış düşünerek başlattığı bu tartışmada gittikçe kızışıyordu.

- Git, yat, Eleonore, dedi adam. Saat biri geçti; inan bana bu işi yarına bitirmeliyim. Ailemden söz etme, onlar sana bir şey yapmadı.

- Ah! Demek aileniz pek kutsal, öyle mi? Babanızın Clermont'da avukatlık yazıhanesini bir hizmetçiye kapılıp batırdığını herkes biliyor. O yetmiş iki yaşında etek peşinde koşmasaydı, siz şimdi kızlarınızı evlendirmiş olurdunuz. Ah! beni kandıranlardan biri de o.

Mösyö Josserand sarardı. Titreyen sesi giderek yükseliyordu:

- Yine ailelerimizi karıştırma lütfen! Babanız sizin çeyiziniz olarak söz verdiği otuz bin frankı hiç ödemedi ki.

- Hangi otuz bin frank?

- Bilmiyormuş gibi yapma. Babam bir delilik yapmış olabilir, ama sizinki dürüst davranmadı. Onun vasiyetini hâlâ anlamış değilim. Birtakım oyunlar sonunda Saint-Victor Sokağı'ndaki yatılı okul kız kardeşinizin kocasına kaldı. Bizi şimdi selamlamıyorlar bile... Dağ başında gibi soydular bizi.

Madam Josserand kocasının bu beklenmedik yanıtı karşısında boğulacak gibiydi.

- Babacığıma söz söyleyemezsiniz! Kırk yıl şerefle eğitime hizmet verdi. Kız kardeşim ve enişteme gelince, beni kandırdıkları doğrudur. Ama bunu söylemek size düşmez, anlıyor musunuz? Ben size bir

subayla kaçan kız kardeşiniz Andelys'ten söz ediyor muyum? Ah! Sizin taraf pek yamanmış doğrusu!
 - O subayla evlendi, hanım. Ya sizin kardeşiniz Bachelard Dayı'ya ne demeli? Ahlakı kıt bir adam.
 - Ama siz ne söylüyorsunuz, Tanrı aşkına? Parası var, encümende istediği gibi kazanıyor. Hem Berthe'in çeyiz parasını ödemeye söz verdi. Hiç saygınız yok mu?
 - Haa! Berthe'in çeyiz parası, öyle mi? Beş kuruş vermeyeceğine, onun pis alışkanlıklarına boş yere katlanmış olacağımıza bahse girer misiniz? O bu eve geldiğinde utanç duyuyorum. Yalancı, zevk düşkünü, on beş yıldır spekülasyonla para toplayan bu adam serveti önünde diz çöktüğümüzü görüyor; her cumartesi beni bürosuna götürüp muhasebesini bedavaya yaptırmaya utanmıyor. Hâlâ bir armağan getireceği günü bekliyoruz.
 Bir sessizlik oldu. Sonra adam, yarı çıplak karısına bakarak, her şeyi göze almışçasına sürdürdü:
 - Ayda sekiz bin frankla çok şey yapılır. Siz hep yakınıyorsunuz. Ama yaşamınızı gelirinizin üstünde sürdürmeye kalkmasaydınız. Davetler vermek, pastalar ve çaylar ikram etmek bizim neyimize?
 Kadın ona daha fazla süre tanımadı.
 - Ah! bari beni bir hücreye kapasaydınız! İnsan içine çıplak mı çıkacaktım? Ya kızlarınız? Kimseyle görüşmezlerse nasıl evlenecekler? Kapımızda kuyruk bekliyorlar zaten... Bizi feda edin bakalım, sizi nasıl yargılayacaklar?
 - Hepimiz, hanımefendi, hepimiz feda edildik. Leon sırasını kız kardeşlerine bıraktı; bizden umudu kesip kendi başının çaresine bakıyor. Saturnin'e gelince, zavallı çocuk, daha okuma yazma bilmiyor. Ben de hiçbir şey istemeden geceleri bu işi yapıyorum ki...
 - Peki niçin kız çocuk yaptınız, beyefendi? Onlara aldırdığım eğitimi mi eleştiriyorsunuz? Sizin yerinizde başkası olsaydı, Hortense'ın aldığı diplomayla övünürdü. Ya Berthe'in yeteneği? Bu akşam piyanoda yine herkesten alkış aldı. Yaptığı yağlıboya resmi yarın konuklara göstereceğim. Siz nasıl bir babasınız? Elinizden gelse kızlarınızı inek otlatmaya gönderirsiniz!
 - Haa, öyle mi? Berthe için bir çeyiz sigortası yaptırmıştım. Ama siz, dördüncü taksitten sonra, parayı salonu döşemek için harcadınız.

Ödenen primleri de geri alabilmek için hâlâ uğraşıyorsunuz.
 - Elbette, çünkü bizi aç bırakıyorsunuz. Ah! kızlarınız evde kalırlarsa nasıl pişman olursunuz.
 - Ben mi pişman olacağım? Bu gülünç giysiler ve çağrılarınızla, koca adaylarını asıl kaçı ran sizsiniz!
 Mösyö Josserand hiç bu kadar ileri gitmemişti. Madam Josserand boğulacak gibi "Ben, ben, gülünç ha!" diye haykırıyordu ki kapı açıldı: Hortense ve Berthe gecelik ve sandallarıyla içeri girdiler.
 - Ah! odamız çok soğuk! diye söylendi Berthe titreyerek. Burası hiç olmazsa biraz sıcak.
 İki kız birer sandalye alarak ılık sobanın yanına oturdular. Hortense bir elindeki tavşan kemiğini kemiriyor, Berthe bardaktaki şurubu yalıyordu. Anne ve babası tartışma nedeniyle onların girdiğini görmemiş gibiydiler.
 - Gülünç ha! Ama artık değil, beyefendi! Bir daha onları evlendirmek için parmağımı kımıldatırsam boynum kopsun! Bu işi size bırakıyorum. Umarım benim kadar gülünç olmazsınız.
 - Nasıl? Siz onları her yerde sergileyip saygınlıklarını yaraladıktan sonra mı? İster evlendirin, ister evlendirmeyin, umurumda değil.
 - Benimse hiç umurumda değil, Mösyö Josserrand! Daha fazla kızdırırsanız, ikisini de sokağa atarım. İşinize geliyorsa, siz de onları izlersiniz, kapı orada. Ah! Tanrım! Ne rahat ederdim?
 Bu ateşli tartışmalara alışık olan kızlar sessizce dinliyorlardı. Bir yandan ellerindekini yiyor, bir yandan da geceliklerini sıyırıp omuzlarıyla ılık sobaya sürtünüyorlardı. Açlığın verdiği oburlukları ve uykulu gözleriyle güzel bir havaları vardı.
 - Tartışmanıza hiç gerek yok, dedi Hortense. İkimiz de kendimize koca bulacak kadar büyüğüz.
 Bu girişten fırsat bulan baba işine koyulmak istedi: ama başını masaya eğmiş, bir şey yazamayan titrek ellerini seyrediyordu. Fakat yaralı bir kaplan gibi olan anne Hortense'ın önünde dikildi:
 - Eğer kendi hesabına konuşuyorsan sana söyleyeyim: Bu Verdier denen adam seninle asla evlenmez.
 - Bu benim işim, dedi güvenle genç kız.
 Hortense, memur, tezgahtar, terzi gibi beş altı damat adayını küçümseyip geri çevirdikten sonra, Dambrevillelerin evinde tanıştığı

kırk yaşında bir avukatta karar kılmıştı. Onun geleceği parlak biri olduğunu düşünüyordu. Fakat Verdier on beş yıldır metresiyle yaşıyor, oturduğu çevrede onu karısı olarak tanıtıyordu. Hortense bunu biliyor, ama endişelenmiyordu. Babası masadan başını kaldırdı:
 - Kızım, sana bu evliliği aklından çıkarmanı söylemiştim. Adamın durumunu sen de biliyorsun.
 - Ne olmuş yani? Verdier bana ondan ayrılacağına söz verdi. Bu kadın aptalın biri zaten.
 - Hortense, kızım, böyle konuşmamalısın. Bu adam yarın seni de bırakmaz mı?
 - Bu benim işim, dedi genç kız inatla.
 Berthe karışmadan dinliyordu, çünkü her gün ablasıyla bu konuyu tartıştığı için haberi vardı. Ayrıca babası gibi, sokağa atılmasından söz edilen bu zavallı kadından yanaydı. Fakat Madam Josserand söze karıştı:
 - Ne olmuş yani? Bu tür kadınlar sonunda sokağa düşüyorlar. Fakat Verdier'nin ondan ayrılacak iradesi yok. Seni oyalıyor, kızım; yerinde olsam onu bir saniye beklemeden başka birine bakardım.
Hortense'in yanakları kızardı ve sesi tizleşti:
 - Anne, beni tanırsın. Onu istiyorum ve elde edeceğim. Yüz yıl beklesem de başkasıyla evlenmem.
 Annesi omuzlarını silkti:
 -
B
a
ş
k
a
l
a
r
ı
n
a
a

p
t
a
l
d
i
y
e
n
e
b
a
k
!
G
e
n
ç
k
ı
z
a
y
a
ğ
a
f
ı
r
l
a
d
ı
:

- Üstüme gelme! Madem bizi evlendiremiyorsun, bırak da bildiğimiz gibi yapalım. Ben yatmaya gidiyorum.

Hortense kapıyı çarpıp çıktı. Madam Josserand başı yukarda kocasına döndü:
- İşte çocuklarınızı nasıl yetiştirdiğinizi görüyorsunuz!
Mösyö Josserand yanıt vermedi; yeniden yazabileceği zamanı beklerken kalemini tırnağına sürtüp duruyordu. Berthe'in acelesi yoktu, sırtını sobaya dönmüş, parmağıyla bardağı karıştırıyordu.
- Ah! karşılığımı görüyorum, diye sürdürdü Madam Josserand. Yirmi yıl bunları saygın birer hanım yapabilmek için saçımı süpürge ettim, ama istediğim gibi biriyle evlenmeyi bana çok görüyorlar. Ne istediler de almadık? Biraz eğitildikten sonra havaları değişiyor, serüven düşkünü avukatlarla evlenmek istiyorlar. Kadın Berthe'in önüne gelmişti. Onu parmağıyla uyardı:
- Bana bak, sen de ablan gibi olursan, senden hesap sorarım!
Sonra yine odayı adımlamayı sürdürdü. Her zaman haklı olduğunu sananlar gibi düşünceleri kopuk kopuk ve çelişkiliydi:
- Ne yapılması gerekiyorsa onu yaptım; yeniden başlasam yine aynısını yapardım. Yaşamda yalnızca utananlar yitirir. Para paradır; paran yoksa evinden çıkmazsın. Ben hep, yirmi kuruşum varken, kırk kuruşum var dedim. Doğrusu budur: Kendini acındıracağına imrendir. Eğitilmiş olmak yeterli değil, giyimin düzgün değilse insanlar seni küçümser. Bu, yanlış ama böyle... Hizmetçi elbisesi giyeceğime kirli roblar giyerim. Bütün bir hafta patates ye, ama konuğun için tavuk alacak para bulundur. Bunun tersini söyleyenler aptaldır!
Bu son tümceyi kocasına bakarak söylemişti. Yeni bir kavgayı göze alamayan adam yüreksizlik örneği verdi:
- Bu doğru; artık yalnızca paraya önem veriliyor.
- Duydun mu? diye kızına döndü. Madam Josserand. Adımını doğru at ve bizi sevindir... Bu akşamki adamı nasıl kaçırdın?
Berthe kendi sırasının geldiğini anlamıştı:
- Bilmiyorum, anne, diye mırıldandı.
- Yardımcı büro şefi, otuzunda yok, parlak bir geleceği var. Böyleleri her ay maaşını tıkır tıkır alır... Yoksa, daha önceki gibi, yine aptallık mı yaptın?
- Vallahi değil, anne. Belki de başkalarından durumumuzu öğrenmiş olmalı.

- Nasıl? Dayının sana vereceği çeyizi duymamış mı? Bunu herkes biliyor. Yok yok, başka bir nedeni olmalı, çünkü çok ani olarak ayrıldı. Dans ederken ikiniz bir ara küçük salona geçmiştiniz.

Berthe kızardı:

- Evet... Yalnız kaldığımızda kötü şeyler yapmaya kalktı. Beni kucaklayıp öpmek istedi. Ben de korkup onu ittim, dolaba çarptı...

Annesi öfkeyle onun sözünü kesti:

- İttin mi? İttin ha?

- Ama anne, beni tutuyordu...

- Tuttuysa ne olmuş? Ah!.. bu kafasızlara okulda acaba neler öğretiyorlar? Genç kızın gözlerinden yaşlar akıyordu.

- Benim bir suçum yok; o adam kabalık ediyordu. Böyle durumda ne yapacağımı bilmiyorum ki...

- Bir de ne yapacağını soruyor... Size yüz kez söyledim, bu utangaçlığı bırakın. Siz sosyeteye çıkıyorsunuz. Bir adam sırnaşmaya başlıyorsa, sizi seviyor demektir; ve onları kızdırmadan yatıştırmanın yolu bulunur. Bir dolabın arkasında sizi öpmek istiyorsa, bunu anne ve babanıza söylememeniz gerekirdi. Ama siz adamları dolaba itiyorsunuz ve tabii evlilik de suya düşüyor.

Sonra ders verir gibi bir tavır alıp sürdürdü:

- Artık bitti; aptallığınız karşısında umudumu yitirdim. Size her şeyi anlatmak gerekiyor, öyleyse anlatayım. Servetiniz yoksa, kızım, erkekleri başka bir şeyle tutmanız gerekiyor. Biraz güler yüz göster, elini tutmasına izin ver, anlamıyormuş gibi ufak kaçamaklarına göz yum. Koca bulmak balık tutmak gibidir. Böyle ağlamakla daha da güzelleştiğini mi sanıyorsun? Berthe hıçkırıyordu.

- Ağlama dedim! Mösyö Josserand, kızınıza söyleyin gözlerini harap etmesin. Hadi bırak, sil gözlerini. Şimdi karşında sana kur yapan bir bey olduğunu düşün. Gülümse ve yelpazeni düşür; bey onu yerden alırken elleriniz birbirine dokunsun. Öyle değil; hasta tavuk gibi somurtma. Başını geri at ki güzel boynun ortaya çıksın.

- Böyle mi anne?

- Evet, daha iyi... Kazık gibi sert olma, belini yumuşak tut. Erkekler sırıkları sevmez. Fazla ileri giderlerse oyun bozanlık etme. İleri giden

adam tutulmuş demektir.
Salondaki saat ikiyi vurdu. Bu geç saatte evlendirme tutkusu daha da kızışan Madam Josserand iyice kendini yitirmiş, kızını bir bebek gibi ortada çeviriyor, düşüncelerini açıkça söylüyordu. Genç kız artık karşı koyamadan onun her dediğini yapıyordu, ama bir parça utanç ve korku yüreğini sıkıştırıyordu. Bir ara, annesi şuh kahkaha atmasını öğrettiği sırada, hıçkırarak ağlamak istedi:
- Hayır! hayır! Ben bunu yapamam!
Madam Josserand bir an durakaldı. Sonra Dambrevillelerden çıktığından beri yenemediği öfkesini boşalttı: Kızın yüzünde sert bir tokat patladı.
- Al işte! Sersem; erkekler haklıymış.
Kadın bu arada yere düşen kitabını alıp sildi ve yatak odasına geçti. Yanağını tutup ağlayan kızının da odadan çıktığını gören Mösyö Josserand mırıldandı:
- Böyle olacağı belliydi.
Berthe holden geçerken yataktan kalkmış olan kardeşi Saturnin'in kapıyı dinlemekte olduğunu gördü. Yirmi beş yaşındaki bu genç bir beyin iltihabı sonucu gelişemeyip çocuk kalmıştı. Deli değildi, ama onunla zıtlaşırlarsa bağırarak evi birbirine katıyordu. Onu ancak Berthe yatıştırabiliyordu. Küçükken Berthe'nin bir hastalığı sırasında ona bakmış, kızın tüm kaprislerine sadık bir köpek gibi katlanmıştı. Kızın kurtulmasından sonra ona tapacak kadar bağlanmıştı.
- Yine seni dövdü mü? diye fısıldadı genç adam.
Onu karanlıkta öyle gören Berthe endişelenip yatıştırmaya çalıştı:
- Git yat, seni ilgilendiren bir şey değil.
- Beni ilgilendirir. Seni dövmesini istemiyorum, anladın mı? Bağırışlarıyla beni uyandırdı. Bir daha başlamasın, yoksa kötü yaparım!
Genç kız onun ellerini tutup yabanıl bir hayvanı yatıştırır gibi okşadı. Genç adam hemen yumuşadı, çocuk gibi gözlerinden yaşlar akmaya başladı.
- Senin canını yaktılar, değil mi? Söyle, neren acıyor, öpmek istiyorum. Karanlıkta kardeşinin yanağını öperken mırıldanıyordu:
- İşte geçti, işte geçti..

Salonda yalnız kalan Mösyö Josserand elindeki kalemi bıraktı. Yüreği acıyla yüklüydü. Biraz bekledikten sonra kalkıp kapıya gitti ve dinledi. Madam Josserand horluyordu. Kızların odasından ağlama sesi gelmiyordu. Apartman karanlık ve sessizdi. İçini çekip masaya döndü. Bir elindeki kalemiyle yazmaya başlarken, iki damla gözyaşı çizgi romanların üzerine düştü.

III

Tazeliği kuşkulu olan ve Adele'in ellerinde daha da tatsızlaşan balık masaya geldiğinde, Bachelard Dayı'nın iki yanında oturan Hortense ve Berthe onun bardağını doldurarak içmeye zorluyorlardı.

- İçin, için, bugün doğum gününüz. Sağlığınıza, dayı!

İki kız dayıdan yirmi frank almayı kafalarına koymuşlardı. Her yıl anneleri onları dayının iki yanına bu amaçla oturtuyordu, ama kızların işi gerçekten zordu. Louis XV ayakkabılar, beş düğmeli eldivenler düşleyen kızların yirmi frank alabilmeleri için dayının iyice sarhoş olması gerekiyordu. Encümende kazandığı yıllık seksen bin franklık gelirini pis alemlerde harcayan bu adam ailesine gelince cimrileşiyordu. Neyse ki bu akşam yarı sarhoş gelmişti.

- Sağlığınıza, benim küçük kedilerim! diye yuvarlıyordu kadehini şişman adam. Parmaklarını dolduran yüzükler ve yakasında bir gülle masanın ortasında yer alan bu adam her türlü eğlence ve pisliğin içinde yuvarlanmıştı. Takma dişleri, öne fırlamış kırmızı iri burnu ve kısa kesilmiş saçlarının altında gözlerini zor açabiliyordu. Ölen karısının kardeşlerinden birinin oğlu olan Guelin adındaki genç akrabası da gelmişti; genç adam, dayının karısının on yıl önceki ölümünden bu yana ayık gezmediğini söylüyordu.

Madam Josserand kardeşinin sarhoşluğuna gülümsüyordu:

- Narcisse, biraz daha balık almaz mısın?

Ev sahibesi kardeşinin karşısında oturmuş, bir yanında Guelin, diğer yanında ise Hector Trublot adındaki bir genç adam vardı. Genelde bu tür çağrılara bazı kişileri de zorunlu olarak katıyordu. Örneğin, üçüncü katta yalnız yaşayan Madam Juzeur de oradaydı. Aslında, dayının masadaki durumunu bildiği için, o geldiğinde ya çok yakın, ya da hava atması gerekmeyen kişileri çağırıyordu. Bir bankada çalışan genç Trublot'yu bir süre damat adayı olarak düşünmüştü; ama genç adam evlilikten nefret ettiğini açıkça söyledikten sonra artık onu da önemsemiyor, hatta doğru dürüst yemesini bilmeyen

Saturnin'in yanına oturtuyordu. Her zaman kardeşinin yanında oturan Berthe ise onun rahat durmasını sağlamakla görevliydi.
Balıktan sonra dana rostosu geldi. Kızlar hücum zamanı geldiğine inandılar.
- İçin, dayıcığım! dedi Hortense. Bu sizin doğum gününüz. İnsan doğum gününde bir bahşiş vermez mi?
- Sahi öyle, dedi Berthe saf bir edayla. Herkes doğum gününde bir şey vermeli. Bize yirmi frank verin.
Para sözüne kulak kabartan Bachelard sarhoşluğunu abartmaya başladı. Bu her zamanki kurnazlığıydı: Göz kapakları ağırlaşır, dili dolanırdı.
- Ha? Ne?
- Yirmi frank, işte. Anlamazdan gelmeyin. Bize yirmi frank verirseniz sizi daha çok seveceğiz. Hadi dayıcığım!
İkisi de onun boynuna sarılıp tatlı sözler ediyor, pis soluğuna aldırmadan yüzünü öpüyorlardı. Bu tütün, misk ve şarap kokusundan zaten iğrenen Mösyö Josserand erden kızlarının bu hallerini görünce karşı çıktı:
- Rahat bırakın onu!
- Niçin? diye atıldı Madam Josserand. Kızlar eğleniyorlar. Eğer dayıları onlara yirmi frank vermek istiyorsa verir.
- Mösyö Bachelard ne kadar iyi bir dayı! diye karıştı Madam Juzeur.
Ama dayı direniyordu; salyalı ağzı daha da dolaşıyordu:
- Be... ben bilmem... Ne dediniz?
Hortense ve Berthe aralarında bakışıp onu bıraktılar ve yine bardağını doldurdular. İki güzel çıplak kol dayının iri burnu önünde yeniden dolaşmaya başladı. Bu arada sessiz kalmayı yeğleyen Trublot konukların arasında gidip gelen hizmetçi Adele'i göz ucuyla izliyordu. Miyop olan genç adam kenevir gibi saçları ve köşeli yüzüyle onu güzel buluyordu. Hizmetçi kız bir ara elindeki rosto tenceresiyle genç adamın omzuna doğru yarı eğildiğinde genç adam onun baldırını sertçe çimdikledi. Hizmetçi fazla tepki göstermedi, sanki ekmek istemiş gibi adamın yüzüne baktı.
- Ne var? dedi Madam Josserand. Size çarptı mı? Ah bu kız, ne kadar beceriksiz! Ne yaparsınız, yeni olduğu için daha öğrenmesi gerekiyor.

- Zararı yok, dedi Trublot ve ciddi bir edayla kara sakalını sıvazladı. Önce serin olan salonda yemekler geldikçe hava ısınıyor ve sohbet ilerliyordu. Madam Juzeur Madam Josserand'a bir kez daha otuz yıl dul kalmanın dertlerini sıralıyordu. Gözlerini havaya kaldırarak ne acılar çektiğini anlatıyordu: On yıllık evlilikten sonra kocası onu bırakmıştı, ama nedenini söylemiyordu. Şimdi her zaman kapalı evine yalnızca rahipler girip çıkıyordu.

- Benim yaşımda her şey elem verici, diye sızlanan kadın kibar tavırlarla dana rostosunu ayıklıyordu.

Madam Josserand yanındaki Trublot'ya "Ah! çok acı çekmiş bir kadın" diye açıklamak istedi. Ama genç adam aldırmadı: Bakışları imalı ve meraklı olan bu kadın onun tipi değildi.

Bu arada bir panik yaşandı. Berhe'in pek izlemediği Saturnin kestiği et parçalarıyla tabağında resim yapmaya başladı. Bu zavallı, annesine korku ve utanç veriyordu. Ondan nasıl kurtulacağını bilemeyen kadın, kız kardeşleri uğruna onu feda edip zekasının yavaş yavaş uyandığı okuldan almış, fakat bir işçi olarak çalışmasını gururuna yedirememişti. Yıllardır evde işsiz ve amaçsız dolaşan bu çocuk her çağrıda onu zor durumda bırakıyordu.

- Saturnin, doğru otur! diye bağırdı.

Ama Saturnin tabağındaki görünümü beğenmiş, gülüyordu. Annesine saygı duymuyor, delilerin sahip olduğu açıklıkla onu yalancı ve kötü olarak görüyordu. Tabağını annesinin kafasına atmak üzereydi ki Berthe ona dik dik baktı. Genç adam önce karşı koymak istedi, sonra gözlerindeki ateş söndü ve sandalyesine yığılıp yemek sonuna kadar öyle kaldı. Madam Josserand bu tatsızlığı unutturmak için Guelin'e döndü:

- Umarı m flütünüzü getirmişsinizdir!

Guelin amatör olarak öğrendiği flütü bazen rahat ettiği evlere götürüp çalıyordu.

- Flüt mü? Evet, burada.

Genç adam dalgındı, çünkü kızların dayılarına yaptıklarını ilgiyle izliyordu. Bir sigorta şirketinde çalışan bu genç her akşam işten çıkar çıkmaz Bachelard'ı bulup bir daha onun peşinden ayrılmıyor, tüm kahve ve eğlence yerlerini onunla tanıyordu. Herkes şişko dayının arkasında onun soluk yüzünü görmeye alışmıştı.

- Ha gayret! yakasını bırakmayın! dedi.
Gerçekten de dayı savaşı yitirmek üzereydi. Kızlar, Madam Josserand'ın şişesi üç franka aldığı şampanyanın yarısını dayıya içirmişlerdi. Dayı yumuşamış, aptallık güldürüsünü daha zor oynar olmuştu.
- Yirmi frank mı? Niçin yirmi? Ama bende yok, ant içerim. İsterseniz Guelin'e sorun. Cüzdanımı kahvede unutmuştum, değil mi, Guelin? Olsaydı, vallahi verirdim, küçük kedilerim.
Guelin içinden "seni yalancı moruk" diye geçirip kıs kıs gülüyordu. Sonra birden atıldı:
- Üstünü arayın!
O zaman Hortense ve Berthe dayının üzerine atıldılar. Yirmi frank isteği onlara kibarlığı unutturmuştu; biri adamın yelek ceplerini karıştırırken, diğeri elini ceket cebine sokmuştu. Geriye kaymış olan dayı onlara engel olmaya çalışırken gülüyordu:
- Vallahi yok! Durun,
yapmayın,
gıdıklanıyorum.
Guelin onları
kızıştırmak için
bağırdı.
- Pantalon! oraya bakın.
Ve Berthe elini pantalon cebine soktu. İkisi de iyice yorulmuş, neredeyse adamı dövecek gibi çabalıyorlardı. Sonunda bir zafer çığlığı attılar: Berthe bir avuç para çıkarıp masanın üzerine saçtı. Bir sürü bozukluk arasında yirmi franklık bir lira göründü.
- Buldum! İşte buldum!
Tüm konuklar onu alkışladı. Madam Josserand sevecenlikle kızlarına bakıyordu. Bozuk paralarını toplayan dayı ciddi bir sesle yirmi frankın kolay kazanılmadığını söylüyordu. İki kız dudakları titreyerek soluk almaya çalıştılar.
Kapı zili çaldı. Yemeği yavaş yedikleri için çağrının konukları gelmeye başlamıştı. Ev sahibesi tatlıyı acele sundu, çünkü yirmi frank yitirmiş olan dayı, yeğeni Leon'un kendisini kutlamaya gelmediğini söyleyerek hır çıkarmaya çalışıyordu. Leon daha sonra

gelecekti. Masadan kalkarlarken Adele alt kattaki mimarın yanında bir genç adamla geldiğini bildirdi.
- Ah! o genç adamı da çağırmış mıydık? Onu dün kapıcının orada görmüştüm, kibar birine benziyor.
Madam Josserand konuklarıyla salona geçerken, tüm yirmi frank dövüşü sırasında uyuklamış olan Saturnin birden sandalyesini devirip ayağa fırladı:
- İstemiyorum! Kimse gelmesin!
İşte annesi bundan korkuyordu. Kocasına işaret edip Madam Juzeur'i çıkarmasını işaret ettikten sonra yanındaki Trublot'dan özür diledi. Trublot salona geçeceği yerde Adele'in peşinden mutfağa sıvıştı. Bachelard ve Guelin ise, deli dedikleri çocukla ilgilenmeden bir köşede şakalaşıyorlardı.
- Bu akşam tuhaftı zaten, diye mırıldandı Madam Josserand. Berthe, çabuk gel! Berthe yirmi frankı ablasına göstermeye dalmıştı. Saturnin bir bıçağı kapmış bağırıyordu:
- İstemiyorum onları! Karınlarını deşeceğim!
Annesi yine çağırınca Berthe hemen koşup kardeşinin elini tuttu, salona girmesini önledi. Onu yatıştırmaya çalışıyordu, ama deli çocuk kendi mantığıyla anlatmaya çalışıyordu:
- Seni evlendirmek istiyorlar... Asla, işitiyor musun?.. Sana kötülük yapmalarını istemiyorum!
Genç kız güldü, evleneceğini de nereden çıkarmıştı? Ama kardeşi başını sallıyor, inanmıyordu. Bir an yanaşmaya çalışan annesine bıçağı gösterdi. Kadın korkuyla çekilirken, salondakilerin bu rezaleti duymasından korkuyordu. Berthe'e onu odasına götürmesi için işaret etti.
Berthe elini Saturnin'in omzuna koyarak sürükledi.
- Bak, uslu durmazsan, seni artık sevmem.
Çocuk yumuşadı, gözleri yaşla doldu:

- Sevmiyor musun? Lütfen, beni sevdiğini söyle. Başkalarını hiç sevmeyeceğine ant iç! Berthe onu bileğinden tutup uslu bir çocuk gibi odasına götürdü.

Salonda Madam Josserand Campardon'u aşırı bir içtenlikle "komşu" diyerek karşıladı. Niçin Madam Campardon gelmemişti. Ve mimarın yanıtı üzerine eşinin sağlığıyla ilgilendi. Bu arada gözlerini Mösyö Josserand'la konuşan Octave'dan ayırmıyordu. Kocası genç adamı yanına getirip tanıştırınca bütün ilgisini ona gösterdi ve o kadar iltifat etti ki genç adam biraz rahatsız oldu.

Bu arada diğer konuklar da geliyordu. Şişman annelerin peşinde sıska kızlar, işyerinin mahmurluğunu üzerinden atamamış amca ve babalar evlenecek kızlarıyla salona doluyordu. Her zil sesinde duraklayan sohbet salonda yeniden başlıyordu. Bir köşede Bachelard Dayı Guelin'le kaba şakalar yapıyordu. Madam Josserand kardeşini yan gözle izliyordu, çünkü onun kötü bir izlenim vermesinden korkuyordu. Berthe sonunda döndü. Annesine yaklaşıp yavaş sesle haber verdi.

- Ah! Sonunda yatmaya razı oldu. Kapıyı üzerine kilitledim. Ama içerde her şeyi kırmasından korkarım.

Madam Josserand onu giysisinden çekip susturdu, yanındaki Octave'a dönüp gülümsedi:

- Bay Mouret, size kızım Berthe'i takdim edeyim. Kızım, bu bay Octave Mouret. Ve kı zına dik dik baktı. O bu bakışı biliyordu; bu bir savaş buyruğuydu. Dünkü dersleri anımsayan genç kız üzerine düşeni yapmaya koyuldu. Parisli kadınların rahat tavırlarıyla gülümseyerek her konuda konuşmaya başladı. Taşranın sert tavırlı kızlarına alışmış olan Octave bu geveze kızın kolay arkadaşlığından mutluluk duydu.

Yemek sonunda ortadan yiten Trublot yine sessizce salona girdi. Onu gören Berthe nerede olduğunu sorunca yanıtlayamadı. Zor durumda kalan adamı Octave ile tanıştırdı. Bu arada oturduğu koltuktan durumu bir general gibi izleyen Madam Josserand, ilk temasın olumlu olduğuna karar verdikten sonra, bir işaretle kızını yanına çağırdı. Yavaş bir sesle:

- Vabrelar gelmeden müziğe
başlama... Ve piyanoyu canlı çal.

Trublot ile başbaşa kalan Octave onun
ağzını arıyordu:
- Çok sevimli bir kız.
- Evet, fena değil.
- Şu mavi giysili kız onun ablası oluyormuş, öyle mi? Onun kadar güzel değil.
- Eh! O daha sıska.
Miyop gözleriyle çevresine bakan Trublot dalgın bir tavırla ağzında kahve çekirdeği geveliyordu. Onun şaşırdığını görünce sordu:
- Baksanıza, sizin Midi Bölgesinde kadınlar daha tombul diyorlar; gerçekten öyle mi? Octave gülümsedi ve hemen bu adama ısındığını anladı. İki adam bir kanepeye oturup ortak düşüncelerini tartışmaya koyuldular. Octave, Bonheur des Dames mağazasının patroniçesi Madam Hedouin'den söz etti. Diğeri çalıştığı borsa şirketinde tombul bir hizmetçi olduğunu söyledi. Bu arada salon kapısı açıldı, üç kişi girdi. Trublot arkadaşına onları işaret etti:
- Bu gelenler Vabre ailesi. Hasta koyun suratlı şu uzun boylu adam Auguste: Apartman sahibinin büyük oğlu, otuz üç yaşında, sürekli başı ağrıdığı için okuyamamış ve hâlâ bekar; şimdi ticaretle uğraşıyor... Sarı saçlı, kırçıl sakallı kısa olanı da Theophile: Yirmi üç yaşında, öfke ve öksürük nöbetleri bitmeyen bu adam, bir düzine iş denedikten sonra, yanındaki adı Valerie olan kadınla evlendi.
- Karısını daha önce gördüm, dedi Octave. Alttaki tuhafiyecinin kızı, değil mi? Şu tül adamı nasıl yanıltıyor; bana güzel görünmüştü. Ama kurşun beyazı bu yüzle çok tuhaf görünüyor.
- İşte benim tipim olmayan zayıf bir kadın daha. Ama iri güzel gözleri bazı adamlar için yeterli olabiliyor.
Madam Josserand yerinden kalkıp Valerie'yi karşıladı:
- Nasıl? Mösyö Vabre yok mu? Bay ve Bayan Duveyrier de mi gelmediler? Ah! Söz vermişlerdi ama...
Genç kadın kayınbabasının özrünü iletti; yaşlı adam pek insan içine çıkmıyor, geceleri evde çalışmayı yeğliyordu. Görümce ve eniştesine gelince, onlar geri çeviremeyecekleri resmi bir suareye davet edildikleri için gelemiyor, özürlerini gönderiyorlardı. Madam Josserand bozuldu. Kendisi bu gösteriş meraklısı Duveyrierlerin cumartesi çağrılarını hiç kaçırmazken, onlar bir salı dördüncü kata

çıksalar ne olurdu yani? Herhalde buradaki çay kendi orkestralı konserleri yanında sönük kalıyordu. Ama sabret Madam Josserand! İki kızı evlenip damatların aileleriyle salonu doldurduktan sonra sen de korodan şarkılar söyleteceksin.

- Hazırlan, diye fısıldadı kızı Berthe'e.

Salonda otuz küsur kişi oldukça sıkışık yerlerini aldılar. Valerie Madam Juzeur'ün yanına otururken, Bachelard ve Guelin yüksek sesle Theophile Vabre hakkında hoş olmayan yorumlar yapıyorlardı. Bir köşeye çekilen Madam Josserand en son dedikoduları dinliyordu: Komşulardan Bonnaud yeni damadının eski bir sirk palyaçosu olduğunu ve on yıldır cambaz bir kadının parasını yediğini keşfetmişti.

- Susun! susun! diye fısıldaşmalar oldu.

Berthe piyanoyu açarken Madam Josserand açıklama yapıyordu:

- Ah! Kızım yalnızca bir parça çalacak. Mösyö Mouret, eminim müziği seversiniz, yakına gelin. Kızım amatör, ama sanki yüreğiyle çalıyor.

- Hımm.. yine sonat numarası, diye mırıldandı Trublot.

Octave ayağa kalkıp piyanonun yanında dikilmek zorunda kaldı. Madam Josserand'ın iltifatlarına bakılırsa sanki Berthe yalnızca onun için çalıyordu.

- Oise Kıyıları... Eminim beğenirsiniz. Başla kızım; rahat ol, beyefendi hoşgörülü olacaktır. Genç kız parçaya başladı. Annesi hata arayan bir çavuş gibi gözlerini ondan ayırmıyordu. Onun endişesi on beş yıllık piyanonun Duveyrierlerin kuyruklu piyanosu yanında kötü ses verme tehlikesiydi.

Onuncu usulden sonra Octave yüzüne romantik bir hava verip gerisini dinlemedi. Göz ucuyla konukları izliyordu. Baygın dinleyen kadınlar, günün yorgunluğu yüzlerinden okunan erkekler... Ağızları yarı açık anneler kızlarını evlendirme düşleri kuruyordu. Bu düş, bu çılgın damat arayışı salondaki kentsoylu kadınlarının en büyük savaşıydı. Kızlar, dik durmayı unutup koltuklarında uyukluyorlardı. Genç kızları bırakan Octave Valerie'yle ilgilendi: Sarı ipekli giysisi içindeki kadın çirkin sayılırdı, ama Octave gözlerini ondan ayıramıyordu. Bakışları bulanık olan kadının yüzünde müziğin de etkisiyle hasta bir gülümseme yayılmıştı.

Ama bir felaket oldu. Kapı zili yeniden öttü ve bir adam içeri girdi. Madam Josserand "Ah! doktor", diye sızlandı. Doktor Juillerat eliyle özür dileyen bir işaret yapıp geride dikildi. Bu sırada Berthe zor bir bölüme başlamıştı. Ah! nefis! sözcükleri salonda yayıldı. Oysa kardeşinin yanında sayfaları çeviren Hortense müziği dinlemiyordu, kulağı kapı zilindeydi. Doktorun girdiğini görünce o kadar düş kırıklığına uğradı ki elindeki sayfa yırtıldı. Berthe son bir çabayla tuşlara deli gibi basarak yapıtı tamamladı.

Bir sessizlik oldu. Bitmiş miydi? Konuklar düşlerinden sıyrılıp alkışladılar. Harika! Bu ne yetenekli kız! Octave gözlemlerine ara verdi:

- Matmazel gerçekten birinci sınıf bir sanatçı. Hiç böylesini dinlememiştim.

- Sahi mi? dedi Madam Josserand. Beğendiniz demek. Ah bayım, kızımızdan hiçbir şeyi esirgemedik. O bizim gözbebeğimiz. Ah! biraz daha tanımış olsaydınız... Nereden geldiği bilinmeyen bir gürültü salona yayılıyordu. Berthe başını eğerek kutlamaları kabul ediyor, annesinden izin gelmeden piyano başından ayrılamıyordu. Annesi Octave'a kızını övmeyi sürdürürken gürültü daha da arttı; sanki birisi kapıları kırıyordu. Konuklar susmuş, birbirlerine bakıyorlardı. Valerie yüksek sesle sorabildi:

- Nedir bu? Müzik dinlerken de duyuluyordu.

Madam Josserand mosmor kesildi: Saturnin'in omuz darbelerini tanımıştı. Deli çocuğun salona girdiğini düşünerek ürperdi. Böyle vurmayı sürdürürse bir evlilik daha güme gidecekti. Konuklara gülümsedi:

- Mutfak kapısı çarpıyor olmalı... Adele kapamayı hep unutur. Berthe, git de bir bak, kızım. Genç kız da durumu anlamıştı. Koşup dışarı çıktı. Gürültü hemen kesildi, ama Berthe bir süre dönmedi. Müzik sırasında yüksek sesle konuşarak kız kardeşini sinirlendiren Bachelard Dayı yine kabaca boğazının kuruduğunu, içki istediğini söylüyordu. Madam Josserand Valerie ile Madam Juzeur'ün arasına otururken:

- Ah! Bizim Narcisse hep orijinal olmak ister, dedi. İşleri onu çok yoruyor. Biliyor musunuz, yı lda yüz bin frank kazanıyor.

Serbest kalan Octave bir kanepede oturan Trublot'nun yanına gitti. Yakındaki bir öbek adam Doktor Juillerat'nın çevresini sarmıştı. Yaşlı ve yeteneksiz doktor, tüm bu hanımların doğumunda bulunup kızlarını tedavi ettikçe ustalaşmıştı. Kadın hastalıkları uzmanı geçindiğinden, böyle akşamlarda kocalar salonun bir köşesinde bedava konsültasyon olanağı buluyorlardı. Theophile ona Valerie'nin dün yine bir kriz geçirdiğini anlattı: Kadın soluk alamıyor, boğazının düğümlendiğinden yakınıyordu. Kendisi de pek sağlıklı sayılmazdı. Hangi işi tutmuşsa, karısının bu hastalıklarından bunaldığı için, dikiş tutturamıyordu. Öfkesini gizlemeden doktora, "Ona bir ilaç verin doktor" diye yalvarıyordu. Trublot bu adamı alaycı bir biçimde dinliyordu. Octave'a bakarak gülümsedi. Doktor Juillerat yuvarlak sözlerle Theophile'i yatıştırıyordu: Bu sayın bayanın derdine çare bulunacaktı. On dört yaşında girdiği tuhafiyeci dükkanında ciğerleri havasız kalmıştı. Theophile yakınmalarını sürdürerek karısının günde yirmi kez karar değiştirdiğini, genç kız gibi dalgın olduğunu söylüyordu. Doktor başını iki yana salladı. Evlilik her kadına yaramıyordu. Trublot Octave'a döndü:

- Doğal tabii. Kırk yıl iğne iplik satarak bunayan bir baba ve anneden o havasız delikte nasıl bir kız çıkması beklenirdi ki?

Octave şaşırdı. Bir taşralı heyecanıyla girdiği bu salona saygısı gittikçe azalıyordu. Campardon'un da doktora yaklaştığını görünce merakı arttı. Trublot'ya yavaş sesle sordu:

- Laf aramızda... Madam Campardon'un hastalığı nedir? Bu konu açıldığında herkesin üzüldüğünü görüyorum.

- Fakat azizim, onun...

Böyle diyerek Octave'ın kulağına eğildi. Onu dinleyen genç adamın yüzü şaşkın bir anlatımla uzadı.

- Olur şey değil!

Trublot ant içerek aynı durumda olan başka bir hanımı daha tanıdığını söylüyordu. Octave üzüldü. Bir an için kafasında romanlar düşlemiş, mimarın karısını onun kucağına ittiğini sanmıştı. Oysa adam karısına kimsenin yanaşmayacağından emin olabilirdi. İki genç adam hanımlardan söz etmeyi sürdürdüler.

O sırada Madam Juzeur Octave hakkında izlenimlerini Madam Josserand'a anlatıyordu. Evet, kötü bir gence benzemiyordu, ama o

Auguste Vabre'ı yeğlerdi. Adı geçen adam salonun bir köşesinde başağrısını geçiştirmeye çalışıyordu. Madam Juzeur sürdürdü:
- Beni şaşırtan sayın madam, Berthe için bu adamı düşünmemiş olmanızdır. Düzgün ve güvenilir bir adam. Üstelik bir eş aradığını biliyorum.
Madam Josserand şaşkınlıkla dinliyordu. Gerçekten de ipekçi tüccarı damat olarak hiç düşünmemişti. Madam Juzeur üsteliyordu: Auguste'ün gözlerini Berthe'den hiç ayırmadığını söyledi. Erkekler konusundaki deneyimi ona Octave'ın hiçbir zaman oltaya gelmeyeceğini, oysa Mösyö Vabre'ın hazır olduğunu söylüyordu. Fakat Madam Josserand bu adamı gözüyle tarttığında böyle bir damadın salonunu pek dolduramayacağını düşündü.
- Kızım ondan nefret ediyor, dedi. Kızımın isteğine karşı çıkamam.
Bu arada zayıf, uzun boylu bir kız piyanoda Dame Blanche'ı çalmıştı. Bachelard Dayı yemek salonunda uyuyakaldığı için, Guelin flütüyle gelip konuklara kanarya taklidi yaptı. Kimse onu dinlemiyordu, çünkü Bonnaud'nun damadının sirk palyaçosu olduğu haberi yayılmıştı. Babalar ellerini açıyor, analar kaşlarını çatıyordu. Bu çağda kime güvenilebilirdi? Ana babalar smokin giymiş kürek mahkumlarını hayal eder oldular. Berthe salonun kapısını Adele ile birlikte açtı:
- Anne, çay hazır.
Konuklar yemek salonuna geçerken genç kız annesine yaklaşıp fısıldadı:
- Saturnin beni bıktırıyor. Şimdi ona masal anlatmazsam her şeyi kıracakmış.
Dar ve gri bir örtü üzerine hazırlanmış çay masasında sokaktaki fırıncıdan alınmış kuru pastalar, kurabiye ve sandviçler dizilmişti. Masanın iki başını süsleyen bol miktarda pahalı çiçekler tereyağının ekşiliği ve bisküvilerin tozunu örtmeye yardımcı oluyordu. Konuklar hayran kaldılar ve analar kıskançlık içinde baktılar. Josserandlar kızlarını evlendirebilmek için kesenin ağzını açmışlardı. Konuklar acı çayla birlikte pastalara saldırdılar, zaten kimse doğru dürüst akşam yemeği yememişti. Çay sevmeyenler için Adele'in bir tepside gezdirdiği vişne şurubu da çok beğenildi.

Bu arada dayı bir köşede uyukluyordu. Onu görmezlikten gelip uyandırmadılar. Berthe konuklara çay ve sandviç dağıtıyor, erkeklere çayın yeterince şekeri olup olmadığını soruyordu. Onun yetişemediğini gören Madam Josserand'ın gözleri Hortense'ı aradı. genç kı z holün bir köşesinde sırtı dönük bir adamla konuşuyordu.
- Ah! dedi öfkeli Madam Josserand. Bizimkinin adamı gelmiş.
Herkes fısıltıyla sırtı dönük adamı konuşuyordu. Verdier adındaki bu adamın on beş yıldır yaşadığı metresinden ayrılıp Hortense ile evleneceği söylendi. Ama bunu diğer kızların yanında söyleyemiyorlardı. Durumdan haberdar edilen Octave adama baktı. Trublot onun metresini tanıyordu: eski pahalı bir fahişeydi, ama şimdi bunları bırakmış, namuslu bir ev kadını olmuştu, hatta adamının çamaşırlarını bile yıkıyordu. Konukların gözleri üzerindeyken, Hortense geciktiği için Verdier'ye sitem ediyordu.
- Ah! vişne şurubu, dedi Trublot.
Adele tepsiyle önlerine gelmişti. Trublot bardağı kokladıktan sonra almak istemedi. Hizmetçi geri dönerken arkasında bulunan bir bayanın dirseğine çarpınca genç adama yaslandı. Trublot hizmetçinin baldırını çimdikledi. Adele gülümseyerek uzaklaştı. Masanın çevresinde bayanlar oturmuş, beyler de ayakta yiyorlardı. Madam Josserand ellerini çırparak seslendi:
- Mösyö Mouret bu tarafa gelin.
Siz sanattan anlıyorsunuz.
Trublot genç arkadaşının
kulağına fısıldadı:
- Dikkat edin, yağlıboya numarası...
Masanın üzerine konulan bronz çerçeveli tablo Kırık testili kız adını taşıyordu. Mavi ve pembe çiçeklerle bezenmiş resmin yanında Berthe gülümseyerek övgüleri kabul ediyordu.
- Matmazelin yeteneği birden çok, dedi Octave kibarca. Çizgiler ne kadar gerçekçi olmuş.
- Resimde fazladan bir çizgi yok, dedi Madam Josserand. Berthe bunu evde tasarladı. Louvre müzesine gitmesini istemiyoruz, çünkü orada açık saçık resimler bir hayli fazla. Bunu söylerken genç adama, kızının sanatçılığı yanında terbiyeli de olduğunu anlatmak istiyordu. Ama Octave'ın soğuk durduğunu fark edince boşuna

konuştuğunu duyumsadı. Madam Juzeur ile Valerie tabloya övgü yağdırırken Octave onlara bakıyordu. Trublot yaklaştı:
 - Bakıyorum, gözlerinizi ondan ayıramıyorsunuz.
 - Evet, dedi genç adam. Ne tuhaf, şimdi güzel görünüyor. Ateşli bir kadın olduğu belli. Söylesene dostum, bir hamle yapılabilir mi?
Trublot güldü:
 - Ateşli mi bilemem. Ama küçükle evlenmekten iyidir.
 - Hangi küçük? diye şaşı rdı Octave. Haa, o mu? Benim oltaya geleceğimi sanmıyorsunuz herhalde. Bizim Marsilya'da delikanlılar kolay evlenmez.
 Bu sözler yanlarına yaklaşmakta olan Madam Josserand'ın yüzünde tokat gibi patladı. Boşa giden bir girişim daha! O kadar yı kı lmıştı ki bir sandalyeye tutunmak zorunda kaldı. Boş gözleriyle salona ve yarı boşalmış masaya baktı. Kaç kez başarısız olmuştu, ama bu sonuncu olacaktı. O an, karnını doldurmak için evine gelen bu insanları bir daha doyurmayacağına ant içti. Şaşkın, endişeli bakışlarıyla kızını kollarına atabileceği bir erkek ararken gözleri, duvar kenarında hiçbir şeye karışmadan duran Auguste'e ilişti. Tam o sırada Berthe elinde bir çay fincanıyla gülümseyerek Octave'a yaklaşıyordu. Annesinin buyruklarına uyarak girişimi sürdürüyordu. Ama kadın kızının kolundan tuttu.
 - Bu çayı Mösye Vabre'a götür. Adam bir saattir bekliyor. Ve hiçbir şey anlamayan kızının kulağına fısıldadı:
 - Ona iyi davran, yoksa kötü yaparım.
 Bir an duraklayan kız başını salladı: Bazen bir çağrıda üç kez hedef değiştirdiği oluyordu. Çayı ve Octave için hazırladığı gülümsemesini Auguste'e götürdü. Ona sevimli davrandı, Lyon ipeklerinin ne kadar iyi olduğundan söz etti, tezgahın gerisinde iyi durabilecek bir kadın izlenimi vermeye çalıştı. Auguste'ün elleri titriyor, yine başağrısı çekiyordu. Çay bitmiş, konuklar yavaş yavaş ayrılıyordu. Birkaç konuk nezaketen salonda oturmayı sürdürdü. Verdier'yi aradıklarında gitmiş olduğunu fark ettiler. Octave'ı beklemeyen Campardon doktorla birlikte çıkmış, eşikte yine onu konuşturuyordu. Madam

Josserand'ın üstelemesine karşın Vabre ailesi de kalktı. Onlardan önce hole çıkmış olan Octave yanındaki Trublot'nun birden kaybolduğunu fark etti. Ancak mutfağa gitmiş olabilirdi. Fazla üzerinde durmadı, çünkü Valerie hole girmiş, ipek fularını arıyordu. Fuları vestiyerden alan Octave, ona uzattı. Kadın bir an ona baktı; genç adam gözlerinin yandığını duyumsadı.
- Çok naziksiniz, beyefendi, dedi kadın.
Son çıkan Madam Juzeur onlara bakıp gülümsedi. Daha sonra soğuk odasına çıkan Octave'ın içi ısınmıştı. Aynaya bakarken kendi kendine konuştu: Neden olmasın? Bir hamle yapabilirdi!
Fırtına yemiş gibi boş kalan dairede Madam Josserand sessizce dolanıyordu. Piyanoyu sertçe kapadı, son lambayı söndürürken bir köşede sessizce pasta yiyen Hortense'ı gördü. Genç kız dingin bir sesle konuştu:
Yine yürümedi mi, anne? Boş yere kendini üzme. Ben hoşnutum. Verdier kadını göndermek için ona giysiler alıyormuş. Annesi omuz silkti:
- Hah! Bu bir şey kanıtlamaz. Pekâlâ, sen bildiğin gibi yap bakalım. Böyle tatsız pastaları nasıl yiyebiliyorlar?
Karı sının çağrılarından yorgun düşen Mösyö Josserand bir sandalyede dinleniyordu. Ama onunla yine tartışacağı endişesiyle, Hortense'ın karşısında oturmakta olan Bachelard ve Guelin'in yanına gitti. Dayı uyandığında bir rom şişesi bulmuş, yitirdiği yirmi franka söylenerek içiyordu.
- Para önemli değil, ilkelerime aykırı. Kadınlara nasıl davrandığımı bilirsin, onlara gömleğimi bile veririm. Ama istemek ayıp. Kız kardeşi ona söz verdiğini anımsatınca karşı çıktı:
- Sus, Eleonore! Küçük için sözümü tutacağım. Ama, isteyen kadınlardan nefret ederim. Ayrı ca, Leon benim doğum günümü kutlamaya bile gelmedi.
Madam Josserand yumruklarını sıkarak gezinmeyi sürdürdü. Doğru ya, Leon bile söz verip gemiyi terk ediyordu. Kız kardeşinin evliliği için verilen bir çağrıyı hiç kaçırmazdı. Bir köşede bulduğu bisküviyi kemirirken Berthe gidip Saturnin'i getirdi. Fırlak gözleriyle çevresine bakan çocuğu kardeşi yatıştırmaya çalışıyordu.

- Ne aptal şey! Anne, beni evlendirdiğinizi sanıyor. Kocamı arıyormuş. Ara bakalım, Saturnin. Yine olmadı, hiç olmayacak diyorum sana! O anda Madam Josserand patladı:

- Hayır! Size ant içerim ki bu kez olacak. Onu bacağından bağlasam da olacak. Bana öyle bakmayın, Mösyö Josserand? Siz beğenmeseniz de bu düğün olacak. İşitiyor musun, Berthe, o adamı parmağınla çağırman yeterli!

Saturnin duymuyor gibi masanın altını arıyordu. Berthe göz ucuyla onu gösterdi. Madam Josserand o önemli değil dercesine başını salladı. Berthe giderken mırıldanıyordu:

- Demek Mösyö Vabre olacak? Oh! Benim artık umurumda değil. Bana bir sandviç bile ayırmamışlar!

IV

Octave hemen ertesi gün Valerie ile ilgilenmeye koyuldu. Onun alışkanlıklarını ve merdivende karşılaşabileceği saatleri öğrendi. Campardonlarda yediği öğle yemeğini bahane ederek mağazadan istediği saatte ayrılabiliyor ve odasına çıkıyordu. Kısa süre sonra, kadının hergün saat ikide çocuğunu parkta gezdirmek için çıkıp mağazanın sokağından geçtiğini gördü. O saatlerde mağazanın kapısına dikilip bekliyor, kadın geçerken onu zarif bir gülümsemeyle selamlıyordu. Kadın bu selamlara kibarca karşılık veriyor, ama durmuyordu. Genç adam onun donuk bakışlarında ve ince belinin salınışında bir tutku görür gibi oluyordu.

Mağaza kızlarıyla oynaştığı yıllardan kalma deneyimiyle planını yapmıştı. Valerie'yi dördüncü kattaki odasına çıkarabilmek gerekiyordu. Merdiven hep ıssız olduğundan onları yukarda kimse fark edemezdi. Mimar akrabasının uyarılarını anımsayarak gülümsüyordu, çünkü bu dışardan kadın getirmek sayılmazdı.

Ama bir şey Octave'ın canını sıkıyordu. Pichonların mutfağı koridorun öte yanında olduğu için kadın bazan kapısını açık bırakmak zorunda kalıyordu. Sabah dokuzdan sonra da geceyarısına kadar evde muhasebe işleri yapıyordu. Genç kadın Octave'ın gürültüsünü duyunca yabanıl gibi, hemen kapıyı örtüyordu. Ama Octave onun sırtını ve at kuyruğu yapılmış kumral saçlarını görebiliyordu. Bu aralık kapı onların iç dünyasını da göz önüne seriyordu; temiz ve yoksul mobilyalar, görülmeyen bir pencerenin ışığında sönük beyaz çarşaflar, ikinci bir odanın dibinde bir bebek karyolası kocası çalışan bir kadının tüm gün içinde yaşadığı yalnızlığın birer işaretiydiler. Bu daireden hiç ses çıkmıyordu; bebek de annesi gibi sessizdi. Bazan kadının yavaş sesle söylediği şarkı bir inilti gibi duyulurdu. Fakat Octave bu kadına kızmaya başlamıştı, çünkü kendisini izlediğini düşünüyordu. Her neyse, Pichonların kapısı açık olduğu sürece Valerie'yi buraya çıkaramazdı. Öte yandan işlerin yolunda gittiğine inanmaya başlamıştı. Bir pazar sabahı,

birinci katın sahanlığında onunla karşılaşmayı başardı. Kadın, o gece kocası olmadığı için, görümcesinde kalmış, geceliğiyle kendi dairesine geçmek üzereydi. Valerie onunla selamlaşıp birkaç söz etmek zorunda kaldı. Genç adam artık bir dahaki karşılaşmada onun dairesine girebileceğini umuyordu. Böyle ateşli bir kadınla gerisi kolaydı. O akşam Campardonlardaki yemekte Octave sözü Valerie'ye getirerek onlardan bilgi almaya çalıştı. Fakat, kızları Angele de orada olduğundan anne ve babası genç kadın hakkında övücü sözlerle geçiştirmek istediler. Zaten mimar evin namusu konusunda kişisel bir gurur duyduğu için Vabre ailesine toz kondurmuyordu.

- Ah! Siz de gördünüz, çok saygın insanlar. Kocasının işleri yakında düzelir, çünkü parlak düşünceleri olan bir adam. Kadınsa, biz sanatçıların diliyle, klas bir hanım. Bir gün önce hastalığı daha da artan Madam Campardon uzandığı koltuktan zayıf bir sesle konuşmaya karıştı:

- Bu zavallı Theophile benim gibi sürünüyor. Valerie'nin değerini bilmek gerekir. Evde sürekli ateş içinde ve öksüren sinirli bir adamla baş etmek kolay değil. Tatlı sırasında mimarla eşi arasına oturan Octave istediğinden daha fazlasını öğrendi. Angele'in duymaması için fısıltıyla konuşan karı koca bazan sözcükler yetmediğinde Octave'ın kulağına eğilip sözlerini tamamlıyorlardı. Özetlenirse, Theophile budala ve iktidarsız bir adamdı ve karısının yaptıklarını fazlasıyla hak etmişti. Valerie'ye gelince, o da sağlam ayakkabı değildi; kocası onu tatmin etse bile, doğası gereği, yaptıklarını sürdürecek bir özyapısı vardı. Herkes biliyordu, evlendikten iki ay sonra, gebe kalamayacağını görüp yaşlı Vabre'ın servetinden pay alamayacağı endişesiyle, Sainte-Anne Sokağındaki kasaptan çocuk peydahlamıştı. Campardon son olarak Octave'ın kulağına eğildi:

- Sizin anlayacağınız, azizim, kadın isterik.

Bu sözcüğe bir kentsoylunun düşlem gücündeki şehveti yüklerken dudaklarına keyifli bir gülümseme yayılmıştı. Angele başını tabağına eğerken hizmetçi Lise ile bakışıp gülmemek için kendini zor tutuyordu. Konuşma sürdü ve Pichonlar üzerinde toplandı. Bu aileyi çok övdüler.

- Ah! Pichon'lar çok güvenilir bir aile, dedi Madam Campardon. Bazan Marie küçük Lilitte'i gezdirirken Angele'i de götürmesine izin veriyorum. Bakın, kızımı herkese emanet etmem. Değil mi, Angele, Marie'yi beğeniyor musun?

- Evet, anne.

Ayrıntılar verildi. Böyle sıkı terbiye almış bir kadın bulunamazdı. Kocasının ne kadar mutlu olduğu yüzünden okunuyordu. Küçük, yoksul, ama temiz bir yuvada birbirlerine tapıyorlardı.

Mimar Valerie hakkındaki az önceki dedikodusunu unutup söze karıştı:

- Zaten en ufak bir sorunları olsa bu apartmanda barınamazlardı. Burada namuslu insanlar istiyoruz, azizim. Vallahi, kızım merdivende kalitesiz bir insana rasladığı gün bu evden çı karım!

Mimar o akşam kuzini Gasparine'i gizlice tiyatroya götürecekti. Bu nedenle, acele bir işi olduğunu ve geç döneceğini söyleyip şapkasını aldı. Rose bu gidişin gerçek nedenini biliyor olmalıydı, çünkü Octave onun kocasına sarılırken mırıldandığını işitti:

- Eğlenmene bak. Çıkışta üşütme.

Ertesi gün Octave'ın aklına bir düşünce geldi: Madam Pichon'a işlerinde yardımcı olup onunla arkadaş olacaktı. Böylece, Valerie'yle karşılaşırsa kadın göz yumabilirdi. Madam Pichon'un on sekiz aylık kızını her gün gezmeye çıkarırken kullandığı bebek arabası kapıcı Gourd'u çileden çıkarıyordu. Bu arabanın merdivenleri kirletmesine karşı çıkıyordu. Kadın dairesinin dar kapısından arabayı çıkarabilmek için her defasında tekerlekleri söküp takmak zorunda kalıyordu. O gün, odasına çıkan Octave gezintiden dönen kadının sahanlıkta arabanın tekerleklerini takmaya çalıştığını gördü. Arkasında genç adamın beklediğini gören kadın telaşa kapıldı. Octave ona yardımcı oldu:

- Fakat, madam, niçin her defasında bu sıkıntıya katlanıyorsunuz. Arabanızı benim kapımın arkasına bırakabilirsiniz.

Utangaç kadın yanıt veremeden diz çökmüş duruyordu. Şapkasının altından kızaran ensesi ve kulakları görünüyordu. Octave üsteledi.

- İnanın, madam, beni hiç rahatsız etmez.

Onun yanıtını beklemeden arabayı alıp koridorun öbür ucuna götürdü. Onu izlemek zorunda kalan kadın kızarıp bozarıyor, günlük

yavan yaşamındaki bu değişiklik karşısında kekeliyordu:
- Fakat, mösyö, size zahmet olacak... kocam...
Sonra kadın utanç içinde dairesine kapandı. Octave onun aptal olduğunu düşündü. Çocuk arabası aslında onun kapıyı rahat açmasını engelliyordu, ama komşusuna yardım etmişti işte. Kapıcı Gourd, Bay Campardon'un da araya girmesiyle, bu yeni düzene razı oldu.
Her pazar Marie Pichon'un anne ve babası, Bay ve Bayan Vuillaume, onu ziyarete geliyorlardı. Ertesi pazar Octave dışarı çıkarken tüm aileyi kahve içerken gördü. Rahatsız etmemek için usulca ayrılırken, kadın kocasının kulağına bir şeyler fısıldayınca adam seslendi:
- Bay Mouret, pardon! Hep işte olduğum için size teşekkür edemedim. Ne kadar hoşnut olduğumuzu söylemek isterim.
Octave'ı kahve içmeye çağırdılar. Bay ve Bayan Vuillaume'un arasına oturan genç adam iki fincan kahve içerken, tam karşısındaki Marie oturduğu yerde kızarıp bozarıyordu. Hiç rahat halini görmediği bu zavallı, silik kadın Octave'ın tipi değildi, ama yüz çizgilerindeki incelik ona bir güzellik veriyordu. Kadın biraz rahatlayınca gülmeye ve çocuk arabasının öyküsünü yine anlatmaya koyuldu.
- Ah! Jules, beyefendinin arabayı nasıl kolayca götürdüğünü bir görseydin. Kocası Jules uzun, ince yapılı, şimdiden büro işi altında kamburlaşmış, yumuşak yüzlü bir adamdı.
- Lütfen, beni daha fazla utandırmayın, dedi sonunda Octave. Önemli değildi. Madamın kahvesi çok güzel, hiç böylesini içmemiştim. Kadın yeniden kızardı. Babası söze karıştı:
- Onu şımartmayın, bayım. Kahvesi güzel, ama daha iyisi de var. Görüyorsunuz, hemen gururlandı.
- Gurur yarar getirmez, dedi Madam Vuillaume. Biz ona hep alçakgönüllü olmayı öğrettik. İkisi de çok yaşlı, kısa boylu, kuru ve soluk yüzlüydü. Kadın siyah bir giysi içindeydi ve adamın ceketinin yakasında bir madalya vardı. Bay Vuillaume anlattı:
- Bayım, otuz dokuz yıl eğitim bakanlığında yazman olarak çalıştıktan sonra, altmış yaşımda emekli olurken bana madalya verdiler. Ama ben o gün ne yaptım? Hiç gururlanmadan, her zamanki

gibi bir gün yaşadım. Madalyanın hakkım olduğunu biliyordum; yalnızca minnet duydum.
Çocukları Marie hiç beklemedikleri bir anda, çok geç dünyaya gelmişti. Şimdi onu evlendirmiş olmanın keyfiyle, emekli maaşlarıyla geçiniyorlardı.
Damatları gözlerini madalyadan ayıramıyordu. İyi çalışırsa kendisine de bir tane verirlerdi. Jules Pichon manavlık yapan dul bir kadının oğluydu. Annesi ona üniversiteyi okutabilmek için tüm dükkanın gelirini harcamıştı, çünkü zeki olduğunu söylüyorlardı. Sorbonne diplomasına sekiz gün kala kadın borç içinde ölmüştü. Bir amcasının yanında üç yıl boğaz tokluğuna çalıştıktan sonra şimdi bakanlıktaki bu işi bulmuş ve geleceğinden emin olarak hemen evlenmişti. Sonra Octave'a döndü:
- Ama, Mösyö Mouret, geçimi zorlaştıran tek şey çocuklar.
- Kuşkusuz, dedi Madam Vuillaume. Biz ikinci bir çocuk yapmış olsaydık, iki yakamız bir araya gelmezdi. Anımsar mısınız, Jules, Marie'yi size verirken ne demiştim? Bir çocuktan fazla yapmayın, sonra kızarız. Yalnızca işçi aileleri, nasıl geçindireceğine bakmadan, tavşan gibi doğuruyorlar, sonra da sokağa salıyorlar.
Octave, bu nazik konunun Marie'yi utandıracağını düşünerek onun yüzüne baktı. Ama genç kadın annesini destekledi. Octave sıkılmaya başlamıştı, ama nasıl ayrılacağını bilmiyordu. Bu soğuk odada bu insanlar bütün gün sorunlarını yineleyerek nasıl oturabiliyorlardı?
Bu arada Madam Vuillaume çocuk konusunda kalmıştı:
- Sizin çocuğunuz yok mu, Mösyö Mouret? Ah! olduğu zaman ne büyük sorumluluk olduğunu görürsünüz. Özellikle anneye. Bu küçük doğduğunda ben kırk dokuz yaşımdaydım, çok şükür insan o yaşta nasıl davranacağını biliyor. Erkek çocuk nasıl olsa kendi başına büyüyor, ama kız öyle mi? Neyse ki ben görevimi yaptım. Sonra kendi kız çocuk eğitimi anlayışından sözetti. Önce dürüstlük geliyordu. Merdiven aralığında oyun falan yoktu, kızların aklı hep kötü şeylerde olurdu. Kapılar ve pencereler kapalı tutulmalı, sokaktaki kötü şeyler eve girmemeliydi. Dışarı çıkıldığında çocuğun elini hiç bırakmaz, onu yere bakarak yürümeye alıştırırdı. Din eğitimini, ahlaki bir fren olarak, yetecek kadar vermeliydi. Büyüdüğünde özel hoca tutmalı, kızların kötü şeyler öğrendiği yatılı

okullara vermemeliydi. Okuduğu şeyleri sürekli izlemeli, gazeteleri saklamalı ve kitaplığı kapalı tutmalıydı.
- Bir kızın çok şey bilmesi iyi değildir, diye bitirdi yaşlı kadın.
Annesi konuşurken Marie dalgın gözlerle boşluğa bakıyordu. Annesinin evindeki o kapalı odaları, yaklaşması bile yasak olan pencereleri görür gibiydi. Uzun süren bu çocukluk dönemi, anlamadığı yasaklar ve sözcüklerin daha da gerçekdışı kıldığı tatlı bir düş gibiydi.
- İnanın bana, bayım, dedi Mösyö Villaume, kızım on sekiz yaşına geldiğinde daha bir roman okumamıştı. Değil mi, Marie?
- Evet, baba.
- Bende George Sand'ın André adlı romanı vardı ve annesinin karşı çıkmasına karşın, evlenmesinden birkaç ay önce, okumasına izin verdim; tehlikesiz ve manevi değeri olan bir kitap. Ben liberal eğitimden yanayım; edebiyatın yeri önemlidir. Bu kitap onda büyük etki yaptı, bayım. Geceleri uyurken ağlıyordu.
- Çok güzel bir kitaptı, dedi genç kadın gözleri parlayarak.
Yaşlı kadın kocasının bu görüşüne katılmıyordu. Kendisi hiç roman okumazdı ve bir eksiğini de görmemişti. O zaman Marie yalnızlığından söz etti:
- Kitap iyi oluyor. Bazen Jules bana kitapçıdan kendi seçtiği kitapları getiriyor. Ah bir piyanom olsaydı...
O zamana kadar söz alamayan Octave atıldı:
- Nasıl, madam? Piyanonuz yok mu?
Bir sıkıntı oldu. Anne ve babası geçim derdi nedeniyle alamadıklarını söylediler. Zaten, Marie'nin doğuştan şarkı söyleyebildiğini, bir parçayı bir kez dinledikten sonra ezberlediğini anlattılar. Hele İspanya üzerine bir şarkı vardı, sevdiğini özleyen tutsak bir kızın özlemini anlatan bu şarkıyı o kadar yanık söylüyordu ki. Marie'nin yüzünde üzünç belirdi; eliyle bebeğin uyuduğu odayı gösterdi:
- Ah! Söz veriyorum, kaça mal olursa olsun, Lilitte piyanoyu öğrenecek!
- Önce onu bizim seni yetiştirdiğimiz gibi büyüt bakalım, dedi annesi. Evet, müziğe karşı değilim, çünkü duyguları geliştirir. Ama, kızını kötülüklerden uzak tutmalısın...

Yaşlı kadın yeniden başlayıp, din konusunda neler yapılması gerektiğine girdi. İyice sıkılan Octave bir randevusu olduğunu söyleyerek izin istedi. Onları selamlarken Marie'nin kızardığını gördü.

O öğle sonrasından itibaren Octave her pazar, özellikle Bay ve Bayan Vuillaume'un sesini duyduğunda, kapının önünden sessizce sıvışıyordu. Aklı Valerie'deydi. Kadın, üzerinde yoğunlaşan bu ateşli bakışlara karşın anlaşılmaz derecede ilgisizdi. Octave bir gün raslantıymış gibi Tuilerie Parkı'nda onunla karşılaştı, ama kadın oralı olmadan dünkü fırtınadan söz etti. Tüm bunlar Octave'ı kadının pek yaman olduğuna inandırıyordu. Artık merdivenlerden ayrılmıyor, kadının evine zorla da olsa girebileceği anı kolluyordu. Bu arada her geçişinde Marie kızarıp gülümsüyordu. Bir sabah kapıcının ona iletmesi için verdiği bir mektubu çıkardığında, kadını telaşlı buldu. Masanın üzerine oturttuğu Lilitte'i giydirmeye çalışıyordu.

- Ne oldu? diye sordu genç adam.

- Ah! küçüğü giydiremiyorum. Ağlıyor diye giysisini çıkarmıştım, şimdi ne yapacağımı bilemiyorum.

Octave şaşırarak ona baktı. Kadın elinde bir giysiyi çevirip duruyordu.

- Babası her sabah işe gitmeden önce onu giydirmeme yardım eder. Ben tek başıma bir türlü yapamıyorum, sıkıntı veriyor.

Beklemekten sıkılan ve yabancı adamdan ürken bebek çırpınıp düşmek üzereydi. Ama kadın sanki ona dokunmaktan korkuyormuş gibi geri duruyordu. Octave'ın yardımıyla sonunda bebeği giydirdiler. Genç adam gülüyordu:

- Bir düzine olunca ne yapacaksınız?

- Ah! hayır, dedi kadın, başka bebek yapmayacağız. Octave'ın inanmadığını görünce ekledi:

- Hayı r, geçen gün annemi duydunuz. Jules'e çocuk yapmayı yasakladılar. Annemi bilmezsiniz, ikinci bir bebek olursa aramız bozulur.

Octave bu sorunu onunla tartışmaktan eğlendiği için üsteliyordu. Kadın, aslında çocukları sevdiğini, ama kocası ne yaparsa ona uyduğunu söyledi. Annesinin uyarıları da buna eklenince, analık duygusu gelişmemiş bir kadın olup çıkmıştı. Çocuğa da evi gibi bir görev anlayışıyla bakıyor, eski genç kızlık yaşamının boşluk ve sıkıntısı içinde günlerini geçiriyordu. Octave ona yalnız başına sıkılabileceğini söyledi. Hayır, dedi kadın, ev işleri arasında günlerin nasıl geçtiğini bilemiyordu. Pazarları bazan kocasıyla gezmeye çıkıyor, bazan anne ve babası geliyor ve çoğunlukla kitap okuyordu. Artık kitap okumasına izin verildiği için, başı ağrıyıncaya kadar okuyordu.

- Ama, Choiseul Sokağı'ndaki kitapçıda kitap çeşidi çok az. Örneğin, daha önce okuyup ağladığım Andre'yi yeniden almak istedim. Ama yokmuş. Babam, bebek yırtar diye, kendi kopyasını vermek istemiyor.

- Kolay, dedi Octave. Dostum Campardon'da George Sand'ın tüm yapıtları var. Andre'yi sizin için alırım.

Kadının gözleri parladı ve yüzü yine kızardı. Genç adam ayrılırken kadının, Lilitte'in karşısında yine çaresiz ve elleri boşlukta kaldığını görüyordu.

Ertesi gün pazardı ve Octave kitabı getirdi. Marie'nin kocası üstlerinin bir işi için çıkmıştı. Kadın giyinik olduğundan genç adam ona kiliseden mi geldiğini sordu. Kadın hayır dedi. Evlenmeden önce annesiyle düzenli olarak kiliseye giderdi; evliliğin ilk altı ayında da alışkanlığı bozmadan gitmişti. Sonra, hiçbir neden olmadan gitmemeye başladı. Kocası rahiplerden nefret ediyordu ve annesi de artık üstelemiyordu. Fakat Octave'ın sorusu onda yaşamın tembelliğinde gömülü kalmış bir şeyler uyandırdı.

- Bu günlerde Saint-Roch Kilisesi'ne gitsem iyi olur, dedi kadın: zaten boş oturup sıkılıyorum.

Sonra yüzünde büyümemiş bir kızın sevinci ve içten bir havayla Octave'ın ellerini tuttu.

- Ah! bu kitabı getirdiğiniz için size ne kadar teşekkür etsem azdır. Yarın öğle yemeğinden sonra gelin; size kitabın bende bıraktığı izlenimi anlatırım. Olur mu?

Oradan ayrılırken Octave kadının tuhaf olduğunu düşündü. Kocasıyla konuşup bu kadınla biraz ilgilenmesini sağlamayı aklına koydu, çünkü kadının biraz silkelenmesi gerektiğini düşündü. Ertesi gün çıkarken Pichon'la karşılaştı ve mağazaya geç kalma pahasına onunla biraz yürüdü. Fakat Jules karısından daha saf görünüyordu. Yağmurda paçalarını çamurlamamak gibi küçük sorunlar onu daha çok ilgilendiriyordu. Yolun sonunda Octave ona Marie'yi biraz tiyatroya götürmesini söyledi.

- Niçin o? diye şaşırdı Pichon.

- Çünkü bu, kadınların hoşuna gider. Onları daha sevecen yapar.

- Ah! öyle mi?

Sonra düşüneceğini söyleyip, geçen arabalardan çamur yememek için aceleyle uzaklaştı. Öğle paydosunda Octave kitabı almak için Pichonların kapısını çaldı. Marie masaya dirseklerini dayamış, elleri saçlarında kitabı okuyordu. Masaya örtü bile yaymadan yediği omletin bulaşığı duruyordu. Yerde, kırık bir tabağın parçaları arasında küçük Lilitte uyuyakalmıştı.

- Peki, kitap nasıl? diye sordu Octave.

Marie hemen yanıt vermedi. Sökük düğmeleri arasından boynu görünen geceliğiyle oturuyordu.

- Yalnızca yüz sayfa kadar okuyabildim, dedi. Dün annemler geldiler.

Kadın hüzünlü bir sesle düşlerini anlattı. Küçükken ormanda yaşamak isterdi. Bir avcıyla karşılaştığını, avcının ona yaklaşıp önünde diz çökerek aşkını ilan ettiğini düşlerdi. Sonra, evleniyorlar ve ormanda el ele sonsuza kadar dolaşıyorlardı. Kadın başka bir şey istemeden mutlu olduğunu duyumsuyordu.

- Bu sabah kocanızla biraz konuştum, dedi Octave. Bana kalırsa, siz fazla çıkmıyorsunuz. Sizi tiyatroya götürmesi için onu razı ettim.

Ama kadın titreyerek başını salladı. Memur ciddiliğindeki Jules'ün bu soğuk odadaki görüntüsü ormandaki avcı düşlerini birden yıkmıştı. Kocası hiç onun ayaklarını avucuna alıp öpmemiş, önünde diz çöküp sevdiğini söylememişti. Aslında kocasını seviyordu, ama sevginin niye böyle tatsız olduğunu anlayamıyordu.

- Hele romanlarda, iki sevgilinin birbirine güzel sözler söylediği o bölümler yok mu, onları okurken boğulacak gibi oluyorum.

Octave bu duygusallığa güldü:

- Ben sözcükleri sevmem... İnsan birini sevdi mi, yapabileceği en iyi şey onu göstermektir. Ama kadın anlayamadan boş gözlerle baktı. Genç adam elini uzatıp onun eline süründü, kitapta bir yeri görebilmek için kadının omuzundan eğilirken sıcak soluğuyla onun ensesini ısıttı. Ama kadın hiçbir şey duymuyordu. Genç adam çaresiz kalktı; hem kızgın ve hem de acımaklıydı. Kadın onu uğurlarken:

- Ben yavaş okuyorum, dedi, ama yarın bitiririm. Kitabın sonu daha ilginçtir. Akşama uğrayın.

Bu kadın hakkında hiçbir planı yoktu ama kızmıştı. Bu genç çift için duyduğu tuhaf sevgi, biraz aptalca olduğu için canı sıkılıyordu. Onlara zorla da olsa yardımcı olmaya karar verdi: onları dışarda yemeğe götürecek, birbirlerinin boynuna saracaktı. Kimseye on frank borç bile vermeyen genç adam, böyle iyilik nöbetleri geldiğinde, parasını sokağa atmaya bayılırdı.

Küçük Madam Pichon'un soğukluğu Octave'ı ateşli Valerie'ye daha çok itiyordu. Bu kadın ensesinde iki kez üflenmesini beklemezdi herhalde. Octave her gün biraz daha yer kazanıyordu. Bir gün kadın onun önünden merdivenlerden çıkarken bacaklarının güzelliği konusunda iltifat etmiş, ama o kızmamıştı.

Sonunda, uzun zamandır beklediği fırsat geldi. Marie'ye geleceğine söz verdiği akşamdı: Kocası geç döneceği için romanı tartışmak için yalnız olacaklardı. Ama genç adam bu edebiyat şöleninden korkup dışarda kalmayı yeğlemişti. Saat ona doğru odasına çıkmaya cesaret edince birinci kat sahanlığında Valerie'nin hizmetçisinin telaşla daireden çıktığını gördü:

- Ah! Madam sinir bunalımı geçiriyor. Beyefendi evde yok, karşıdakiler de tiyatrodalar. Yalvarırım gelin. Yalnızım ve ne yapacağımı bilmiyorum.

Valerie yatak odasındaki bir koltuğa uzatılmış, her tarafı kaskatıydı. Hizmetçi onun yakasını gevşetmiş, göğüsleri görünüyordu. Fakat bunalım çabuk geçti. Kadın gözlerini açıp da Octave'ı görünce önce şaşırdı, sonra sanki doktor önünde gibi rahat davrandı.

- Sizden özür dilerim, bayım. Bu kız daha dün işe başladı, paniğe kapılmış olmalı. Korsesini çıkarıp giysisini ilikleyen kadının rahatlığı genç adamı utandırdı. Ayakta dikilirken, buradan böyle eli boş

ayrılmamaya kararlı, ama oturmakta kararsızdı. Kadın sinirine dokunan hizmetçiyi göndermişti; sonra pencereye gidip derin soluklarla dışarının soğuk havasını içine çekti. Biraz dinlendikten sonra sohbet ettiler. Bu bunalımlar on dört yaşındayken başlamıştı. Doktor Juillerat ona ilaç vermekten bıkmıştı. Bazan kolu, bazan da kasıkları tutuluyordu. Ama alışmıştı artık, çünkü hasta olmayan kimse yoktu ki. O konuşurken genç adam, bu dağınıklığın ortasında ve bir aşk gecesi geçirmiş gibi yorgun yüzüyle onu kışkırtıcı buluyordu. O an, uzandı ve bir köylü kızına yapacağı biçimde ona sarılmak istedi.

- Ha! Ne oluyor size? dedi kadın şaşırarak.

Geri çekilip genç adamı dikkatle süzdü. Gözleri donuk, sesi o kadar dingindi ki adam buz gibi oldu ve ne kadar gülünç olduğunu anlayıp elleri iki yanına düştü. Sonra, kadın derin bir esnemeyle yavaşça konuştu:

- Ah! Bayım, bir bilseniz.

Genç adamın düş kırıklığını fark edip omuz silkti, ama kızmamıştı. Octave onun zil kordonuna yaklaştığını görünce kendisini dışarı attıracağını düşündü. Ama kadın hizmetçiden yalnızca çay istedi. Tümüyle dağılmış olan Octave özür dileyip kapıya yönelirken kadın koltuğa uzanmış, çayını yudumluyordu.

Merdivende Octave her katta duruyordu. Kadın bundan hoşlanmıyordu demek? Onun hem isteksiz, hem de umursamaz olduğunu duyumsamıştı. Oysa Campardon isterik olduğunu söylemişti. Kendisinin bu masala inanıp aldatıldığını düşündü, çünkü mimarın o sözleri olmasa böyle bir duruma düşmezdi. İsteri konusunda pek bir şey bilmediğini görüyordu. Trublot'nun sözlerini anımsadı: Gözleri ateş gibi yanan bu çatlak kadınların ne istediği hiç bilinmezdi.

Üst katta Octave sessiz odasına girmeye çalıştı. Fakat Pichonların kapısı açıldı: Marie onu bekliyordu. Genç adam çaresiz onun yanına girdi. Kadının masanın yanına aldığı beşikte Lilitte uyuyordu. Masadaki yemek artıkları yanında kitabın kapalı olduğunu gördü. Kadının sessiz kalışına şaşıran Octave sordu:

- Bitirdiniz mi?

Kadın ağır bir uykudan uyanmış gibi gözlerini oğuşturdu:

- Evet, evet. Oh! Bütün gün başımı kaldırmadan okudum. İnsan kendini kaptırınca zamanın nasıl geçtiğini bilmiyor. Boynum tutulmuş gibi.

Okuduklarının etkisiyle kafasında oluşan düşler konuşmasını engelliyor, ideal aşkların uzaktan çağrıları kulaklarını uğuldatıyordu. Sonra, bu sabah Saint-Roch Kilisesi'ne gittiğini, saat dokuz ayinini izlediğini söyledi. O kadar ağlamıştı ki; din her şeyin yerini alabiliyordu.

- Ah! Şimdi daha iyiyim, dedi.

Bir sessizlik oldu. Kadın saf bakışlarla ona gülümsüyordu. Genç adam, seyrek saçları ve ıslak gözleriyle onu hiç bu kadar silik bulmamıştı. Kadın birden sararıp sendeledi; Octave ellerini uzatıp onu tuttu.

- Ah!
Tanrım!
Tanrım!
dedi
hıçkırarak
. Genç
adam onu
tutmak
zorunda
kaldı.

- Biraz ıhlamur alsaydınız. Fazla okumak size yaramıyor.

- Bilmem ki... Kitabı kapadığımda yalnızlığımı görmek yüreğimi sıkıştırdı. Ah! Ne kadar iyisiniz, Bay Mouret! Siz olmasaydınız, kendime zarar verebilirdim.

Genç adam gözleriyle, onu oturtabileceği bir sandalye arıyordu.

- Sobayı yakmamı ister miydiniz?

- Teşekkürler; ama üstünüz kirlenir. Her zaman eldivenli gezdiğinizi görüyorum.

Soba düşüncesi onu yine telaşlandırmıştı; birden, düşlerinin etkisiyle, genç adamı öpmek istedi. Ama beceriksizdi ve dudakları genç adamın kulağına süründü. Octave bu öpücükle sarsıldı. Genç kadının dudakları buz gibiydi. Ama kadın kendini onun kucağına bırakınca ani bir istek duydu. Kadına sarılıp odasına götürmek istedi.

Ama bu kaba yaklaşım Marie'deki günah duygusunu uyandırdı. Karşı koymaya çalıştı, her an dönebilecek kocasını ve yanıbaşında uyuyan kızını unutup annesini yardıma çağırdı.
- Ah!
Hayır,
hayır! Bu
olmaz.
Doğru
değil!
Genç
adam
üsteliyord
u:
- Kimse duymaz, merak etmeyin.
- Hayır, Mösyö Octave. Sizi tanımakla duyduğum mutluluğu yok edeceksiniz. İnanın bana, bir şey elde edemezsiniz. Benim düşlerim...
Fakat genç adam onu duymuyordu. Az önce aşağıda uğradığı aşağılamanın etkisiyle içinden "Sen kızım, elimden kurtulamazsın," diye mırıldandı. Kadın onun odasına gelmemekte direnince, onu masanın yanında yere çökertti. Kadın karşı koymadı ve genç adam unutulmuş tabaklar ve kitabın yanıbaşında ona sahip oldu. Dairenin kapısı açık kalmış, merdivenin tüm sessizliği hüküm sürüyor, küçük Lilitte uyumayı sürdürüyordu. Marie ve Octave ayağa kalkıp giysilerini düzelttiler; söyleyecek bir şey bulamıyorlardı. Kadın çocuğuna bakmaya gitti ve tabakları kaldırdı. Genç adam dilsiz gibiydi, hiç beklenmedik bu maceradan bir rahatsızlık duyuyordu. Oysa, bu kadını kocasına yaklaştırmayı planlamıştı. Bu dayanılmaz sessizliği bozmak istiyordu.
-
K
a
p
ı
y
ı

kapamamışmıydınız?Kadınholebakıpsara

r
d
ı
.
- Sahi, açık kalmış.

Kadının yüzünde bir kendinden utanma vardı. Octave şimdi bu savunmasız ve yalnız kadından utanıyordu. Üstelik kadının hiç zevk almadığına emindi.

- Ah! dedi kadın, kitap yere düşmüş!

Fakat cildin bir kenarı kırılmıştı. Bu küçük ayrıntı onları ferahlattı. Konuşmayı öğrendiler. Marie üzülüyordu.

- Benim suçum değil. Bakın, kirlenmesin diye kaplamıştım. İstemeden onu düşürmüş olmalıyız.

- Hiç dikkat etmedim, dedi Octave. Önemli değil. Campardon düşünsün.

Kitap elleri arasında geziniyor, onu düzeltmeye çalışırken parmakları titremeden birbirine değiyordu. Bu güzel kitabın başına gelen, yaptıklarının bir sonucu olarak onları düşündürüyordu.

- Kötü biteceği belliydi, dedi Marie ağlayarak.

Octave onu avutmak zorunda kaldı. Campardon'a bir bahane uydururdu. Ayrılacakları zaman yine sıkıntılıydılar. Birbirlerine birkaç söz söylemek istiyorlar, ama boğazları düğümleniyordu. O sırada merdivenlerde ayak sesleri duyuldu: kocası eve dönüyordu. Octave ses çıkarmadan kadını kendine çekti ve dudaklarından öptü. Kadın yine soğuk dudaklarıyla karşı koymadı. Genç adam sessizce odasına döndüğünde, paltosunu çıkarırken, bu kadının da seksten hoşlanmadığını düşündü. Peki ne istiyorlardı? Niçin Marie başkasının kolları arasına bırakıyordu kendini? Kuşkusuz, kadınları anlamak zordu. Ertesi gün Campardonlarda öğle yemeği sırasında Octave kitabı nasıl kazayla zedelediğini anlatırken Marie içeri girdi. Küçük Lilitte'i parka götürüyordu. Angele'in de gelip gelemeyeceğini sordu. Kadın dingin bir yüzle Octave'a gülümsedi ve masa üzerinde duran kitaba saf gözlerle baktı.

- Ah! Çok teşekkürler, dedi Madam Campardon. Angele, kızım, git üstünü giy. O sizinleyken gözüm arkada değil, Madam Pichon.

Marie dün üşütmüş dönen kocasından ve artan et fiyatlarından söz etti. Angele'i götürdükten sonra diğerleri pencereye çıkıp onları seyrettiler. Marie eldivenli elleriyle Lilitte'in arabasını sürerken, izlendiğini bilen Angele başı öne eğik yürüyordu.

- Ne kadar terbiyeli bir kadın! dedi Madam Campardon.
Ne iyi huylu, ne namuslu! Mimar, Octave'ın omzuna
vurarak gülümsedi:

- Aile terbiyesi bu, azizim; daha iyisi bulunmaz!

V

O akşam Duveyrierlerde davet ve konser vardı. İlk kez çağrılan Octave saat ona doğru odasında giyinirken düşünceliydi. Kendi kendine kızıyordu. Valerie gibi bir kadını nasıl elinden kaçırmıştı? Ya Berthe Josserand, onu geri çevirmeden önce biraz düşünse kötü mü olurdu? Beyaz kravatını takarken Marie Pichon'un hayali canını sıktı. Beş aydır Paris'te yalnızca bu kadarcık bir macera olur muydu? Böyle bir ilişkinin yavanlığı onu sı kı yordu. Eldivenlerini giyerken artık böyle işlerle zaman yitirmemeye karar verdi. Sosyeteye girmek üzereydi ve orada fırsatlar daha çok olacaktı.

Fakat koridorun ucunda Marie onu gözlüyordu. Kocası olmadığı için genç adam birkaç dakikalığına girmek zorunda kaldı.

- Ah! Ne kadar yakışıklı olmuşsunuz diye mırıldandı kadın.

Onları hiç Duveyrierlerin davetine çağırmamışlardı. Ama kadın bundan dolayı birinci kattakilere daha bir saygı duyuyor, kimseyi kıskanmıyordu; zaten bunu düşünecek gücü ve istenci yoktu. Kadın öpmesi için alnını uzattı:

- Sizi bekleyeceğim. Geç kalmayın, bana nasıl eğlendiğinizi anlatırsınız.

Octave onun saçlarına bir öpücük kondurmak zorunda kaldı. Pek istemeden aralarında kurulan ilişkiye karşın ikisi de birbirine "sen" diyemiyorlardı. Genç adam inerken kadın uzun süre arkasından merdivenlerde kaldı.

Aynı anda Josserandların dairesinde büyük bir dram yaşanıyordu. Annenin düşüncesine göre, Duveyrierlerdeki bu davet Berthe ile Auguste'ün evliliğinde önemli bir aşama oluşturacaktı. Onbeş gündür sağdan soldan bu konuda yoklanan damat adayı Auguste Vabre hâlâ kararsızdı, çünkü çeyiz parası konusunda kuşkuları vardı. Bu konuda bir şey yapması gerektiğini anlıyan Madam Josserand kardeşine bir mektupla durumu bildirmiş ve ona verdiği sözü anımsatmıştı. Ondan alacağı yanıttaki olumlu bir kaç satırı koz olarak kullanmak istiyordu. Tüm aile giyinik durumda sobanın

önünde bekleşirken Kapıcı Gourd, Bachelard Dayı'nın mektubunu getirdi.
 - Ah! İşte geldi, diyerek zarfı açtı Madam Josserand.
 Baba ve iki kızı onun mektubu okumasını beklediler. Kızların giyinmesine yardım etmiş olan Adele şimdi yemek masasını topluyordu. Madam Josserand'ın mosmor kesildiği görüldü.
 - Tek sözcük yok! Resmi nikahta bakarız diyor. Bizi çok sevdiğini yazmış... Alçak rezil! Baba bir sandalyeye çöktü:
 - Hep söyledim: Bachelard bizi oyalıyor. Metelik vermez o.
 Kırmızı giysisiyle ayakta dikilen Madam Josserand parladı:
 - Ah! Erkekler! Bu da aptal görünür ama para
sözünü duyunca gözü açılır. Sonra kızlarına
döndü:
 - Neden evlenmek istersiniz, bilmem. Benim durumum kulağınıza küpe olsun. Sizi seven bir genç adam yok ortada, hepsi çeyiz parası pazarlığında. Yirmi yıl yeğenlerinin beslediği bir dayı çeyiz parasından kaçıyor işte!
 O sı rada masayı toplamakta olan Adele'e gözü ilişti:
 - Sen de bizi dinlemek için mi burada sürtüyorsun?
Doğru mutfağa, yürü! Ve sözlerini tamamladı:
 - Erkekler böyledir işte. Kendi iştahlarına gelince parayı dökerler, bize gelince sağır olurlar. Bu sözlerimi unutmayın!
 Hortense ve Berthe anlamış gibi başlarını salladılar. Uzun süredir anneleri onları, erkeklerin yalnızca evlenmek ve para ödemek için yaratılmış aşağılık yaratıklar olduklarına inandırmıştı. Hafif bir yemek dumanı sarmış olan salonda bir sessizlik oldu. Her biri gece giysileriyle bir köşeye yığılmış, daveti unutmuşlardı. Yandaki odadan, erken yatırılmış olan Saturnin'in horlama sesi geliyordu. Berthe çekinerek sordu:
 - Yani olmayacak mı? Soyunalım mı?
 Bu sözler üzerine Madam Josserand doğruldu. Ne? Soyunmak mı? Niçin soyunacaklardı? Paraları yoksa namuslu olmanın da bir değeri vardı. Bu evlilikten vazgeçilmeyecekti. Hemen orada rolleri dağıttı: İki kız Auguste'e çok iyi davranacaklar, işi bağlamadan peşinden ayrılmayacaklardı. Babanın görevi yaşlı Vabre ile damadı Duveyrier'in hoşuna gitmekti; onlar ne derse anlamış gibi kafasını

sallayacaktı. Kendisi tüm kadınlarla başetme, onları kendi yanlarına çekme görevini yükleniyordu. Sonra içini çekti, unuttuğu bir silah var mı gibisinden salona bir göz attı ve meydan savaşına giden bir general gibi konuştu:

- İnelim!

Merdivenlerin ağır sessizliğinde inerlerken Mösyö Josserand'ın içi sıkıntılıydı, vicdanını rahatsız edecek şeyler olacağından korkuyordu.

Onlar girdiğinde Duveyrierlerin evi çoktan dolmuştu. Salonun bir köşesini tek başına kaplamış olan kuyruklu piyanonun başında bayanlar birikmiş, kızlar da tiyatroda gibi sandalyelere oturmuştu. İki yanda siyah smokinli erkeklerin kalabalığı yemek salonuna ve küçük salona taşmıştı. Avizeler ve konsolların üzerindeki abajurlar salonu gündüz gibi aydınlatıyor, korse ve çıplak omuzların parfüm kokusu havayı ağırlaştırıyordu. Onlar girerken Madam Duveyrier konserine başlamak için piyanoya oturuyordu. Madam Josserand ona gülümseyerek, bir el hareketiyle rahatsız olmamasını işaret etti. Kızlarını erkeklerin arasında bırakıp Valerie ile Madam Juzeur arasında bir yere oturdu. Mösyö Josserand da apartman sahibi Mösyö Vabre'ın her zaman uyukladığı küçük salona geçmişti. Orada ayrıca Campardon, Theophile ve Auguste Vabre, Doktor Juillerat ve Rahip Mauduit kümelenmişti. Trublot ve Octave ise müzikten kaçmak için yemek salonunun diplerinde buluşmuşlardı. Bay Duveyrier piyanonun yanında dikilmiş, sessiz olunmasını beklerken karısını süzüyordu.

- Şş! şş! Susalım!

Clotilde Duveyrier Chopin'in çok zor bir noktürnü ile başladı. Uzun boylu, kızıl saçlı, soluk kar beyazı teniyle alımlı bir kadındı. Açık renk gözlerine yalnızca müziğin heyecanı canlılık verebilen bu kadının ne ruhunda ve ne de vücudunda başka bir şeye gereksinmesi yoktu. Kocası ilk notalardan sonra yüzünde bir yorgunluk ifadesiyle yemek salonuna çekildi. Traşlı yüzünde yer yer görülen kırmızı lekeler bozuk bir sağlığın belirtisiydi. Trublot onu işaret etti:

- Müziği sevmiyor.

- Ben de öyle, dedi Octave.

- Sizin için kolay. Bu adam yaşamda her şeyi kolayca elde etti. Eski bir kentsoylu ailesinden geliyor. Hukuk Fakültesinden çıkar çıkmaz Reims savcılığı, sonra Paris'te yargıçlık, madalyalar ve kırk beşinden önce saray danışmanlığı... Nasıl, kötü mü? Ama, piyano onun yaşamını karartıyor. Yaşamda her şeye sahip olunmuyor.

Bu arada Clotilde zorlukları soğukkanlılıkla aşıyor, ata binen bir binici gibi piyanoya eğiliyordu. Octave onun parmaklarına dikkati çekti.

- Şu parmaklara bakın; on dakika sonra kimbilir nasıl ağrıyordur.

Sonra, ne çalındığıyla ilgilenmeyi bırakıp kadınlardan söz ettiler. Octave Valerie'yi görünce sıkıntılı bir an geçirdi: Birazdan nasıl karşılaşacaklardı? Konuşacak mı, yoksa görmemezlikten mi gelecekti? Trublot tüm bu kadınlara tepeden bakıyordu. Arkadaşı ona karşı çı kı yor ve salondaki güzel kadınları işaret ediyordu. Trublot güldü:

- İstediğinizi seçin. Ambalaj açılınca görürsünüz. Şu tavus tüylü kadın veya mor giysili sarışın mı dediniz? Hepsi kaprisli veya kibirli. Havaları var ama, zevk nedir bilmezler. Octave gülümsedi. O Trublot gibi zengin çocuğu değildi, yalnızca zevkini değil geleceğini de düşünmek zorundaydı. Kadınların sıra sıra oturduğu bu salona bakarken, seçme olanağı olsaydı hangisini parası ve hangisini güzelliği için seçebileceğini düşündü. Onları sı rayla süzerken birden irkildi:

- Aman! Benim patron! Madam Hedouin de buraya gelir miydi?

- Bilmiyor muydunuz? dedi Trublot. Aralarındaki yaş farkına karşın Madam Hedouin ve Madam Duveyrier yatılı okuldan arkadaştırlar. Okulda hiç ayrılmazlarmış, hatta buz gibi oldukları için onlara beyaz ayılar lakabı takılmış. Duveyrier herhalde kışın yatakta sıcak su torbasına gerek duyuyordur!

Ama Octave ciddileşti. Madam Hedouin'i ilk kez gece giysisiyle, kolları ve omuzları çıplak, siyah saçları alnında kaküllü olarak görüyordu. Parlak ışıklar altında bu görüntü onun düşlemlerinin kadını gibiydi: bir erkek bu sağlıklı ve dingin güzellikten başka ne isteyebilirdi. Dalıp gitmişti ki bir alkış sesi onu uyandırdı.

- Of! Şükür bitti, dedi Trublot.

Clotilde'e iltifatlar yağıyordu. Madam Josserand ileri atılıp onu iki eliyle kucakladı. Rahat bir soluk alan erkekler sohbetlerini sürdürdüler. Duveyrier küçük salona dönme cesareti gösterince Octave ve Trublot da onu izlediler. Hışırtılı etekler arasında Trublot arkadaşının kulağına eğildi:

- Sağınıza bir göz atın... Asılma başlıyor.

O yanda Madam Josserand Berthe'i Auguste'ün üzerine salıyordu. Adam onları selamlamak gafletinde bulunmuştu. Bu akşam başağrısı azalmış, yalnızca sol gözünde bir çekilme vardı, ama geceye doğru ağrının azmasından korkuyordu.

- Berthe, kızım, dedi anne, geçen gün bir kitaptan yazdığın başağrısı ilacını beyefendiye anlatsana! Çok iyi geldiğini söylüyorlar.

Sonra onları başbaşa bırakıp çekildi. Bu arada Mösyö Josserand karısının buyruklarına uyarak Mösyö Vabre'ın önünde dikilmişti, ama ne yapacağını bilemiyordu, çünkü yaşlı adam uyukluyordu. Müzik durunca adam gözlerini açtı. Kısa boylu, kulakları üstünde birkaç tel saç kalmış dazlak kafası, kırmızı yüzü ve kalın dudakları vardı. Mösyö Josserand kibarca onun sağlığıyla ilgilendi. Versailles'da kırk yıl noterlik yapmış olan bu adam kafasında hep aynı dört beş düşünceyi dolaştırırdı. Önce bıraktığı işinden söz etti: iki oğlu da yerini dolduramıyacak kadar beceriksiz olduğundan noterliği başkasına devredişinden yakındı. En sonunda bu apartmanın yapılış öyküsüne geldi. Bu, onun için bir romandı.

- Buraya üç yüz bin frank gömdüm, bayım. Müteahhit çok kârlı olacağını söylüyordu. Ama ben koyduğum parayı henüz görmüş değilim. Üstelik tüm çocuklarım birer daire tutup kira ödemekten kaçtılar. Diğerlerinin kapısına kendim gitmesem o kiraları da göremem. Neyse ki çalışmak beni avutuyor.

- Çok çalışıyor musunuz? diye sordu Mösyö Josserand.

- Her zaman, bayım, dedi yaşlı adam. Çalışmak bana yaşam verir.

Bunun üzerine işini anlattı. On yıldan bu yana Resim Müzesi'nin kataloglarını tarayarak, sergilenen ressamlar ve yapıtlarını fişe geçiriyordu. Bundan söz ederken bıkkın ve endişeli gibiydi, zaman yetmiyordu. Örneğin, bir bayan ressam evlenip de kocasının adıyla sergi açarsa ne yapılabilirdi?

- Benim işim hiç bitmeyecek, diye mırıldandı.

- Sanatla ilgileniyor musunuz? diye sordu Josserand. Mösyö Vabre ona şaşırarak baktı.

- Tabii ki hayır. Benim işim istatistik yapmak. Tabloları görmeme gerek yok. Bakın, benim yatmam gerekiyor, yarın daha salim kafayla çalışırım. İyi akşamlar.

Bastonuna dayanıp yarı inmeli bacakları üzerinde zorla yürüyerek gitti. Mösyö Josserand onu gücendirmiş olup olmadığına karar veremedi.

Salondan gelen bir uğultu üzerine Trublot ve Octave içeri baktılar. Elli yaşlarında, uzun boylu ve hâlâ güzel bir kadının, peşinde genç bir adamla girdiğini gördüler.

- Nasıl birlikte gelmeye cüret edebiliyorlar! diye fısıldadı Trublot.

Gelenler Madam Dambreville ve Leon Josserand idi. Kadın bu genci evlendirmeyi üzerine almış, sonra kendisine ayırmıştı. Henüz balayında sayılıyor ve tüm kentsoylu çağrılarında boy gösteriyorlardı. Evlenecek kızı olan analar arasında bir fısıldaşma başladı. Fakat Madam Duveyrier onu sıcak karşıladı, çünkü Madam Dambreville koro çalışmaları için ona genç erkekler buluyordu. Madam Josserand hemen araya girdi ve yararlı olabileceğini düşünerek, ona da yakınlık göstermeye koyuldu. Leon annesini soğuk bir selamla karşıladı. İki kadın sohbete daldılar.

- Berthe sizi görmüyor, dedi Madam Josserand. Mösyö Auguste'e bir ilaç tarif etmekle meşgul.

Kadın hemen anladı:

- Ah! Birbirlerine pek yakışıyorlar.

Berthe Auguste'ü bir pencere kenarına çekmiş cilveli sözlerle konuşuyordu. Adam da ateşlenmişti, her an baş ağrısı gelebilirdi.

O sı rada ciddi bir öbek adam küçük salonda politika konuşuyordu. Dün, Vatikan sorunları nedeniyle senatoda fırtınalı bir oturum yaşanmıştı. Dinsiz ve devrimci olduğunu söyleyen Doktor Juillerat Vatikan'ın İtalya Krallığına bağlanması yanlısıydı. Dinci partinin başlarından olan Rahip Mauduit ise, Fransa kilise için kanının son damlasını harcamazsa büyük yıkımlar olacağını söylüyordu. Leon Josserand araya girdi:

- Belki iki tarafı n kabul edeceği bir çözüm bulunabilir.
Leon o sıralar sol bir milletvekilinin sekreterliğini yapıyordu. İki yıl süreyle anne ve babasından yardım beklerken Paris sokaklarında demagojiyi öğrenmişti. Şimdi Madam Dambreville'in yanında açlığını giderdikten sonra ılımlı demokrat görüşlere dönmüştü.
- Hayır, dedi rahip, anlaşma ortamı yok. Kilise pazarlık etmez.
- O zaman yok olur! dedi doktor.
Bu ikisi, zayıf ve sinirli doktorla şişman rahip, farklı görüşte olmalarına karşın, tüm Saint-Roch mahallesindeki evlere birlikte girip çıktıkça arkadaş olmuşlardı. Rahip dogmalarından ödün vermeyen görüşlerini söylerken bile kibar bir sosyete adamı gibi gülümsüyordu. İnşaat işleri için ona yaranmak isteyen Campardon araya girdi:
- Kilise yok olamaz! Ona gereksinim var.
Tüm beyler bu düşüncedeydi. Yalnızca Teophile Vabre, öksürüp tıksırarak, tüm insanları kucaklayan hümanist bir cumhuriyetten yana olduğunu belirtti. Rahip sözünü sürdürdü:
- Fransa İmparatorluğu böyle yaparsa intihar etmiş olur. Önümüzdeki seçimlerde göreceğiz.
- Ah! İmparatorluğu başımızdan defederseniz karşı çıkmayız, dedi doktor. Ülkeye hizmet etmiş olursunuz.
Çok ilgili bir havayla dinleyen Duveyrier Orleancı, yani meşruti monarşi yanlısıydı. Ama her şeyini imparatorluğa borçlu olduğundan onu savunması gerekiyordu:
- Bana inanın, toplumun direklerini sarsmak iyi olmaz, her şey çökebilir ve altında kalırız.
- Çok doğru! diye haykırdı Mösyö Josserand karısının buyruklarını anımsayarak.
Herkes bir ağızdan konuşuyordu. Kimse imparatorluğu sevmiyordu. Doktor Juillerat Meksika seferini eleştiriyor. Rahip Mauduit İtalya Krallığının tanınmasına karşı çıkıyordu. İmparatora bir ders vermek gerekiyordu; seçimlerde ona karşı oy kullanılmalıydı. Bir süredir izlemekten yorulmuş olan Trublot söylendi:
- Kafam şişti!
Octave onu bayanların yanına dönmeye razı etti. Pencere önünde Berthe kahkahalarıyla Auguste'ü büyülüyordu. Bu donuk kanlı adam bir an için kadınlardan korkusunu unutmuş, genç kızın kuşatması

altında yüzüne bir kırmızılık gelmişti. Ama Madam Josserand işin uzamasından hoşnut değildi, Hortense'a dik dik baktı. Genç kız hemen kardeşine destek olmaya gitti.

Octave Valerie'ye yaklaştı:

- Tümüyle iyileştiniz mi, madam?

Kadın hiçbir şey anımsamıyor gibi yanıtladı:

- Evet, teşekkür ederim.

Madam Juzeur antika bir dantel göstermek için genç adamı ertesi gün evine çağırdı. Sonra, Rahip Mauduit'nin salona girdiğini görünce hemen onu çağırıp yanına oturttu, heyecanla konuşmaya başladı.

Bu arada bayanlar hizmetçilerini çekiştirmeye başlamışlardı.

- Ah! Ben Clemence'dan çok hoşnutum, dedi Madam Duveyrier. Çok temiz ve çalışkan bir
kız.

- Ya Hippolyte? diye sordu Madam Josserand. Onu kovacak mısınız?

Tam o sırada Hippolyte içki dolaştırıyordu. İri yapılı uşak uzaklaştıktan sonra Clotilde yanıtladı:

- Hayır. Bu devirde iyi hizmetçi bulmak çok zor. Clemence'ı gücendirmek istemem. Madam Josserand hassas noktaya basmıştı, fazla üstelemedi. Bu iki hizmetçiyi evlendirmek istiyorlardı. Tüm apartmanın bildiği bu ilişki konusunda Duveyrierler Rahip Mauduit'nin görüşünü almışlar, evlenmeleri gerektiğinde anlaşmışlardı. Bayanlar açık yüreklilikle konuşuyorlardı: Valerie daha bu sabah hizmetçisini kovmuştu; sekiz günde bu üçüncüsüydü. Madam Juzeur Yoksullar Yurdu'ndan on beş yaşında bir kız çocuğu alıp onu yetiştirmek istiyordu. Madam Josserand ise Adele'in pasaklı oluşunu gizlemiyor, ayrıntılarıyla anlatıyordu. Böylece hizmetçilerin kirli çamaşırları onları heyecanlandıran bir konuya dönüşüyordu.

Trublot imalı bir biçimde Octave'a döndü:

-
Juli
e'yi
tan
ıyo
r

mu
su
nu
z?
On
un
şa
şır
dığ
ını
gör
ün
ce
ekl
edi
:
 - Azizim, fıstık gibi kız. Gidin bir de siz bakın. Tuvalete gidiyormuş gibi yapıp mutfağa sıvışırsınız. Şahane!
 Duveyrierlerin aşçısından söz ediyordu. Bu arada Madam Josserand Duveyrierlerin Fontainbleau'da aldıkları çiftliği övüyordu. Ama Clotilde kır yaşamını sevmiyor, Bonaparte Lisesi'nde okuyan oğlu Gustave'ın tatilinde ancak gideceklerini söylüyordu. Sonra yanında oturan Madam Hedouin'i işaret etti:
 - Caroline çocuk yapmamakta çok haklı, dedi. Küçükler yaşamımızı alt üst ediyor. Madam Hedouin çocukları çok sevdiğini, ama iş yaşamında çok meşgul olduğunu söyledi. Kocası tüm Fransa'yı iş için geziyor, evin yükü onun omuzlarına kalıyordu. Onun sandalyesi arkasında dikilen Octave yan gözle ensesinde toplanmış siyah saçlarını, yakası içinden görünen bembeyaz göğüslerini inceliyordu. Bu sakin halli, az konuşan ve sürekli gülümseyen kadın onu büyülüyordu; böylesi güzelliğe Marsilya'da bile raslamamıştı. İşi zor olsa da onu bırakmamalıydı. Kadının kulağına eğildi:
 - Çocuklar kadınları yıpratırlar, değil mi? dedi.
 Kadın iri gözlerini yavaşça kaldırıp ona baktı, mağazada buyruk verir gibi sakin bir biçimde:

- Ah! hayır, Mösyö Octave, dedi. Nedeni bu değil. İnsanın zamanı olmalı.

Madam Duveyrier araya girdi. Az önce Campardon ona Octave'ı tanıttığı zaman dikkat etmemişti. Şimdi ilgisi uyanmış olarak genç adamı dinliyordu. Hemen atıldı:

- Ah! Tanrım! Beyefendi, bağışlayın, sesiniz nasıldır?

Octave önce anlamadı, sonra tenor olduğunu söyledi. Clotilde ellerini çırptı: işte bir tenor bulmuştu! Birazdan korodan söyleyecekleri Hançerli Yemin oratoryosunda beş tane gerekirken ancak üç tenor bulabilmişti. Gözleri parlıyor, onu hemen piyanoda denememek için kendini zor tutuyordu. Octave bir akşam uğramaya söz verdi. Onun arkasındaki Trublot gülmemek için kendini zor tutuyor, dirseğiyle onu itiyordu:

- Hah! Siz de topluluğa katıldınız! Bende önce bariton ses bulmuştu, yürümediğini görünce tenor olarak uğraştı. Ama bu akşam bas olarak görevdeyim. Bir papaz rolü verdiler. Sözünü kesip Octave'dan ayrılmak zorunda kaldı, çünkü Madam Duveyrier korodakileri çağırıyordu. Bu akşamın en önemli gösterisi başlıyordu. Bir kargaşa oldu; onbeş yirmi kadar amatör adam bayanların arasından kendilerine yol açıp piyanonun yanında toplandılar. Hava iyice ısınmış, yelpazeler çıkarılmıştı. Madam Duveyrier yoklama yaptı, herkes oradaydı. Kendi çoğalttığı nota defterini dağıttı. Campardon şövalye rolünde, Devlet Bakanlığı'ndan bir genç müsteşar Kont Nevers rolündeydi. Daha sonra sekiz soylu, dört kent yöneticisi ve üç rahip rolündeki konuklar dizilmişti. Yönetici olan Madam Duveyrier kendisine Valentine rolünü ayırmıştı, çünkü bu beylerin arasına kadın sokmak istemiyor, onları orkestra şefinin acımasızlığıyla yönetiyordu.

Sessizlik olmuyordu, küçük salonda politik tartışma kızışmış olmalı ki dayanılmaz bir gürültü geliyordu. Clotilde cebinden bir anahtar çıkarıp piyanoya birkaç kez vurdu. Yeniden fısıldaşmalar oldu ve birkaç siyah smokin daha salona girdi. Octave Madam Hedouin'in arkasındaki yerinden ayrılmamış, gözlerini kadının danteller arasında kaybolan göğsüne dikmişti. Sessizlik sağlanıyordu ki bir kahkaha işitildi. Bu, Auguste'ün bir sözüne gülen Berthe'den geliyordu. Salondakiler birbirine bakıştı; anneler ayıplar gibi

ciddileştiler. Madam Josserand herkesin duyacağı biçimde kendi kendine söylendi:
- Ah! gençler!
Hortense kız kardeşinin yanından ayrılmıyor, kahkahalarına katılıyor, bazan onu adamın üzerine doğru itiyordu. Arkalarındaki açık pencerenin perdesi rüzgârda savruluyordu. Mağaradan çıkmış gibi kalın bir ses salonu doldurunca başlar piyanoya çevrildi. Campardon ağzını yuvarlatıp ilk dizelere başlamıştı:
- Evet, kraliçemizin buyruğuyla burada toplandık.
Clotilde bir gam inip çıktı ve gözlerini tavana dikip tiz bir sesle haykırdı:
- Ah! titriyorum!
Sonra koro girdi; sekiz avukat, tüccar ve rantiye burunları notalarda, Latince okuyan öğrenciler gibi, Fransa'yı kurtarmaya ant içiyorlardı. Bu sürpriz bir başlangıç oldu, çünkü koronun sesi bu salonda yankılanıyor, at arabalarının kaldırım taşlarındakine benzer bir uğultu oluşuyordu. Ama şövalye "Bu kutsal görev..." aryasına başlayınca hanımlar bildik bir havayla başlarını sallayıp kendilerinden geçtiler. Salon coşmaya başladı; beyler her defasında "Ant içiyoruz, sizinleyiz!" diye haykırdıkça salonda bir gümbürtü oluyordu. Octave, Madam Hedouin'in kulağına eğildi:
- Çok yüksek söylemiyorlar mı?
Kadın yanıt vermedi. Müzikten sıkılan genç adam uzaktan Trublot'ya baktığında onun gözleriyle işaret ettiği yere başını çevirdi. Pencere önünde Berthe Auguste'le flörtünü sürdürüyordu. Şimdi yalnız kalmışlardı. Çünkü ön tarafta Hortense dalgın bir tavırla perde düğümüyle oynuyordu. Artık kimse onlarla ilgilenmiyordu. Piyanoda Clotilde boynunu uzatarak şövalyeye ant içiyordu:
- Ah! Bugün kanımın son damlasına kadar sizinleyim!
Kent yöneticileri coşkuyla şarkılarına girdiler. Campardon ağzını yuvarlatıp savaş buyrukları veriyordu. Sonra rahiplerin şarkısı başladı. Trublot alçak notalara erişebilmek için karnını zorluyordu.
Octave onu dinlerken ayırdığı gözlerini yine pencereye çevirdiğinde irkildi. Hortense, şarkının etkisiyle kendinden geçmiş gibi, amaçsız bir biçimde perdenin düğümünü çözmüştü. Büyük kırmızı perde

şimdi Auguste ve Berthe'i gizlemekteydi. Octave orada ne yaptıklarını merak eder oldu. Koro "Kutsal hançerler, yeminimizi kutsayın..." diye gürlerken perdenin arkasında hiç devinim belirtisi yoktu. Şimdi şövalye de koroya katılmış finale doğru "Ölüm! ölüm!" diye yaklaşıyorlardı. Dar salonda bu müzik mumları titretiyor, çağrılıların yüzünü sarartıyor, kulaklarını sızlatıyordu. Clotilde öfkeli gibi piyanoyu dövüyordu. Sonra koro sustu ve piyano yalnız başına çalmaya koyuldu. Bu tatlı müziği konuklar soluklarını tutarak dinlemekteydi. Birden bir çığlık işitildi:

- Ama canımı acıtıyorsunuz!

Tüm başlar yeniden pencereye çevrildi. Madam Dambreville kalkıp perdeyi araladı. Auguste ve Berthe yüzleri kıpkırmızı ortaya çıktılar. Madam Josserand sevecenlikle kızına yaklaştı:

- Neyin var, bir tanem?

- Hiç, anne. Hava alıyordum, Mösyö Auguste koluma çarptı...

Yüzü daha da kızarmıştı. Salondakiler dudaklarını ısırıp ayıplar gibi birbirlerine baktılar. Bir aydır kardeşini Berthe'den uzaklaştırmaya çalışan Madam Duveyrier, korosunun yarıda kesilmiş olmasının da etkisiyle, sapsarı kesildi. İlk şaşkınlıktan sonra konuklar onu alkışlamaya başladılar. İltifatlar birbirini izliyordu. Ne kadar güzel söylemişlerdi! Koroyu çok güzel yönetmişti. Ama kadın, bu iltifatların gerisinde salonu dolaşan fısıltıları dinliyordu: genç kızın namusu ciddi biçimde yaralanmıştı, bunu ancak evlilik kurtarabilirdi.

- Nasıl paketlediler, ama? dedi Trublot Octave'a. Aptal adam, biz böğürürken kızı sıkıştıracağı yerde, zamanını iyi ayarlayamadı. Azizim, salonda şarkı sırasında bayanlara çimdik atarsanız kimse ilgilenmez.

Berthe şimdi yatı şmış gülümsüyor, Hortense ayıplar gibi Auguste'e bakıyordu. İkisi de annelerinin erkeği aşağılayan derslerinden kazançlı çıkmışlardı. Konuklar yine salona dağıldılar. Kızının olayından kalbi sızlayan Mösyö Josserand karısına yaklaştı. Kadın Madam Dambreville'e oğulları Leon'la ilgilendiği için teşekkür ediyordu. Adam onun kızları konusundaki düşüncelerini dinleyince daha da üzüldü. Kadın Madam Juzeur'ün kulağına eğilmiş, ama yanındaki Valerie ve Clotilde için konuşuyordu:

- Daha bugün dayılarından haber aldım. Berthe'in elli bin frank çeyiz parası hazırmış. Doğrusu fazla sayılmaz ama sağlam para!

Bu yalan onu o kadar rahatsız etti ki karısının omzuna hafifçe dokunmak zorunda kaldı. Kadın kararlı bakışlarını ona dikip gözlerini eğmek zorunda bıraktı. Sonra Madam Duveyrier'ye dönüp babasının sağlığını sordu. Clotilde artık karşı çıkmayı bırakmıştı.

Neşeli bir sesle:

- Ah! Babam yatmış olmalı, dedi. O kadar çalışıyor ki!

Mösyö Josserand onu doğrularken çeyiz parası aklından gitmiyordu: sözleşme zamanı geldiğinde bu parayı nasıl bulacağını düşünüyordu.

Salonda sandalyelerin gürültüsü başladı: bayanlar çay servisi için yemek salonuna geçiyorlardı. Madam Josserand muzaffer bir komutan gibi, iki kızı ve Vabre ailesiyle çay masasına yöneldi. Az sonra salonda ciddi birkaç adam kalmıştı. Campardon Rahip Mauduit'yi yakalamış, Saint-Roch Kilisesi'ndeki onarımı konuşuyordu. Rahip işin olduğunu söyledi, bir mihrap, kalorifer tesisatı ve rahibin mutfak onarımı için ödenek çıkmıştı. Birlikte diğer öbeğe katıldılar. Orada herkes Duveyrier'yi kutluyordu: önemli bir temyiz kararının gerekçesini yazmış olduğunu itiraf ediyordu o da. Başkan onu ön plana çıkarmak için böyle gösterişli işleri ona ayırıyordu.

Leon yanlarındaki masanın üzerinde duran Revue des Deux Mondes dergisini işaret etti:

- Son dizi romanı okudunuz mu? İyi yazılmış, ama yine de bir zina öyküsü; artık bıkkınlık veriyor.

Bunun üzerine ahlak konusuna girdiler. Campardon namuslu kadınlar olduğunu söyleyince herkes bu görüşe katıldı. Mimara göre, ailede anlayış egemen olursa her zorluk aşılabilirdi. Theophile Vabre bunun kadına bağlı olduğunu söyledi, ama fazla açmadı. Doktor Juillerat'nın görüşü alınmak istendi. Ama doktor gülümseyerek özür diledi: o, sağlıkta iffet olduğunu düşünüyordu. Duveyrier sessizce dinledikten sonra söze karıştı:

- Bu yazarlar abartıyorlar: iyi eğitilmiş kentsoylu kesiminde zina olayı o kadar yaygın değildir. İyi aileden gelen bir kadın ailesinin baş tacıdır...

O yüksek duygulardan yanaydı: Rahip Mauduit anne ve eşte din duygusunun önemli olduğunu söyleyince ona katıldı. Sohbet yine din ve politika ilişkisine kaydı. Beyler ailenin temeli olan dini hükümetlerin göz ardı edemiyeceğinde birleşiyorlardı. Ama yasakçı olmamalı, dedi doktor.
Duveyrier evinde politika konuşulmasından hoşlanmıyordu. Yemek odasına bir göz attı: Berthe ve Hortense Auguste'e tıka basa pasta yediriyorlardı. Söze karıştı:
- Her neyse, baylar, din evliliği yasallaştırır.
O sı rada bir kanapede oturmuş olan Trublot Octave'a doğru eğildi:
- Sırası gelmişken sorayım: çok eğlendirici bir bayanın evine çağrılmak ister misiniz? Genç arkadaşının hangi bayan olduğunu sorması üzerine, başıyla Duveyrier'yi işaret etti:
- Onun metresi.
- Olamaz! dedi. Octave şaşkınlıkla.
Trublot bildik bir tavırla gözlerini açıp kapadı. Bu iş böyleydi. Bir erkek, seksten iğrenen bir kadınla evlenip mahallenin köpeklerini bile hasta edecek kadar gününü piyano dinlemekle geçirirse, sonunda eğlenceyi başka yerde arardı tabii. Octave az ilerde yüksek değerlerden söz eden Duveyrier'ye baktı: adamın kırmızı lekeli yüzü şimdi gizli zevk düşkünlüklerinin bir izi gibi görünüyordu.
Yemek salonundan beyleri çağırdılar. Yalnız kalan Rahip Mauduit'nin yüzünde bir hüzün vardı. Doktor gibi, bu kadın ve erkeklerin en özel gizlerini bilen rahip artık yalnızca dış görünüşü kurtarabilmeyi düşünüyordu. Sonunda çıbanın patlayacağı, son bir rezaletle her şeyin yıkılacağı korkusuyla, bu çürümüş kentsoylu sınıfın üzerine din örtüsüyle kanat germişti. Ama, Berthe elinde bir fincan çayla yanına gelince rahibin yüzü gülümsedi. Kızla birkaç dakika konuşarak, onun pencere önündeki skandalını haklı kılmayı bildi. Octave bunu görünce ağzı açık kaldı:
- Vay be! Olacak iş değil!
Genç adam Madam Hedouin'in hole doğru gittiğini görünce yerinden fırladı. Gitmek üzere olan Trublot'nun peşinden hole çıktı. Niyeti ayrılmak üzere olan kadına eşlik etmekti. Kadın kesinlikle geri çevirdi: gece yarısı bile olmamıştı ve yakında oturuyordu. Genç adam bunun üzerine kadının yakasında gevşemiş olan bir çiçeği alıp

saklamak istedi. Kadının güzel kaşları çatıldı; sonra her zamanki sakin havasıyla:

- Bana kapıyı açın, Mösyö Octave, dedi. Teşekkürler.

Kadın çıktıktan sonra Octave ne yapacağını bilemeden Trublot'yu aradı. Ama Trublot, daha önce yaptığı gibi, ortadan kaybolmuştu. Yine mutfakta olmalıydı. Octave elinde gülüyle yatmaya çıktı. Merdivende Marie'yi bıraktığı yerde buldu. Ayak seslerini duyunca çıkmıştı. Genç adamı dairesine aldıktan sonra fısıldadı:

- Jules henüz dönmedi... İyi eğlendiniz mi? Neler gördünüz?

Ama onun yanıtını beklemeden elindeki gülü gördü, yüzü aydınlandı:

- Benim için mi? Ah! Beni düşündünüz demek! Ne kadar iyisiniz.

Yüzü kızarmış, gözlerinde iki damla yaş belirmişti. Octave birden duygulanıp ona sarıldı ve öptü.

Saat bire doğru Josserand ailesi yukarı çıktı. Dışarda tek sözcük konuşmayan aile yemek odasında birden sevinç gösterisine başladı. Madam Josserand kızlarının ellerini tutup masa çevresinde dans etmeye koyuldu; baba da onlara katıldı ve mum ışığında duvarlarda gülünç gölgeler eşliğinde oynadılar. Sonunda Madam Josserand bir sandalyeye oturdu:

- Ah! İşte oldu.

Ama hemen kalkıp Berthe'i iki yanağından öptü:

- Beni çok hoşnut ettin, güzelim. Uğraşılarımı boşa çıkarmadın. Zavallı kızım, bu kez düşlerin gerçek oldu.

Sesi düğümleniyor, üç yıldır yaz kış demeden çıktığı seferlerin yorgunluğu birden çıkıyor, içten bir duygusallıkla ağlıyordu. Kızının yüzünü soluk görüp endişelendi, ona bir ıhlamur yapmak istiyordu. Berthe iyi olduğuna ant içiyordu. Kızı yattıktan sonra da, çocukken yaptığı gibi, gelip ona yatağında sarıldı.

Mösyö Josserand kafasını yastığa koyup bekledi. Karısı ışığı söndürüp yanına uzandığında adamın içindeki sıkıntı, elli bin franklık çeyiz güvencesi vicdanını rahat bırakmıyordu. Bunu yüksek sesle söyleme gafletinde bulundu. Dürüst değildi bu.

- Dürüst değil mi? diye karanlıkta haykırdı Madam Josserand. Dürüst olmayan asıl ne, biliyor musunuz beyefendi? Kızlarını evde

bırakmak! Zamanımız var, dayıyı belki razı edebiliriz. Şunu bilin ki beyefendi, benim ailem her zaman dürüst olmuştur!

VI

Ertesi gün pazardı. Octave uyandıktan sonra bir saat yataktan çıkmadı. İçi mutluydu. İyi bir işi vardı, mağazada taşra kabalığından kurtulmayı öğreniyor, günün birinde Madam Hedouin'i elde edip servete kavuşmayı umuyordu. Ama bu, uzun ve dikkat isteyen bir girişim olacaktı. Kendine altı aylık bir süre tanıdıktan sonra yine uyurken, Marie Pichon'un ona bu süreyi geçirtmeye yeteceğini düşündü. Böyle bir kadın çok uygun düşmüştü; elini sallasa geliyor ve beş kuruş harcama gerektirmiyordu. Diğerini beklerken daha iyisini bulamazdı. Yarı uykuda bu kadına daha iyi davranmaya karar verdi. Çalar saat dokuzda onu uyandırdı. İnce bir yağmur yağıyordu. Dışarı çıkmaktansa Pichonlarda vakit geçirmeye karar verdi. Aslında onu hep çağırıyorlardı, ama kayınbabasının gevezeliğine dayanamadığı için kaçıyordu. Bu kez kabul ederse Marie'nin hoşuna gideceğini düşündü; belki bir kapı ardında onu öpme fırsatı bulabilirdi. Genç kadın sürekli kitap istediği için, ona bir torba kitap götürmeyi düşündü. Giyinip aşağı indi; herkesin fazla eşyalarını koyduğu teras katındaki deponun anahtarını kapıcıdan almaya gidiyordu.

Bu nemli kış sabahında merdivenler sıcaktan bunaltıcı olmuştu. Apartman girişinde Mösyö Gourd az bir para vererek ayak işlerinde kullandığı Perou Ana denen yaşlı kadına taşları yıkatıyordu. Kendisi kapıcı dairesinin sıcak eşiğinde durmuş, eski hizmetçilerin çektiklerinin acısını kadından çıkarıyordu.

- İyi fırçalayın bakalım!
Taşlarda leke görmeyeyim.

Octave onun yanına gelince, söylenmesini sürdürdü:

- Bu tembel kadına iş yaptıramıyorum. Ah! Efendim dükün evinde olacaktım ki! Çalışmayanı hemen kapı dışarı ederdim. Pardon, Mösyö Mouret, siz ne istemiştiniz? Octave anahtarı istedi. Kapıcı

acele etmeden kendi dertlerini anlatmayı sürdürdü: İsteseler taşradaki evlerinde gül gibi yaşarlardı, ama Madam Gourd, kaldırımlarda romatizmalarıyla zorluk çektiği halde, Paris'te yaşamayı seviyordu.
 - Ama her şeye katlanamam doğrusu! Ben geçim için çalışmıyorum. Deponun anahtarı mı? Onu nereye koyduk, hanım?
 Madam Gourd ateşin karşısında bir koltuğa uzanmış sütlü kahvesini içiyordu. Anahtarı nereye koyduğunu bilmiyordu, belki komodinin dibinde olabilirdi. Bir yandan kahvesini yudumlayan kadın bir yandan da gözlerini koridorun dip tarafındaki servis merdiveninden ayırmıyordu. Birden yerinden fırladı:
 - İşte geliyor!
 Merdivenden inen kadın kapıya yönelirken Mösyö Gourd onun yolunu kesmek ister gibi kapıya dikildi. Octave'a fısıldayarak açıkladı:
 - Sabahtan beri onu izliyoruz, bayım. Teras katında, hizmetçilere ayrılmış olan odalardan birinde kalan marangozun yanından geliyor. Maalesef apartmanda işçi kiracılar da var... Mal sahibinin yerinde olsam o odayı boş bırakır, böyle pis insanlara kiralamazdım.
 Kadın kapıya yaklaştığında Gourd önüne dikildi:
 - Nereden geliyorsunuz?
 -
Haydaa?!
Yukardan
tabii, dedi
kadın.
Kapıcı o
zaman
parladı:
 - Bu apartmanda kadın istemiyoruz. Sizi getiren adama bunu daha önce söyledik. Bir daha geceyi burada geçirirseniz, polis çağıracağım. O zaman namuslu bir apartmanda böyle şeyler yapmak neymiş görürsünüz.
 - Ah! Sıktı nız ama, dedi kadın. Burası benim evim, ne zaman istersem girerim.

Kadın arkasından söylenen Mösyö Gourd'a aldırmadan çıkıp gitti. Böyle şey görülmüş müydü? En ufak bir lekesi olmayan bu apartmanda böyle ahlaksızlık olur muydu?

- Şey... anahtar? dedi Octave.

Ama kapıcı bir kiracının önünde yetkesinin sarsılmasını sindirememiş, hıncını Perou Ana'dan alıyordu. Beceriksiz kadın yine süpürgesiyle duvarlara su sıçratmıştı. Bir daha ona iş vermeyecek, açlıktan ölse umurunda olmayacaktı. Yaşlı kadın yorgunluktan ona yanıt veremeden zayıf kollarıyla taşları fırçalıyor, ağlamamak için kendini zor tutuyordu. Madam Gourd oturduğu yerden bağırdı:

- Şimdi anımsadım, hayatım. Hizmetçilerden saklamak için anahtarı gömleklerin altına saklamıştım. Mösyö Mouret'ye ver onu.

- Bu hizmetçiler her yere burunlarını sokuyorlar, diye söylendi Mösyö Gourd. İşte anahtar, bayım. İşiniz bitince hemen getirmelisiniz.

Octave ıslak avludan geçmemek için büyük merdivenden yukarı çıktı. Ama dördüncü katta servis merdivenini kullandı. Teras katı bir hastane gibi uzun bir koridora sıralanmış hizmetçi odalarından oluşuyordu. Küf kokan bu katın tavanındaki çinkodan buz gibi bir soğuk iniyordu.

Depo avlu tarafında bulunuyordu. Octave oraya doğru ilerlerken yarı açık bir kapıdan gördüğü görünümle irkilip geri döndü. Küçük bir aynanın karşısında gömlekli bir adam kravatını bağlıyordu.

- Nasıl? Siz misiniz?

Bu adam Trublot'ydu. Eli kravatında taş gibi kaldı. Bu erken saatte kimse bu kata çıkmazdı. Octave'ın girdiği odada dar bir karyolanın yanında tuvalet masası vardı. Leğendeki sabun üzerinde bir tutam kadın saçı ve önlükler arasında asılı bir erkek ceketi görünce durumu anladı:

- Demek siz aşçı kadınla yatıyorsunuz!

- Hayır, hayır! dedi, Trublot korkuyla.

Sonra bu yalanın saçmalığını anlayıp mutlu bir biçimde güldü:

- Valla, inanın bana, fena kız değil.

Trublot anlattı: Davetlere gittiğinde bir bahaneyle mutfağa gidip aşçı kadınları ocağın önünde çimdikliyordu. İçlerinden biri odasının anahtarını ona vermeye razı olursa, erkenden çıkıp odasında onu

bekliyordu. Ertesi gün saat ona kadar bekleyip ana merdivenden indiğinde kapıcı onun apartmanda oturan biriyle sabah erkenden iş için buluştuğunu sanıyordu. Borsadaki işine zamanında gittiği sürece babası hoşnuttu. Pazar günlerini bazan bütün gün bir hizmetçi yatağında geçiriyordu. Octave'ın yüzündeki tiksinme gitmemişti:
- Ama siz, günün birinde zengin bir adam olacaksınız! Trublot'nun yüzünde kararlı bir anlatım belirdi:
- Azizim, siz bunun ne olduğunu bilmezsiniz, lütfen konuşmayın.
Böyle diyerek Julie'yi övmeye koyuldu. Kırk yaşında, iri yapılı Bourgogne köylüsü, yüzünde çiçek bozuğu artıkları olan bu kadın muhteşemdi. Kibar bayanların hepsi kaval gibiydi, Julie'nin tırnağı olamazlardı. Üstelik zevk sahibi bir kızdı. Bunu kanıtlamak istercesine bir çekmeceyi açtı: Madam Duveyrier'nin evinden çalındığı kuşkulu bir şapka, birkaç mücevher, dantelli gömlekler gerçekten de aşçının biraz koket yapısını anlatıyordu.
- Bu kız pırlanta, azizim... Keşke tüm kibar kadınlar onun gibi olsa.
O sırada merdivende bir gürültü duyuldu. Adele saçını yıkamak için yukarı çıkıyordu. Madam Josserand aşçısının başını yıkamadan yemeği hazırlamasını yasaklamıştı. Trublot başını uzatıp onu gördü.
- Çabuk kapıyı kapatın! Sesinizi çıkarmayın.
Kulağını uzatıp Adele'in koridordaki ağır ayak sesini dinliyordu. Octave şaşkındı:
- Onunla da mı yatıyorsunuz yoksa? Trublot bu kez yadsıma yüreksizliğini gösterdi:
- Bu pasaklıyla mı? Hadi canım! Beni kim sanıyorsunuz?
Yatağın kenarına oturmuş Adele'in başını yıkamasını bekliyor ve Octave'a kıpırdamaması için işaret ediyordu. İki adam biraz ötedeki odadan gelen küvette su sesini dinlediler. Trublot fısıldayarak açıkladı:

- Onun odasıyla burası arasındaki odayı bir marangoza kiralamışlar; adam her gün pişirdiği soğan çorbasıyla bu katı kokutuyor. Tüm evler böyle: hizmetçi odalarını ucuza getirmek için duvarları kâğıt gibi ince yapıyorlar. Ev sahiplerini anlamıyorum; bu dürüst değil. İnsan yatakta dönemiyor...

Adele indikten sonra genç adam giyinmesini bitirdi, Julie'nin tarağıyla saçını taradı. Octave depodan söz edince ona yardımcı olmak istedi. Birlikte depoya giderlerken geçtikleri odaların sahiplerini ezbere sıralıyordu. Adele'den sonraki oda Campardonların hizmetçisi Lisa'nındı: işini apartman dışında gören bir uyanık. Sonra yine aynı dairedeki aşçı Victoire geliyordu: altmış iki yaşında, kendi halinde ve Trublot'nun saygı duyduğu tek kadındı. Daha sonraki odada dün Valerie'nin yanında işe başlayan Françoise vardı: herhalde yirmi dört saatten fazla kalmazdı. Daha sonra arabacıların ve uşakların odaları geliyordu. Trublot arabacılardan birinin, güçlü kuvvetli bir adamın dairelerde dolaşıp işini sessizce gördüğünü kıskanır gibi anlattı. Daha ilerde Madam Duveyrier'nin uşağı Hippolyte aynı dairedeki hizmetçi Clemence'ı nikahlısı gibi görüyor ve her gece ziyaret ediyordu. Son odada Madam Juzeur'ün on beş yaşında yanına aldığı küçük Louise her gece yatmadan önce kimbilir neler işitiyordu.

Octave depodan kitapları aldıktan sonra Trublot onu durdurdu:

- Azizim, benim hatırım için kapıyı kilitlemeyin. Anlıyorsunuz ya, saklanıp beklemek için uygun bir yer burası.

Octave, Mösyö Gourd'un güvenine boşverip razı oldu. Sonra Trublot'nun pardesüsünü almak için Julie'nin odasına döndüler. Bu kez eldivenlerini bulamıyordu. Çarşafları ve çekmeceleri o kadar didikliyordu ki ortalığa toz ve pis çamaşır kokusu yayıldı. Octave bunalarak pencereyi açtı. Burası avluya bakıyordu; tüm mutfakların kokusu boşlukta yükseliyordu. Octave bu nemli kuyuya başını eğip baktı. Aşağıda bazı sesler duyunca geri çekilmek istedi.

- Şimdi sabah dedikodusu başlar, dedi Trublot. Bir dinleyin bakalım.

Campardonların penceresine yaslanmış olan Lisa eğilmiş, iki kat aşağıdaki Julie ile konuşuyordu:

- Hey! bu kez sizin bey fırçayı yemiş, öyle mi?

- Öyle görünüyor, dedi Julie. Karısı adamı öyle benzetmiş ki kıçından donunu almadığı kalmış.
- Biz bunun yarısını yapsak ne derlerdi?
Lisa aşçı Victoire'ın hazırladığı likörü tatmak için bir an pencereden kayboldu. Bu iki kadın iyi anlaşıyorlardı: hizmetçi aşçının ayyaşlığını, aşçı da hizmetçinin dışarda yaptığı alemleri saklıyarak birbirlerine yardımcı oluyorlardı. Victoire arkadaşının yanına gelip pencereden eğildi:
- Ah! Kızlar, siz daha küçüksünüz. Ben neler görmedim ki? Yaşlı Campardon'un zamanında terbiyeli bir kız yeğeni vardı, erkekleri anahtar deliğinden gözlerdi.
- Ne ayıp! dedi Lisa. Dördüncü kattaki küçüğü dün gece salonda sıkıştırdılar. Ben de olsam Mösyö Auguste'e tokatı indirirdim.
Bu sözler üzerine Madam Juzeur'ün mutfak penceresinden bir gülüş işitildi. Lisa eğilip bakınca küçük Louise'in kendilerini dinlediğini gördü.
- Bu kız sabah akşam bizi dinliyor. Sırtımıza bu çocuğu vermeleri haksızlık; artık hiçbir şey konuşamayacağız.
Sözünü bitirmemişti ki birden açılan bir pencere hepsini içeri kaçırdı. Ama kafalarını uzatıp baktılar. Madam Valerie veya Madam Josserand'ın kendilerini yakalamasından korkuyorlardı.
- Tehlike yok! dedi Lisa. Hepsi küvetlerinde yıkanmakla meşgul. Derileri çok değerli. Zaten bir tek bu saatte rahat edebiliyoruz.
Julie bir yandan havuç soyarken Compardon'un hizmetçilerine sordu:
- Ee? Sizin hanım hâlâ iyileşmedi mi?
- Hep aynı, dedi Victoire.
Onun işi bitti, tıpalı artık.
Diğer ikisi bu sözcükten
içleri gıdıklanmış gibi
gülüştüler.
- Ya mimar efendi ne yapıyor?
- Ne yapsın? O da kuzini tirbüşonluyor!
Kızlar kahkahayla gülerken Valerie'nin penceresinden yeni hizmetçi Françoise göründü. Az önce onları alarma geçiren oydu. Önce kibar karşıladılar.

- Ah! Siz miydiniz, matmazel?
- Evet, yerleşmeye çalışıyorum. Ama bu mutfak o kadar pis ki! Sonra onu nelerin beklediğini anlattılar.
- Sizden önceki kolları yara bere içinde ve ağlayarak gitti. Kalabilirseniz şaşarız.
- Ah! Söylediğiniz iyi oldu, dedi Françoise. Hepinize teşekkür ederim.
- Hanımınız nerede? diye merak etti Victoire.
- Öğle yemeği için bir bayan arkadaşına gitti.

Lisa ve Julie anlamlı bir biçimde bakışıp güldüler. Bacaklar havada, kafa yerdeyken tuhaf bir öğle yemeği olacaktı bu! İnsan bu kadar yalan söyler miydi? Kocasına acımıyorlardı, çünkü hak ediyordu; ama bir kadının bu kadar sürtmesi hoş değildi.
- İşte pasaklı! diye atıldı Lisa.

Josserandların hizmetçisi Adele de pencereye çıkmıştı. Birden bu karanlık kuyuda sövgüler ve bağırışlar yükseldi. Hepsi apartmanın belalısı, pasaklı ve aptal Adele'i protesto ediyorlardı.
- Aman, kızlar, yıkanmış gibi duruyor!
- Bir daha çöp atarsan sana onları yediririz! Adele şaşkın bir yüzle onlara bakıyordu. İçini çekti:
- Beni rahat bırakın kızlar, yoksa hepinizi ıslatırım. Fakat alaycı gülüşler kesilmedi.
- Dün akşam hanımını evlendirmişsin ha? Yoksa ona sen mi öğretiyorsun bu numaraları?
- Ah budala kız! Yiyecek bir şey olmayan o evde nasıl duruyorsun? Onları boşlasana, akılsız!

Adele'in gözleri yaşardı:
- Boş laf ediyorsunuz. Yemek bulamıyorsam benim suçum ne?

Sataşmalar bitmiyordu: Adele'i savunan yeni hizmetçiyle Lisa arasında bir ağız dalaşı başladı. Tam bu sırada, az önce aşağılandığını unutan Adele dayanışma örneği verdi:
- Dikkat! Madam geliyor!
Bir sessizlik oldu: her biri mutfağına dalmıştı. Daracık avlunun kara kuyusunda şimdi hizmetçi kiniyle eşelenmiş aile pisliği gibi, eviye kokuları yükseliyordu. Sahipleri salonlarında terlikle gezinir ve ana merdivende soylu bir sessizlik hüküm sürerken, bu avlu deliği apartmanın lağımı gibiydi. Octave dönüp gülümsedi:
- Şakacı kızlar.
Trublot hâlâ beyaz eldivenlerini arıyordu. Sonunda yatağın bir köşesinde buldu. Aynada son bir kez saçını düzelttikten sonra odayı kilitleyip anahtarı anlaştıkları bir yere sakladı. Merdivenden indiler; Josserand'ın kapısını geçtikten sonra Trublot'nun kendine güveni geldi. Sesini yükselterek Octave'a veda etti:
- Hoşçakal, azizim. Sağlığını merak etmiştim de bir uğrayayım dedim.
Octave onun arkasından gülümseyerek baktı. Öğle yemeği yaklaştığı için anahtarı kapıcıya daha sonra geri vermeyi düşünerek Campardonlara gitti. Yemekte Octave servis yapan Lisa'yı süzüyordu. Kibar ve saygılı tavırlarla hizmet eden bu tahta göğüslü kızın avludaki söven halini gördükten sonra onun hakkında yanılmamış olduğunu düşündü. Madam Campardon hırsız olmadığı için bu kızdan hoşnut olduğunu söylüyordu; bu doğru olabilirdi, çünkü onun kusuru başka yerdeydi. Ayrıca annesi küçük Angele'le de iyi anlaştığı için hoşnuttu.
Tatlı sırasında bir ara Angele kayboldu; mutfakta gülüştüğünü duydular. Octave bir uyarıda bulunmak istedi:
- Onun hizmetçilerle fazla serbest olması doğru mu?
- Oh! Bir kötülük yok, dedi Madam Campardon. Victoire kocamın bebekliğini gördü; Lisa'dan çok eminim. Ayrıca bu küçük beni o kadar yoruyor ki! Bütün gün çevremde zı playınca kafam yoruluyor.
Mimar pürosunu yakarken söze karıştı:
- Angele'i mutfağa gitmeye ben zorluyorum. İyi bir ev kadını olmasını istiyorum. Hiç dışarı çıkarmadan kanatlarımızın altında büyütüyoruz. Göreceksiniz nasıl bir ev hanımı olacak. Octave

üstelemedi. Bazı günler Campardon aptalca konuşuyordu. O gün de Saint-Roch Kilisesi'nde iyi bir vaaz olduğunu söyleyerek Octave'ı gidip dinlemeye zorluyordu. Ama genç adam kabul etmedi. Madam Campardon'a akşam yemeğine gelmeyeceğini söyleyerek izin istedi. Odasına çıktığında cebinde depo anahtarını fark etti; önce inip onu kapıcıya vermeliydi. Üçüncü katın sahanlığında onu bir sürpriz bekliyordu. Adını söylemedikleri soylu beyefendinin daire kapısı açıktı. Her zaman mezar sessizliğinde olan bu dairenin açık oluşu bir olay sayılabilirdi. Kapı aralığından bakarak, çok çalıştığı söylenen adamın bürosunu görmeye uğraşıyordu ki şaşkınlığı daha da arttı: Yazı masası yerine büyük bir karyolanın ucu görünüyordu. Tam o sırada daireden yüzü kalın bir tülle örtülü bir kadın çıktı. Kapı onun arkasından sessizce kapandı.

Octave kadını izleyerek merdivenlerden indi; güzel olup olmadığını merak ediyordu. Ama kadın ayaklarının ucuna basarak çevik adımlarla uzaklaşıyordu. Genç adam giriş katına ulaştığında Mösyö Gourd'un kadını saygıyla selamlayarak uğurladığını gördü: Octave anahtarı verirken kapıcının ağzını aradı.

- Zarif bir kadın.

- Tam bir hanımefendi, dedi kısaca Gourd.

Kadın hakkında başka bir şey söylemeden üçüncü kattaki kiracıyı övmeye koyuldu. Oh! Gerçek bir beyefendiydi; haftada bir gün rahat çalışabilmek için bu daireyi kiralamıştı.

- Çalışmak mı? diye sordu Octave. Ne iş yapıyormuş acaba? Kapıcı duymamış gibi sürdürdü:

- Beyefendi temizlik işini bana emanet etti. İnsanın terbiyesi evindeki temizlikten hemen anlaşılır.

Avluya giren bir arabaya yol vermek için yana çekildiler. İkinci kattaki aile Bois Parkı'ndaki gezintiden dönüyordu. Kapıcı kişneyen atları yatıştırmaya uğraşıyor, araba penceresindeki iki güzel çocuk gerideki ana babanın yüzünü saklıyordu. Mösyö Gourd kibar ama soğuk bir biçimde onları selamladı.

- İşte apartmanda hiç sesi çıkmayan bir aile, dedi Octave.

- Kimse gürültü yapmaz burada, dedi kapıcı. Kimileri yaşamasını bilir, kimileri de bilmez. Kapıcı bu aileyi kimseyle görüşmediği için eleştiriyordu. Oysa zengin görünüyorlardı; ama kitap yazdığı için adamı kuşkulu görüyordu. Kimseye gereksinme duymadan hep mutlu bir yüzle girip çıkan bu aile ona normal gelmiyordu.

Octave yukarı çıkmak üzereyken Valerie eve dönüyordu. Genç adam ona yol verdi.

- Nasılsınız, madam?

- Çok iyi, mösyö, teşekkür ederim.

Kadın soluk soluğa merdivenleri çıktı. Octave onun çamurlu botlarına bakarken, hizmetçilerin söz ettiği bacakları havada öğle yemeğini düşündü. Kadının ıslak eteklerinden sıcak ve bayat parfüm kokusu geliyordu.

- Ne kötü hava, değil mi madam?

- Evet, mösyö.

Birinci kata geldiklerinde onu selamlayıp ayrılırken Octave kadının yüzüne baktı: morarmış yüzü, uykusuzluktan şişmiş göz kapakları ve aceleyle bağlanmış şapkanın altında taranmamış saçlarıyla bu kadın onu şaşırtıyordu. Niçin başkalarıyla bu işi yapıyordu da onu istemiyordu?

Üçüncü katta Madam Juzeur'ün kapısından geçerken dün verdiği sözü anımsadı. Kibar ve dindar tavrıyla bu ufak boylu kadın onu meraklandırıyordu. Kapıyı çaldı. Madam Juzeur kendisi açtı.

- Ah! siz misiniz? Buyurun, onur verdiniz.

Dairede kapalı yerlerin ağır kokusu ve bir mezar sessizliği vardı. Kadife örtü ve perdelerle bir kiliseyi andırıyordu. Octave alçak bir kanepeye oturdu.

- İşte size sözünü ettiğim dantel, dedi Madam Juzeur.

Kadın elinde eski İngiliz örgüsüyle işlenmiş bir dantelle geldi. Octave bir uzman gibi inceleyip üç yüz frank değerinde olduğunu söylerken elleri birbirine değiyordu. Genç adam hiç vakit kaybetmeden kadının küçük ellerini öpmeye başladı.

- Ah! Mösyö Octave, benim yaşımda? Hiç olur mu?

Bunu söylerken kızmıyordu kadın. Otuz iki yaşında olduğu halde kendini yaşlı sayıyordu. Sonra ne kadar talihsiz olduğundan söz etti:

on yıllık evlilikten sonra kocası bir sabah hiç nedensiz çıkıp gitmişti. Gözlerini tavana kaldırıp içini çekti:
- Anlı yorsunuz, değil mi? Bir kadın için böyle darbeler her şeyin sonudur.
Octave kadının sıcak elini avucuna almış, parmaklarına küçük öpücükler konduruyordu. Kadın gözlerini ona çevirip dalgın ve bir ana şefkatiyle baktı:
- Ah! Çocuk!
Bu sözü bir yüreklendirme sayan genç adam onu belinden kavrayıp kanepeye çekmek istedi. Ama kadın yumuşak bir devinimle kurtulup, oyun oynar gibi adamın kollarını çözdü.
- Hayır, hayır. Bırakın beni. Dost kalmamızı istiyorsanız bunu yapmayın.
- Demek hayır, öyle mi? diye fısıldadı genç adam.
- Ne hayı r? Ne demek istiyorsunuz? Haa, elimi istediğiniz kadar tutabilirsiniz.
Genç adam onun elini açıp avcunun içini öpüyordu. Kadın, okşanmak isteyen bir kedi gibi, parmaklarını aralıyordu. Ama bileğinden yukarı çıkmasına izin vermedi. Orada ilk günden geçilmemesi gereken kutsal bir çizgi vardı. O sırada alışverişten dönen küçük Louise haber verdi:
- Rahip efendi geliyor.
Kapı önüne bırakılmış bu kimsesiz kızın ablak yüzü soluktu. Madamın avucundan yiyen adamı görünce aptalca gülmeye başladı. Ama sahibesinin sert bakışı üzerine mutfağa kaçtı .
- Ah! Onu eğitebileceğimi pek sanmıyorum, dedi Madam Juzeur. Bu zavallı çocukları doğru yola çevirebilmek için çok uğraşıyorum. Buyurun, Mösyö Mouret, siz bu yana geçin. Kadın salonda rahibi kabul edebilmek için onu yemek odasına aldı. Ayrılırken yine sohbet için uğramasını istedi. Günleri sıkıcı ve tekdüze geçiyordu, ama çok şükür, dinle uğraşmak onu oyalıyordu.
Akşam saat beşe doğru Octave Pichonlara konuk oldu. Onun elindeki kitapları masaya bıraktığını gören Marie sevinçten kıpkırmızı kesildi.
- Ah! Ne kadar iyisiniz, Mösyö Octave! Çok teşekkürler. Tam saatinde gelmeniz de ne büyük iltifat! Size önce biraz konyak

vereyim, iştahınız açılır.
Onu sevindirmek için kabul etti. O gün her şey, masada hep aynı konuları geveleyen Jules ve Vuillaumelar bile, ona güzel görünüyordu. Marie arada bir mutfağa koşup rostoya bakıyordu. Bir ara mutfağa geçen Octave ocağın önünde ona sarılıp ensesinden öptü. Kadın, hiç bağırmadan veya titremeden, dönüp soğuk dudaklarıyla karşılık verdi. Bu serinlik genç adama hoş göründü. Yemek odasına dönen Octave Jules'e sordu:
- Yeni bakan işi ne oluyor?
Memur olan adam şaşırdı. Yeni bir eğitim bakanı atanacağından haberi yoktu. Bürolarda bu işleri izlemezlerdi. Sonra hiç ara vermeden konuyu değiştirdi:
- Havalar kötü. Temiz bir pantolonla gezmek zorlaştı.
Madam Vuillaume Batignolles semtinde kötü yola düşen bir kızdan söz ediyordu.
- Hiç inanılır gibi değil, bayım. Çok iyi eğitilmiş bir kızdı. Gerçi, canı sıkıldığı için, iki kez kendini pencereden atmak istemişti.
- Pencerelere demir taktırmaları gerekirdi, diye ekledi kocası.
Yemek çok güzel oldu. Küçük bir lambanın aydınlattığı sade masada yemek boyunca Pichon ve Vuillaume bakanlık personelinden konuştular. Sözünü etmedikleri şube müdürü veya yardımcısı kalmadı. Bazan içlerinden birinin öldüğünü veya emekli olduğunu anımsayıp düzeltiyorlardı. Bu arada Chavignat adındaki memurun çok çocuk yapmasını eleştirdiler. Gelir durumunu düşünmeden bunu yapması intihar demekti. Karnı doyan Octave gevşemiş ve onlara hak vererek gülümsüyordu. Saf ve masum bakışıyla kocasının yanında oturan Marie'nin, doğal bir biçimde ikisine de servis yapması bile onu mutlu ediyordu.
Dakik olan Vuillaumelar tam saat onda kalktılar. Jules de şapkasını aldı, onları tramvay durağına kadar geçirecekti. Evlendiği günden kalan bu saygı gösterisini şimdi bir görev gibi yapıyordu. Ancak, tramvayı görünceye kadar duraktan durağa yürüdükleri için bazan Montmarte'a kadar gittikleri oluyor ve Jules iki saatten önce eve dönmüyordu. Eşikte el sıkışıp ayrıldılar. Octave Marie'yle içeri girerken:
- Yağmur yağıyor. Jules gece yarısından önce dönmez, dedi.

Küçük Lilitte erkenden yatırıldığı için Octave hemen genç kadını kucağına aldı. Bu arada, sanki konuklarını uğurlamaktan rahatlamış ev sahibi gibi, bir yandan kahvesini içiyor, bir yandan da kadına sarılıyordu. Dar salonda vanilya kokulu bir sıcaklık vardı. Genç adam kadının çenesine küçük öpücükler konduruyordu ki kapı vuruldu. Marie hiç telaşlanmadı. Bu gelen Josserandların deli oğluydu. Karşıdaki apartmandan kaçabildiği zaman buraya gelip bu tatlı huylu kadınla sohbet etmeyi seviyordu. İkisi de pek az konuştukları halde birbiriyle bulunmaktan mutluydular.

Octave canı sıkkın olarak sessiz kalmayı yeğledi. Saturnin kopuk kopuk konuşuyordu:

- Yine konuklar var. Beni masada istemiyorlar. Ben de kilidi söküp kaçtım. Oh olsun! Octave'ın sabırsızlandığını gören Marie onu kandırmak istedi:

- Sizi merak ederler, dönseniz iyi olur.

Ama deli bundan hoşlanıp gülüyordu. Sonra dili döndüğü kadar evinde olanları anlatmak istedi.

- Babam yine bütün gece çalıştı. Annem Berthe'e tokat attı. Söylesenize, evlenince insanın canı yanar mı?

Marie yanıt vermeyince daha da canlanıp sürdürdü:

- Ben çiftlikte yaşamak istemiyorum. Kız kardeşime dokunurlarsa onları boğarım. Gece herkes uyurken bunu yapmak çok kolay. Berthe'in elleri pamuk gibi yumuşak. Ama öbürü kötü kı z...

Yeniden başlıyor, sözcükleri karıştırıyor, ama niçin geldiğini tam anlatamıyordu. Sonunda Marie onu evine dönmeye razı etti; çocuk Octave'ın orada olduğuna dikkat bile etmeden gitti.

O zaman Octave, yine rahatsız edilme endişesiyle, genç kadını kendi odasına götürmek istedi. Marie yüzünde beliren korkuyla karşı koydu. Bu utangaçlığı anlayamayan genç adam, Jules çıkarken duyup dairesine kolayca dönebileceğini söyleyerek onu razı etmeye çalışıyordu. Belinden tutup odasına sürüklerken kadın onu itti ve sanki kararlı bir sesle fısı ldadı:

- Hayır, odanızda asla! Bu çok kötü olur. Burada kalmalıyız.

Kadın koşup odasına girdi. Octave sahanlıkta şaşkın duruyordu, birden aşağılardan bir kavga sesi ve bağrışmalar duydu. Odasına

girip bir pencereden avluya baktı. Aşağıda Mösyö Gourd bağırıyordu:
- Size söylüyorum: giremezsiniz! Mal sahibine haber verildi. Şimdi kendisi inip sizi kapıya koyacak.
- Kapıya mı? diye bağırdı kalın bir ses. Ben kiramı ödemiyor muyum? Geç, Amelie, eğer bu adam size dokunursa göreceği var! Kapıcıyla tartışanlar yukardaki odada kalan marangoz işçisi ve sabah kovulan kadındı. Octave iyi görebilmek için biraz daha eğildi, ama karanlık kuyu dibinde yalnızca gölgeler görünüyordu.
- Mösyö Vabre! Mösyö Vabre! diye bağırdı kapıcı. Çabuk gelin, o kadın yine geldi! Kapıcının karısı hasta bacaklarına aldırmadan yukarı koşup mal sahibine haber vermeye çı ktı. O sı rada büyük yapıtı üzerinde çalışmakta olan Mösyö Vabre biraz sonra geldi.
- Bu bir rezalettir! Evimde buna asla izin veremem! Hemen bu kadını gönderin! Apartmanda kadın istemiyoruz, anladınız mı?
Şaşkın işçi karşı koymaya çalışıyordu:
- Ama o benim nikahlı karım! Bir evde yatılı olarak çalışıyor. Efendileri izin verirse ayda bir kez görüşebiliyoruz. Şu işe bakın! Yoksa karımla yatmama engel mi olacaksınız?
Kapıcı ve mal sahibi bir an şaşırdılar, ama çabuk toparlandılar.
- Sizi kovuyorum! dedi Vabre. Evimin adını kötüye çıkaracaksınız. Mösyö Gourd bu adamı en kısa zamanda çıkarın. İnsan sözleşme yaparken evli olduğunu söyler. Kötü şakalardan hoşlanmam, beyefendi. Susun, biraz saygılı olun.
Marangoz, biraz da alkollü olmalı ki, gülmeye başladı.
- Olacak iş değil... Peki, Amelie, madem beyefendi istemiyor, çalıştığın eve dön. Başka bir zaman çocuk yaparız. Kovmak mı dediniz? Kabul! Bu pis delikte ben de durmak istemem. Evinizde garip şeyler oluyor, beyefendi. Adamın nikahlı karısını istemiyorsunuz, ama her katta süslü orospular cirit atıyor.
Amelie kocasına daha fazla zorluk çıkarmamak için gitmişti, ama marangoz bağırıp çağırmayı sürdürdü. Bu arada kapıcı Mösyö Vabre'ın yukarı çıkmasına yardımcı oluyorken yüksek sesle düşüncelerini açıklıyordu. Ah! Bu halk tabakası ne kadar kabaydı. Bir evi kokutmak için bir işçi yetiyordu işte!

Octave pencereyi kapadı. Marie'nin yanına dönmek üzereydi ki koridorda birine çarptı.
- Nasıl? Yine mi siz!
Trublot dilini yutmuş gibi kaldı. Sonra kekeleyerek orada ne aradığını açıklamak istedi:
- Şey... Josserandlarda yemeğe çağrılıydım.
Yukarı çıkıyorum da... Octave isyan etti:
- Pasaklı Adele'le,
değil mi? Oysa yok
diyordunuz. Trublot
gülümsedi:
- İnanın ki kötü kız değil. Pamuk gibi bir teni var, şaşarsınız.
Sonra o da marangozun aleyhine konuşmaya başladı. Bu kadın sorunu yüzünden onun merdivende yakalanmasına neden olacaktı. Yukarı çıkarken Octave'a anımsattı:
- Unutmayın; bu perşemde sizi Duveyrier'nin metresine götüreceğim. Birlikte yemek yeriz. Apartman yine eski sessizliğine büründü. Octave yatağın yastıklarını düzeltmekte olan Marie'nin yanına geldi. Yukarda, Trublot daracık bir yatağa oturmuş Adele'i bekliyordu. O sı rada merdivenlerden çıkmakta olan Julie'nin ayak seslerini işitip soluğunu tuttu. Sonunda Adele göründü. Genç adam onu sarmalayınca hizmetçi kızdı:
- Bana bak! Neydi o masadaki halin? Ben servis yaparken niye adam gibi davranmıyorsun?
- Ne yapmışım?
- Bir kere yüzüme bakmıyorsun. Ekmek isterken bir lütfen sözcüğü duymadım senden. Başkalarıyla çıkıyorsan adam gibi söyle. Bıktım zaten, herkes benimle eğleniyor.
Kadın öfkeyle soyunup gıcırdayan karyolaya kendini attı, sırtını dönüp yattı. Trublot'nun gururu yaralanmıştı.
Bu arada, yandaki odada kafası dumanlı marangoz kendi kendine konuşuyordu:
- Olacak iş mi? İnsanın kendi karısıyla yatmasına karşı çıkıyorlar. Evinde kadın istemiyormuş! Hadisene, moruk! Git kendi evinde olanlara bir bak!

2. KİTAP

I

İki haftadır Josserandlar, Berthe'in çeyiz parasına razı edebilmek için, Bachelard Dayı'yı her akşam konuk ediyorlardı.

Nikah olacağı ona söylendiğinde adam yeğeninin yanağını okşayıp gülmüştü:

- Nasıl? Evleniyorsun demek! Ne güzel.

Diğer bütün anıştırmalara sağır kalıyor, paradan söz edildiğinde sarhoş numarasını abartmaya başlıyordu.

Madam Josserand bir akşam onu gelecekteki damadı Auguste'le birlikte çağırmayı düşündü. Belki genç adamı görünce insafa gelebilirdi. Bu aslında cesur bir karardı, çünkü aile bu kaba ve iğrenç dayıyı insan içine çıkarmaya çekinirdi. Neyse ki o akşam bir sorun olmamıştı; yalnızca yeleğinde şarap lekesiyle gelmişti. Auguste gittikten sonra kız kardeşi ona damadı nasıl bulduğunu sordu. Dayı açık vermedi:

- İyi, çok iyi.

Bu işi bitirmek gerekiyordu, çünkü zaman daralmıştı. Madam Josserand soruna doğrudan yaklaşmaya karar verdi:

- Madem ki aile içindeyiz, açık konuşalım. Bizi yalnız bırakın, çocuklar: dayınızla konuşmam gerekiyor. Berthe, sen Saturnin'e göz kulak ol, yine kilitleri kırmasın. Saturnin, kız kardeşinin kendisinden gizlenen evlilik hazırlıkları başladığından beri odaları dolaşıyor, koku almaya çalışıyordu.

Kadın ve kocası dayıyla başbaşa kaldı.

- Aldığım bilgilere göre, Vabreların parasal durumu şöyle...

Kadın uzun uzadıya rakamları sıraladı. Yaşlı Vabre yarım milyon frankla emekli olmuştu. Apartman inşaatı üç yüz bin franka malolmuş, kalan parası faiziyle birlikte iki yüz binin üzerindeydi. Ayrıca her yıl yirmi iki bin frank kira alıyordu ve Duveyrierlerin yanında hiç harcama yapmadan yaşıyordu. Sonuç olarak yaklaşık altı yüz bin frank ve bir apartmana sahipti.

- Hiç gideri yok mu? dedi Bachelard. Onun borsada oynadığını duymuştum.

Madam Josserand karşı çıktı: her akşam büyük yapıtı üzerinde çalışan zararsız bir yaşlıydı. Kocasına yan gözle bakarak, bu adamın servet yapabilen ender adamlardan biri olduğunu anlattı.

Mösyö Vabre'ın üç çocuğuna gelince, Auguste, Theophile ve Clotilde'e annelerinin mirasından yüzer bin frank kalmıştı. Theophile zarar ettiği işlerden sonra şimdi bu servetin kırıntılarıyla yaşıyordu. Piyanodan başka tutkusu olmayan Clotilde kendi payını faize yatırmış olmalıydı. Auguste giriş katındaki mağazayı satın almış, ipekçilikte iyi iş yapıyordu. Dayı söze karıştı:

- Peki, babası çocuğunu evlendirirken bir şey vermiyecek mi?

Ne yazık ki babanın elini cebine atmayacağı kesindi. Clotilde'i evlendirirken seksen bin frank çeyiz parası vermeye söz vermiş, ama Duveyrier yalnızca on bin frank görebilmişti. Yine de damadı kalan parayı istemiyor, bir gün apartmanına konabilmek umuduyla, yaşlı adamı evinde yedirip içiriyordu. Aynı biçimde, Valerie'yle evlenirken Theophile'e elli bin frank söz vermişti: paranın önceleri faizini vermiş sonra onu da kesmiş, üstelik oğlundan kira almaya başlamıştı. Theophile mirastan düşürülmek korkusuyla bunu ödüyordu. Bu durumda, Auguste'a söz verdiği elli bin franka da güvenmemek gerekiyordu. Birkaç yıl mağazanın kirasını bağışlasa şükretmeliydiler.

- Vay be! dedi Bachelard. Babalar bile çeyiz parasını ödemekte zorlanıyorlar.

- Auguste'e dönelim, dedi Madam Josserand. Mirastan pay alma umudu çok fazla, ama Berthe aileye girdikten sonra Duveyrierlere çok dikkat etmesi gerekir. Auguste mağazayı altmış bin franka satın aldı, kalan kırk binle işletmeye çalışıyor. Ama bu yeterli değil. Ayrıca, adam yalnız; ona tezgahta duracak bir kadın gerek. Berthe güzel kız, oraya yakışır. Şimdi elli bin frank çeyiz parasını da katacağını düşünerek bu evliliğe karar verdi. Bachelard Dayı anlamazdan geldi. Üzgün bir tavırla daha iyisi olacağını sanmıştım dedi. Sonra damadı eleştirdi; iyi çocuktu, ama çok yaşlıydı; otuz üç yaşında ve sürekli hastaydı. Üstelik asık suratlı birinin ticarette başarılı olacağını sanmıyordu.

- Bildiğin başkası var mı? dedi Madam Josserand sabırsızca. Onu buluncaya kadar tüm Paris'i alt üst ettim.

Kadın hayalci değildi, damadını anlattı:

- Elbette zeki biri değil, hatta biraz budala. Ayrıca, gençliğini yaşamayan, atacağı her adım için iki yıl düşünmeden edemeyen bu tür adamlara güvenmem. Baş ağrıları yüzünden üniversite eğitimini yarıda bıraktıktan sonra, on beş yıl bir mağazada tezgahtar olarak çalışıp sonra mirasa el sürme cesaretini gösterebilmiş.

O ana kadar sessiz duran kocası söze karışma cesaretini gösterdi:

- Hayatım, öyleyse bu evlilik için neden bu kadar üsteliyoruz? Madem delikanlının sağlığı iyi değilmiş...

- Oh! Bu o kadar kötü bir şey değil, dedi Bachelard. Bakarsın erkenden... Berthe daha sonra yeniden evlenmekte zorluk çekmez.

- Ya iktidarsızsa, diye üsteledi baba, kızımızı mutsuz edebilir.

- Mutsuz mu? diye bağırdı Madam Josserand. Çocuğumu ilk karşımıza çıkanın başına doladığımı mı söylemek istiyorsunuz? Burada aile arasında tartışıyoruz. Yok sağlığı şöyleymiş, yok zeki değilmiş... daha neler. Ama iyi bir seçim sayılır, daha iyisini bulamayız. Berthe için umulmadık bir şans. Açıkça ben vazgeçmek üzereydim.

Kadın ayağa kalkıp gezindi, sonra kardeşinin önünde durdu:

- Yalnız bir korkum var: Eğer çeyiz parasının geldiğini görmezse vazgeçer. Haklı, çünkü bu paraya gereksinmesi var.

Tam bu sırada kadın arkasında bir hışırtı duyup döndü. Kapı aralığından başını uzatan Saturnin kurt gibi gözlerini dikmiş onu dinliyordu. O anda bir panik yaşandı, çünkü çocuğun elinde mutfaktan aldığı bir şiş vardı. Konuşmanın varacağı noktayı gören Bachelard Dayı bunu fırsat bilip hole kaçtı:

- Benim için rahatsız olmayın, diye bağırdı. Saat on ikide Brezilya'dan gelen bir müşteriyle randevum var.

Güç bela Saturnin'i yatırdıktan sonra Madam Josserand içini çekti: bu çocuğu artık zaptetmek olanaksızdı; onu bir akıl hastanesine yatırmazlarsa bir felaket olacaktı. Sürekli odasına kapatmakla bir yere varamayacaklardı. O burada konukları korkuya düşürdükçe kı z kardeşlerinin evlenmesi zordu.

Bu akıl hastanesi düşüncesinden yüreği yanan Mösyö Josserand karşı çıktı.
- Hele biraz daha bekleyelim.
- Hayır, hayır! Sonunda bizi şişlemesini istemiyorum. Kardeşimi tam istediğim noktaya getirmiştim, ama bu deli her şeyi bozdu. Yarın Berthe'le onun evine gidip yine konuşacağım. Bakalım sözünden dönecek mi, göreceğiz.
Ertesi gün anne, baba ve kız dayının Enghien Sokağı'ndaki dükkanına gittiler. Giriş ve bodrum katlarını kaplayan dükkanın önü kamyonlarla doluydu. Camlı avluda bir öbek işçi sandıkları çiviliyorlardı; içerde kuru bakliyat, kâğıt ve ipek topları, yağ tenekeleri, kısaca müşterilerin ısmarladığı ve önceden riske girerek ucuz zamanda satın alınmış bir sürü mal yığılmıştı. Bachelard ağzında pürosu ve akşamdan kalma kırmızı burnu, ama cin gibi gözlerle orta yerde dikilmiş buyruklar veriyordu.
- Ah! Siz misiniz? dedi pek hoşnut olmayarak.
Onları, işçileri görebileceği camlı küçük bir ofise aldı. Madam Josserand hemen konuya girdi.
- Sana Berthe'i getirdim. Kızım sana ne kadar minnettar olduğunu biliyor.
- Genç kız dayısına sarıldıktan sonra, annesinin bir göz işaretiyle, avluya çıkıp mallarla ilgilendi.
- Beni dinle, Narcisse, dedi Madam Josserand, durum böyle böyle. Senin altın gibi yüreğine ve verdiğin sözlere güvenerek, bu aileye elli bin frank çeyiz parası sözü verdim. Bunu ödemezsek evlilik yatar. Ayrıca, işlerin vardığı noktada tam bir rezalet olur. Bizi ortada bırakmazsın herhalde.
Bachelard telaşlandı, sarhoş gibi kekeliyordu:
- Ha! Ne? Söz mü verdin? Söz vermek çok yanlış... söz verilir mi?
Sonra ne kadar parasız olduğunu söyleyerek kendini acındırdı. Fiyatının yükseleceğini düşünerek bir kamyon dolusu yapağı almıştı, ama fiyatlar düşünce şimdi zararına satı yordu. Kalkıp defterleri açtı, faturaları kesinlikle göstermek istedi. Mösyö Josserand sabırsızlanıyordu:
- Bırakın şimdi! Sizin defterlerinizi biliyorum. Çok kazanıyorsunuz, parayı sokağa atmasanız şimdi krallar gibi zengin olurdunuz. Ben bir

şey istemiyorum, buraya gelmek Eleonore'un düşüncesiydi. Ama şunu söyleyeyim: bizimle dalga geçtiniz, Bachelard. On beş yıldır, her cumartesi buraya gelip defterlerinizi tutarken verdiğiniz sözler...
Dayı göğsünü yumruklayarak onun sözünü kesti:
- Ben mi söz vermişim? Mümkün değil! Beni sıkıştırmayın; göreceksiniz bir çözüm buluruz. Ben istenmesine karşıyım. Göreceksiniz, bir gün...
Madam Josserand da uğraştı ama ondan bir şey elde edemedi. Ellerine sarılıyor, göz yaşları döküyor, aile sevgisinden söz ederek onu daha fazla üzmemelerini istiyordu. Görevini biliyordu, sonuna kadar onlarla birlikteydi. Günün birinde Berthe dayısının altın kalbini tanıyacaktı. Sonra aklına bir düşünce geldi:
- Ya çeyiz sigortası? Küçük için elli bin franklık bir sigorta yaptırmıştınız, o ne oldu? Madam Josserand omuz silkti:
- Onu kapatalı on dört yıl oldu. Sana söylemiştim, dördüncü taksitten sonra iki bin franklık primlerini ödeyemedik.
Dayı göz kırptı:
- Önemi yok. Onlara bu sigortadan söz eder ve zaman kazanırsınız. Kimse çeyiz parası ödemiyor ki.
Mösyö Josserand ayağa fırladı:
- Nasıl? Bula bula bize söyleyecek bunu mu buldunuz? Dayı onu anlamadan taktik vermeye çalışıyordu:
- Kimse ödemiyor. Bir hesap açtırmış gibi onun rantını ödüyorlar. Bakın Mösyö Vabre'ı örnek alın. Veya babam; size Eleonore'un çeyiz parasını ödedi mi? Para vermek kolay değil canım...
Mösyö Josserand bağırdı:
- Bu söylediğiniz namussuzluktur. Yalan söyleyip, sahte bir sigorta poliçesi gösterecekmişim...
Madam Josserand kocasını durdurdu. Kardeşinin düşüncesi onu bir anda değiştirdi. Nasıl olmuş da kendisi bunu düşünmemişti.
- Bey, hemen kızma. Narcisse senden sahtecilik yapmanı istemiyor ki.
- Elbette, dedi dayı. Poliçeyi göstermeniz gerekmez.

- Yalnızca zaman kazanmak istiyoruz, dedi kadın. Çeyiz parası sözü verir, gerisini sonra düşünürüz.
O zaman adamın vicdanı isyan etti. Hayır! Bir daha böyle kaypak işlere girmek istemiyordu. Hep onun iyi niyetinden yararlanıp sonradan acı çektiği işler yaptırıyorlardı. Madem ki verilecek çeyiz parası yoktu, öyleyse verilmezdi.
Bachelard bunun ne kadar saçma olduğunu belirtmek için başını sallıyordu. Madam Josserand kocasını dinlerken bir an sarardı, sonra tüm öfkesi başına çıktı:
- Hayır, beyefendi! Bu evlilik yapılacak! Kızımın son şansı bu. Onu evde kalmış görmektense bileğimi keserim. Başkaları umurumda değil! Bizi bu noktaya getirenler düşünsün.
- Hanım, kızınızı evlendirmek için katil de mi olursunuz? Kadın öfkeyle ayağa fırladı.
- Evet!
Sonra yatıştı. Kavga etmek boşunaydı. Sonunda Mösyö Josserand bıkkın bir tavırla bu konuyu, karısının her şeyin onda düğümlendiğini söylediği Duveyrier ile konuşmaya razı oldu. Ancak yargıcı olumlu bir zamanında yakalayabilmek için dayı bir düşünce ortaya attı: onu Duveyrier'nin bildiği bir eve götürecekti; adam orada karşı çıkamazdı. Mösyö Josserand yine de karşı çıkıyordu:
- Yalnızca görüşeceğim. Kesin bir söz veremen.
- Elbette, dedi Bachelard. Eleonore sizden gururunuza dokunacak bir şey istemiyor ki. Berthe geri geldi. Sandıklar arasında meyve reçelleri görmüş, bir kavanoz almak istiyordu. Dayı yine kekelemeye başladı; bunlar sayılı geliyordu ve bu akşam Saint-Petersbourg'a gidecekti. Fark ettirmemeye çalışarak onları kapıya doğru itiyordu. Madam Josserand bu tepeleme yığılmış malları gördükçe, onursuz adamın kazandığı paraları düşleyebiliyor ve kocasının beceriksiz gururuna kızıyordu. Sokakta ayrılırken dayı Mösyö Josserand'ın kulağına eğildi:
- Yarın akşam dokuza doğru Mulhouse Kahvesinde buluşalım.
Tam da ertesi gün Octave ve Trublot da Duveyrier'nin metresi Clarisse'in evine gitmek için aynı kahveye uğradılar. Saat sekiz

sularındaydı ve kadının evine çok erken gitmek istemiyorlardı. Kahveye girdiklerinde bir kavgaya tanık oldular. Erkenden sarhoş olan Bachelard kısa boylu ve sinirli bir adamla tartışıyordu.

- Yine benim bardağıma tükürdünüz! diye bağırıyordu Bachelard. Sabrım taşıyor, mösyö!

- Kafamı bozmayın, yoksa tokadı yersiniz! diye dikleniyordu ufak tefek adam. Bachelard sesini daha da yükseltip meydan okudu:

- Bakın kötü olur sonra!

Diğeri ani bir atılışla Bachelard'ın kahvede bile çıkarmadığı şapkasına bir tokat indirip kafasından uçurdu. Bachelard daha yüksek sesle bağırıyordu:

- Bakın kötü olur diyorum!

Sonra şapkasını yerden alıp oturdu ve garsona seslendi:

- Alfred, bana yeni bir bira getirin!

Octave ve Trublot bunu şaşkınlıkla izlerken aynı masada Guelin hiç oralı değilmiş gibi sigara tüttürüyordu. İki genç kavganın nedenini sorunca başını salladı:

- Bilmem; bizimki hep böyledir. Hep olay çıkarır ve sonuna kadar diklenir. Bachelard yeni gelenlerin elini sıktı. Gençlerle bir arada olmak ne güzeldi. Onların Clarisse'e gittiğini öğrenince sevindi, çünkü kendisi de Guelin'le birlikte oraya gidecekti; ancak eniştesi Josserand'ı beklemesi gerekiyordu. Küçük kahvehanede bağıra bağıra konuşuyor, konuklarını ağırlamak için masaya kırk türlü içki ısmarlıyordu. Kırmızı burnu ve altın dişleriyle daha da sevimsizleşen adam çevresini o kadar rahatsız ediyordu ki kahveci iki kez onu dışarı atmakla tehdit etti. Daha dün Madrid Kahvesi'nden kovmuşlardı. O sırada bir sokak kızı içeri girip yorgun bir yüzle tüm salonu dolaşıp çıktı. Octave bunu fırsat bilip kadınlardan konu açtı. Bachelard özür dilemeden yere tükürüp kadınların kendisine çok pahalıya geldiğini söyledi. Paris'teki en güzel fahişelerle birlikte olmakla övünüyordu. Ama şimdi uslanmıştı, gerçek sevgiyi arıyordu. Octave parayı sokağa atan bu palavracı zamparaya baktıkça ailesinin istekleri söz konusu olduğunda sarhoş numarası yapıp kekelemesine şaşıyordu.

- Abartmayın enişte, dedi Guelin. Paris'te kadından bol ne var?

- Ah, bacaksız! Peki sen niye hiçbirini tavlamıyorsun? Guelin küçümseyici bir tavırla omuzlarını silkti.

- Niye mi? Size bir örnek vereyim: Dün bir arkadaşım ve metresiyle yemekteydim. Yemeğe oturur oturmaz kadın masanın altından bacağıyla beni dürtmeye başladı. Bu iyi bir fırsat sayılır, değil mi? Oysa, yemekten sonra kadın kendisini evine kadar götürmemi isteyince onu orada bırakıp gittim. Belki kötü olmazdı, ama sonrasını düşündüm, enişte. Kimbilir ne istekleri olacaktı?

Octave ona hak veriyordu, kendisi de sosyete kadınlarının ne kadar sorunlu olduğunu görüp vazgeçmişti. Guelin başka örnekler de veriyordu. Bir gün trende giderken nefis bir kadın onun omzuna yaslanıp uyuyakalmıştı. Ama o istasyona geldikten sonra olacakları düşünmüştü. Başka bir gün, eve geldiğinde bir komşunun karısını yatağında bulmuştu. Elini uzatıp sahip olması yeterliydi, ama ertesi gün bu kadın ondan belki çizme almasını isteyecekti.

- Fırsat diyorsan, enişte, benim kadar eline fırsat geçen adam yoktur. Ama ben kendimi tutuyorum. Aslında erkeklerin çoğu sonuçları düşünüp kendini tutuyor. Böyle olmasa, şimdi bu işler sokaklara taşardı.

Bachelard onu dinlemiyordu, dalıp gitmişti. Gözleri bir an yaşardı ve birden onlara döndü.

- Eğer adam gibi durursanız size bir şey göstermek istiyorum.

Sonra herkesin hesabını ödeyip onları kaldırdı. Octave ona Mösyö Josserand'ı anımsatınca, birazdan döneceklerini söyledi. Çıkarken çevresine bakınan dayı, yan masada bir müşterinin unuttuğu kesme şekeri çabuk bir hareketle cebine indirdi. Dışarı çı kı nca onlara döndü.

- Beni izleyin. İki adım öteye gidiyoruz.

Bachelard hiç konuşmadan ciddi bir yüzle yürüyordu. Saint-Marc Sokağı'nda bir evin kapısına geldiler. Üç genç adam onun peşinden girmek üzereyken adam bir an pişman olmuş gibi durdu.

- Vazgeçtim; dönelim.

Gençler karşı çıktılar. Onlarla alay mı ediyordu?

- O zaman, Guelin ve Trublot'nun girmesini istemiyorum; çünkü siz ikiniz kibar olmasını bilmiyor ve her şeyle dalga geçiyorsunuz. Gelin, Mösyö Octave, siz ciddi bir adamsınız. Onlar çıkarken öteki ikisi kaldırımdan alaycı sözlerle bayanlara selam gönderiyorlardı. Bachelard dördüncü katta bir dairenin kapısını çaldı. Yaşlı bir kadın açtı.

- Siz misiniz, Mösyö Narcisse? Fifi sizi bu akşam beklemiyordu.

Beyaz ve tombul yüzlü kadın gülümseyerek onları içeri aldı. Girdikleri odanın bir köşesinde sarışın, güzel bir kız nakış işliyordu. Kız yerinden kalktı:

- İyi akşamlar, amcacığım.

Bachelard kalın ıslak dudaklarıyla kızı alnından öptü. Sonra Octave'ı tanıştırınca iki kadın modası geçmiş bir biçimde onu selamladılar. Bir gaz lambasının aydınlattığı masaya oturdular.

Bachelard hemen bir baba gibi kıza günü nasıl geçirdiğini sordu. Bu arada kızın halası Matmazel Menu, saklanacak bir şeyi olmayan insanların açıklığıyla, Octave'a yaşam öyküsünü anlatıyordu.

- Evet, bayım, ben Lille yakınlarındaki Villeneuve'denim. Otuz yıl Saint-Sulpice Sokağındaki mağazada nakışçılık yaptım. Memlekette bir kuzinimin bıraktığı evi yıllık bin franka yaşam boyu kiraya verdim. Kiracım beni bir ayağı mezarda sanıyordu, ama işte yetmiş beş yaşıma geldim.

Bir genç kızınki kadar beyaz dişlerini göstererek gülüyordu.

- İş güç olmadan yaşı yordum ki yeğenim Fanny yanıma geldi. Babası Yüzbaşı Menu ve annesi beş kuruş bırakmadan ölmüş, çocuk sokakta kalmıştı. Onu çocuk yuvasından yanıma aldım, şimdi nakışçı olarak yetiştiriyorum. Fazla para getirmeyen bir uğraş, ama ne yaparsınız? Bu çağda tüm kadınlar boğaz tokluğuna çalışıyor. Çok şükür Mösyö Narcisse karşımıza çıkıp, onunla ilgilendi. Artık rahat ölebilirim.

Kadın gözlerinde mutlu bir edayla Bachelard ve Fifi'ye bakıyordu. Adam o sırada kıza soruyordu:

- Gerçekten beni düşündünüz mü?
Sahi, ne düşündünüz? Fifi nakışını bırakmadan güzel ve aydınlık gözleriyle ona baktı:

- Sizin ne kadar iyi olduğunuzu, sizi çok sevdiğimi düşündüm.
Genç kız, sanki genç bir erkeğin güzelliği onu ilgilendirmez gibi, Octave'a bakmamıştı bile. Genç adamsa bu saf güzellik karşısında gözlerine inanamadan, hayran ve şaşkın gülümsüyordu. Hiç evlenmemiş olan halası sözünü sürdürdü:
- Onu evlendirebilirdim, ama ne olurdu? İşçi bir koca onu her gün dövebilir, başına bir sürü çocuğu dolardı. Oysa iyi bir adama benziyen Mösyö Narcisse onun elinden tutar. Kadın sesini yükseltti:
- Ah, Mösyö Narcisse. Yeğenim size çekingen davranıyorsa, suç bende değil. Ona söylüyorum: Kızım, ona sevgini göster diye. Neyse ki onun güvenilir ellerde olduğunu görmekten mutluyum. Bu çağda akrabası olmayan bir kızı evlendirmek kolay değil. Octave bu küçük odadaki sade mutluluğa kendini kaptırıp gevşedi. Havasız ve meyve kokan odada Fifi'nin nakış yapan parmaklarının sesi, artık uslandım diyen dayının kulaklarına bir ezgi gibi geliyordu. Yaşlı kadın yalnızca kira geliriyle yaşadıklarını, Fifi'nin kazandığına el sürmediklerini söylüyordu. Bazen yeğeni ona kestane veya şarap almak isteyince karşı çıkmıyordu. Bachelard'ın arada bir verdiği paraları genç kız bir kumbarada biriktiriyordu.
Bachelard sonunda ayağa kalktı:
- Güzel kızım; işlerimiz var, gitmem gerekiyor. Yarın uğrarım.
Hep böyle uslu olun. Kızı yine alnından öperken duygulandığı belli oluyordu. Octave'a döndü:
- Onu siz de öpebilirsiniz.
Genç adam kızın körpe cildini öperken genç kız alçakgönüllü bir biçimde gülümsüyordu. Herşey temiz bir aile havasındaydı. Dayı çıkarken durdu:
- Ah! Unutuyordum; size küçük bir armağan getirdim.
Kahveden çaldığı şekeri cebinden çıkarıp Fifi'ye verdi. Kız büyük bir sevinç gösterisiyle şekeri yerken gözleri parlıyordu; sonra bundan cesaret alıp sordu:
- Birazcık da para verir misin, amcacığım?
Bachelard ceplerini boş yere karıştırınca Octave çıkarıp çeyrek frank verdi. Kız bunu armağan olarak saklayacağını söyledi. Onları dışarıya halası yolcu etti. Merdivenlerden inerken Bachelard'ın heyecanı geçmemişti:

- Nasıl? Görmeye değer, değil mi? Bu bana ayda beş franktan fazlaya mal olmuyor. Para canlısı orospulardan bıkmıştım, seven bir yüreğe gereksinmem vardı. Octave'ın güldüğünü görünce kuşkulandı:

- Siz dürüst bir gençsiniz, güvenimi sarsmayacağınızı umarım. Guelin'e bundan tek sözcük etmeyin. O buna layık olduğu zaman göstereceğim. Bu kız bir melek, azizim! Kim ne derse desin, ben her zaman iffetli insanların değerini bildim.

Yaşlı sarhoşun sesi titriyor, ağır gözkapakları ıslanıyordu. Aşağıda Trublot evin kapı numarasını not ediyor gibi yaparak onu kızdırdı. Guelin ise Octave'a yavaş sesle küçüğü nasıl bulduğunu sorarak onu şaşırttı. Guelin'in anlattığına göre dayı, keyifli bir alemden önce duygusallaşıp arkadaşlarını bu eve getiriyor, hazinesini gösterme gururuyla onu elinden kaçırma korkusu arasında bocalıyordu.

19. yüzyılda Fransa'da yaygın olan bu sistemde, kiracı mal sahibine yaşamı boyunca kira ödemeyi üstlenerek onun ölümünde malın sahibi olur.

Ertesi gün herşeyi unutup Saint-Marc Sokağı'ndaki kahveye gizemli havalarla dönüyordu.

- Fifi'yi tanımayan yok, azizim.

Bachelard bir araba çevirmeye uğraşırken Octave bağırdı:

- Mösyö Josserand gelmiş!

Gerçekten de kahvenin önünde bekleyen adam, akşam çalışmasından alıkonmanın verdiği sıkıntıyla sabırsızlanıyordu. İki araba tutmak zorunda kaldılar. Komisyoncu ile kasadar bir arabaya binerken, üç genç öteki arabaya doluştular.

Tekerlek gürültüleri arasında Guelin Duveyrier'den söz etti. Onun gibi zengin bir yargıç kadınların elinde oyuncak olmalı mıydı? Kentin değişik semtlerinde dul rolü oynayan kadınları metres tutuyordu: Müşterisiz mağaza sahibi tuhafiyeci kadınlar, sokaktan çıkarıp ev tuttuğu kızlar; her birini haftada bir kez işine giden memur gibi ziyaret ediyordu. Trublot o adamı haklı buluyordu. Bir kere, şehvetli bir yapısı vardı. İkincisi, onunki gibi bir karısı olması büyük talihsizlikti. Anlatıldığına göre, daha gerdek gecesi adamın yüzündeki kırmızı lekelerden iğrenip ondan soğumuştu. Bu nedenle kocasının

metreslerini hoşgörüyle kabul ediyor, onların kendisini bir dertten kurtardıklarını düşünüyordu. Ama arada bir, namuslu bir kadının görevi olarak iğrenç bulduğu işe katlanıyordu.

- Bu kadın şimdi namuslu mu oluyor? diye şaşırdı Octave.

- Evet, azizim. Namuslu kadının tüm özelliklerine sahip: güzel, eğitimli, terbiyeli, zevk sahibi; ve cadının teki!

Montmartre Sokağı'nın sonunda araba kalabalığında durdular. Gençler arabacıyla küfürleşen Bachelard'ın sesini duyuyorlardı. Bu arada Guelin Duveyrier'nin metresi hakkında bilgi verdi: Clarisse Bocquet adındaki bu kadın panayırlarda gösteri yapan bir karı kocanın kızıydı. Duveyrier onu bir aşığı sokağa attığı sırada tanımıştı. Bu şeytan kadın onu hemen büyülemişti; bir yandan aç erkek isteklerini, öte yandan da romantik aşık duygularını doyuruyordu. Clarisse adamı zor durumda bırakmamak için Cerisaie Sokağı'ndaki bu evde oturmaya razı olmuştu, ama ona avuç dolusu para harcatıyordu; yirmi beş bin franklık mobilyayla döşeli bu evde her akşam verdiği davetlerde tiyatro sanatçılarıyla alem yapıyordu.

- Neşeli bir yer olsun da, gerisini boşverin, dedi Trublot. Bu kadın sizi zorla piyano önüne dizip şarkı söyletmiyor veya kulağınızı şişirmiyor. İnsan mekanik bir piyanoyla evlenmişse, şöyle arkadaşlarıyla sohbet edip rahatça eğlenebileceği bir ev niçin kurmasın?

Guelin anlatıyordu:

- Clarisse bir gün başbaşa öğle yemeği için beni çağırdı. Ama kabul etmedim. Sonra, Duveyrier'den bıkıp benim evime yerleşmesinden çekindim. Aslında kadın Duveyrier'den iğreniyor, yüzündeki kırmızı lekeleri o da sevmiyor. Ama karısı gibi onu dışarı gönderemez veya hizmetçisine devredemez.

Cerisaie Sokağı'nda karanlık bir evin önünde arabadan indiler. Ama diğer arabadaki Bachelard ahbap olduğu arabacıyı bira ısmarlamak için bir kahveye götürünce on dakika kadar dışarda beklemek zorunda kaldılar. Merdivenlerde Mösyö Josserand Duveyrier'nin dostu hakkında sorular sordukça Bachelard onu yatıştırıyordu:

- Kibar bir hanım, iyi bir kız... Sizi yemez.

Kapıyı pembe yanaklı, minyon tipli bir hizmetçi açtı. Beylerin paltolarını alırken tanıdık bir havayla gülüyordu... Trublot bir ara onu

holün bir köşesinde sıkıştırıp kulağına bir şeyler fısıldarken, kız gıdıklanmış gibi gülüyordu. Bachelard salon kapısından girer girmez evin hanımına Mösyö Josserand'ı takdim etti. Adam kadını çirkin buldu; yargıcın bu saçları kabarık, esmer, zayıf ve çocuksu kadını karısına yeğlemesine şaşırarak biraz durakladı. Clarisse adamı çok sıcak karşıladı. Parislilerin iyi bildiği neşeli, afacan ve esprili havası yanı sıra, gerektiğinde soylu bir hanımefendi olabiliyordu.

- Çok sevindim... Alphonse'un dostları benim de dostlarım sayılır. İşte siz de bize katılmış oldunuz, kendi evinizmiş gibi sayın.

Dayının önceden haber verdiği Duveyrier de Mösyö Josserand'ı içten karşıladı. Octave adamın gençleşmiş gibi görünmesine şaştı. Choiseul Sokağı'ndaki evinde sıkıntılı ve ciddi duran adam bu muydu? Yüzündeki kırmızı lekeler pembeleşmiş, gözleri çocuk gibi gülüyordu. Clarisse onun bazen iki duruşma arasında nasıl koşup geldiğini anlatıyordu. Duveyrier işlerinin yoruculuğundan yakınıyordu: her gün saat on birden beşe kadar duruşmalar, çözülmesi gereken hep aynı hukuk sorunları. İnsan giderek duygusuzlaşıyordu.

Octave onun şeref madalyasını takmamış olduğunu fark etti. Belki kendinin de farkına varmadığı bir utanma duygusuyla metresinin evine gelirken madalyasını çıkarıyordu. Clarisse, açıkça söylemese de, buna güceniyordu.

Genç adam çevresine biraz göz gezdirince salonun Choiseul Sokağı'ndakine benzer biçimde döşenmiş olduğunu gördü. Konser akşamı evde gördüğü yargıcın arkadaşları burada da bir araya gelmişlerdi. Ama bu kez neşeli kahkahalar atıyor, sandalyelere ters oturuyor veya şöminede sırtlarını ısıtabiliyorlardı. Clarisse ilke olarak kadın konuk çağırmıyordu. Dostları ona salonunda kadın eksik olduğunu söylediklerinde gülerek şöyle diyordu:

- Ah! Yoksa ben yeterli değil miyim?

Kadın burada Duveyrier'nin dinlenebileceği düzgün bir ev döşemişti ve konukları olduğu zaman onunla senli benli konuşmuyordu. Ama çağrı bitip herkesi gönderdikten sonra Duveyrier'nin tüm arkadaşları sıradan geçiyorlar, fazladan tiyatrocu veya ressam dostlarını da hoşnut ediyordu. Bu onun eski bir alışkanlığıydı: parasını yediği adamın arkasından biraz daha toplayabilmek. O salonda olanlardan yalnızca ikisi onunla yatmak istememişlerdi: başına bela alacağını

düşünen Guelin ile hizmetçileri yeğleyen Trublot. Tam o sırada hizmetçi içki dolaştırıyordu. Octave bir kadeh alırken arkadaşının kulağına eğildi:

- Hizmetçi hanımından daha iyi görünüyor.
- Bence her zaman öyle! dedi Trublot.

Clarisse öbekleri dolaşıyor, şaka ve kahkahalarıyla onları rahat ettirmeye çalışıyordu. Her gelen adam hemen bir sigara yaktığı için salon kısa sürede dumandan görünmez oldu. Kadın bir pencere açarken gülüyordu:

- Ah! Bu yaramaz erkekler!

Bachelard hiç vakit yitirmeden Mösyö Josserand'ı, hava almak bahanesiyle, bir pencere yanına oturttu. Sonra usta bir manevrayla Duveyrier'i oraya getirdi. Adam hemen konuya girdi. İki aile kutsal bir bağla birleşiyordu, kendisi bundan gurur duyuyordu. Sonra çeyiz parası konusunu açtı. Bachelard sözü eniştesine bırakmadı:

- Josserand'la ben tüm ayrıntıları konuşmak için zaten yarın size gelecektik. Mösyö Auguste'ün size danışmadan bir şeye karar vermediğini hepimiz biliriz. Çeyiz parası için şöyle bir ödeme biçimi düşünüyoruz...

Mösyö Josserand yerin dibine girdiğini duyumsadı. Gelmekle hata etmişti, yine onun iyi niyetini kötüye kullanıp başına bir iş saracaklardı. İçinde bir isyanla kayınbiraderinin sözünü kesti:

- Sonra konuşalım, burası yeri değil.
- Ama niçin, diye kibarca karşı çıktı Duveyrier. İnanın, buradan daha rahat konuşabileceğim yer bulunmaz. Siz ne diyordunuz, Mösyö Bachelard?
- Berthe'in çeyiz parası olarak elli bin frank vereceğiz. Ancak, bu para yirmi yıl vadeli bir çeyiz sigortası olarak duruyor. Mösyö Josserand kızı Berthe dört yaşındayken sigortayı başlatmış. Berthe bu paraya ancak üç yıl sonra kavuşabilecek.
- Ama...izin verin...
- Bırak bitireyim, enişte. Mösyö Duveyrier durumu çok iyi anlayacaktır. Genç çiftin hemen gerek duyacağı bu parayı üç yıl beklemelerine gönlümüz razı değil. Bu nedenle parayı onar bin franklık taksitlerle altı ayda bir ödemek istiyoruz. Vade geldiğinde biz paramızı alırız.

Mösyö Josserand bakışlarını sokaktan ayıramıyordu. Yargıç derin bir düşünceye daldı; belki de karısı nedeniyle nefret ettiği bu Vabre ailesinin kazıklandığını görme fırsatı çıkmıştı. Sonunda kararını verdi:

- Tüm bunlar bana akılcı görünüyor. Asıl teşekkür etmesi gereken biziz. Günümüzde çeyiz parası ödeyen çok az aile çıkıyor.

- Ah! Bu çok ayı p, dedi dayı.

Sonunda üç adam el sıkıştılar ve perşembe günü sözleşme yapmak için noterde randevulaştılar. Mösyö Josserand salona döndüğünde yüzü o kadar beyazdı ki konuklar hasta olup olmadığını sordular. Gerçekten de kendini iyi hissetmiyordu ve kayınbiraderini beklemeden izin isteyip ayrıldı.

Pencere yakınında bir kanepeye uzanmış olan Guelin yerinden doğruldu.

- Ah rezil dayı!

Herşeyi duymuştu; yanına gelen Octave ve Trublot'ya olanları anlattı. Vabrelar beş kuruş alamayacaklardı. İki arkadaşı buna gülerken Guelin gülünç bir ciddilikle ekledi:

- Benim de yüz franka gereksinmem var. Dayıdan isteyeceğim; vermezse planını bozarım. Şampanyanın etkisiyle meclisin gürültüsü giderek artmış, Clarisse'in koyduğu görgü sınırları aşılmaya başlamıştı. Kadın kendisi de hafiften sarhoş olmuştu. Trublot bir ara Octave'a kadını işaret etti. Clarisse bir kapı arkasında, Midi bölgesinde taş yontucusu olarak çalıştıktan sonra Paris'e sanatçı olmak üzere yeni gelmiş olan iri yapılı genç bir adamın boynuna sarılmıştı. O sırada Duveyrier kapıyı açınca kadın kollarını çözdü ve doğal bir biçimde adamı onunla tanıştırdı. Duveyrier ona iş bulma sözü verdi. Guelin uzaktan fısıldadı:

- İş mi istiyor, geri zekalı? Bu evde kaldırabileceğinden fazla iş bulacak.

Saat ikiye doğru üç genç ve dayı evden ayrıldılar. Dayı zil zurna sarhoştu. Onu bir arabaya koyup göndermek istediler, ama sessiz gecede hiçbir tekerlek sesi duyulmuyordu. Çaresiz kollarına girip onu yürütmeye başladılar. Ay yükselmiş, kaldırımlar bembeyaz olmuştu.

- Yahu dayı,

biraz gayret

et; kollarımız
koptu! Dayı
yine
duygusallaşmı
ş, gözleri
yaşarmıştı:
 - Git burdan, Guelin! Enişteni bu
durumda görmeni istemem. Yeğeni ona
sarhoş zampara diye söylenince yanıt
vermeye çalıştı:
 - Zampara değilim. İnsan kendinde saygı uyandırmalı. Ben
kadınlara hep saygı duydum. Çek git Guelin; bu iki genç bana
yardımcı olur.
 - O zaman bana yüz frank verin, enişte. Kiramı ödemek
zorundayım, yoksa kapı dışarı edecekler.
 Bu beklenmedik istek karşısında Bachelard'ın sarhoşluğu o kadar
arttı ki onu bir dükkanın duvarına yaslamak zorunda kaldılar.
 - Ne? Yüz frank mı? Üstümü aramayın. Yalnızca bozuk param var.
Guelin, sana para verirsem gidip kötü yerlerde harcarsın. Hayır!
Senin ahlakını bozmak istemem. Annen ölürken seni bana emanet
etti. Bakın, üstümü ararsanız bağırırım.
 Adam gençlerin ahlakından daha söz edecekti ama Guelin öfkeyle
bağırdı:
 - Bana bak! Aileleri kazıklayacak yaşa gelmedim ben. Eğer ağzımı
açarsam, bana yüz frank vermediğinize pişman ederim.
 Dayı yeniden sağırlaştı. Homurdanıp yere yığılmak istiyordu. Bir gaz
lambasının aydınlattığı bu dar sokakta gölgeler duvarlarda
boğuşuyordu. Guelin bir an durdu:
 - Yetti artı k! Özür dilerim, enişte, yukarda şemsiyemi unuttum.
 Ve Guelin yine Clarisse'in evine girdi. Bachelard hâlâ sızlanıp
yaşına saygı gösterilmesini istiyordu. Belediye binası önünde Octave
ve Trublot buldukları bir arabaya onu çuval gibi yüklediler. Arabacıya:
 - Enghien Sokağı. Paranızı almak için... onun üstünü ararsınız.
 Perşembe günü Grammont Sokağı'ndaki Noter Renaudin'in
huzurunda çeyiz sözleşmesi imzalandı. Notere gitmeden önce
Josserandların evinde yine olay çıktı. Baba son bir vicdan kavgası

veriyor, gitmek istemiyordu. Yine karısıyla kapıştılar, ailelerini birbirinin başına kaktılar. Her altı ayda bir on bin frankı nereden bulacaktı? Bu evlilik kendisini deli edecekti. Orada bulunan Bachelard Dayı, artık cebinden para vermekten kurtulmuş olmanın verdiği rahatlıkla, yeni sözler verip onları yatıştırmaya çalışıyordu. Kendisi sağken Berthe'i zor durumda bırakmayacaktı. Sabrı taşan baba ona kendisini gerçekten aptal mı sandığını sordu.

Ama noterde, Duveyrier'nin hazırladığı taslağa göre düzenlenmiş olan sözleşme okunduğunda, Mösyö Josserand biraz rahatladı. Sözleşmede çeyiz sigortasının adı geçmiyordu; ayrıca birinci on bin liranın ödenmesi nikahtan altı ay sonraydı. Biraz rahat soluk alabilirdi. Sözleşmenin okunmasını dikkatle dinleyen Auguste hoşnut olmadığını belli ediyordu; sonunda sigortanın sözleşmeye niçin yazılmadığını sorma cesaretini gösterdi. Herkes şaşırmıştı: ne gereği vardı? Her şey gayet açıktı işte. İmzalar atılıp dışarı çıkıldığında Madam Duveyrier bir noktayı anlayamadığını söyledi: çeyiz sigortasından daha önce hiç söz edilmemişti, çeyiz parasını Bachelard Dayı ödemeyecek miydi? Madam Josserand saf bir tavırla, bu kadar küçük bir meblağ için kardeşini öne sürmeye gönlü razı olmadığını söyledi. Dayı zaten tüm mirasını Berthe'e bırakacaktı.

O günün akşamı bir araba Saturnin'i götürmeye geldi. Annesi onun nikah töreni için bir tehlike oluşturduğunu görüp önlem almak istemişti. Mösyö Josserand yüreği yanarak oğlunun Moulineaux Akıl Hastanesi'ne kapatılması için gerekli kâğıtları imzalamıştı. Hava kararırken arabayı avluya aldılar. Saturnin Berthe'in elini tutarak indirildi; onunla birlikte çiftliğe gideceğini sanıyordu. Fakat arabada yalnız kalınca çırpınmaya başladı. Arabanın kapısını zorladı, kanlı yumruklarıyla camları kırdı. Bu görünüme dayanamayan Mösyö Josserand, zavallının haykırışlarına kulaklarını tıkayıp ağlayarak eve kaçtı. Akşam yemeğinde adamın gözyaşları dinmemişti. Saturnin'in boş kalan sandalyesine bakıp ağlamayı sürdürünce karısının sabrı taştı.

- Yeter artık, beyefendi! Kızınızın nikahını cenaze törenine mi çevireceksiniz? İşte en kutsal saydığım babamın mezarı üzerine ant

içiyorum ki dayı on bin frankı ödeyecek. Noterden çıkarken bana yemin etti.

Mösyö Josserand yanıt bile vermedi. O geceyi yine çizgi roman doldurmakla geçirdi. Sabaha kadar iki bin sayfa yazıp altı frank kazanacaktı. Arada bir başını kaldırıp alışkanlıkla Saturnin'in odasından ses gelip gelmediğini dinliyordu. Sonra Berthe'i düşündükçe yazma gücü artıyordu. Zavallı küçük, belki bu altı frankla gelinlik buketine biraz daha fazla çiçek koydurabilirdi.

II

Resmi nikah belediye sarayında perşembe günü yapılmıştı. Cumartesi sabahı on birde Saint-Roch Kilisesi'nde dini nikah yapılacaktı. O sabah saat ondan beri bayanlar Josserandların salonunda bekleşiyorlardı. Madam Juzeur, Madam Dambreville ve Madam Duveyrier şık giysileriyle ortada alçak sesle konuşurken, yandaki odada Madam Josserand Berthe'i giydirmeye çalışıyordu. Ona yardım eden hizmetçiyle gelinin iki nedimesi Hortense ve Campardonların kızı Angele vardı. Madam Duveyrier anlatıyordu:

- Önce biraz çekiniyorduk doğrusu... Yok hayır, aile çok iyi. Ama kardeşim Auguste'den biraz çekiniyorduk. Ne de olsa annemizin baskısı altında yetişti. Her şeyi düşünmek gerek, değil mi?

- Kuşkusuz, dedi Madam Juzeur. Yalnızca kızla değil anasıyla da evlenilmiş oluyor. Anne işe fazla karışınca da sorunlar çıkıyor.

- Yanılıyorsunuz, dedi Madam Dambreville. Annesi kızından kurtulmuş olmaktan çok mutlu. Onun tek derdi salı günkü çağrıları. Üstelik bir kurbanlığı daha var. O sırada Valerie açık yakalı, kırmızı bir giysiyle geldi. Geç kalmış olma korkusuyla hızlı çıkmış, soluk soluğa kalmıştı. Görümcesinin yanına geldi:

- Theophile'in giyinmesi bitmedi. Bu sabah hizmetçiyi kovduğum için kravatını bulamıyor. Ben de bırakıp geldim.

- Sağlık konusu da önemli, diye sürdürdü Madam Dambreville.

- Doğru, dedi Madam Duveyrier. Doktor Juillerat'dan soruşturduk, genç kızın sağlığı mükemmelmiş; annesi de meşe ağacı gibi. Karar vermemizde bu büyük rol oynadı, çünkü ikide bir hastalanan ana ve babalar yüzünden insanın huzuru kalmıyor.

- Hele bir de hiç miras bırakmıyorlarsa, diye ekledi Madam Juzeur. Valerie henüz soluk alamamış, konuyu bilmiyordu:

- Ne? Neden söz ediyorsunuz?

O sırada gelin odasının kapısı açıldı ve Hortense çıktı. O da beyazlar giyinmişti, ama giysi onu yaşlı ve sarı benizli gösteriyordu.

Beş dakikadır aradıkları gelinin buketini salondan alıp yine içeri girdi. Madam Dambreville sözlerini bağladı:

- Ne yaparsınız? İnsan hiçbir zaman tam istediği evliliği yapamıyor. En iyisi, evlendiğinle anlaşıp işi yürütmek.

Sonunda Angele ve Hortense kapıyı ardına kadar açtılar ve Berthe göründü. Beyaz ipek gelinliği, beyaz tacı, beyaz buketi ve yerleri süpüren etekleriyle salona girdi. Bu beyazlık içinde sarı saçları, gülen gözleri ve şimdiden çok şey bilen kız ağzıyla pek güzel olmuştu.

- Ah! Harika! diye haykırdı bayanlar.

Hepsi onu kucakladı, ama bu gelinlik harcamasının nasıl karşılandığını bilen pek azdı. Tören için iki bin, tuvalet için beş yüz, yemek ve balo için bin beşyüz frank gerekiyordu ve daha düne kadar Madam Josserand bu parayı bulabilmek için kıvranıyordu. Sonunda Berthe'in Saturnin'in doktoruna gitmesine karar verdiler. Çocuğa halalarından biri üç bin franklık bir miras bırakmıştı. Berthe gezdirmek bahanesiyle doktordan izin alıp kardeşini hastaneden çıkardı ve notere götürdü. Zavallının durumunu bilmeyen noterin önünde Saturnin'e imza attırıldı ve Berthe'in okşamalarıyla yine hastaneye götürüldü. İşte bayanları şaşırtan bu pahalı gelinliğin gizi buydu.

Madam Josserand kendisini daha tombul gösteren mor bir giysi giymiş, bir yandan da kocasına söyleniyor, Hortense'a bağırıyor ve Berthe'in oturmasını yasaklıyordu.

- Dikkat et! çiçeklerini ezeceksin!

- Telaşlanmayın, dedi Madam Duveyrier, zamanımız var. Auguste bizi almaya gelecek. Herkes salonda bekleşirken kapı büyük bir gürültüyle açıldı. İçeri giren Theophile'in giysisi dağınık, kravatı çarpık bağlıydı. Bakımsız dişleri ve kılsız yüzünde mosmor bir anlatımla içeri girdi.

Yüzü öfkeden titriyordu. Ablası şaşırıp onun yanına geldi:

- Neyin var?

Neyim mi var? Ben... ben...

Bir öksürük nöbeti sözünü kesti; orada bir dakika kadar öksürüp mendiline tükürerek kıvrandı. Valerie bir önseziyle ayağa kalkmış

ona bakıyordu. Sonunda adam çevresindeki hanımlara aldırmadan karısının üzerine yürüdü:

- Ne olduğunu söyleyeyim: Kravatımı ararken çekmecelerden birinde bir mektup buldum... Adamın parmakları arasındaki kâğıt parçasını gören Valerie sapsarı oldu. Ama hemen durumu değerlendirip bir rezalet çıkmasını önlemek için Berthe'in boşalttığı odaya doğru yöneldi:

- Eğer birileri saçmalamaya başlayacaksa, ben giderim daha iyi. Theophile kendisini susturmak isteyen Madam Duveyrier'yi dinlemedi:

- Bırak beni! Onun ne olduğunu söyleyeceğim. Bu kez elimde kanıt var! Ah hayır! Artık beni aldatamayacak!

Kız kardeşi onu kolundan tutmuş, sarsıyordu.

- Sus! Nerede olduğunu görmüyor musun? Şimdi sırası değil, tamam mı?

- Sıra falan dinlemem! Başkaları duyarsa duysun. Bu onlara da ders olur! Adam gücü kesilip bir sandalyeye çökerken gözlerinden yaşlar akıyordu. Hanımlar anlamamış gibi kibarca uzaklaştılar. Madam Josserand nikaha gölge düşürebilecek bu rezaleti önleyebilmek amacıyla koşup Valerie'nin yanına gitti. Berthe hiçbir şey duymamış gibi aynanın karşısında tacını düzeltiyordu.

Madam Duveyrier alçak sesle kardeşini sorguluyordu. Madam Josserand gelip onun kulağına bir şeyler fısıldayıp yine içeri girdi. Gidip gelen diplomatik notalardan anlaşıldığı kadarıyla Theophile Octave'ı suçluyordu; kiliseye gelirse o adamı tokatlayacağını söylüyordu. Daha dün Saint-Roch Kilisesi merdivenlerinde onu karısıyla gördüğünü, o zaman pek tanıyamadığını ama şimdi emin olduğunu anlatıyordu. Hanımefendi bayan arkadaşlarıyla öğle yemekleri uyduruyor veya dua etme bahanesiyle kiliseye gidip arka kapıda aşığıyla buluşuyordu. Fakat Octave'ın adını duyan Valerie gülümsedi; hemen haklı biri gibi, bu mektubun Octave'dan olmadığını gidip ona kanıtlayacağını söylüyordu. Madam Josserand onu dikkatle dinliyordu, deneyimli bakışlarını kadının gözlerine dikmişti. Theophile'i yatıştıracak her çareye razıydı. Sonunda Valerie'ye şunu önerdi:

- Bırakın ben halledeyim. Siz sesinizi çıkarmayacaksınız. Madem Mösyö Mouret'den kuşkulanıyor, öyle olsun. Kilise merdivenlerinde Mösyö Mouret ile görülmek suç değil. Asıl önemli olan mektup. Octave'dan kuşkulanıp sonra genç adamın el yazısını gördüğünde siz kazanırsınız. Sakın benim söyleyeceklerime karşı çıkmayın. Böyle bir günümüzü berbat etmenize izin veremem.

Madam Josserand Valerie'yi salona getirdiğinde Theophile kız kardeşine anlatıyordu:

- Senin hatırın için, madem ki düğünü berbat etmememi istiyorsun, onun suratını burada dağıtmayacağım. Ama kilisede ne olur bilemem. Bu soytarı karşıma çıkarsa temizlerim. O sırada Auguste siyah smokiniyle ve üç gündür geçmeyen baş ağrısının etkisiyle sol gözü kapanmış olarak, babası ve eniştesiyle birlikte nişanlısını almaya geldi. Bir kargaşa oldu, çünkü geç kalınmıştı. Bir süre, kol düğmelerini arayan Mösyö Josserand'ı beklediler. Sonunda adam özür dileyerek geldi ve Berthe'i kolundan tutup ön safa geçti. Arkasından Auguste ve Madam Josserand yerlerini aldılar. Böylece tüm kafile saygın bir sessizlik içinde apartman merdivenlerinden aşağı inmeye başladı. Duveyrier'nin yanına düşen Theophile tartışmasını sürdürerek bu sessizliği bozuyordu. Onların önünde Valerie kendini toplamış, Madam Juzeur'ün öğütlerini dinleyerek iniyordu.

Arabalara doluştular. Tüm apartman hizmetlileri ve diğer kiracılar onları izlemeye çı kmışlardı. Maire Pichon kucağında Lilitte'le inmişti; gelini gözleri yaşlı olarak seyrediyordu. Mösyö Gourd yalnızca ikinci kattaki yazarın çıkmadığına dikkat çekerek, başkalarından farklı olmayı burada da sürdürdüklerini söylüyordu.

Saint-Roch Kilisesi'nin büyük kapısı ardına kadar açılmış, merdivenlere kırmızı bir halı serilmişti. Bu yağmurlu kış sabahında hava soğuktu. İçerde kafile sıralar arasında yürüyerek, mumlarla aydınlatılmış mihraba doğru ilerledi. Uzun kablolara asılı kristal avizeler ve pencere kenarlarındaki kalorifer radyatörleriyle oldukça modern ve zengin bir kiliseydi. Auguste Berthe'in yanındaki koltuğa yerleşirken Madam Josserand ona soruyordu:

- Yüzükleri unutmadınız, değil mi?

Adam telaşa kapıldı, ceplerini aramaya başladı ve bulunca ferahladı. Kadın onun yanıtını dinlemeden kalabalığı süzüyordu. Sağdıç olarak görevli olan Trublot ve Guelin, gelinin tanıkları olarak Bachelard ve Campardon, damadın tanıkları olarak da Duveyrier ve Doktor Juillerat yerlerini almışlardı. Kadın bütün bu konukları orada görmekten mutluydu, ama gözleri Octave'ı arıyordu. Sonunda genç adamı kapıda Madam Hedouin'e yol açarken gördü. Hemen Octave'ı alıp bir sütunun arkasına götürdü ve hızlı bir biçimde olanları anlattı. Genç adam durumun ciddiliğini anlayamadan şaşkın bakışlarla onu dinliyordu. Ama sonunda razı olup başını olur der gibi salladı.
Madam Josserand yerine otururken Valerie'nin kulağına fısıldadı:
- Tamam.
Org çalmaya başladı. Çocuk korosu ilahi söylüyordu. Rahip Mauduit tanıdığı bu iki genci evlendirme onurunu üzerine almıştı. Konukları gülümseyerek selamlıyordu. Koro Veni Creator ilahisine başlamıştı ki Theophile o anda Octave'ı gördü. Adam, kız kardeşinin engellemesine karşın yerinden fırladı:
- Hayır, onu burada görmeye katlanamam!
Adam, aileyi temsil etmek üzere Duveyrier'yi de kendisiyle gelmeye zorluyordu. Başlar o yana çevrildi.
Sabah tokat atmaktan söz eden Theophile, Octave'ın karşısına gelince biraz durakladı; ne söyleyeceğini bilemeden ayak parmakları üzerinde dikiliyordu. Sonunda:
- Bayım, dedi, dün sizi karımla gördüm.
O sırada ilahi bitip sesi kilisede yankılanınca Theophile telaşa kapıldı. Zaten Duveyrier bunun burada ne kadar uygunsuz düştüğünü söyleyerek onu çekiştiriyordu. Mihrap önünde tören başlamak üzereydi. Rahip gelinle damada kısa bir öğüt konuşması yaptıktan sonra yüzükleri kutsamak için eline aldı.
- Benedic,
Domine Deus
Master...
Theophile
cesaret bulup
yüksek sesle
yineledi:

- Bayım, sizi dün bu kilisede karımla gördüm.
Octave şaşırmıştı, ama Madam Josserand'ın pek anlayamadığı uyarısını anımsayıp rolünü oynadı.
- Evet, dün Madam Vabre'la burada karşılaştım ve arkadaşım Campardon'un yapmakta olduğu onarımı görmek için içerde biraz dolaştık.
- İ tiraf ediyorsunuz demek, diye öfkelendi Theophile.
Duveyrier onun omzuna vurup yatıştırmak istedi. Çocuk korosunun sesi kilisede yükseldi:
- Amin.
- Peki bu mektubu da tanıyor musunuz?
Theophile elindeki kâğıdı Octave'a uzatıyordu. Yargıç onu kolundan tuttu:
- Yahu bırak! Yeri değil şimdi.
Biraz mantıklı ol. Octave
mektubu açtı. Konuklar
soluklarını tutarak izliyorlardı.
Fısıldaşmalar çoğalıyor, kimse töreni izlemiyordu. Rahibin önünde duran Berthe bile bir ara kafasını çevirip baktı. Theophile'le Octave'ın görünümü karşısında o da töreni unutup kulağını dikti.
Bu arada Octave mektubu yüksek sesle okuyordu:
- "Sevgilim, dün ne kadar mutlu olduk. Salıya, Saints-Anges Kilisesi'nde buluşalım." Rahip o arada damattan bir "evet"
yanıtı almış ve geline dönmüştü:
- Bay Auguste Vabre'ı kocalığa almayı ve Tanrının buyurduğu biçimde ona her şeyde bağlı olmayı kabul ediyor musunuz?
Berthe'in aklı arkadaki olaydaydı ve her an bir tokat sesi bekliyordu. Uzun bir sessizlik oldu.
Sonra Berthe kendisinden yanıt beklendiğini anlayarak toparlandı:
- Evet, evet.
Rahip Mauduit kızın dalgınlığına önce şaşırdı, sonra onun baktığı yöne kafasını çevirince kilisenin gerisinde alışık olmadığı bir şeyler olduğunu anladı. O andan başlayarak rahibin yönetimi de aksamaya başladı. Artık herkes olayı biliyordu. Bayanlar soluklarını tutmuş, Octave'ın tepkisini bekliyorlardı. Erkekler bıyık altından gülüp neşeleniyorlardı. Madam Josserand işaretle Madam Duveyrier'ye

endişelenmemesini bildiriyordu. Yalnızca Valerie nikah törenini çok duygulanmış gibi dikkatle izliyordu. Octave mektubu kocaya geri uzattı:

- Bir şey anlamıyorum, bayım. Bu yazı benim değil. İşte siz de bakın.

Genç adam mağazada kullandığı cep defterini çıkarmış, Theophile'e gösteriyordu. Adam şaşırdı:

- Benim değil de ne demek? Benimle alay mı ediyorsunuz? Bu sizin yazınız olmalı. Rahip, Berthe'in sol elini kutsaması gerekirken, şaşırıp sağ elini tuttu:

- In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.

- Amin.

Ama rezalet önlenmişti. Duveyrier defteri inceleyip mektubun Octave'dan olmadığını Theophile'e kanıtlamıştı. Bu sonuç konuklar için bir düş kırıklığı oldu; içlerini çekip töreni izlemeye döndüklerinde Berthe ve Auguste Tanrı'nın önünde karı koca olmuşlardı. Mösyö Josserand çok duygulanmış, titreyen sesiyle yaşlı Mösyö Vabre'a döndü:

- Ne kadar yakıştılar birbirlerine, değil mi?

Ama yaşlı adam onu dinlemiyor, törenin başından beri mihraptaki mumları sayıyor, her defasında şaşırıp yeniden başlıyordu.

Koro yeni bir ilahiye başladı. Trublot ve Guelin ayrıntıları öğrenmek için hemen Octave'ın yanına geldiler. Rahibin duaları arasında üç genç sütunların arkasında gülüşüyorlardı. Theophile yerinde duramıyor, mektup sahibinin Octave olmayışını anlayamadığı için, ikide bir Duveyrier'yi konuşturmaya çalışıyordu. Konuklar onun davranışlarını göz ucuyla izlemeyi sürdürüyorlardı. Rahip Mauduit Pater duasından sonra mihraptan inip yeni evlileri son bir kez kutsadı. Madam Josserand Valerie'ye dönerek fısıldadı:

- Sakın bir itirafta bulunmayın.

Daha sonra imzaların atılması için kutsal eşyaların bulunduğu salona geçildi. Kendi çalışmalarını bayanlara göstermek için uzaklaşmış olan Campardon özür dileyerek yerini aldı ve imzasını attı. Sonra yanı başındaki Hortense'a döndü:

- Eh, matmazel! Artık sıra sizde.

Ama Hortense'ın dudaklarını ısırdığını görüp pişman oldu. Genç kız o akşamki baloda Verdier'den kesin kararını verip, metresini veya kendisini seçmesini isteyecekti. Bu nedenle dalgın bir sesle mimarı yanıtladı:

- Benim zamanım var. Ne zaman istersem evlenirim.

O sı rada kardeşi Leon'u gördü; genç adam her zamanki gibi gecikmişti.

- Ah ne iyi! Beyefendi şimdi mi geliyorlar? Kız kardeşi evlenirken insan böyle mi yapar? Seni Madam Dambreville ile bekliyorduk.

Genç adam soğuk bir sesle yanıtladı:

- Madam Dambreville canı nasıl isterse öyle yapar; ben de elimden geleni yapıyorum. Genç adamın yaşlı metresiyle arası bozuktu. Kadının, onu evlendirmek yerine, kendisine ayırdığını düşünüyor ve iyi bir evlilik yapma umuduyla girdiği bu uzun süren ilişkiden sıkılıyordu. İki haftadır sözünü tutması için kadını sıkıştırıyordu. Geç yaşta bu genç adama aşı k olan Madam Dambreville üzüntüsünden durumu Madam Josserand'a açmış ve oğlunun kaprislerinden yakınmıştı. Annesi bu nedenle oğluna, geç geldiği için çıkıştı. Leon annesine bakanlıkta önemli bir konferans hazırlığı olduğu bahanesini söylüyordu ki Madam Dambreville araya girdi:

- Oysa bir nikah töreni o kadar kısa sürer ki!

Yaptığı yanlışı geç anladı. Leon ona gözlerini dikip yanıtladı:

- Her zaman değil!

Genç adam gidip Berthe'i kucakladı, yeni eniştesinin elini sıktı. Madam Dambreville ağlamaklı olmuştu.

Bütün konuklar yeni evlileri kutlamak için sıraya girdiler. Madam Josserand bu kadar kalabalık olmasına şaşıyordu. Ama Bachelard Dayı kimsenin tanımadığı kahve ve genelev arkadaşlarını getirmişti. Kadınlar ve genç kızlar şişman erkeklerin arasında itilip kakılıyordu. Kutlamalar sırasında Theophile'in öyküsü yayılmayı sürdürüyordu. Olayı öğrenen Madam Hedouin iffeti sağlık gibi gören bir kadının şaşkınlığıyla Valerie'ye bakıyordu. Rahip Mauduit de, merakı giderilmiş olacak ki, eski neşesini bulmuş, sürüsünün gizli günahlarını bağışlayıcı bir sevecenlikle çevresine bakınıyordu. Bir kıyıda bekleyen Guelin arkadaşlarına dün Duveyrier'nin Clarisse'i iş üzerinde yakalamasına ramak kaldığını anlatıyordu. Bu yüzden

Clarisse dostuna iyi davranmaya başlamıştı. Sonunda kalabalık dağıldı, aile ve yakın akrabalar kaldı. Rahip Theophile'i bir yana çekmiş öğüt verirken, Madanm Juzeur de Valerie'yle konuşuyordu. Dışarda Trublot ve Guelin bayanları arabalara yerleştirmeye çalışırken Madam Josserand, bu günün keyfini tadabilmek için, en son binmekte diretiyordu.

Akşam Louvre Oteli'nde verilen yemek yine Theophile'in serüveni nedeniyle tatsız oldu. Kadınlar bir saplantı gibi bunu konuşuyorlar, kocanın mektubu bulmak için ertesi günü beklemesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bereket masada yalnızca iki ailenin yakınları bulunuyordu. Josserandların çekinerek çağırdıkları Bachelard Dayı kadehini kaldırıp bir söylev çekmek istedi. İyice sarhoş bir sesle "Duyduğum mutluluktan çok mutluyum", gibisinden saçma bir iki sözden sonra yerine oturdu. Auguste ve Berthe bu yorucu günün sonunda, yan yana olmaktan şaşkınmış gibi, bazen birbirine bakıyorlar, sonra nikahı anımsayıp utangaç bir tavırla başlarını tabaklarına eğiyorlardı.

Balo için iki yüz davetiye gönderilmişti. Saat dokuz buçuktan sonra konuklar gelmeye başladılar. Kırmızı salonda üç büyük kristal avize gözleri kamaştırıyordu. Duvar önündeki bir sıra sandalye dışında salon boşaltılmış, şömine önünde orkestraya bir yer hazırlanmıştı. Yandaki iki küçük oda iki ailenin dinlenmesi için ayrılmıştı. Madam Josserand ve Madam Duveyrier ilk konukları karşılarken, sabahtan beri yakından izlenen Theophile ortalığı karıştırdı. Campardon Valerie'yi dansa kaldırdığında kadın bir kahkaha atınca kocası buna dayanamadı:

- Gülüyorsunuz ha! Söyleyin bana, bu mektup kimden? Herhalde bir göndereni var, değil mi?

Tüm öğleden sonra bu konuyu kafasında kurcalamıştı. Eğer mektup Octave'dan değilse, başka birinden olmalıydı ve onun adını öğrenmek istiyordu. Valerie yanıt vermeden uzaklaşmak istediğinde kocası onu kolundan yakalayıp acımasızca büktü. Sabırsız bir çocuk gibi yineliyordu:

- Söyle, kim o? Yoksa kolunu kırarım.

Genç kadın korku içinde bir çığlık attı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Campardon kadının üzerine yığıldığını duyumsayınca yine bunalım

geçirmekte olduğunu anladı. Hızlı bir hareketle onu yandaki odaya götürdü, peşinden gelen kadınların yardımıyla bir kanepeye uzattı. Mimar dışarı çıkarken Madam Juzeur ve Madam Dambreville Valerie'nin korsesini gevşetiyorlardı.

Bu kısa şiddet sahnesini salonda yalnızca üç dört kişi görebilmişti. Madam Duveyrier ve Madam Josserand konukları kabul etmeyi sürdürüyorlardı. Salonda nezaket sözleri ve gülüşmeler yükselmeye başlamıştı. Ciddi yüzlü anne ve babalar, sıska kızlar, makyajlı genç kadınların gerisinde bir keman inliyordu. Yalnız kalan Theophile Octave'ın yanına geldi:

- Bayım, sizden özür dilerim. Benim yerimde kim olsa sizden kuşkulanırdı değil mi? Ama hatamı kabul ettiğimi göstermek için elinizi sıkmak istiyorum. Octave'ın elini bırakmayıp onu bir yana çekerken konuşmasını sürdürdü:

- Ah bayım, durumu bir bilseniz...

Karısını anlatıyordu. Genç kızken sağlığı iyi değildi, ama evlenirse düzeleceği söyleniyordu. Babasının havasız dükkanında çalışırken Theophile onu her görüşünde sevimli, hüzünlü ve söz dinler davranırdı.

- Ama evlilik onun sağlığını düzeltmedi, bayım, üstelik daha da çekilmez oldu. Birkaç hafta içinde geçimsizlik başladı. Bir hiç yüzünden tartışıyor, güldüğü bir sırada hiç nedensiz ağlamaya başlıyordu. Bir sürü ipe sapa gelmez düşünceler, kaprisler... Kısacası, evim bir cehenneme döndü.

- Bu çok tuhaf, dedi Octave bir şeyler söylemiş olmak için.

Sonra adam karısının kötü huyu dediği özelliğine geldi. İki kez kendisini aldattığından kuşkulanmış, ama dürüst bir adam olduğu için kabul etmek istememişti. Bu kez elinde kanıtı vardı; bunu göz ardı edemezdi, değil mi? Titreyen parmaklarıyla cebindeki mektubu arı yordu.

- Bunu para için yapıyor olsa bir derece anlardım. Ama para almıyor, alsaydı anlardım. Söyleyin bana, bu kadının nesi var? Evde ona her şeyi veriyorum, bir eksiği yok. Ben anlayamıyorum, anlayan beri gelsin.

Bu açıklamalardan rahatsız olan Octave bir yolunu bulup kurtulmayı düşünürken mırıldanıyordu.

- Çok tuhaf... çok tuhaf.

Ama kuşkunun kemirdiği talihsiz koca onu bırakmıyordu. O sırada Madam Juzeur salona gelip Madam Josserand'ın kulağına eğildi. Kadın onu dinledikten sonra konukları bırakıp içeri koştu. Octave Theophile'e döndü:

- Herhalde karınızın bunalımı ciddi olmalı.

- Aldırmayın ona! Buna hoşnut olmuştur, çünkü bunalım gelince herkes ondan yana çıkıyor. Benim sağlığım da ondan iyi değil, ama ben onu hiç aldatmadım. Madam Josserand geri gelmiyordu. Kadınların anlattığına göre Valerie korkunç ağrılar içinde kasılıyordu. Onu tutmak için birkaç erkek gerekiyordu, ama yarı çıplak olduğu için Trublot ve Guelin'in yardım önerisi geri çevrildi. Orkestra bir kadril havası çalmaya başlayınca Duveyrier dansı Berthe ile açtı. Görenek gereği Madam Josserand'ı arayan Auguste onu bulamayınca Hortense'ı dansa kaldırdı. Valerie'nin bunalımı genç evlilerden saklanıyordu. Dans havayı canlandırdı, kristal avizelerin ışığında kahkahalar yeniden yükseldi. Kemanlar bir polkaya başlayınca konuklar el ele tutuşup salonu dolanmaya başladılar. O sırada Madam Josserand telaşla salona girdi:

- Doktor Juillerat nerede? Onu bulun!

Doktor da çağrılmıştı, ama ortalıkta görünmüyordu. Kadın bunun üzerine sabahtan beri içinde biriktirdiği öfkesini yenemeyerek patladı. Octave ve Campardon'un önünde sözlerini esirgemiyordu.

- Artık burama kadar geldi. Bu herifin boynuzlanma öyküsü bitmek bilmiyor ki! Kadın gözleriyle Hortense'ı arıyordu. Sonunda onu, sırtı dönük bir beyle kapıya yakın bir yerde konuşurken gördü. Bu adam Verdier idi. Bu görünüm onu daha da öfkelendirdi. Sert bir sesle kızını çağırıp, böyle durumlarda annesine yardımcı olması gerektiğini anımsattı. Kı zı n yüzü gülüyordu, çünkü Verdier iki ay sonra haziranda evleneceklerini söylemişti.

- Bana masal anlatma! diye bağırdı annesi.

- İnan bana, anne... Şimdiden, o kadını alıştırmak için, haftada üç gün evine uğramıyormuş. İki hafta sonra hiç görüşmeyeceklermiş. O zaman artık hep benimle olacak.

- Yeter! Sizin romanınızı dinlemekten kafam şişti. Hemen kapıya gidip Doktor Juillerat'yı bekle, gelir gelmez onu yanıma gönder.

Ayrıca, kardeşine bundan tek sözcük etme! Hortense'ın karşılık vermesini beklemeden yandaki odaya girdi. Orkestra şimdi valse başlamıştı. Berthe kocasının küçük bir kuzeniyle dans ediyor, yeni akrabalarıyla sırayla dans etme görevini yerine getiriyordu. Madam Duveyrier, iğrenmesine karşın Bachelard Dayı'dan kaçamamış, onun soluğuna katlanarak dans ediyordu. Sıcaklık artınca mendilleriyle alınlarını silen beyler büfenin önüne yığılmaya başlamıştı. Küçük kızlar kendi aralarında dans ederken, bir köşede oturan analar dalgın gözlerle kızlarının evleneceği günü düşlüyorlardı. Herkes iki babayı, Josserand ile Vabre'ı kutluyordu; bu ikisi artık hiç ayrılmıyorlardı, ama tek sözcük konuştukları yoktu.

Mimar Campardon hiçbir dansı kaçırmıyor, ama Valerie'nin durumunu da merak ediyordu. Bir ara kızı Angele'i gönderip haber almak istedi. On dört yaşındaki meraklı kız sabahtan beri, fısıltılara konu olan Valerie'nin peşinden ayrılmıyordu, babasının izniyle yandaki odaya girebilmekten mutluydu. Kızı geri gelmeyince mimar gidip kapıdan bakmak zorunda kaldı. Angele kanepenin önünde dikilmiş, vücudu kasılan ve gevşemiş korsesinden göğüsleri fırlamış olan kadını seyrediyordu. Hanımlar bağırarak onun bakmasına itiraz edince çıkmak zorunda kaldı. Kapının önündekilere başını iki yana sallayarak mırıldandı:

- Durumu hiç iyi değil, dört kişi onu zor tutuyor. Bir kadının kendini incitmeden böyle kası lması için yapısı ne kadar sağlam olmalı!

Kapı önünde küçük bir topluluk birikmiş, en ufak gelişmeyi izliyordu. Bazen hanımlar danslarına ara verip yeni durumu öğrenmeye geliyor ve sonra erkeklere anlatıyorlardı. Bir köşede bırakılmış olan Theophile kendisiyle alay edildiğini, buna katlanamayacağını söyleyip duruyordu.

O sırada, Doktor Juillerat peşinde Hortense ile salonu geçip hızla odaya girdi. Madam Duveyrier onları izliyordu. Doktor girdiği sırada Madam Josserand yanında Madam Dambreville ile odadan çıktı. Kadının öfkesi artmıştı; Valerie'nin kafasından iki sürahi su boşalttığı halde bunalım geçmek bilmiyordu. Bu durumda salonu dolaşıp, varlığıyla dedikoduları susturmayı denemek istiyordu. Ama o kadar sinirli yürüyor, o kadar zoraki gülümsüyordu ki herkesin merakı daha da artıyordu.

Madam Dambreville onun peşinden ayrılmıyordu. Sabahtan beri fırsat buldukça Leon'dan yakınıyor, oğluyla ilişkisini canlandırmak için anasından yardım istiyordu. Uzakta uzun boylu bir kızla konuşan Leon'u gösterirken sesi ağlamaklıydı:

- Beni bırakmak istiyor. Ona kızın lütfen, böyle yapması doğru değil.

- Leon, buraya gel! diye
çağırdı Madam Josserand.
Oğlu yanına gelince
kibarlığı bir yana bırakıp
ona çıkıştı:

- Hanıma niçin kötü davranıyorsun? O senin iyiliğini istiyor. Aranızda konuşup anlaşın, somurtmak bir işe yaramaz.

Onları şaşkın bir biçimde başbaşa bırakıp gitti. Madam Dambreville Leon'un koluna girip onu bir köşeye çekti. Daha sonra balodan kol kola ve barışık ayrıldılar. Kadın onu güzde evlendireceğine ant içmişti.

Bir ara Madam Josserand çok duygulandı. Kızı Berthe, herkesle dans etmekten kolları kopmuş ve soluğu kesilmiş bir durumda annesinin karşısına çıktı. Giysisi artık buruş buruş olmuş kızını gören anne onu kucakladı, karmaşık duygular içinde ağladı:

- Ah kızım, güzel kızım! Bir tanem!

Kızının yanaklarına kocaman iki öpücük konduruyordu ki Berthe sordu:

- Valerie nasıl?

Madam Josserand hemen sirke gibi acılaştı. Demek Berthe de olanları biliyordu! Herhalde yeni kocası dışında herkes biliyor olmalıydı. Madam Josserand damadını yaşlı bir kadına büfede yardımcı olmaya çalışırken gördü. Birisini görevlendirip olayı ona anlattırmaya karar verdi, çünkü damadının herkesten geride, aptal bir duruma düşmesini istemiyordu.

- Demek ki felaketi gizlemek için boşuna uğraşıyormuşum! dedi kadın. Madem öyle, ne halleri varsa görsünler. Seni gülünç duruma düşürmelerini istemiyordum. Orkestra coşturdukça çiftlerin sarılmaları daha da serbest olmuştu. Garsonlar içecek dolaştırıyordu. Bir kanepe üzerinde yorgunluktan bitkin düşen iki küçük kız birbirine sarılmış uyuyorlardı. Yaşlı Mösyö Vabre gürültü

arasında dünürüne büyük yapıtını anlatmaya karar vermişti; on beş gündür aynı adı taşıyan iki ressamın yapıtlarını ayırt etmekte büyük zorluk çekiyordu. Bir öbeğin ortasında Duveyrier, Comedie-Française sahnesinde toplumu eleştiren bir oyuna izin verdiği için İmparatora kızıyordu. Bu sırada Campardon yanlarına geldi:

- Durumu şimdi iyi. Artık girilebilir.

Cesur birkaç erkek odaya sokuldular. Valerie hâlâ yatıyordu, ama bunalım geçmişti. Kadınlar ayıp olmasın diye onun göğsünü bir peçeteyle örtmüşlerdi. Pencere önünde Madam Duveyrier doktorun açıklamalarını dinliyordu; bunalım geldiğinde sıcak havluyla boynunu silmeleri iyi olurdu. Hasta kadın o sırada Octave'ın ötekilerle birlikte girdiğini görünce bir baş işaretiyle onu yanına çağırdı. Genç adam, doktorun da üstelemesi üzerine kadının yanına iliştiğinde önce kopuk ve anlamsız sözler duydu. Kadın korkudan titriyor, onu aşığı sanarak kendisini saklaması için yalvarıyordu. Böylece genç adam, bir saat önce kocanın itiraflarından sonra şimdi de karısının itiraflarını dinlemek zorunda kaldı. Biraz sonra Valerie kendine geldi, Octave'ı tanıdı ve yaşlı gözlerle, yalana ortak olup, onu kurtardığı için teşekkür etti. Octave bu sırada üç ay önce, acemi gibi yararlanmak istediği diğer bunalımı anımsadı. Şimdi onun sırdaşı olmuş, her şeyini öğrenmişti. Belki de bu daha iyiydi.

O ana kadar kapıda dolanmakta olan Theophile içeri girmek istedi. Diğer erkekler girdiğine göre o niçin giremeyecekti? Ama bu istek bir paniğe yol açtı. Onun sesini duyan Valerie titremeye başlayınca, yeni bir bunalımın gelmekte olduğunu gören hanımlar kocasını dışarı ittiler. Adam direniyordu:

- Ona yalnızca adını soracağım... Bana adını söylesin.

Oradan geçmekte olan Madam Josserand bu sözleri duyunca patladı. Theophile'i içeri alıp ona bağırdı:

- Bana bakın! Rahat duracak mısınız siz? Sabahtan beri huzurumuzu kaçırıyorsunuz. Siz görgüsüzün birisiniz, bayım. Evet, öyle. Bir nikah günü böyle şeyler yapılmaz.

- Ama, bayan, izin verin... Bu sizi ilgilendirmez.

- Ne demek beni ilgilendirmez? Ben artık sizin ailenizdenim, bayım. Bu soytarılığın hoşuma gittiğini mi sanıyorsunuz? Ah! Kızıma iyi bir düğün gösterdiniz! Tek sözcükle söyleyeyim; görgüsüz!

Adam şaşırdı; çevresine bakınıp destek arıyordu. Ama tüm hanımların çatık kaşları kendisine karşı olduklarını anlatıyordu. Kız kardeşi bile ona surat asıyordu. Biraz daha konuşmak isteyince genel bir protestoyla karşılaştı. Fazla oluyordu artık! Böyle bir günde kendini tutmalıydı.

Bu sözler onun ağzını kapattı. O kadar şaşkın, çelimsiz kolları ve kadınsı suratıyla o kadar zavallıydı ki hanımlar gülümsediler. Bir kadını mutlu edecek gücünüz yoksa evlenmezdiniz. Adam çevresine bakındı; iri kalçaları ve göğüsleriyle tüm kadınların kendisini sardığını görünce geri çekildi.

Bu arada kadınlar, ortak bir savunma içgüdüsüyle, olayı tatlıya bağlamanın yollarını arıyorlardı. Mektubun nasıl açıklanabileceğini yüksek sesle tartışıyorlardı ki Trublot yanındaki Octave'a döndü:

- Çok basit: Mektubun hizmetçiye gelmiş olduğunu söylemek yeter.

Madam Josserand bunu duyunca Trublot'nun yüzüne "aferin" der gibi baktı. Sonra Theophile'in yanına gitti:

- Sizin kabalığınız karşısında namuslu bir kadın açıklama yapacak kadar alçalır mı? Ama ben rahatça konuşabilirim. Mektup hizmetçi François'nındır. Karınız onun ahlaksızlığını yakalayıp kovunca mektup ortada kaldı. İşte bu kadar basit! Şimdi içiniz rahat etti mi? Belki biraz utanmışsınızdır!

Adam önce omuz silkti. Ama tüm kadınlar o kadar ciddi ve sakin görünüyorlardı ki inancı sarsıldı. Karşı çıkmak isteyince Madam Duveyrier ona öyle bir bağırdı ki tam bir bozguna uğradı. O zaman, şefkat isteyen bir çocuk gibi, Valerie'nin boynuna sarılıp ondan af diledi. Bu sahne o kadar dokunaklıydı ki Madam Josserand bile duygulandı:

- Barışmak gibi güzel şey yok. Neyse, gün kötü bitmeyecek.

Valerie giydirildikten ve Theophile'in kolunda salona getirildikten sonra balonun neşesi bir kat daha artmış gibiydi. Saat gecenin üçünü geçerken konuklar ayrılmaya başladılar. Ama orkestra polka ve valsleri birer birer devirmekten yorulmuyordu. Erkekler barışan çiftin dans edişini bıyık altından gülümseyerek izliyorlar, küçük kızlar Valerie'nin yüzüne merakla bakıyorlar, ama annelerinin çatık kaşlarını görünce aptal bir tavır takınıp uzaklaşıyorlardı. Kocasıyla dans eden Berthe bir ara onun kulağına eğildi. Sonunda konuyu

öğrenen Auguste, kendisi böyle durumlara düşmeyeceğinden emin bir adamın şaşkın gözleriyle kardeşi Theophile'e baktı. Orkestra son bir parçaya girişirken pisttekiler yavaş yavaş çözülüyorlardı. Octave'ın kollarında dans eden Madam Hedouin bir ara ona sordu:

- Onunla aranız iyi demek?

Genç adam kadının düzgün belinde bir titreme duyar gibi oldu.

- İlgisi yok. Beni bu işe karıştırdılar. Rolümü pek sevdiğimi söyleyemem.

- Çok kötü şeyler bunlar, dedi kadın.

Octave yanılmış olmalıydı. Dans ettiğinde Madam Hedouin'in soluğu bile hızlanmamış, bakışlarının berraklığı bozulmamıştı. Fakat balo sonunda bir rezalet yaşandı. Büfenin önünde fazla kalan Bachelard Dayı aklına gelen bir düşünceyle piste fırladı. Ceketinin önüne iki peçete bağlayıp içlerine birer portakal koymuş, son moda bir dansı yapmaya çalışıyordu. Görünüm o kadar çirkindi ki herkes protesto etti. İnsan çok para kazanabilirdi, ama görgülü bir adam özellikle genç kızların önünde böyle şeyler yapmamalıydı. Utanç içinde kıvranan Mösyö Josserand kayınbiraderini kolundan tutup dışarı çıkardı. Saat dörtte genç evliler Choiseul Sokağı'na döndüler. Arabalarına Theophile ve Valerie'yi de almışlardı. İkinci kattaki dairelerine çıkarlarken merdivenlerde Octave'a rasladılar. Genç adam çekilip onlara yol vermek istedi. Ancak Berthe de aynı yöne çekilince çarpıştılar.

- Ah! Pardon, matmazel, dedi genç adam.

Bu "matmazel" sözcüğü onları güldürdü. Berthe ona bakarken genç adam apartmana ilk geldiği günün akşamı yine bu merdivenlerde karşılaştıklarında onun neşeli gülüşünü anımsadı. Genç kız belki bu bakışı anladı ve kızardı.

Sabahtan beri süren başağrısı nedeniyle sol gözü tümüyle kapanmış olan Auguste dairenin kapısını açtı. Valerie Berthe'in giysisini son bir kez buruşturarak ona sarılıp veda ederken yavaş sesle şöyle diyordu:

- Ah! Güzelim, inşallah sizin şansınız benden daha iyi olur!

III

İki gün sonra, saat yediye doğru Octave akşam yemeği için Campardonlara uğradığında Rose'u yalnız buldu. Kadın beyaz dantelli bir giysi giymişti.

- Birini mi bekliyordunuz? diye sordu genç adam.
- Oh, hayır, dedi kadın biraz sıkılarak, Achille gelir gelmez masaya otururuz.

Mimar artık yemeğe hep geç kalıyor, her zaman telaşlı gelip bir iş bahanesiyle akşam yine çıkıyordu. Bu durumlarda Octave hep saat on bire kadar kadına arkadaşlık ediyordu; çünkü mimarın bu görev için kendisiyle ilgilendiğini anlamıştı. Kadın eşi için endişe ediyordu; onu her zaman özgür bırakmıştı ama bu gece yarısı eve dönüşler onu hep meraklandırıyordu. Kadın bir ara Octave'a sordu:

- Onu bir süredir üzgün bulmuyor musunuz? Genç adam buna dikkat etmemişti.
- Belki biraz dalgın görünüyor. Saint-Roch onarımı onu yoruyor olmalı.

Kadın başını iki yana salladı ama üstelemedi. Sonra Octave'ın yaşantısıyla ilgilendi, bir anne veya kız kardeş gibi mağazada günün nasıl geçtiğini sordu. Dokuz aydır onların evinde yemek yiyen genç adamı evin bir çocuğu gibi görüyordu. Sonunda mimar geldi. Eşini abartılı bir biçimde kucakladı:

- İyi akşamlar hayatım, iyi akşamlar balım. Yine sersemin biri beni bir saat kaldırımda lafa tuttu!

Octave uzakta duruyordu ama yavaş sesle konuştuklarını duydu:

- O gelmeyecek mi?
- Hayır; ama bunun için canını sıkma.
- Ama bana geleceğine ant içmiştin!

- Pekâlâ, gelecek! Şimdi mutlu musun? Bunu senin için yapıyorum. Masaya geçildi. Yemek sırasında Angele'in iki haftadır başladığı İngilizce kurslarından söz edildi. Campardon bir genç kız için İngilizcenin önemli olduğunu savunuyordu. Lisa daha önce Londra'dan gelen bir oyuncunun yanında çalışmış olduğundan, gelen yemeklerin İngilizce adını soruyorlardı. Onlar "beefsteak" sözcüğünü tartışırken aşçı Victoire eti ocağın üstünde unutup yakınca, biftekleri geri göndermek zorunda kaldılar. Tatlı sırasında kapı zili çalınca Madam Campardon birden titredi. Lisa gelip haber verdi:

- Madamın kuzini geldiler.

Gerçekten de gelen Gasparine'di. Zayıf yüzü ve siyah yün giysisiyle yoksul mağaza tezgâhtarı görünümündeydi. Rose ayağa kalktı, heyecandan gözleri yaşarmıştı.

- Ah! Kardeşim, ne iyi ettin. Her şeyi unutalım, olur mu?

İki kadın kucaklaşıp öpüştüler. Octave kibarlık edip gitmek isteyince karşı çıktılar: Elbette kalacaktı, o da aileden sayılırdı. Campardon önce durumu sıkıntıyla izlerken, Lisa şaşırmış olan Angel'e göz kırpıyordu. Mimar kızına açıkladı:

- Senin kuzinin olur, daha önce biz konuşurken duymuşsundur. Onu kucakla bakalım. Kız çekinerek Gasparin'e sarıldı; kadının birkaç sorusuna yanıt verdikten sonra salona geçtiler. Bu arada Lisa daire kapısını kapatırken, duyulacağından çekinmeden söyleniyordu:

- İyi valla, burası panayıra dönüyor!

Salonda Campardon kendisini temize çıkarmaya çalışıyordu:

- Vallahi bu benim düşüncem değil. Barışmak isteyen Rose'du. Her sabah sizi çağırmam için üsteliyordu. Ben de sonunda çağırmak zorunda kaldım.

Kadınları başbaşa bırakan mimar Octave'ı bir köşeye çekti; onu da inandırmak istiyor gibiydi:

- Ne dersiniz? Kadınların işine akıl ermez... Ben, sonunda bir tatsızlık çıkar diye razı değildim. Rose hiçbir sorun olmayacağını söylüyordu. Bakalım göreceğiz. Şimdi benim erincim ikisinin elinde.

Gasparine ile Rose kanepede oturmuş konuşuyorlardı. Geçmişte Plassans'da yaşadıkları günleri anıyorlardı. O zamanlar Rose

çelimsiz ve hastalıklıydı. Oysa Gasparine daha on beş yaşında gelişmiş vücudu ve iri güzel gözleriyle çekici bir kızdı. Şimdi birbirlerine bakıp tanıyamıyorlardı: Biri zoraki namuslu yaşamıyla tombul ve pembe yanaklı olmuş, öteki içini yakan ateşle kurumuştu. Gasparine bir an, karşısında ipek giysili ve beyaz gerdanlı kadının yanında kendi sarı yüzünü ve buruşuk giysisini düşünerek mahzunlaştı. Ama bu kıskançlık bunalımını hemen atlatıp, kuzinin yanında yoksul akraba durumuna kendini uydurdu.

- Ya sağlığın nasıl? Achille bana biraz söz etti... iyileşme umudu var mı?

- Hayır, hayır, dedi Rose. Görüyorsun, yiyip içiyorum, görünüşümde bir şey yok. Ama hiç iyileşemem.

Rose ağlamaya başladı; Gasparine onu kucaklayıp yassı göğsünde bir süre tuttu. Campardon hemen yetişti:

- Niçin ağlıyorsun? Önemli olan acı çekmemen, biliyorsun. Çevrende seni sevenler olduktan sonra neyin önemi var?

Rose yatışıp yaşlı gözleriyle gülümsemeye çalıştı. O zaman mimar iki kadını da birden kucaklayıp öpücüklere boğarken heyecanlandı:

- Evet, evet, hepimiz birbirimizi seveceğiz, hepimiz seni seveceğiz, hayatım. Artık bir arada olduk ya, göreceksin her şey daha güzel olacak. Mimar Octave'a döndü:

- Ah! Azizim, ne demişler: Aile gibisi yok!

Akşam neşeli geçti. Evde kaldığı akşamlar koltukta uyuklayan Campardon'un sanatçı neşesi geri gelmişti. Saat on bire doğru Gasparine kalktı; yürümekte zorlanan Rose onu kapıya kadar geçirmek istiyordu. Merdiven sahanlığında arkasından bağırdı:

- Yine gel!

Ertesi gün, bu olayı merak eden Octave mağazada kuzin Gasparine'i konuşturmak istedi. Fakat kadın, dünkü duruma tanık olan bu adamdan sıkıldığını belirtircesine ters yanıtlar verdi. Öte yandan kadın, patronu Madam Hedouin'in çevresinde dolanan bu genç adamın niyetini sezinlediği için, ondan hoşlanmıyordu. Octave da, ne zaman patronuyla bir iş için konuşacak olsa aradan kara kuru elini uzatan bu kıza, planını bozduğu için içerliyordu. Octave patronu elde etmek için kendine altı ay süre tanımıştı. Her sabah, kadının sakin ve soğukkanlı tavırlarını gördükçe, hiç ilerleme göstermediğini

anlıyor ve acaba daha atak mı olmalıyım diye düşünüyordu. Ama Madam Hedouin'in gözüne girmeyi başarmıştı. Kadın onun kumaş beğenisini, büyük tezgâhlar ve milyonluk mallar düşleyen geniş görüşlerini beğeniyordu. Bazan kocası orada olmadığı zamanlar postayı genç adamla birlikte açıp yazışmalar konusunda onun görüşünü alıyordu. Fatura desteleri arasında elleri birbirine değiyor, rakamları söylerken solukları yüzlerini okşuyordu. Genç adam bu anlardan yararlanmayı biliyor, iyi bir satış sonrası mutlu tezgâhtar havasıyla kadına dokunuyor, böylece zayıf bir gününde onu kucaklamayı bekliyordu. Ama kadın iş konusu bitirildiğinde hemen o dingin yetkesini kazanıp ciddileşiyor, diğer çalışanlara yaptığı gibi buyruklar yağdırıyordu. Bu güzel kadın mermer sütun beyazlığındaki boynuna bağladığı erkek kravatı ve siyah korsesiyle mağazayı bildiği gibi yönetiyordu.

O sıralarda Mösyö Hedouin hastalanıp bir mevsim Vichy'deki kaplıcalara gitmişti. Octave buna sevindi, bu sayede kadının yalnız kalıp yumuşayacağını umuyordu. Ama hiçbir yumuşama veya tatlılık belirtisi göremedi. Kadın iki kat daha çok çalışıyor, herkesten önce geldiği mağazada üstüne bir toz bile değdirmeden her köşeyi dolaşıyordu. Octave bazan ona kumaş topları arasında dar bir geçitte rasladığında, acemice yana çekilirken bir an için kadının göğsüne abanıyor, ama kadın kafası dalgın bir biçimde geçip gidiyordu. Böyle anlarda genç adam Gasparine'in bakışlarıyla kendisini izlediğini farkediyordu. Ama Octave pes etmiyordu. Bazan hedefe yaklaştığına inanıp patronunun dostu olacağı günü düşlüyordu. Bu arada zaman geçirmek için Marie vardı. Ama hiçbir şey istemeden, elini uzattığı zaman sahip olabildiği bu kadın ilerde onun başına dert olabilirdi. Bu nedenle Octave onunla ilişkisini uygun bir biçimde bitirmenin yollarını düşünüyordu. Onu kabaca bırakmak yanlış olurdu. Bir sabah komşusunu yatakta ziyarete giderken, artık onu kocasına kazandırıp vicdanı rahat bir biçimde aradan çekilmeye karar verdi. Ama kadınsız kalma endişesi daha ağır bastı.

Bu arada Campardonlardaki durumu da güçleşiyor, artık yemeklerini başka bir yerde yemesi gerektiğini anlıyordu. Üç haftadır Gasparine daha sık gelip eve iyice ısınıyor, yetkesini duyumsatıyordu. Önce her akşam gelmiş, sonra öğle yemeklerinde de uğrar olmuştu.

Mağazadaki görevine karşın Angele'in eğitimi veya mutfak alışverişi gibi evin tüm işleriyle ilgileniyordu. Rose her akşam kocasına söylüyordu:

- Ah! Keşke Gasparine bizimle kalsa! Ama mimar yüzü kıpkırmızı bir biçimde buna karşı çıkıyordu:

- Hayır, hayır, bu olamaz. Zaten onu nerede yatıracaksın?

Bir yandan da uygulamada çıkacak zorlukları anlatıyordu: Kuzine kendi çalışma odasını vermeleri, kendi çalışma masasını da salona taşımaları gerekecekti. Gerçi onun açısından o dar odada çalışmaktansa salon daha iyiydi, ama Gasparine kendi evinde kalmalıydı; kalabalık olmaya ne gerek vardı. Octave'a dönüp:

- İnsanın rahatı iyiyse, daha iyisini aramamalı, azizim, diyordu.

Bir ara Mimar, kilise onarımı için Evreux kentine gitmek zorunda kaldı. Çalışma harcamaları umduğundan çok olunca, piskoposla görüşmesi gerekmişti. Onun dönüşünü pazar akşamına bekliyorlardı, ancak öğle yemeğinin ortasında çıkagelince evde bir panik yaşandı. Gasparine yemekte Octave ve Angele'in ortasında oturmuştu. Onu normal karşılamaya çalıştılar ama ortada bir tuhaflık vardı. Yerlerde ambalaj kartonu parçaları unutulmuştu. Mimar gidip soyunmak istediğini söyleyince Rose onu durdurup boynuna sarıldı:

- Kocacığım, bana kızma... Eğer bu akşam dönmüş olsaydın, her şeyi yerleştirilmiş bulacaktın.

Kadın heyecanla salonun ve çalışma odasının kapılarını ardına kadar açtı. Çalışma odasına maun bir karyola konmuş, orada olması gereken çizim masası salona alınmıştı. Fakat hiçbir şey yerleştirilmediği için ortalık karton kutular ve Gasparine'in giysilerinden geçilmiyordu.

Kadın yüzünü kocasının yeleğine saklayarak fısıldadı:

- Sana sürpriz yapmak istiyorduk.

Adam donmuş, hiçbir şey söyleyemiyor ve gözlerini Octave'dan kaçırmaya çalışıyordu. O zaman Gasparine kuru bir sesle sordu:

- Kuzenim, yoksa memnun olmadınız mı? Rose çok üsteledi, karşı çıkamadım. Ama fazla olduğumu düşünüyorsanız hemen gidebilirim.

- Ah! Kuzinim, Rose doğru
yapmış! diye haykırdı
mimar. Karısının ağladığını
görünce ekledi:
- Ağlama, gerçekten sevindim. Kuzinini yanına mı almak istiyorsun? Tabii alabilirsin. Buna ben de alışabilirim.
Adam karısına sarılmış, okşayarak onu avutuyordu. Rose kendini biraz toparladıktan sonra fısıldadı:
- Ona sert davrandın. Ona da sarıl.
Campardon sarıldı. Sonra Angele'i yemek odasından çağırdılar; küçük kız zaten kapı aralığından onları seyrediyordu, hemen koşup geldi, kadını öptü. Octave ortamın iyice duygusallaştığını görüp kıyıya çekilmişti. Bu arada hizmetçi Lisa'nın Gasparine'e karşı ne kadar saygılı ve söz dinler olmaya çalıştığını fark etti. Göz kapakları morarmış bu hizmetçi kı z aptal değildi anlaşılan.
Böylece mimar ev giysilerini giymiş, öğleden sonrasını ıslık çalarak ve şarkı söyleyerek Gasparine'in yerleşmesine yardım etmekle geçirdi. Kadın da ona yardım ediyor, mobilyaları birlikte iteliyor, giysileri birlikte asıyorlardı. Bu arada yorulmaktan çekinen Rose oturduğu yerden onlara öneriler getiriyordu. Octave birbirine bu kadar bağlı üçlünün arasında fazlalık olduğunu anlayıp bir bahaneyle oradan ayrıldı.
Genç adam saat beşe doğru, Trublot'yu bulamayınca, yalnız kalmamak için Pichonları yemeğe çağırmaya karar verdi. Ancak, onların kapısını çaldığında bir aile kavgasının ortasına düştü. Marie'nin annesi ve babası öfke içinde Jules'e bağırıyorlardı.
- Bu yaptığınız çok ayıp, beyefendi! diye damadına bağırıyordu. Madam Vuillaume. Bize şeref sözü vermiştiniz! Baba da kızını haşlıyordu:
- Ya sen? Yadsıma, sen de suçlusun. Açlıktan ölmek mi istiyorsunuz yoksa? Kadın şalını ve şapkasını giyerken söyleniyordu:
- Elveda! Bizim isteklerimize hiç önem verilmeyen bu evde bir dakika bile kalamayız.
Damat her zamanki gibi onları geçirmeye davrandığında kadın onu tersledi:

- Yorulmayın, siz olmadan tramvayı buluruz. Önden buyurun, Mösyö Vuillaume. Yemeklerini kendileri yesinler, çünkü yakında yiyecek bulamayacaklar. Octave şaşkınlık içinde onlara yol verdi. Kapı kapandıktan sonra bir sandalyeye yığılan Jules'e ve ayakta dikilen Marie'ye baktı. İkisi de susuyorlardı.
- Ne oluyor? diye sordu.
Fakat Marie ona yanıt vermeden kocasına çıkıştı:
- Sana söylemiştim. Onlara söylemeden önce bir süre beklemeliydin. Henüz dışardan belli olmadığına göre zamanımız vardı.
- Ne oluyor? diye yine sordu Octave.
Kadın ona doğru dönmeden yanıtladı:
- Gebeyim.

Jules

a
y
a
ğ
a
f
ı
r
l
a
d
ı
:
- Ah! İkisi de kafamı şişiriyorlar! Onlara dürüst davranıp açıkça söylemek istedim. Benim bu işe sevindiğimi mi sanıyorlar? Üstelik nasıl olduğunu da bilmiyoruz, değil mi, Marie?

- Gerçekten de öyle, dedi genç kadın.

Octave içinden ayları saydı. Kadın beş aylık gebe olduğunu söylediğine göre, mayıstan geriye sayarsa, aralık ayını buluyordu. Bu hesaba göre çocuğun kimden olduğunu anlamıştı. Önce heyecanlandı, ama sonra kuşku duymayı yeğledi. Jules söylenmeyi sürdürüyordu: Bu çocuğa elbette bakacaklardı, ama olmasa daha iyi olurdu. Marie ise kızgın duruyor, annesine hak veriyordu. Evli çift kavganın eşiğine geliyordu ki Octave araya girdi:

- Madem ki oldu, tartışmak bir işe yaramaz... Bakın, sizi dışarda yemeğe çağırmak istiyorum. Ne dersiniz?

Kadının yüzü sevinçten kızardı. Dışarda yemeğe bayılırdı. Ama kızı yüzünden hiç çı kamadıklarını söyledi. Octave onu da götürmelerini istedi. Boeuf a la mode lokantasına gittiler. Octave parayı esirgemeyip masayı çok güzel donattı. Genç çift Lilitte'i bir kanepeye uzatıp uyuttuktan sonra güzel bir akşam geçirdiler. Saat on bire doğru kalktılar. Dışarda serin havada yürümek istediler ama uykudan kaldırılan Lilitte yürüyemiyordu. Octave bir araba tuttu. Arabada bacaklarını Marie'ninkilere değdirmemeye özen gösterdi. Ancak evde, Jules içerde Lilitte'i yatırırken Octave kadını alnından öptü; bu, kızını damadına teslim eden bir babanın veda öpücüğü gibiydi.

Onları birbirlerine yaklaştırdığını düşünerek ayrıldı. Yatağına girerken düşünüyordu:

- Elli frank harcadım ama, doğrusu değdi. Onların birbirini sevmesini istiyordum, sanırım başardım.

Uyumadan önce, ertesi gün büyük atağa geçmeye karar verdi.

Her pazartesi, öğle paydosundan sonra Madam Hedouin haftalık siparişleri Octave'la birlikte gözden geçiriyordu. Bu iş için dipteki küçük bir odaya çekiliyorlardı. O pazartesi günü Duveyrierler Madam Hedouin'i operaya çağırmışlar, iş saatinden sonra uğrayıp alacaklardı. Kadın saat üçe doğru onu çağırdı. Hava güneşli olmasına karşın ışığı az alan odada lambayı yaktılar. Genç adamın kapıyı sürgülediğini görünce kadın kaşlarını kaldırdı.

- Kimse rahatsız etmesin istedim, diye açıkladı Octave.

Kadın başıyla onaylayınca çalışmaya koyuldular. Yaz yenilikleri iyi gidiyor, işleri artıyordu. Özellikle yünlülerde talep artışı olduğunu gören kadın içini çekti:

- Ah!
Biraz
daha
geniş
yerimiz
olsaydı?
Genç
adam
atağa
geçti.

- Ama bu kolay. Çoktandır düşündüğüm bir şeyi size açmak isterim. Octave'ın geniş düşlemindeki düşüncesi şuydu: Yandaki Neuve-Saint-Augustin Sokağı'ndaki komşu dükkanı satın alıp mağazayı genişletmek ve daha büyük reyonlar açmak. Bunu anlatırken heyecanlanıyor, rutubetli ve karanlık dükkanlarda yapılan eski kafa ticareti küçümsüyor, kadınların lüks isteğine yanıt veren ve milyonlar kazanılan kristal saraylardan söz ediyordu.

- Bununla Saint-Roch Mahallesi'ndeki tüm rakipleri yok eder, küçük mağaza müşterilerini de kazanırsınız. Örneğin, Mösyö Vabre'ın ipekçi dükkanı sizden fazla ipek satışı yapıyor; o sokağa bakan

vitrinleri yeniden düzenleyip özel bir ipek reyonu açın, beş yıl içinde adamı iflas ettirirsiniz. Ayrıca, Opera'dan Borsa'ya kadar yeni bir cadde açılması planlanıyormuş; arkadaşım Campardon bundan söz ediyordu. Bu olursa mağazanın iş hacmi on kat artar. Madam Hedouin dirseklerini muhasebe defterine dayamış, güzel başı iki elleri arasında onu dinliyordu. Babası ve amcasının açtığı bu mağazada doğmuştu; burayı seviyor ve daha da büyümesini istiyordu. Komşu dükkanları birer birer yutan bu krallara layık mağaza düşlemi onun canlı zekasına ve kazanma isteğine tam uyuyordu.

- Deleuze Amca asla bunu kabul etmez, diye mırıldandı kadın. Ayrıca, kocamın sağlığı iyi değil.

Onun ilgisini çektiğini gören Octave daha da heyecanlı ve tatlı bir sesle düşlerini anlattı. Bu arada, kadınların beğendiğini söyledikleri kahverengi gözleriyle onu etkilemeye ve kızıştırmaya çalışıyordu. Fakat kadında hiçbir ateşlenme olmuyor, yalnızca genç adamın düşlerine dalıp gidiyordu. Octave rakamlardan söz etmeye başlamıştı, genç bir aşık gibi bu dev mağazanın işleyişini anlatıyordu. Kadın, daldığı düşlemden uyandığında kendisini onun kolları arasında buldu. Kadının sonunda kendini bıraktığını sanan genç adam onu kanepeye yatırmaya çalışıyordu.

- Tanrım! Demek hepsi bunun içindi, öyle mi?

Kadın üzgün bir sesle bunu söylerken bir çocuğu defeder gibi ondan kurtuldu. Octave haykırıyordu:

- Evet, sizi seviyorum! Beni geri çevirmeyin. Sizinle büyük işler yapabiliriz...

Yine mağaza düşlerini anlatmaya koyuldu, ama bu kez sözleri inandırıcı olmaktan uzaktı. Kadın onun sözünü kesmeden defterleri karıştırıyordu. O bitirince ayağa kalktı:

- Bunları biliyorum, daha önce de birçok erkekten dinledim. Ama sizi daha akıllı sanıyordum, Mösyö Octave. Size gerçekten acıyorum, çünkü güvenimi boşa çıkardınız. Nedense tüm genç erkekler akılsız oluyor. Böyle bir mağazada en önemli şey düzendir. İstediğiniz şeyler buradaki çalışma düzenini alt üst eder. Ben burada bir kadın değilim, çok işim var. Bunu asla yapmayacağımı nasıl anlamadınız,

şaşıyorum. Birincisi bu çok aptalca bir şey olurdu; ikincisi de şu: Çok şükür buna istek duymuyorum!
Genç adam onun kızıp bağırmasını yeğlerdi. Pratik zekalı bir kadının dingin bir sesle söylediği bu sözler onu daha çok yaraladı. Kendisini gülünç duyumsuyordu. Ama son bir kez denemek istedi:
- Bana acıyın, madam, diye kekeledi. Ne kadar acı çektiğimi görmüyor musunuz?
- Hayır, acı çekmiyorsunuz; çekseniz bile kolay iyileşirsiniz. Bakın, kapı vuruluyor; açsanız iyi olur.
O zaman Octave pes edip sürgüyü açtı. Gelen Gasparine'di ve gömlek siparişlerini sormak istiyordu. Şeytan kız sürgünün çekili oluşuna şaşmıştı; ama Madam Hedouin'i iyi tanıyordu ve soğukkanlı patronun yanında kıpkırmızı duran Octave'ı görünce alaycı bir biçimde gülümsedi. O gittikten sonra Octave patronuna döndü:
- Madam bu akşam işimden ayrılıyorum. Kadın şaşkın bir yüzle ona baktı:
- Niçin? Sizi kovmadım ki. Ah! O konuyu düşünüyorsanız benim için önemli değil; sizden korkum yok.
Bu sözler onu çileden çıkarmaya yetti. O zaman hemen şimdi ayrılacaktı. Bu acıya bir dakika bile katlanamazdı.
- Peki, Mösyö Octave. Muhasebeye uğrayıp hesabınızı çıkarın. Mağazamız sizi özleyecektir, çünkü iyi bir tezgahtardınız.
Octave caddeye çıktığında aptal gibi davrandığını anladı. Saat dört sularıydı ,bir ilkyaz güneşi Gallion Alanı'nın bir köşesini aydınlatıyordu. Yürürken neyi yanlış yaptığını düşünüyordu. Sen kim, patronun dostu olmak kim? İşinde ekmeğin yanında bir de yatak mı vereceklerdi? Bir an mağazaya geri dönüp özür dilemeyi aklından geçirdi. Ama Madam Hedouin'in o görkemli soğuk görüntüsü gururunu yeniden azdırdı ve Saint-Roch'a doğru yürümeyi sürdürdü. Ne yapalım, oldu bir kez! Kiliseye bakıp Campardon'u bulursa onu

kahveye çağıracaktı. Bir içki onu yatıştırabilirdi. Kutsal emanetlerin bulunduğu salonun kapısından girdi.
Loş kilisede gözleriyle aranırken bir ses:
- Bay Campardon'u arıyorsunuz herhalde? diye seslendi.
Gelen Rahip Mauduit'di. Mimar yerinde olmadığı için rahip ona kiliseyi gezdirmek istedi. Özellikle çarmıhtaki İsa yontusunu göstermek istiyordu. Beyaz duvarlı Meryem Ana Tapınağı'na geçtiler. Mihrapta Aziz Joseph ile Meryem Ana arasındaki bebek İsa'dan oluşan bir kreş sahnesi vardı. Yedi altın kandille aydınlatılan bu bölümde tahta perdeler çekilmiş, titretici soğuğun arasında kara gölgeler geziniyor ve çekiç sesleri duyuluyordu.
- Gelin, dedi Rahip Mauduit, size yenilikleri göstereyim.
Tahta perdelerin arkasına geçtiler, yerlerde su birikintileri arasında alçı ve çimento molozları dağılmıştı. Sağ tarafta İsa'nın onuncu durağı çarmıha geriliş, daha sonra on ikinci durakta azizeler arasında İsa görünüyordu. Bu ikisinin arasındaki on birinci durakta çarmıha asılı İsa yontusu yoktu; yerinden alınmış ve bir duvara yaslanmıştı. İşçiler burada çalışıyorlardı. Kilisenin bir duvarı açılmış, gün ışığı içeri dolmuştu.
- İşte, dedi rahip. Birgün yukardan bakarken bu sahneyi gün ışığıyla aydınlatmanın iyi olacağını düşündüm. Nasıl bir etki yapacağını görebiliyor musunuz?
- Evet, evet, dedi Octave dalgın bir yüzle.
Rahip yüksek sesle, dekor düzenleyen bir tiyatro yönetmeni gibi konuşuyordu:
- Tabii hiçbir süs, yaldız veya resim olmadan, yalnızca çıplak duvarlar olsun istiyorum. Bir mezarda gibi huşu içinde olmalı. En önemli sahne İsa'nın çarmıhta Meryem'le Magdelena'nın önünde olduğu bölüm. Onu bir kayalığın tepesine dikiyorum, beyaz yontuları gri bir fon önüne alıyorum. O zaman kubbeden düşen gün ışığı onları doğa üstü bir canlılıkta ortaya çıkarıyor... Göreceksiniz, göreceksiniz.
O arada gözü bir işçiye takıldı:
- Meryem'i oradan kaldırın, sonunda kalçasını kıracaksınız.
İşçi bir arkadaşını çağırdı, birlikte Meryem'i belinden kavrayıp, sinir bunalımı geçirip kaskatı kesilmiş bir kızı götürür gibi yana aldılar.

Rahip onlara yardımcı olurken elleri ve cüppesi toz içinde kaldı.
- İşte, dedi rahip, iki kapının açık olduğunu göz önüne getirirseniz, çarmıh önündeki bu üç figürün yaratacağı yalın ve çıplak etkiyi beğeneceğinizden eminim. Ne dersiniz, dayanılmaz değil mi?

Rahip gururlu ve mutlulukla gülümsüyordu. Octave onu hoşnut etmek için:

- Evet, inanmayanlar bile duygulanacaktır, dedi. Rahip onu yine yan kapıdan uğurlarken durdu:

- Bu akşam Mösyö Campardon'a uğrayacağım. Beni beklemesini söyleyin, bazı yeni düşüncelerim var.

Octave oradan ayrılırken gerçekten de yatışmış olduğunu duyumsadı. Ama karanlık tapınaklarda yaşayan ve yaşlı hizmetçilerin ev işlerine baktığı bu adamın yaşamına imrenemiyordu.

Akşam saat altı buçukta zili çalmadan Campardonların kapısını aralık bulup girdiğinde, holde mimarla Gasparine'in dudak dudağa öpüştüklerini gördü. Kadın mağazadan yeni döndüğü için kapıyı kilitlemeye fırsat bulamamış olmalıydı. İkisi de donakaldılar. Mimar bir şeyler söyleme gereğini duydu:

- Rose saçlarını taramaya gitti. Bir bakın, hazırlanmış mı?

Onlar kadar utanmış olan Octave Rose'un odasına gidip kapıyı vurdu. Gerçekten de bu evde fazlalık olmaya başlamıştı.

- Girin! diye bağırdı Rose. Siz misiniz, Octave? Oh! Bir kötülük yok, girin.

Geceliğini giymemiş olduğundan süt gibi beyaz kol ve omuzları çıplaktı. Aynanın önünde altın saçlarını rulo yapıyordu. Bu, onun sessiz yaşamında her gün saatler harcadığı tuvalet ve makyaj uğraşısıydı. Octave gülümsedi:

- Bu akşam yine çok güzelsiniz.

- Tanrım! Başka bir eğlencem yok ki! Bu beni oyalıyor. Biliyorsunuz, ev işlerine hiç merakım yok, hele artık Gasparine olduktan sonra... İyi giyinip kendime özen gösterince biraz avuntu buluyorum.

Yemek hazır olmadığı için, beklerken Octave mağazadan ayrıldığını kadına bildirdi. Bir yalan uydurdu: uzun zamandır beklediği başka bir

iş boşalmış, o da bunu fırsat bilmişti. Bu bahaneyi yemeklere artık gelmemek için de hazırlıyordu. Kadın böyle iyi bir işi bıraktığına şaşırdığını söylüyordu, ama bir yandan da aynada kendi yüzünü inceliyordu.

- Şu kulağımın arkasındaki kızarıklığa bir bakar mısınız? Sivilce mi? Octave onun uzattığı boynuna eğilip bakmak zorunda kaldı.

- Bir şey değil, yıkarken örselemiş olmalısınız.

Sonra kadının kimonosunu giymesine yardımcı oldu, birlikte yemek odasına gittiler. Çorbadan hemen sonra Octave'ın mağazadan ayrılması konuşma konusu oldu. Campardon şaşırmıştı, ama Gasparine ince ince gülüyordu. Octave mimar ve dostunun Rose'a çok iyi davrandıklarını fark etti. Campardon onun bardağını doldururken, Gasparine yemeğin en iyi parçasını ona veriyordu. Ekmeği beğenmiş miydi, sırtına bir yastık ister miydi? Rose bütün bunları bir kraliçe gibi kabulleniyor, sağında şişman kocası ve solunda tutkunun kemirdiği sıska kuzini arasında bol bol yiyordu. Tatlı sırasında hanımına ukalaca yanıt veren Lisa'yı Gasparine sertçe uyardı. Hizmetçi hemen uysallaştı. Gasparine şimdiden evin yönetimini eline almış, hizmetçi ve aşçıyı hizaya getirmişti. Rose ona minnet duydu; o geldiğinden beri kendisi daha çok saygı görüyordu artık. Bir düşüncesi onun da mağazadan ayrılıp Angele'in eğitimini tümüyle üstlenmesiydi.

- Bir düşünün, burada yapılacak çok iş var. Angele, kızım, kuzenine ne kadar sevineceğini söyle.

Kız kuzenine yalvarırken Lisa da başıyla onaylıyordu. Ama Campardon'la Gasparine ciddi bir yüzle karşı çıktılar; insan işini bırakmamalıydı, yaşamda neler olacağı bilinmezdi. Artı k evde akşamları neşe içinde geçiyordu. Campardon artık bir bahane uydurup kaçmıyordu. O akşam mimar çerçeveciden gelen tabloları Gasparine'in odasındaki duvara yerleştirecekti. İyi bir yemeğin verdiği neşeyle şişman adam, ışığı tutması için kuzenini yanına çağırdı. İçerden çekiş sesleri gelirken Octave Rose'un yanına oturdu; gelecek ay başka bir eve taşınmak istediğini anlattı. Ama kadın dalgındı, içerden kocasının ve kuzenin kahkaha seslerini dinliyordu.

- Bakın, tabloları asarken nasıl da eğleniyorlar! Ne güzel, değil mi? Achille artık beni bırakıp gitmiyor. Artık kahve veya iş toplantıları bitti. O geç dönerken ne kadar endişe ettiğimi anımsıyor musunuz? Artık erinç içindeyim, buna sarılmam gerekir.
- Elbette, dedi Octave.
Kadın yeni düzenin ne kadar ekonomik olduğunu anlatıyordu. Sonra genç adamın sorununa eğilme gereğini duydu:
- Demek bizi gerçekten bırakıyorsunuz? Ne olur kalın, burası artık mutlu bir yer.
Octave yeniden gerekçelerini sıralıyordu. Kadın ona hak verip başını eğdi, bu karardan rahatladığı belli oluyordu. Yeni aile düzeninde bu çocuğa yer yoktu. Octave onlara sık sık uğrayacağını söyledi.
- İşte bu kadar, diye bağırdı içerden Campardon. Durun. Durun, kuzin, sizi indireyim. İçerde adamın kadını kollarına alıp yere indirdiğini anladılar. Sonra bir sessizlik ve gülüşme oldu. Ama mimar hemen salona döndü ve yanağını karısına uzattı:
- Bitti, hayatım. Becerikli kocana bir öpücük vermek yok mu?
Gasparine elinde bir nakışla gelip lambanın yanına oturdu. Campardon bir dergide gördüğü madalyayı kesiyordu, Rose bunu onun göğsüne iliştirince adam kızardı. Çünkü ortalıkta ona Şeref Lejyonu nişanı verileceği söylentisi dolaşıyordu. Bu arada Angele bir yandan din bilgisi kitabını okurken, bir yandan da gözlerini kaldırıp çevresinde olup bitenleri izliyordu. Mutlu bir aile akşamıydı bu.
Mimar bir ara kızının din bilgisi kitabının altında la Gazette de France gazetesini okuduğunu farkedip öfkelendi:
- Angele, ne yapıyorsun? Sabah o yazıyı kırmızı kalemle çizmiştim. Çizilen bölümleri okumaman gerektiğini bilmiyor musun?
- Baba, ben yanındaki yazıyı okuyordum.
Adam yine de gazeteyi kaldırdı; o günkü sayıda yine bir seks cinayeti haberi vardı. Mimar Octave'a yakınıyordu: İnsan evine la Gazette de alamayacaksa hangi gazeteyi almalıydı? Gözlerini havaya kaldırırken hizmetçi Rahip Mauduit'yi haber verdi.
- Ah! Sahi unutmuştum, dedi Octave. Benden, geleceğini haber vermemi istemişti. Rahip gülümseyerek geldi. Mimar kâğıt madalyasını göğsünde unuttuğu için kekelemeye başladı.

Söylentilere göre ona madalya verilmesi için girişimleri yapan ve adı gizli tutulan kişi rahipti.
 - Bilirsiniz işte, bu hanımlar...
 - Hayır, çıkarmayın, dedi rahip anlayışla. Takıldığı yere çok yakışmış, yakında onu madeniyle değiştiririz.
 Rahip önce Rose'un sağlığıyla ilgilendi, Gasparine'in akrabasına yardımcı olmak için eve yerleşmesini çok olumlu buldu. Paris'te yalnız yaşayan matmazellerin başına kötü şeyler gelebilirdi. Rahip böyle babacan tavırlarla konuşuyor, ama her şeyi biliyordu. Bu akşam geliş nedeni, ailenin yeni düzenini onaylamak ve mahallesindeki nazik bir durumu kurtarmaktı. Çarmıhı restore eden mimar mahallede saygı görmeliydi. Octave rahibin gelişiyle hemen izin isteyip ayrıldı. Holden geçerken karanlık yemek salonundan konuşmalar duydu. Angele soruyordu:
 - Sana peynir için mi kızdı?
 - Evet, diye yanıtladı Lisa'nın sesi. Siz de gördünüz, bu şirret kadın beni yemekte nasıl azarladı? Ama boyun eğmiş gibi yapmalıyım, bu kadınla başka türlüsü olmaz. Hem bir yandan iyi eğleniyoruz.
 Angele Lisa'nın boynuna sarılmış olmalıydı; sesi boğuk geldi:
 - Evet, evet! Ama ne olursa olsun, ben seni seviyorum.
 Octave odasına çıkacaktı ama canı hava almak isteyince aşağı indi. Saat ona geliyordu, Palais-Royal'a kadar uzanmaya karar verdi. Artık bekar olmuştu: ne Valerie, ne de Madam Hedouin onun aşkını istemiş, Marie'yi de Jules'ün kucağına itmişti. Gülmek istedi, ama hüzün duyuyordu. Marsilya'daki başarılarını anımsıyor, bu bozgunu işlerinin kötü gideceğine bir işaret gibi görüyordu. Madam Campardon bile onun gitmesine sevinmişti! Paris bu kadar acımasız mıydı?
 Apartmanın kapısından çıkarken kaldırımdan bir kadın sesi onu çağırdı; ipekçi dükkanı önünde duran Berthe'i gördü:
 - Doğru mu, Mösyö Mouret? diye sordu kadın, Bonheur de Dames mağazasından ayrılmışsınız?
 Genç adam haberin bu kadar çabuk yayılmasına şaşırdı. Kadın kepenkleri kapanan dükkanın içindeki kocasına seslendi. Auguste hemen gelip Octave'ın hatırını sordu. Aslında yarın gelip onunla konuşmak istiyordu, ama şimdi de konuşabilirdi: Kısacası, ipekçi

dükkanında çalışmak ister miydi? Octave hazırlıksız yakalanmıştı. Tam geri çevirmek üzereydi ki Berthe'in ona gülümseyen güzel yüzünü gördü. İlk geldiği akşam merdivenlerdeki gülüştü bu. - Evet, dedi Octave kararlı bir sesle.

IV

O günden sonra Octave Duveyrierlere daha yakın oldu. Madam Duveyrier eve dönerken sık sık kardeşinin dükkanına uğruyor ve ayaküstü Berthe'le sohbet ediyordu. Genç adamı tezgahın arkasında gördüğü ilk gün gelip ona sitem etti: Bir akşam gelip sesini piyanoda deneyecekti. Kadın önümüzdeki kış cumartesi akşamlarında Hançerli Yemin'i yeniden sunmak istiyordu, ama bu kez iki tenora daha gereksinmesi vardı. Bir gün Berthe genç adama:

- Sizin için sakıncası yoksa, akşam yemeğinden sonra görümceme uğrayabilir misiniz? dedi. Sizi bekliyor.

- Şey, bu akşam kutuları bir düzene sokacaktım da...

- Siz merak etmeyin, o işe bakacak adam bulunur. Akşam için size izin veriyorum. Saat dokuza doğru çıktığında Madam Duveyrier onu salonda bekliyordu. Işıklar yakılmış, piyano açılmıştı. Genç kadını yalnız gören Octave kocasının sağlığını sordu. Kadın onun iyi olduğunu, ancak kurul üyelerinin onu önemli bir dava dosyası hazırlamakla görevlendirdiklerini, onun da bilgi toplamak için geceyi dışarda geçireceğini söyledi.

- Biliyorsunuz, şu Provence Sokağı olayı.

- Ah! Demek o davaya bakıyor! dedi Octave.

O sıralar Paris küçük çocukların önemli kişilere peşkeş çekildiği bir rezaletle çalkalanıyordu. Clotilde ekledi:

- Evet, ama çok zorlanıyor; on beş gündür akşamları çıkıyor.

Octave kadının yüzüne baktı; Trublot'dan aldığı habere göre Duveyrier bu akşam Bachelard Dayı ile içmeye gidecek, sonra da geceyi Clarisse'de bitireceklerdi. Ama kadın ciddi bir yüzle kocasının ne kadar sorumluluk altında olduğunu anlatıyor, abartılı bir biçimde anlattığı ayrıntılarla kocasının niçin hiç evde olmadığını açıklamaya çalışıyordu.

- Elbette, dedi Octave, adalet savaşı veriyor.

Bu boş apartmandaki yalnız kadın ona güzel görünüyordu. Uzunca yüzünü soluk gösteren kızıl saçları, belini saran balinalarla

pekiştirilmiş korsesi ve boğazına kadar uzanan gri ipek giysisiyle sanki üç kat zırh giymiş gibi duran kadın ona sıcak olmayan bir kibarlıkla davranıyordu.
- Ne dersiniz, başlayalım mı? dedi kadın. Umarım bu isteğimi biçimsiz bulmamışsınızdır. Gevşeyin, nasılsa Mösyö Duveyrier evde yok, istediğiniz kadar yüksek sesle söyleyin. Kocamın müzikten nefret etmekle övündüğünü belki siz de duymuşsunuzdur! Bu tümceyi öyle bir nefretle söylemişti ki Octave şaşırdı: kocasının kendisinde uyandırdığı fiziksel tiksinmeyi saklayabilecek kadar güçlü olan kadın, onun herkesin önünde piyanosuyla alay etmesini ancak böyle karşılayabiliyordu. Octave ona yaranmak için güldü:
- İnsan nasıl olur da müziği sevmez?
Kadın piyanoya oturdu; Grétry'nin Zémire ve Azor adlı parçasını seçmişti. Önce prelüdü çalarken genç adam sesini bir yokladı:
Sevilince insan o kadar tatlı olur...
- Çok iyi! diye bağırdı kadın. Hiç kuşku yok, bir tenor sesi bu. Sürdürün, lütfen.
Kadın sevinmişti: işte üç yıldır aradığı tenoru bulmuştu. Gençlerin artık sesi olmadığından yakınarak Trublot'yu örnek gösterdi; herhalde sigara yüzünden sesleri bozuluyordu.
- Şimdi dikkat! dedi kadın. Biraz duygulu bir yere geliyoruz, kendinizi tutmayın.
Kadının soluk yüzünde bir gevşeme oldu, gözlerini baygınlaştırıp genç adamın yüzüne dikti. Onun canlandığını gören Octave kadını güzel bulmaya başladı. Yan odalardan hiç ses gelmiyor, salonun loş ışıkları onları bir istek perdesiyle sarar gibi oluyordu. Notaları görmek için kadının arkasından eğilen adam göğsüyle onun saç topuzuna değiyor, sesi titriyordu:
- Ben de sizin kadar yanmışım...
Ezgi biter bitmez kadının yüzündeki istekli anlatım bir maske gibi düştü. Genç adam irkilip geri çekildi, Madam Hedouin'le olan kötü deneyimi yeniden yaşamak istemiyordu.
- Çok iyi uyum sağlayacaksınız, diyordu kadın. Yalnızca usulü biraz vurgulayın, örneğin şöyle...

Ve kadın kendisi söylemeye koyuldu, yirmi kez "ben de sizin kadar yanmışım" diyen tiz sesi salonda yankılanıyordu. Birden arkalarında bir gürültü koptu. Hizmetçi koşarak geliyordu:
- Madam, madam!
Kadın yerinden sıçrayıp döndü ve hizmetçisi Clemence'ı tanıdı:
- Ha! Ne var?
- Madam, babanız masasına yığılıp kaldı... Hiç kıpırdamıyor.
Kadın pek anlamadan şaşkın bir biçimde hizmetçinin arkasından koştu. Octave önce onları salonda bekledi, ama koşuşma ve çığlıkların arkası kesilmeyince o yana gitti. Tüm hizmetliler oradaydı: aşçı Julie önlüğüyle, akılları hâlâ yarıda kestikleri domino partisinde olan Clemence ve Hippolyte şaşkın bir halde orda dikiliyorlardı. Yalnızca Clotilde babasının kulağına eğilmiş, bir şeyler söylemesi için ona yalvarıyordu. Ama kafası fişlerinin arasına düşmüş olan yaşlı adam kımıldamıyordu. Devrilen hokkadan çıkan mürekkep sol gözüne sıçramış, ince bir çizgi halinde dudaklarına sızıyordu.
- Bu bir kalp krizine benziyor, dedi Octave. Onu böyle bırakmayın, bir yatağa uzatılması gerek.
Madam Duveyrier panik içindeydi. Sonunda duyguları açığa çıkabiliyordu. Ağlayan bir sesle yineliyordu:
- Öyle mi dersiniz? Oh Tanrım! Zavallı babacığım!
Uşak Hippolyte yaşlı adama dokunmaktan duyacağı tiksinmeyle ağırdan alıyor, adamın kolları arasında ölmesinden çekiniyordu. Octave ona bağırınca kımıldadı, birlikte adamı yatırdılar. Genç adam Julie'ye bağırdı:
- Ilık su getirin! Vücudunu ovuşturmalıyız.
Bu arada Clotilde kocasına kızıyordu. Böyle bir anda dışarda mı olmalıydı? Ona gereksinme duyulduğunda sanki bile bile evde olmuyordu. Octave ona Doktor Juillerat'yı çağırmasını önerdi. Hippolyte, hava almaktan mutlu, hemen gitti.
- Yapayalnız ben ne yaparım? diye sürdürüyordu Clotilde. Bir sürü formalite gerekecek. Ah zavallı babam!
- Akrabalarınıza haber vereyim mi? diye sordu Octave. İki kardeşinizi çağırabilirim. Kadın yanıt vermedi. Julie ve Clemence yaşlı adamı soyarken kadının gözlerinden iki damla yaş aktı. Sonra Octave'a döndü: Auguste bu akşam bir yere gitmişti; Theophile'e

gelince, hiç çıkmasa daha iyi olurdu, çünkü onu görmek yaşlı adamın işini bitirebilirdi. Anlattığına göre yaşlı adam o sabah kira istemek için Theophile'in kapısına gitmiş ve çok kötü karşılanmıştı; özellikle Valerie ona bağırmış, evlenirlerken söz verdiği parayı istemişti. Belki de krizin nedeni buydu, çünkü yaşlı adam çok üzgün dönmüştü.

- Madam, diye uyardı Clemence, şimdiden bir yanı soğumuş.

Bu sözler onun öfkesini daha da artırdı. Hizmetlilerin önünde fazla açıklayamıyordu, ama kocası hiç evini düşünmüyordu. Ah kendisi yasaları bilmiyordu ki. Yatağın önünde gidip geliyor, ellerini ovuşturuyordu. Sonra Octave'ın karşısına dikildi:

- Gidip onu getirin.

Genç adam şaşkınlıkla ona baktı; kadın daha önceki dava özürünü bir yana bırakmıştı.

- Biliyorsunuz, Cerisaie Sokağı... Hangi ev olduğunu tüm beyler biliyor ya! Genç adam yadsımak istedi:

- Madam, sizi temin ederim ki..

- Onu korumaya kalkmayın! diye çıkıştı kadın. Ben hoşnutum, istediği kadar o evde kalsın. Ah! Tanrım! Zavallı babam arada olmasa...

Octave başıyla onayladı. Hizmetçiler yaşlı adamın yüzünü silerken Madam Duveyrier onu kapıya kadar geçirdi.

- Kimseye tek söz etmeyin, diye fısıldadı. Apartmanı ayağa kaldırmaya gerek yok. Bir arabaya atlayıp onu alın, gelin.

Adam gidince kadın hastanın başında bir sandalyeye çöktü. Yaşlı adam kendinde değildi, çok zayıf soluk alışı odanın sessizliğinde işitiliyordu. Doktor da gelmeyince, iki hizmetçinin bakışları altında Clotilde, derin bir acının etkisiyle hıçkırarak ağlamaya başladı.
Duveyrier ile Bachelard Dayı İngiliz Kahvesi'nde buluşacaklardı. Onu bu pahalı kahveye getirmesinin nedeni belki de bir yargıca tüccarların nasıl para harcadığını göstermek içindi. Trublot ve Guelin'in dışında dört adam daha çağırmıştı, hiç kadın yoktu. Kadınların yemek yemesini bilmediklerini, sindirimi zorlaştırdıklarını ileri sürüyordu. Dayının yemek şölenleri ünlüydü; Hindistan veya Brezilya'dan bir müşteri geldiğinde adam başı üç yüz franklık yemeklerle Fransız tüccarların onurunu koruyordu. Böyle durumlarda

onu bir para harcama krizi tutuyor, yenmeyecek bile olsa en pahalı yiyecekleri ısmarlıyordu: Volga balıkları, İskoç ördekleri, İsveç toy kuşları, Karaorman ayı parçaları, Amerika bizonları, Yunan kabakları ve tüm bunlar turfanda mevsiminde ısmarlanıyor, en pahalı kristal servis takımlarında yeniyordu. İçkileri saymaya gerek yok: mahzendeki en eski şarabı bile yeterince yıllanmış bulmuyordu.
Mevsim yaz olduğundan o akşam her şey bol ve ucuzdu; hesabı kabartmak kolay olmuyordu. Kremalı kuşkonmaz çorbası ve talaş kebabından sonra Genevre alabalığı, Chateaubriand usulü sığır filetosu, karides salatası ve son olarak bir tepside karaca eti gelmişti. Şaraplar da bu menünün görkemine layıktı: çorbada Madeira, antrede Chateau Filhot 58, etlilerde Sparling Moselle ve tatlıda Roederer şarapları içilmişti. Bachelard beş yüz yıllık bir Johannesberg şarabının üç gün önce bir Türke on altına satıldığını öğrenince çok üzüldü.
- İçin, bayım, diyordu Duveyrier'ye. İyi şarap adamı sarhoş etmez. Tıpkı iyi pişirilmiş yemeğin mideyi bozmaması gibi.
Ama Duveyrier ılımlı gidiyordu. O gün yakasında nişanı, taranmış saçları ve traşlı yüzüyle bir yüksek bürokrat havası vermek istiyordu. Trublot ve Guelin hepsinden yiyorlardı. Dayının kuramı doğru olmalıydı, çünkü midesinden rahatsız olan Duveyrier her zamankinden fazla yemiş ve içmiş, ama bir zararını görmemişti.
Saat dokuzda yemek hâlâ sürüyordu. Gaz lambaları altında masadaki kristal ve gümüşler ışıldıyor, masa ortasındaki çiçekler yavaş yavaş soluyordu. İki şef garsonun dışında her çağrılının arkasında bir garson hizmet ediyordu. Bulvardaki serin havaya karşın içerisi sı caktı.
Sonunda kahve ve likörler gelince garsonlar çekildi ve herkes sigarasını yaktı. Bachelard Dayı koltuğuna yaslanıp mutlu bir geğirti çıkardı:
- Ah! İ yi yedik.
Trublot ve Guelin de arkalarına yaslandılar:
-
E
v
e

t,tıkabasa!Duveyriersoluksoluğakalmı

ş
t
ı
:
 - Ah, o karidesler!
 Dört adam birbirlerine bakıp gülüştüler. Aile dertlerinden uzakta tıkınan kentsoyluların yavaş ve bencil sindirimi nedeniyle yüzlerine bir pembelik gelmişti. Kemerlerini gevşetiyorlar, göbeklerini masaya dayıyorlardı. Hatta gözlerini kapayıp bir süre hiç konuşmadılar. Sonra, hiç kadın olmayışının ne kadar iyi olduğunda anlaşıp kadınlardan söz ettiler.
 - Ben uslandım, diyordu Bachelard, artık namuslu kadınlara saygı duyuyorum. Duveyrier başıyla onayladı, dayı sürdürdü:
 - Bu yüzden alem yapmaya elveda dedim. Bakın, Godot-de-Mauroy Sokağı'ndaki tüm fahişeleri tanırım: Sarışın, esmer, güzel vücutlu kızlar, hepsini denedim. Ama pis yerleri de bilirim, örneğin Montmartre'daki otellerde pis, yaşlı ve çirkin olanları da gördüm.
 - Ah! Sokak kızları! diye araya girdi Trublot. Ne büyük aldatmaca. Asla paranızın karşılığını alamazsınız. Benim gözümde bir işe yaramazlar.
 Bu kaba konuşmalar Duveyrier'nin içini gıcıklıyordu. İçkisini yudumlarken yüzündeki tikler artıyordu:
 - Ben ahlaksızlığı kabul edemem, dedi. Beni iğrendiriyor. Bir kadını sevebilmek için ona değer vermeli, öyle değil mi? Ben bu sokak kızlarına yaklaşamam, ama pişmanlık duyup o yaşamı bırakmaya razı olursa, ona bir ev tutarım, saygın biri yaparım. Yani namuslu bir metres olmalı. O zaman olur.
 - Ah! Namuslu metreslerim de oldu, diye haykırdı Bachelard. Onlar daha da rezil! Sırtınızı döndüğünüz anda iş çevirmeye bakarlar, bunlardan az hastalık kapmadım. Size en son metresimi anlatayım: Ona kilise kapısında raslamıştım; ufak tefek, çekingen bir güzeldi. Ona Ternes Sokağı'nda bir konfeksiyon dükkanı açtım; saygın birisi olsun diye, yoksa tek müşteri gelmezdi. Ne oldu biliyor musunuz? Sokaktaki tüm erkeklerle yatıyormuş! Guelin sırıtıyordu. Sigarasını üfleyerek ekledi:

- Ya şu Passy Sokağı'ndaki uzun boylu kadın; hani şekerci dükkanı açmıştınız. Veya yüzbaşının dul karısı; hani karnındaki kılıç yarasını gösteriyordu herkese. Hepsi, ama hepsi sizinle dalga geçti, enişte. Bir akşam kılıç yarası olana yarım saat direnmiştim. O istiyordu, ama ben böyle kadınlarla işin nereye varacağını bildiğim için oradan kaçtım. Bachelard gücenmiş gibiydi. Dudaklarını ısırıp diklendi:

- Oğul, hepsi senin olsun. Bende şimdi çok daha iyisi var.

Bunu söylerken gizemli bir hava takınmıştı. Diğerlerinin sormadığını görünce sözünü sürdürdü:

- Genç bir kız; ama gerçekten namuslu bir kız.

- Vay be! dedi Trublot. Sahiden öyle mi?

- İyi aile kızı mı? diye sordu Duveyrier.

- En iyi aileden, dedi Bachelard. Bu kadar namuslu bir kızı raslantıyla buldum. O henüz niyetimi bilmiyor, ama... Guelin:

- Ama, ben biliyorum, dedi.

- Nasıl? Senin bildiğin bir şey yok, bacaksız! Bu parça dayı için. Ona kimse dokunamaz. Dayı Duveyrier'ye döndü:

- Siz olgun adamsınız, bayım, beni anlayacaksınız. O kızın evine gittiğimde, tüm yorgunluğum geçiyor ve mutlu oluyorum. Bu sürtüklerden yorulduğumda orada dinlenebileceğim bir köşem var. Hele kızın ipek gibi teni, sütun gibi bacakları ve şeftali gibi yanaklarını bir görseniz!

Yargıcın yüzündeki kırmızı lekeler artmıştı. Trublot ve Guelin dayıya baktıkça, bu ağzından salyalar akan, altın dişli herifi tokatlamamak için kendilerini zor tutuyorlardı. Ne demek? Tüm Paris'te her türlü rezilliği yaşamış olan bu sarhoş, yaşlı adam şimdi bir köşede kendine ayırdığı masum bir genç kızı pis elleriyle kirletmeye hazırlanıyordu. Dayı duygulanmıştı; kadehiyle dudaklarını ıslattı:

- Aslında bu kızın mutlu olduğunu görmek isterim. Ama benim göbek büyüdü, ona bir baba oldum. Ama, vallahi, iyi bir delikanlı bulursam onunla evlendireceğim. Lokanta iyice ısınmış, sigara dumanından havası ağırlaşmıştı. Adamlar temiz hava almak istiyorlardı.

- Onu görmek ister misiniz? diye sordu Bachelard.

Diğerleri bakıştılar; neden olmasın? Yalnızca Duveyrier Clarisse'in kendisini beklediğini söyledi. Bachelard bir uğrayıp geleceklerine ant

içti. O hesabı öderken diğerleri dışarda bekleştiler. Yanlarına gelince Guelin kızın evini bilmiyormuş gibi yaptı:
- Pekâlâ, enişte. Ne taraftan?
Bachelard ciddileşmiş, Fifi'yi diğerlerine gösterme isteğiyle onu kaptırma korkusu arasında bocalıyordu. Bir an durup sağa sola baktı. Sonra:
- Vazgeçtim, dedi. İstemiyorum.
Trublot ve Guelin'in tüm iğneli sözlerine karşın inadından dönmedi. Bu durumda Clarisse'in evine gitmekten başka çare yoktu. Gece güzel olduğundan, sindirime iyi geldiği için yürümeye karar verdiler. İki genç önden yürürken Bachelard ve Duveyrier arkadan geliyorlardı. Dayı yargıca güvendiğini anlatıyordu; Fifi'yi onun gibi kibar bir adama göstermekten çekinmezdi. Ama bu gençlere güven olmazdı. Duveyrier ona hak verdi; kendisi de Clarisse konusunda öyle yapmıştı: onu bir eve yerleştirdikten sonra tüm arkadaşlarıyla ilişkisini kesmiş, sadık olduğuna emin olduktan sonra ancak görüşmelerine izin vermişti. Ne kadar namuslu ve iyi kalpli bir kızdı! Elbette, geçmişte yanlış yönlendirildiği için kendini zor tutuyordu.
- Evet, hiç kuşkusuz, diye onayladı dayı. Namuslu kadından daha güvenilir biri olmaz. Cerisaie Sokağı'na geldiklerinde ev sessiz ve karanlıktı. Duveyrier üçüncü katın penceresinde ışık görmeyince şaşırdı. Trublot belki de kadının onları beklerken uyuyakaldığını söyledi; Guelin ise mutfakta hizmetçiyle bezik oynadığını tahmin etti. Kapıyı çaldılar. Girişten geçerlerken kapıcı odasından koşup geldi:
-
B
a
y
ı
m
,
b
a
y
ı
m

!Anahtarıalın!Duveyrierilkbasamaktad

u
r
d
u
.
- Madam evde değil mi?
- Hayır, bayım. Durun size bir de mum vereyim.
Kapıcının getirdiği mumun ışığında yüzündeki abartılı saygı anlatımı altında kıs kıs güldüğü belli oluyordu. Dört adam sessizce yukarı çıktılar. En önde giden Duveyrier ne olduğunu anlayamadan uyur gezer gibi çıkıyordu. Üçüncü kata geldiğinde hali kalmadı, anahtar deliğini bulamıyordu. Trublot ona yardım edip kapıyı açtıklarında sesleri bir kilisede gibi yankılanıyordu.
- Şaşılacak şey! dedi. Trublot, içerde kimse yok gibi.
- Mağaraya benziyor burası, dedi Guelin.
Yine Duveyrier önde, daireden içeri girdiler. Hol boştu, bir portmanto bile yoktu. Benzer biçimde, salon ve küçük oda da boşaltılmıştı. Ne bir mobilya ve ne bir perde bırakılmıştı. Donup kalan Duveyrier gözlerini tavana kaldırmış bakıyor, sanki kadının hangi delikten kaçtı ğını anlamak istiyordu.
- İyi temizlik yapılmış, dedi Trublot.
- Belki de onarım yapılıyordur. Yatak odasına bakalım, mobilyalar orada olabilir. Ama yatak odası da boştu. Yatağın söküldüğü yerde delikler vardı; açık bırakılan bir pencereden içeri rüzgâr giriyordu. Duveyrier o zaman ağlamaya başladı:
- Tanrım! Tanrım!
Bachelard Dayı onu avutmaya çalıştı:
- Hadi hadi, cesaret! Benim de başıma geldi ama görüyorsun yaşıyorum. Yargıç başını sallayıp mutfağa gitti. Felaket eksiksizdi. Tezgahın muşambası sökülmüş, raflar vidalarıyla birlikte götürülmüştü.
- Vay be! dedi. Guelin hayranlıkla. Hiç olmazsa vidaları bırakabilirdi. Diğerleri yemeğin yorgunluğuyla solurken Duveyrier bıkmadan bir odadan ötekine koşuyor, mum ışığıyla her köşeyi arıyordu. En acı yanı daire tertemizdi; ne bir çöp veya kâğıt parçası kalmış, kapıcı öç alır gibi her yanı suyla yıkamıştı.

- Onu en son ne zaman gördünüz? diye sordu Bachelard.
- Dün.

Guelin başını salladı: bu kadar kurnazlığa şapka çıkarılırdı. Trublot birden haykırdı. Şöminenin üzerinde bir kravat ile sönmüş bir puro duruyordu.

- Yakınmayın, dedi. Size bir anı bırakmış.

Duveyrier kravata bakarken mırıldanıyordu:

- Yirmi beş bin franklık mobilya vardı... Ama, hayır, mobilyaları düşünüyor değilim. Söyleyin bana, nereye gitmiş olabilir?

Bachelard ve Guelin bakıştılar. Bu nazik bir durumdu. Ama dayı sorumluluğu üzerine aldı ve zavallıya Clarisse'in kim olduğunu anlattı: Her akşam o gittikten sonra arkadaşları sıradan geçiyorlardı. Herhalde en son sevgilisi olan Midili yontucu adayıyla kaçmış olmalıydı. Duveyrier bütün bunları dehşet içinde dinliyordu. Sonunda umutsuz bir durumda bağırdı:

- Dünyada dürüstlük kalmamış!

Adam bu kadın için neler yaptığını bir bir anlatıyordu. Bu kadının, yüreğindeki yüce duygularla alay ettiğini söylüyordu, ama cinsel iştahının yarıda kalmasından duyduğu acıyı gizleyemiyordu. Clarisse onun için vazgeçilmez olmuştu. Onu bulacak ve yaptığından utandıracaktı.

- Boşverin, dedi Bachelard, sizi yine aldatır. Benim gibi yapın; bir çocuk gibi masum bir genç kız alıp yetiştirin. O zaman hiç korkmadan rahat uyursunuz. Duvar dibinde uzanmış puroyu içen Trublot kalktı:

- Eğer ilgileniyorsanız, adresini bulurum. Hizmetçisini tanıyorum da. Duveyrier ona şaşkınlıkla baktı. Sonra karşı çıktı:

- Hayır, hayır. Bu kadının gelip benden özür dilemesi gerekir.
- Durun! Herhalde o geliyor! diye bağırdı Guelin.

Gerçekten de holde birisi yürüyordu. Bir ses "Kimse yok mu?" diye bağırdı. Açılan kapıdan Octave içeri girdi. O da boş odalara bir

anlam verememişti, ama çıplak salonun ortasında mum ışığında dikilen dört adamı görünce şaşkınlığı daha da arttı. Durumu ona da anlattılar.
- Olamaz!
- Kapıcı size aşağıda söylemedi mi? diye sordu Guelin.
- Hayır, yukarı çıkarken sessizce beni izliyordu. Demek Clarisse kaçtı ha! Genç adam, getirdiği üzücü haberi unutup ayrıntıları öğrenmek istedi. Sonra Duveyrier'ye döndü:
- Sahi, karınız sizin hemen gelmenizi istiyor. Kayınbabanız ölmek üzere.
- Ah! dedi yalnızca yargıç.
- Vabre Baba mı? dedi Bachelard. Bunu bekliyordum.
Sonunda boş daireden çıktılar. Duveyrier kapıyı özenle kilitledi; ama aşağıda ona bir utanma geldi, anahtarı kapıcıya Trublot vermek zorunda kaldı. Sokakta el sıkışarak ayrıldılar. Octave ve Duveyrier bir arabayla giderken, Bachelard Dayı ıssız sokakta gençlere döndü:
- Pekâlâ! Size o kızı göstereceğim.
Adam saf yargıcın uğradığı yıkımın kendi başına gelmeyeceğinden sevinç duymuştu ve bunu paylaşmak istiyordu.
- Enişte, dedi Guelin, yine bizi kapıdan çevireceksiniz...
- Hayır, bu sefer söz. Vakit gece yarısı ama yatmışsa bile kalkar. Bakın, o bir yüzbaşının kızı; Lille tarafında bir halası var. Bu kadar temiz aile bulamazsınız. Şimdi size namus nedir göstereceğim!
Böylece iki gencin koluna girip bir araba çevirmek için yürüdü.
Bu sırada Octave arabada giderken Duveyrier'ye Mösyö Vabre'ın kalp krizini anlatıyordu; bu arada karısının bu adresi bildiğini de gizlemedi. Yargıç bir süre sustuktan sonra sordu:
- Sizce karım beni bağışlar mı?
Octave yanıt veremedi. Araba karanlık sokaklarda ilerliyordu. Eve yaklaştıklarında endişesi daha da artan Duveyrier bir soru daha sordu:
- Acaba, bu süre içinde karımla barışıp onunla ilgilensem daha iyi olmaz mı?
- Bence bu mantıklı olur, dedi Octave.
Bunun üzerine yargıç kayınbabasının hastalığına üzülme gereği duydu. Yaşlı adam korkunç çalışkan, enerji dolu biriydi; bunu da

atlatırdı. Choiseul Sokağı'na geldiklerinde apartmanın önünde, kapıcı Gourd'un çevresinde kümelenmiş hizmetçileri gördüler. Eczaneye koşmuş olan Julie olanları ötekilere anlatırken söylenip duruyordu. Bu kentsoylular hastalanınca gecenin ortasında koşuşturmak onlara düşüyordu; hizmetçiler olmasa yaşlı adam şimdi yirmi kez ölmüştü. Mösyö Gourd onların taş yürekli olduğunu, zavallıya bir lavman yapmak için ellerini kirletmekten korktuklarını söylüyordu. Duveyrier'nin geldiğini görünce hepsi sustu.

- Ne oluyor? diye sordu yargıç.

- Doktor beyefendiye hardal lapası uyguluyor, dedi Hippolyte. Onu buluncaya kadar epey dolaştım.

Yukarı çıktıklarında Madam Duveyrier salona geldi. Ağlamaktan gözleri kızarmıştı. Yargıç zoraki bir davranışla kollarını iki yana açıp karısını kucakladı:

- Benim zavallı karıcığım!

Kadın bu beklenmedik sevgi gösterisinden irkilip geri çekildi. Octave durduğu yerden adamın ona söylediklerini duyabiliyordu:

- Beni bağışla; böyle zor bir günde kırgınlıklarımızı unutalım. Görüyorsun, işte sana dönüyorum. Ah! Tanrı beni cezalandırdı.

Kadın yanıt vermeden sıyrıldı, Octave'ın önünde yine hiçbir şey bilmeyen kadın rolüne girdi:

- Sizi rahatsız etmek istemezdim; bu Provence Sokağı davası için ne kadar çalıştığınızı biliyorum. Ama kendimi yalnız duyumsadım, burada olmanızı istedim. Zavallı babamın kurtuluşu yok gibi. Girin bakın, doktor yanında.

Duveyrier yan odaya geçerken kadın Octave'ın yanına geldi. Genç adam ne yapacağını bilemeden piyanonun önündeki nota defterlerini okur gibi yapıyordu. Madam Duveyrier bir süre ona baktıktan sonra sordu:

- Kocam o evde miydi?

- Evet, madam.

- Peki, ne oldu? Nesi var?

- O kadın tüm eşyalarla birlikte onu bırakıp kaçmış. Ben gittiğimde dört duvar arasında elinde bir mumla kalmıştı.

Clotilde anlayınca rahatladı, ama yüzünde sevinmiş bir anlatım yoktu. Babasının derdi yetmiyormuş gibi, bu yüzden kocasıyla

yakınlaşmak zorunda kalacaktı. Onu biliyordu, şimdi dışarda bir evi olmadığı için üstünden kalkmayacaktı. Görevine saygılı bir kadın olduğu için bu iğrenç işe nasıl katlanacağını düşünüp titriyordu. Bir an piyanoya baktığında gözünden iki damla yaş aktı. Octave'a döndü:

- Teşekkürler, mösyö.

İkisi de Mösyö Vabre'ın odasına geçtiler. Duveyrier, sararmış bir yüzle Doktor Juillerat'nın açıklamalarını dinliyordu. Hasta çok ciddi bir kriz geçirmişti; belki sabaha kadar yaşayabilirdi ama hiç umut yoktu. Clotilde yaklaşırken bunu duyunca bir sandalyeye yığıldı, zaten ıslak olan mendiliyle gözlerini sildi. Ama biraz güç bulup doktora babasının bilincinin yerine gelip gelemeyeceğini sordu. Doktor bundan da kuşkuluydu; ama sorunun amacını bildiği için Mösyö Vabre'ın tüm işlerini daha önce yoluna koymuş olduğunu sandığını söyledi. Aklı Cerisaie Sokağı'nda kalmış olan Duveyrier bu söz üzerine ayıldı. Karısına baktıktan sonra, Mösyö Vabre'ın işlerinden kimseye söz etmediğini söyledi. Karı koca birşey bilmiyorlardı; yalnızca çocukları Gustave için bazı sözler vermişti. Ne olursa olsun, bir vasiyetname varsa onu bulurlardı.

- Diğer aile bireylerine haber verildi mi? diye sordu doktor.

- Tanrım, hayır! dedi Clotilde. O kadar ani oldu ki. İlk düşüncem kocamı çağırtmak oldu. Duveyrier ona baktı; şimdi artık anlaşıyorlardı. Saat bire geliyordu. Doktor yapacak bir şeyi olmadığını söyleyerek gitmek istiyordu; yarın sabah erkenden gelecekti. Octave'la birlikte çıkarlarken Madam Duveyrier genç adamı çağırdı:

- Yarına kadar bekleyin, olur mu? diye fısıldadı. Sabah bir bahaneyle Berthe'i bana gönderirsiniz; Valerie'yi de ben çağırtırım. Kardeşlerime onlar haber verirler. Bize artık uyku yok, bari o zavallılar bu gece rahat uyusunlar.

Ve kadın, yaşlı adamın hırıltılarıyla kesilen gecenin sessizliğinde kocasıyla yalnız kaldı.

V

Ertesi sabah Octave saat sekizde uyanıp aşağı indiğinde tüm apartmanın, mal sahibinin geçirdiği krizden ve umutsuz durumundan haberdar olduğunu gördü. Ama kimse yaşlı adamla ilgilenmiyordu; konuşmalar miras üzerineydi.

Pichonlar küçük yemek odalarında kahvaltı ediyorlardı. Jules Octave'a seslendi:

- Baksanıza, bu koşturmacaya ne diyorsunuz? Bir vasiyetname var mıymış? Octave yanıt vermeden haberi kimden duyduklarını sordu. Marie fırıncıdan getirmişti; ayrıca hizmetçiler aracılığıyla alt katlardan dalga dalga yayılıyordu. Genç kadın çocuğuna yemek yedirirken söze karıştı:

- Ah! Bütün bu servet! Bize de yüzde biri düşseydi. Ama ne gezer! Octave'ın gideceğini gören kadın ekledi:

- Kitaplarınızı bitirdim, Mösyö Mouret. Onları alırsınız, değil mi?

Octave inerken Madam Duveyrier'ye Berthe'i bir bahaneyle göndermek üzere verdiği sözü anımsadı. Üçüncü kattan geçerken kapı açıldı ve Campardon göründü:

- Hey! diye bağırdı mimar. Sizin patron mirasa konuyor. Duyduğuma göre yaşlı adamın, bu apartman dışında, altı yüz bin frank parası varmış. Elbette! Duveyrierlerde beş kuruş harcamadan yaşıyordu. Ne dersiniz? Üç aileye yeter de artar bile!

Böyle konuşarak Octave'la birlikte iniyordu. İkinci katta Madam Juzeur'le karşılaştılar. Dul kadın küçük hizmetçisi Louise'in nereye kaybolduğunu merak edip aramaya çıkmıştı. O da konuşmaya katıldı.

- Mirası nasıl paylaştırdığı bilinmiyormuş, diye fısıldadı. Belki de kavga çıkar.

- Ah, ben onların yerinde olacaktım ki! dedi mimar. Üç eşit parçaya bölerdim, herkes kendi payını alır ve sonra güle güle!

Madam Juzeur merdivenlere eğilip aşağı yukarı baktı; kimse olmadığından emin olunca mimara döndü:
- Peki ya beklediğiniz serveti bulamazsanız? Dedikodulara göre...
Mimarın gözleri faltaşı gibi açıldı. Hadi canım! Bunlar masaldı! Yaşlı Vabre parasını yün çoraplarda saklayan cimrinin biriydi. Mimar ve Octave bunun üzerine kadından izin istediler. Birkaç basamak indikten sonra mimar genç adama döndü:
- Karım sizden şikayetçi. Arada bir uğrayıp konuşsanıza.
Yukardan Madam Juzeur de Octave'a söyleniyordu:
- Ya ben? Bana hiç uğramıyorsunuz! Beni biraz olsun sevdiğinizi sanmıştım. Gelirseniz size özel likörümden tattıracağım.
Genç adam söz verip ayrıldı. Dükkana girmek isterken yine apartman kapısında bir hizmetçi öbeği arasından geçmek zorunda kaldı. Bunlar da yaşlı adamın mirasını pay ediyorlardı: Madam Clotilde'e bu kadar, Mösyö Auguste'e ve Mösyö Theophile'e şu kadar. Duveyrier'lerin hizmetçisi Clemence rakamlar veriyordu, çünkü Hippolyte paraları bir sandıkta görmüştü. Julie bunu kuşkuyla karşılıyordu. Lisa daha önce yanında çalıştığı yaşlı bir adamın kendisine nasıl pay sözü verip aldattığını anlatıyordu. Tüm bunları Adele ağzı açık dinliyordu. Karşı kaldırımda kapıcı Gourd kırtasiyeciyle dedikodu yapıyordu; ona göre mal sahibi çoktan değişmişti:
- Beni ilgilendiren apartmanın kime kalacağı... Her şeyi paylaşsınlar, ama evi üçe bölemezler ya!
Octave dükkana girdiğinde ilk gördüğü kişi kasanın önünde oturan Madam Josserand oldu. Kadın çoktan giyinmiş, saçlarını ve giysisini duruma uygun olarak seçmişti: savaşa hazırdı. Onun yanında, aceleyle indiği belli olan Berthe ev entarisi içinde heyecanlı görünüyordu. Onu görünce sustular, anne genç adama sertçe baktı.
- Mösyö, insan ekmek yediği kapıya böyle mi yapar? Siz de mi kızımın düşmanlarının komplosuna karışıyorsunuz?
Octave şaşırdı; olanları anlatmak istedi. Ama kadın onun ağzını kapıyor, geceyi Duveyrierlerle birlikte vasiyetnameyi aramakla

geçirdiğini ileri sürüyordu. Genç adam gülerek, kendisinin bunda ne gibi bir çıkarı olabileceğini sorunca, kadın üsteledi:
- Sizin çıkarınız, sizin çıkarınız... Her neyse! Hemen koşup bize haber vermeliydiniz, çünkü Tanrı sizin bu olaya tanık olmanızı istedi. Ah, ben olmasaydım, kızım hâlâ her şeyden habersiz olacaktı. Evet! İlk haberi alır almaz aşağı koşmasaydım, şimdi kızımı soyup soğana çevireceklerdi. Sizin çıkarınız mı dediniz? Ne bileyim? Madam Duveyrier biraz geçkin ama böylesinden hoşlananlar da olur...
- Ah! Anne, lütfen! dedi Berthe.
Clotilde gibi namuslu biri...
Madam Josserand kızdı:
- Sen sus! Para için insanların neler yapabileceğini bilmezsin.
Octave onlara krizin ayrıntılarını anlattı. İki kadın arada bir bakışıyorlardı; anneye göre entrikalar dönüyordu. Clotilde ailenin öteki bireylerinin geceden üzülmemesini düşünür müydü? Sonunda genç adamın işinin başına gitmesine izin verdiler. Anne kız arasındaki tartışma sürdü.
- Sözleşmede yazan elli bin frankı şimdi kim ödeyecek sana? diyordu Madam Josserand. Yaşlı adam toprağa girince avucunu yalarsın.
- Ah! Şu para... diye mırıldandı Berthe. Ama kayınbabam da, sizin gibi, altı ayda bir on bin frank verecekti. Henüz süresi gelmedi ki; beklemeliyiz...
- Bekle, bekle, mezarından kalkıp sana getirsin diye, öyle mi? Koca aptal, dolandırılmak mı istiyorsun? Hayır! Hayır! Hemen mirastan bu parayı izleyeceksin. Bize gelince, daha ölmedik, ödeyip ödemeyeceğimiz zamanı gelince belli olur. Ama o, öldüğüne göre hemen ödemesi gerek.
Kadın kızına geri adım atmayacağı konusunda ant içirdi. Bu arada, üst katta Duveyrierlerde olanları duyabilecekmiş gibi, kulağını tavana dikiyordu. Yaşlı adamın odası tam kafasının üzerinde olmalıydı. Ona haber verince Auguste babasının yanına çıkmıştı. Ama kadın ona güvenemiyor, karmaşık entrikalar düşlüyordu. Sonunda dayanamadı:
- Yürü! dedi kızına. Sen de çık bak; Auguste safın biridir, şimdi onu torbaya koyuyor olmalılar.

Berthe çıkıp gitti. Vitrini düzenliyen Octave onları dinlemişti. Annenin de kapıya yöneldiğini gördü; bir izin koparmak umuduyla, bugün dükkanı açmanın doğru olup olmayacağını sordu. Kadın şaşırdı:
- Niçin olmayacakmış? Bekleyin bakalım, daha adam ölmedi. Satış kaçırmanın ne gereği var?
Ama biraz ileri gittiğini fark edince ekledi:
- Yalnızca vitrine parlak kırmızı şeyler koymayın.
Birinci katta Berthe kocasını babasının baş ucunda buldu. Oda dünden beri değişmemişti. Yatakta adam, tüm duyularını yitirmiş bir durumda devinimsiz, kaskatı yatıyordu. Masanın üzerindeki fiş yığını öyle bırakılmıştı. Hiçbir dolap veya eşya karıştırılmış gibi görünmüyordu. Uykusuz bir gece geçiren Duveyrierler yorgun ve endişeli görünüyorlardı. Daha sabah sekizde Hippolyte'i gönderip çocukları Gustave'ı Bonaparte Lisesi'nden aldırmışlardı. On altı yaşındaki çocuk, hesapta olmayan bu tatili ölmek üzere olan birinin baş ucunda geçireceği için sevinemiyordu. Clotilde Berthe'i kucakladı.
- Ah kardeşim, ne kadar acı bir gün!
Berthe annesinin dudak büküşüne öykünüp sordu.
- Niçin bize de haber vermediniz, abla? Size yardımcı olurduk.
Auguste göz ucuyla onlara sessiz olmalarını işaret etti. Kavga etmenin sırası değildi. Doktor Juillerat sabah gelip gitmişti; yine hiçbir umut olmadığını, hastanın günü atlatamayacağını söylemişti. Auguste bu haberi karısına verirken Theophile ve Valerie geldiler. Clotilde yine öne çıkıp Valerie'ye sarıldı:
-
Ah
kar
de
şi
m,
ne
ka
dar
acı
bir

gü
n!
Am
a
Th
eo
phi
le
kız
gın
gir
mi
şti:
 - Demek babamızın ölmek üzere olduğunu kömürcüden öğreneceğiz, öyle mi? Onun ceplerini karıştırmak için zamana mı gereksinmeniz vardı?
 Duveyrier bu aşağılama üzerine yerinden fırladı. Ama Clotilde onu yana itip kardeşine yavaş sesle çıkıştı:
 - Hayırsız! Babamızın acısına bile saygın yok! Ona bak, bak da kendi yapıtını gör. Kiranı ödemeyeceğini söyleyerek onu bu duruma sen getirdin.
 Valerie güldü:
 - Ciddi olamazsınız.
 - Ne demek? Onun kira toplamayı ne kadar sevdiğini bilirdiniz. Onu öldürmek isteseniz başka türlü davranamazdınız.
 İki kadın daha keskin atışmaya başlayıp, birbirlerini mirasa konmakla suçlayınca Auguste araya girdi:
 - Yapmayın, ayıp! İlerde çok zamanınız olacak. Bu saatte sırası değil.
 O zaman her biri bunun doğruluğunu anlayıp yatağın çevresine ilişti. Nemli odada yaşlı adamın hırıltısından başka ses olmadan bir süre oturdular. Berthe ve Auguste babanın ayak ucundaydılar. Sonradan gelen Theophile ve Valerie daha uzakta, masanın yanındaydılar. Clotilde baş ucunda yerini almış, oğlu Gustave'ı yatağın kıyısına oturtmuştu. Kimse konuşmuyordu, ama bakışları birbirini suçluyordu. Çocuğun hastanın burnu dibine oturtulması özellikle diğer iki çifti

rahatsız ediyordu. Duveyrierlerin, adam kendine gelebilirse onu yumuşatmak için çocuğu kullanacakları anlaşılıyordu. Bu manevra bile vasiyetname olmadığının bir kanıtıydı; bu nedenle herkesin gözü bir köşedeki eski kasadaydı. Yaşlı noter emekliye ayrılınca onu yanında getirmiş, bir duvara gömdürmüştü. İçinde bir sürü şey saklama alışkanlığı vardı. Herhalde Duveyrierler gece bu kasayı aramış olmalıydılar. Theophile onları konuşturmak için olta uzattı.

- Sahi, dedi yargıca, noteri çağırsak iyi olmaz mı? Babam kendine gelirse, vasiyetinde değişiklik yapmak isteyebilir.

Duveyrier önce onu duymadı. İyice sıkıldığı bu odada bir süredir kafası Clarisse'e takılmıştı. Kuşkusuz, en iyisi karısıyla barışıp onunla yaşamaktı. Ama öteki ne kadar çekiciydi; geceliğini başından çekip çıkarışı yok muydu... Adam gözleri can çekişen ihtiyara çevriliyken bile kafasında Clarisse'in bu görüntüsünü canlandırıyordu; o kadına bir kez daha sahip olmak için neler vermezdi. Theophile sorusunu yinelemek zorunda kaldı. Duveyrier kendine geldi:

- Noter Renaudin'e sordum, dedi. Vasiyetname bırakmamış.

- Belki buradadır!

- Ne burada, ne de noterde yok.

Theophile Auguste'e baktı: Duveyrierlerin her yeri karıştırdığını o da anlamış mıydı? Clotilde bu bakışı yakaladı ve kocasına kızdı. Ne yapıyordu? Uyukluyor muydu? Yanıtı kendisi vermek zorunda kaldı:

- Babamız doğru bildiğini yapmıştır. Yakında herhalde öğreniriz.

Kadın ağlıyordu. Onu gören Valerie ve Berthe de tatlı tatlı hıçkırmaya başladılar. Theophile sandalyesine döndü; bilmek istediğini öğrenmişti. Eğer babası bilincini kazanırsa, Duveyrierlerin çocuk numarasına kanıp onlara ayrıcalık tanımazdı. Otururken Auguste'ün gözlerini sildiğini gördü; bu onu o kadar duygulandırdı ki boğazı düğümlendi. Ölüm düşüncesi aklına geldi; belki kendisi de böyle ölecekti. O zaman tüm aile ağlamaya başladı. Yalnızca Gustave ağlayamıyordu; çocuk başını yere eğmiş, beden eğitimi derslerinde öğrettikleri yerinde saymaya benzer biçimde soluğunu dinliyordu.

Bu arada zaman geçiyordu. Saat on birde doktor Juillerat yine geldi. Hastanın durumu ağırlaşıyordu; artık ölmeden önce çocuklarını tanıyabileceği bile kuşkuluydu. Ağlaşmalar yeniden başladığı sırada

hizmetçi Rahip Mauduit'nin geldiğini bildirdi. Clotilde onu karşıladı. Ailenin üzüntüsünün bilincinde olan rahip her birini avutacak sözler bulabiliyordu. Sonra, dikkatli seçtiği tümcelerle, bu canın kilise yardımı olmadan uçup gitmesinin doğru olmayacağını söyledi. Günah çıkartma töreni yapmak istiyordu.
- Ben de öyle düşünmüştüm, dedi Clotilde. Ama Theophile karşı çıktı. Babası kiliseye hiç gitmezdi; eskiden çok serbest düşünceleri vardı, çünkü Voltaire okuyordu. Madem ki ona soramıyorlardı, en iyisi onu rahat bırakmaktı:
- Sanki şu mobilyaya günah çıkartmaya benzer bu. Üç kadın onu susturdular. Hepsi çok duygulanmış, rahibin isteğine katılıyorlardı. Mösyö Vabre konuşabilseydi razı olurdu, çünkü hiçbir konuda dikkati üzerine çekmek istemezdi.
- Hiç olmazsa, mahalleli için, dedi Clotilde.
- Haklısınız, diye doğruladı rahip. Babanız gibi yüksek insanlar örnek olmalı. Auguste'ün bir düşüncesi yoktu. O arada, Clarisse'in bacaklarını havaya dikip çorap giyişini düşleyen Duveyrier ayıldı ve ateşli bir biçimde günah çıkartılmasını istedi. Onları uzaktan izleyen doktor Juillerat bir ara rahibin yanına geldi, benzer durumlarda birlikte çalışan iki meslektaş gibi kulağına eğildi:
- Acele edin, fazla zamanımız kalmadı.
Rahip gerekli şeyleri getireceğini söyleyip hemen ayrıldı. Theophile hâlâ inat ediyordu:
- İyi valla! Artık ölülere de günah çıkartıyorlar.
O anda korkunç bir heyecan yaşandı. Yerine oturmakta olan Clotilde babasının gözlerinin açık olduğunu fark etti ve elinde olmadan bir çığlık attı. Herkes başına toplandı. Kafası kımıldamayan yaşlı adamın gözleri çevresini bir kez daha dolandı. Doktor Juillerat bile buna şaşıp geldi.
- Babacığım, dedi Clotilde, bizi tanıyor musunuz?
Mösyö Vabre ona baktı; sonra dudakları kımıldadı, ama bir ses çıkmadı. Herkes birbirini itip onun son sözlerini duymak istiyordu. Arkada kaldığı için ayakta dikilmek zorunda kalan Valerie söylendi:
- Onu sıkıştırmayın; bırakın adam soluk alsın. Bir şey diyecekse duyamazsınız. Ötekiler geri çekildi. Gerçekten de Mösyö Vabre'ın gözleri odayı arıyordu.

- Bir şey aradığı kesin, dedi Berthe.
- İşte torununuz Gustave burada, diyordu Clotilde. Onu görebiliyor musunuz? Sizin için okuldan geldi. Dedene sarıl yavrum.
Çocuk dehşet içinde direniyordu, ama annesi sertçe kolundan tutmuş onu itiyor ve yaşlı adamın yüzünde bir gülümseme bekliyordu. Babasının gözlerini izleyen Auguste onun masaya baktığını söyledi; herhalde bir şey yazmak istiyordu. Bir koşuşma oldu. Masayı yaklaştırıp kâğıt kalem getirdiler. Adamı doğrultup sırtına yastıklar koydular. Doktor tüm bunlara gözlerini kırparak izin veriyordu.
- Kalemi eline verin, dedi Clotilde.
Herkes bekliyordu. Hiç kimseyi tanımayan Mösyö Vabre kalemi düşürdü. Gözleri yine masaya, fişlerini sakladığı küçük çekmeceye bakıyordu. Bir çuval gibi vücudu öne kayarken son bir çabayla elini uzattı; fişleri karıştırmak isterken yüzünde bir mutluluk okunuyordu. Konuşmak istiyordu, ama bebeklerin ilk sözleri olan tek hecelerden başka bir şey çıkmıyordu ağzından.
- Ga.. ga... ga... ga...
Adam yaşamının işine, büyük istatistik çalışmasına elveda demek istiyordu. Birden başı yuvarlandı. Ölmüştü.
Doktor "bunu bekliyordum" diyerek yaklaştı, ailenin dehşetini görünce ölüyü uzatıp gözlerini kapadı.
Auguste masayı uzaklaştırırken herkes birbirine bakıyordu. Sonra hıçkırmalar başladı. Ne olacaktı şimdi? Serveti kendileri pay edebilecekler miydi? Clotilde hemen Gustave'ı dışarı çıkardıktan sonra Berthe'e sarılıp ağlamaya başladı. Diğer iki kadın da hıçkırıyordu. Pencerenin önünde Theophile ve Auguste gözlerini ovuşturuyorlardı. Ama en şiddetli ağlama Duveyrier'den geliyordu: Bu yıkımın ortasında metresini özlüyordu: Hayır, Clarisse olmadan yaşayamazdı; bu adam gibi hemen ölse daha iyiydi.
- Madam, diye girdi Clemence, rahip bey geldiler.
Eşikte Rahip Mauduit göründü. Onun arkasında yardımcısı koro çocuğunun başı görünüyordu. Rahip hıçkırıkları fark edip doktora döndü; doktor kendi suçu değilmiş gibi ellerini iki yana açınca durumu anladı. Birkaç dua mırıldandıktan sonra gitti. Holde bekleşen diğer hizmetçiler Clemence'ı dinliyorlardı:

- Bu uğursuzluk getirir, diyordu Clemence. Tanrı boş yere rahatsız edilmez. Göreceksiniz, bir yıl geçmeden bu eve yeniden uğrayacak.

Mösyö Vabre'ın cenazesi iki gün sonra kaldırıldı. Duveyrier davetiyelere "Kilisenin kutsamasıyla vefat eden... " tümcesini eklemeyi unutmamıştı. Dükkan kapalı olduğundan Octave o gün serbest kalmıştı. Buna çok sevindi, çünkü uzun süredir odasını yerleştirmek istiyordu. Erken kalkmış, saat sekize doğru eşyalarını yerleştirmeyi bitirmek üzereydi. Kapı çalındı. Marie kitaplarını geri getirmişti.

- Siz almaya gelmediniz; ben de getirdim.

Genç adamın çağrısı üzerine yüzü kızarıp içeri girmek istemedi. İlişkileri zaten uzun süredir, o gidip ilgilenmediği için, doğal olarak kesilmişti. Kadın yine de ona iyi davranıyor, karşılaştıklarında gülümsüyordu. Octave bu sabah neşeliydi, ona takılmak istedi.

- Ah! Yoksa Jules benim odama girmenizi yasakladı mı? Sahi kocanızla aranız nasıl? Size daha çok ilgi gösteriyor mu?

- Ah! dedi kadın, onu bir yere götürüp vermut ısmarlarsanız, tabii orada iyi davranıyor. Ama ben bu kadarını istemiyorum. Evde iyi olmasını istiyorum.

Kadın ciddileşip ekledi:

- Bakın, Balzac kitabınızı okuyamadan geri getirdim; çünkü çok üzücü. Bu yazar hep tatsız şeyler anlatıyor.

Ondan içinde aşk ve uzak ülkelere yolculuklar olan kitaplar istiyordu. Sonra cenazeden söz etti. Kendisi kilisedeki törene katılacak, Jules de mezarlığa kadar uzanacaktı. Kadın ölülerden korkmadığını söyledi: on iki yaşındayken aynı hastalıktan ölen bir enişteyle halanın cenazesini bütün gece beklemişti. Ama Jules ölülerden nefret ediyordu; dünden beri evde bu konunun açılmasını yasaklamıştı. Böyle olunca da, başka bir şey düşünemedikleri için, bütün gün iki sözcük konuşamamışlardı. O kadar sıkılmıştı ki, Jules'ü götürecekleri gün onun hesabına hoşnut olacaktı. Kadın aklındakileri rahatça söyleyebilmekten mutlu oluyor, genç adama sorular soruyordu: Ölüyü görmüş müydü? Tabuta konulurken bir kaza olmuş diyorlardı, doğru muydu? Aile bireyleri tüm yatakları söküp arıyorlar mıydı? Bu kadar hizmetçi bolluğu olan bu apartmanda dedikodudan

tabii geçilmezdi. Ölümden başka şey konuşulmuyordu. Genç adamın kendisine uzattığı yeni kitaplara baktı.
 - Ama yine bir Balzac veriyorsunuz. Hayır, onu geri alın. Yaşamı olduğu gibi anlatıyor. Kitabı geri uzatırken genç adam onu bileğinden yakalayıp odaya çekmek istedi. Kadının ölüme olan çocukça merakı genç adamı ilgilendirmiş, birden içinde bir istek uyanmıştı. Kadın hemen anladı, yüzü kızarıp geri çekildi. Dairesine girerken:
 - Teşekkürler, Mösyö Mouret, diye seslendi. Cenazede görüşürüz.
 Octave giyindikten sonra Madam Campardon'a uğrama sözünü verdiğini anımsadı. Saat on birdeki cenazeye kadar iki saat boş olduğundan apartmanda birkaç ziyaret yapabileceğini düşündü. Rose onu yatakta karşıladı. Genç adam rahatsız etmekten çekinip özür diledi, ama kadın kendisi girmesi için üsteledi. O kadar az görüşüyorlardı ki bu değişikliğe sevinmişti!
 - Ah! diye sızlandı kadın. Şimdi aşağıdaki tahta sandıkta ben olmalıydım! Evet, malsahibi yaşamdan ayrıldığı için mutlu olmalıydı. Octave onu bu kadar karaduygulu görmekten şaşırıp sağlığını sordu.
 - Ah! Hep aynı. Ama bazen yaşamdan bıkıyorum. Achille kıpırdandıkça benim rahatsız olduğumu görünce çalışma odasına bir yatak serdi, artık orada yatıyor. Biliyor musunuz, bizim üstelememiz üzerine Gasparine mağazadaki işinden ayrıldı. Ona minnettarım, bana o kadar iyi bakıyor ki! Tanrım! Çevremde bana iyi bakan bu kişiler olmasaydı, yaşamak istemezdim.
 O sırada Gasparine ona kahvaltısını getirdi; fakat akraba durumundan hizmetçi durumuna düşmüştü. Doğrulmasına yardım etti, sırtına yastıklar koydu ve dizlerine bir tepsi iliştirdi. Rose dantel ve işlemeli geceliği içinde oburca yemeye başladı. Kadının derisi renklenmiş, sarı saçları canlanmış ve güzelleşmişti. Ekmeğini kahveye batırırken konuşuyordu:
 - Ah! İştahım yerinde ama... hastalığım midemde değil ki! İki damla gözyaşı kahvesinin içinde düştü. Gasparine ona kızdı:
 - Bak, ağlarsan Achille'i çağırırım. Kraliçe gibi rahatsın işte; yoksa mutlu değil misin? Madam Campardon kahvaltısını bitirip Octave'la yalnız kaldığında neşesi yerine gelmişti. Koketlik yapıp ölümden söz

etmek istedi, ama yatağında sabah keyfi yapan bir kadın gibi neşeliydi. Sırası geldiğinde kendisi de ölecekti tabii. Ama kuzini haklıydı, mutsuz olması için bir neden yoktu.

Genç adam kalkarken Rose ona seslendi:

- Daha sık gelin, olur mu? Cenazede fazla üzülmeyin.

Octave aynı katta Madam Juzeur'ün kapısını çaldı. Kapıyı açan küçük Louise onu salona aldı, karşısında meraklı gözlerle dikilirken Madam Juzeur gelince mutfağa kaçtı. Kadın yine karalar giyinmiş, yas giysisiyle bile sevimli görünüyordu.

- Bu sabah geleceğinizden emindim. Dün gece düşümde sizi gördüm. Apartmandaki ölü nedeniyle kolay uyuyamıyordum. Kadın üç kez kalkıp divanların altına baktığını söyledi.

- Beni çağırsaydınız ya! diye şakalaştı genç adam. Yatakta iki kişi olsaydık korkmazdınız. Kadın ona kızar gibi baktı:

- Susun, bu çok ayıp!

Bunu söylerken avucuyla onun ağzını kapamak istedi; genç adam hemen avuç içini öptü. Kadın gıdıklanmış gibi parmaklarını daha da açtı. İyice ateşlenen Octave işi daha da ileri götürmek isteyip onu belinden yakaladı ve göğsüne bastırdı. Kadın kurtulmak için çabalamıyor, ama katılmıyordu da. Octave onun kulağına fısıldadı:

- Ama niçin istemiyorsunuz?

- Oh! Bugün hele hiç olmaz!

- Neden bugün olmasın?

- Alt kattaki ölüden söz ediyorum. Hayır, kesinlikle yapamam.

Genç adam onu daha sıkı kucaklıyor ve kadın kendini bırakıyordu. Solukları yüzlerini ı sı tı yordu.

- Öyleyse ne zaman? Yarın?

- Asla.

- Oysa siz özgürsünüz. Kocanız sizi terkettiğine göre, istediğinizi yapabilirsiniz. Ha? Yoksa çocuk yapmaktan mı korkuyorsunuz?

- Hayır, doktorların dediğine göre artık çocuğum olmazmış.

- E, öyleyse? Ciddi bir nedeniniz yoksa bu aptalca inat niye?

Genç adam onu sarsıyordu. Kadın esnek bir biçimde onun kollarından sıyrıldı. Sonra kımıldamaması için Octave'ı kendi kolları arasına alıp kulağına mırıldandı:

- İstediğiniz her şeyi yaparım, ama bunu asla! İşitiyor musunuz, asla! Bu benim bir yeminim. Tanrıya bir gün... neyse, bilmeniz gerekmez. Siz de diğer erkekler gibi kabasınız, bir şeyi elde edemezseniz tatmin olmuyorsunuz. Oysa ben sizi çok seviyorum. Ne isterseniz yaparım, ama bunu asla, sevgilim!

Kadın vücudunu onun ellerine terkediyor, en özel okşamalara izin veriyordu. Ama yasak olan o eyleme geçmek istediğinde sert bir direnişle onu durduruyordu. Bu inatçılığında bir rahibenin günah çıkarma endişesi, küçük günahları için affa uğrayacağı ama büyüğü için cehenneme gideceği korkusu vardı. Kendine bile itiraf edemediği diğer duygular da karışıyordu buna; gurur ve kendine saygı, erkekleri parmağında oynatıp onlara bir şey vermeyen kadının fettanlığı, tüm vücudunu öptürerek aldığı kişisel zevk yanında son darbeyi hep geciktirmenin heyecanı. Kadın bunu yeğliyordu; kocasının alçakça gidişinden sonra hiçbir erkeğin ona sahip olmakla övünemeyeceğini bilmekten daha iyisi yoktu. Ve o, namuslu bir kadın oluyordu!

- Hayır, mösyö, kimseyle ilişkim olmadı. Ah! Benim konumumdaki birçok kadın yoldan çıkardı, ama ben başım dik yürüyebilirim. Kadın onu yumuşakça itip kanepeden kalktı.

- Bırakın beni. Alttaki bu ölü beni çok üzdü. Sanki tüm evde ölüm kokusu dolaşıyor. Zaten cenaze töreni saati yaklaşıyordu. Kadın onu yolcu ederken dün sözünü ettiği likörü anımsadı. Onu yeniden içeri aldı, şişeyle birlikte iki kadeh getirip ikram etti. İçerken kadının yüzünde çocuksu bir sevinç okunuyordu. Dudaklarını şaplatıyor, şekerli ve vanilyalı şeylere bayıldığını söylüyordu.

- Bu bizi törende ısıtır.

Holde genç adam onu dudaklarından öperken gözlerini kapatıyordu. Şekerli dudakları bonbonlar gibi eriyordu.

Saat on bir olduğu halde cenaze aşağı indirilmemişti. Octave merak edip dışarı çıktı. Giriş kapısına siyah perde çekiliyor, halı seriliyordu. Hippolyte bu işleri yönetirken, kaldırımda toplanmış bir öbek hizmetçi aralarında konuşuyorlardı. Lisa, Valerie'nin yanına yeni girmiş olan yaşlı hizmetçiyi bilgilendiriyordu:

- Evet, hanımınız kurnazlık etti, ama işe yaramadı. Tüm mahalleli biliyor. Kocasının sağlığı bozulmuştu; yaşlı adamın mirasını güvenceye almak için kasaptan çocuk peydahladı. Ama işte kocası

hâlâ sağlam, yaşlı adamsa öldü. Şimdi velediyle sap gibi kaldı! Yeni hizmetçi duyduklarına inanamıyordu:
- İyi olmuş, orospuluğun karşılığını almış. Zaten ben de yanında fazla kalmayacağım. Bu sabah haftaya ayrılacağımı söyledim. O velet mutfağıma kakasını yapıyordu. O sı rada Julie aşağı inip Hippolyte'e yeni buyruklar getirmişti; Lisa onun yanına koşup ağzını aradı. Sonra Valerie'nin hizmetçisinin yanına döndü:
- Aşçının dediğine göre yukarısı karışmış; hâlâ adamın parasını bulamamışlar. Bu gidişle akşama birbirlerine girerler.
O sırada Adele bakkaldan dönüyordu; Madam Josserand'ın ona buyurduğu biçimde, aldığı dört kuruşluk tereyağını önlüğünün altına gizleyip getiriyordu. Lisa ne aldığını görmek istedi, sonra onu haşladı; insan dört kuruşluk şey için bakkala gönderilir miydi? Kendisi olsaydı, ya bu cimrileri daha iyi beslenmeye zorlar, yahut da onlardan önce kendisi yerdi. Evet tereyağı, şeker, et, ne bulursa yerdi! Bir süredir diğer hizmetçiler onu başkaldırmaya kışkırtıyorlar, kız da onlara uyuyordu. Korkmadığını göstermek için, tereyağının bir kenarını koparıp hemen orada ekmeksiz yemeye başladı.
- Ben çıkıyorum, dedi Adele. Ölüyü görmek istemiyorum; sonra bütün gece düşümde ayaklarımdan çektiğini görüyorum.
O giderken diğerleri arkasından gülüştüler. Dün gece hizmetçilerin katında Adele'in karabasanları hepsini eğlendirmişti. Hizmetçiler korkudan kapıları açık yatınca, muzip bir arabacı hortlak gibi giyinip onları sabaha kadar korkutmuştu.
Cenaze levazımatçısı kapıda hazırlık yaparken, evin önünde bir el arabası belirdi. İçinde yoksul birkaç mobilya olan arabayı küçük bir çocuk itiyor, soluk yüzlü bir genç kız da ona yardım ediyordu. Karşı kaldırımda kırtasiyeciyle konuşan kapıcı hemen koşup geldi:
- Hey! Ney

a
p
ı
y
o
r
s
u
n
u
z
?
K
ı
z
o
n
a
d
ö
n
d
ü
:
- Bayım, ben yeni kiracıyım. Eşyalarımı getirdim.
- Hayır! diye bağırdı kapıcı. Bugün olmaz, cenaze var. Yarın geleceksin! Kız kapıdaki siyah perdeleri o zaman fark edip şaşırdı. Ama bu eşyalarla birlikte sokakta kalamazdı ki; odasına çıkmak istiyordu. o zaman Gourd köpürdü:
- Siz tavan arasındaki odayı kiralayan ayakkabıcı kızsınız herhalde. Mal sahibinin inadı bitmiyor ki! Marangozun yaptıkları yetmiyormuş gibi yüz otuz frank için yine başımıza bir işçi sardı. Hem de kadın!
Sonra mal sahibinin yaşamda olmadığını anımsadı:
- Evet, maalesef mal sahibi öldü. Pekâlâ, tabut inmeden acele edin! O sinirle kapıcı arabayı kendisi itekliyordu. Genç kız avlunun içinde arabasıyla kayboldu.

- Bu kız da tam zamanını buldu, dedi Lisa. Cenaze sırasında taşınmak ne de neşeli olur ama!

O sırada Gourd'un geri döndüğünü görünce sustu; kapıcı hizmetçilerin başbelasıydı. Kapıcının sinirli oluşunun nedeni apartmanın Theophile'e miras kalacağını duymuş olmasındandı. O ise bir yargıç olan Duveyrier'nin mal sahibi olmasını isterdi. O sırada törene katılacak olanlar inmeye başladı. Madam Juzeur kapının yanında Trublot'yla buluşmuş olan Octave'a gülümsedi. Sonra Marie indi; tabutun üzerine konulacağı sehpaya şaşkınlıkla bakıyordu. Kapıcı Gourd ikinci kattaki kapalı perdeleri işaret edip söyleniyordu:

- Bu ikinci kattakiler şaşılacak insanlar, dedi. Sanki başkaları gibi olmamak için özen gösteriyorlar. Üç gün önce bir geziye çıktılar.

O sırada Lisa hizmetçilerin arkasına saklanmaya çalıştı, çünkü Gasparine görünmüştü. Kadın elinde menekşeden bir çelenkle gelmişti; bu çelenk, Duveyrierlerle iyi ilişkiler içinde olmak isteyen mimarın bir jestiydi. Uzaktan kırtasiyeci söylendi:

- Oh oh! Öbür Madam Campardon bugün çok şık.

Adam farkında olmadan mahalle esnafının ona taktığı adı kullanmıştı. Hizmetçiler gülüştüler. Tam o anda tabut merdivenlerden indirildi. Taşıyıcılar siyah perdelerin arasından geçerken soluk soluğa kalmışlardı.

- İşte, kiralarını toplayamadan gitti, diye nefretle söylendi Lisa.

Kapıcının karısı da o zamana kadar ayaklarını uzatıp oturduğu koltuktan kalktı ve lojmanın kapısında durdu. Kocasının talimatı üzerine geçerken tabutu selamladı. Saint-Roch Kilisesi'nde tören sırasında Doktor Juillerat dışarda bekledi. Zaten içerisi kalabalıktı ve birçok adam da merdivenlerde bekleşiyordu. Sigara içemedikleri için konuşma politikaya döndü. Kilisenin açık kapılarından org sesi bazan dışarı taşıyordu.

- Biliyor musunuz, dedi Leon Josserand, Mösyö Thiers gelecek yıl bizim bölgemizden adaylığını koyacakmış.

- Ah! dedi doktor. Herhalde sizin gibi bir cumhuriyetçi ona oy vermez, değil mi? Genç adam Madam Dambreville'le sosyeteye alışalıdan beri özgürlükçü düşüncelerinde bir soğuma başlamıştı:

- Niçin olmasın? dedi. O da imparatorluğa karşı.

Bunun üzerine büyük tartışma çıktı. Leon taktikten söz ediyor, Doktor Juillerat ilkeleri savunuyordu. Doktora göre kentsoylu sınıfı ömrünü doldurmuştu ve devrimin yoluna engel oluyordu. Mülk ve servete kavuştuktan sonra, tıpkı eski soylu sınıf gibi, geleceğin Fransası önünde ayak diriyordu.

- Siz korkaksınız, dedi doktor. Bir tehlike gördüğünüz zaman en gerici partinin kucağına atlıyorsunuz.

Campardon buna karşı çıktı:

- Ben, bayım, sizin gibi jakoben ve dinsizdim. Tanrı'ya şükür, aklım başıma geldi. Ama Mösyö Thiers'e oy verecek kadar bunamadım. Tutarsız, her şeyi karıştıran bir adam. Oradaki tüm liberaller, Mösyö Josserand, Octave, hatta hiçbir şey umursamayan Trublot, hep Mösyö Thiers'e oy vereceklerini belirttiler. Hükümetin adayı Saint-Honore Sokağı'nda şekercilik yapan Mösyö Dewinck idi ve onunla alay ediyorlardı. Bu aday Tuileries Sarayı ile olan ilişkileri yüzünden kilisenin desteğini alamamıştı. Papazların safına geçmiş olan Campardon bu adayı kuşkuyla karşılıyordu. Birden sözü değiştirdi:

- Bakın, sizin Garibaldi'yi ayağından yaralayan kurşun keşke yüreğini delseydi! Mimar bu liberallerle daha fazla birlikte görünmemek için hemen kiliseye girdi. İçerde Rahip Mauduit'nin duaları koro sesine karışıyordu.

- Artık neredeyse kilisede yatacak, diye mırıldandı doktor. Ah, bütün bunları süpürmek gerekiyor!

Leon devlet bakanının senatoda yaptığı konuşmayı anımsatıyor, devrimin imparatorluğu doğurduğunu ve onun ancak seçimlerle ortadan kaldırılabileceğini söylüyordu. Herkes imparatora bir ders verilmesi gerektiğine inanıyordu. Yanıbaşlarında duran kapıcı Gourd saygılı bir tavırla onları dinliyordu.

Tören bitmek üzereydi. Kilisenin derinliklerinden gelen sesler onları susturdu:

- Requiescat in pace!

- Amin!

Pere-Lachaise Mezarlığı'nda tabutu indirirlerken Trublot, yanındaki Octave'ın Madam Juzeur'e gülümsediğini fark etti.

- Ha evet, diye fısıldadı Trublot. Talihsiz kadın... İstediğinizi yapar, ama o şeyi asla! Octave sarsıldı. Nasıl? Onunla da? Ama Trublot

kendisinin bu işlerde olmadığını, bir arkadaşından duyduğunu söyledi. Zaten kanepede likör içmeyi seven her erkekle oluyordu. Sonra Octave'ın kolunu bıraktı:
- Pardon, dedi Trublot. Cenaze gömüldüğüne göre, Duveyrier'ye bir mesaj iletmem gerekiyor.
Aile sessiz ve üzüntülü, mezarlıktan ayrılıyordu. Trublot yargıcı arkaya çekip bildirdi: Clarisse'in hizmetçisiyle görüşmüştü. Ama hizmetçi metresinin adresini bilmiyordu, çünkü hanımına iki tokat patlattıktan sonra o gün işten ayrılmıştı. Duveyrier'nin son umudu da uçmuştu. Mendiliyle yüzünü kapayıp ailesine yetişti.
Akşam olur olmaz tartışmalar başladı. Aile tam bir yıkıma uğramıştı. Mösyö Vabre, noterlerin bazan yaptığı gibi, vasiyetname bırakmamıştı. Tüm mobilyalar boşuna arandı; beklenen yedi yüz bin franktan eser yoktu. Ne bir hisse senedi, ne de devlet tahvili vardı. Bir çekmecede yedi yüz otuz frank değerinde bozuk para bulundu. Buldukları bir defterdeki karmaşık hesapları ve banker mektuplarını inceledikten sonra gerçeği öğrenen mirasçıların yüzü sapsarı oldu: Yaşlı adamın büyük istatistik çalışmasının altında gizli bir kumar alışkanlığı yatıyordu. Tüm servetini borsada sorumsuzca oynayıp bitirmişti: Emekli maaşı, ev kiraları, hatta çocuklarından ödünç diye aldığı paraların tümü oraya gittiği gibi, apartmanı da üç kez ipotek edip yüz elli bin frank borçlanmıştı. Aile o meşhur kasanın önünde perişan duruyordu: içinde her yerden topladığı incik boncuklar, eski madalyalar, hatta küçük Gustave'dan çaldığı oyuncaklardan başka bir şey yoktu. O zaman adama ilençler yağdırdılar. Aşağılık, dolandırıcı, moruk, hem kendine bedavadan baktırmış ve hem de çocuklarını hiç düşünmeden o serveti yok etmişti. Duveyrierler onbir yıl ona karşılıksız bakıp, Clotilde'in çeyiz parasını bile istemedikleri için pişmandılar. Teophile ise kendisine evlenirken söz verilen elli bin franka yanıyordu. Auguste de aynı durumdaydı; Berthe, annesinin öğrettiği biçimde böyle dolandırıcı bir aileye gelin gitmekten utandığını söyleyerek hakaretler yağdırıyordu. Valerie, mirastan yoksun edilme korkusuyla, başlangıçta ona ödemiş oldukları birkaç aylık kirayı ona haram ediyordu.
İki hafta boyunca aile bu konuyla çalkalandı. Neyse ki üç yüz bin frank değer biçilen apartman yerinde duruyordu. İpotek ödendikten

sonra, her bir çocuğa net elli bin frank kalacaktı ve bu, hiç yoktan iyi sayılırdı. Evin satılmasına karar verdiler. Duveyrier karısı adına satış işlemlerini üstlendi. Önce diğer iki kardeşe sorunu mahkemeye gitmeden çözümlemelerinin daha iyi olacağını kabul ettirdi. Aralarında anlaşırlarsa, çok dürüst bir adam olan Noter Renaudin önünde işlemler bitirilirdi. Sonra, noterin önerdiğini söyleyerek, evi başlangıçta düşük bir fiyattan satışa çıkarmalarını söyledi. Örneğin, yüz kırk bin franka satışa çıkarsa amatörler üşüşür, öneriler kızışır ve çok yüksek bir değere satabilirlerdi. Teophile ve Auguste gülerek kabul ettiler. Satış günü, beş altı öneriden sonra Noter Renaudin birden, yüz kırk dokuz bin franka satışı Duveyrier'nin üzerinde bıraktı. İpoteği ödeyecek kadar bile para etmemişti. Bu darbe onları bitirdi.

O akşam Duveyrierlerin evindeki kavganın ayrıntıları asla öğrenilemedi. Evin kalın duvarları bağrışmaların duyulmasını önlüyordu. Teophile eniştesini dolandırıcılıkla suçladı; notere bir asliye hukuk yargıçlığı söz vererek satın aldığını haykırıyordu. Auguste, çapkınlığı tüm mahallede bilinen noteri mahkemeye vereceğini söylüyordu. Arada yumruklaşmalar olduğu da söyleniyordu. Daire kapısından çıkarlarken Auguste içeriye bağırıyordu:

- Alçak rezil! Senden daha az suçlu olanları bir de utanmadan küreğe mahkûm ediyorsun! Son çıkan Teophile öksürük nöbetleri arasında haykırıyordu:

- Hırsız! Hırsız! Evet, sen ve karın, ikiniz de hırsızsınız!

Adam çıkarken kapıyı öyle bir çarptı ki alt kattan kapıcı Gourd alarma geçip yukarı baktı. Yalnızca kapısından dinleyen Madam Juzeur'ü görünce mutlu bir yüzle yine odasına döndü. Kapıcı yeni mal sahibini haklı buluyordu.

Birkaç gün sonra Auguste ile kız kardeşi barışınca tüm apartman şaşırdı. Octave'ın Duveyrierlerin evine gidip görüştüğü gözlendi. İki kardeşin çıkardığı gürültüden çekinen yargıç, hiç olmazsa mirasçılardan birinin ağzını kapamak için, girişteki dükkanın beş yıllık kirasını onlara bağışlamıştı. Bunu öğrenen Teophile, karısını da alıp Auguste'le kavga etmeye indi. Kardeşini arkadan vurmaya, bu hırsızlara kendini satmaya utanmıyor muydu? Ama dükkanda

Madam Josserand vardı ve onun ağzının payını verdi. Kadın Valerie'ye de kızı Berthe'i örnek alıp kendini satmaktan vazgeçmesini söyleyince Valerie geri çekilmek zorunda kaldı. Kadın dükkandan çıkarken bağırıyordu:
- Demek yalnızca biz enayi kaldık! Ben de kira falan ödemiyorum işte! O kürek mahkûmu isterse bizi mahkemeye versin. Ve sen Berthe, bir gün senin kaça gideceğini inşallah birlikte görürüz!
Yeniden kapılar çarpıldı. İki aile arasında ölümüne bir kin oluştu. Bu arada onlara yardımcı olan Octave aileye daha da yakınlaşmıştı. Valerie'nin sözlerini Auguste müşterilerin duymamasına çalışırken, Berthe genç adamın kolları arasında bayıldı. Madam Josserand da genç adama güveniyordu artık. Bu arada savaşımı bırakmamıştı:
- Kira geliri kötü sayılmaz. ama ben elli bin frankımızı istiyorum.
- Ama bizim de ona eşit parayı ortaya sürmemiz gerekiyor, dedi, Berthe. Annesi anlamamış gibi yaptı:
- Paramızı istiyorum, işitiyor musun? Bu moruk şimdi mezarında bize gülüyordur. Beni dolandırmasına izin veremem. Olmayan parayı söz verirsin ha! Ne sahtekarlar var dünyada! Sana bu parayı verecekler kızım! Gerekirse onu mezardan çıkarıp yüzüne tükürürüm!

VI

Bir sabah Berthe annesinin evinde bulunduğu sırada hizmetçi Adele Saturnin'in yanında bir adamla geldiğini söyledi. Moulineaux Akıl Hastanesi Müdürü Doktor Chassagne daha önceleri birçok kez aileye çocuklarını daha fazla hastanede tutamayacağını, çünkü ilerlemiş bir delilik belirtisi görmediğini bildirmişti. Doktor ayrıca çocuğa imza attırıp üç bin frankını aldıklarını öğrenmiş, kendi kurumunu bu işlere bulaştırmamak için onu ailesine geri gönderiyordu.

Bu Madam Josserand için yıkım oldu. Görevliyle konuşup kandırmaya çalıştı. Ama adam şöyle dedi:

- Müdür Bey size iletmemi istedi; ailesine para verecek kadar sağlığı iyiyse, onların yanında yaşayabilecek kadar da iyidir.

- Ama o deli, bayım! Hepimizi kesebilir.

- İmza atabilecek kadar akıllı ya! deyip gitti adam.

Saturnin çok sakindi, sanki Tuileries Parkı'nda bir gezinti yapıp dönmüştü. Hastanedeki günlerinden hiç söz etmedi bile. Ağlayan babasını kucakladı, titreyen annesi ve kız kardeşi Hortense'ı öptü. Sonra Berthe'i fark edince yüzü aydınlandı, onu küçük bir çocuk gibi okşadı. Onu iyi durumda gören Berthe evlendiğini açıklamayı göze aldı. Delikanlı, daha önceki tepkilerini unutmuş gibi, ses çıkarmadı. Ama kız kardeşi aşağı inmeye kalkınca bağırmaya başladı: Evlenmesi umurunda değildi, ama burada yanında kalmasını istiyordu. Annesinin berbat durumunu gören Berthe'in aklına kardeşini yanına almak geldi. Dükkanda ona yaptıracak iş bulunurdu elbet.

Aynı akşam Auguste, hiç yandaş olmadığı halde, Berthe'in kararına uydu. Üç aydır evlilerdi, ama aralarındaki birlik yavaş yavaş bozuluyordu. Bu, iki farklı özyapının, iki farklı eğitimin doğal bir sonucuydu: asık suratlı, titiz, duygusuz bir kocayla, Paris'in sahte lüksünde yetişmiş, bencil ve savruk bir kadın. Adam bu yüzden karısının hareketli yaşamını, sürekli ev ziyaretleri, alışverişler,

gezintiler, tiyatro ve sergiler arasında koşturmasını anlayamıyordu. Haftada iki üç kez Madam Josserand kızını alıp dışarda yemeğe götürüyordu. Onu, artık para vermediği süslü giysileriyle sosyetede yanında gezdirmekten zevk alıyordu. Kocası en çok bu pahalı giysilere karşı çıkıyordu. Geliriyle bağdaşmayan bu süslenme merakı veya işlerinde çok gerekli olan parayı sokağa atma hevesi ne oluyordu? Adamın dediğine göre, başkalarına ipek satan kişi yünlü giymeliydi. Bu durumlarda Berthe annesinin şirret havasına bürünüp kocasına, yoksa çıplak gezmesini mi istediğini haykırıyordu. Adam ayrıca karısının temiz iç çamaşırlarıyla gezmeyişine, görünmeyen kısımların temizliğine aldırmayışına da kızıyordu. Ama Berthe iki sözcükle onun ağzını kapatıyordu.

- Kendime acındıracağıma imrendiririm daha iyi. Ben yirmi kuruşum varken kırk kuruşum varmış gibi yaşarım.

Berthe'in kalıbı giderek annesine benziyordu. Evlendikten sonra oldukça toplamış, anne tokadı altındaki sinmiş kız yerine, kendi isteği doğrultusunda inatlaşabilen bir kadın olup çıkmıştı. Auguste bu ani olgunlaşmayı şaşkınlıkla karşılıyordu. Berthe önceleri zarif kıyafetlerle dükkandaki tezgahta kurumlanmaktan hoşlanmıştı. Ama kısa sürede ticaretin hareketsizliğinden bıkmış, evin geçimi için yaşamını feda eden kadın havasına girince, kocasıyla arasında bitmeyen kavgalar başlamıştı. Ana evinde gördüğü kavgaları şimdi kendi evinde kocasıyla yapıyor, aldığı eğitimin temelinde yatan erkek düşmanlığıyla kocasını yalnızca para getirmekle görevli sayıyordu. Her kavgadan sonra içini çekiyordu:

- Ah! Annem ne kadar haklıymış!

Auguste ilk zamanlar onun isteklerini karşılamak için çabalamıştı. Baba yetkesinin ezdiği gençliğinin alışkanlığıyla, erinç içinde ve dingin bir aile yaşamı istiyordu. Giriş katında dükkanın arkasındaki odası artık yetmeyince, ikinci katta avluya bakan daireye taşınmışlar, ona göre bir servet olan beşbin franklık mobilya almışlardı. Önceleri mavi ipek döşeli yatak odasında mutlu olan Berthe, bir bankerle evli olan arkadaşının evini gördükten sonra, kendi evini küçümsemeye başlamıştı. İlk kavga hizmetçiler konusunda olmuştu. Ana evinde zavallı kızları aç bırakarak yaptırdıkları en ağır hizmetleri kendi evinde de sürdürmeye kalkınca kızlar başkaldırmıştı. Bu

hizmetçilerden biri mutfağına kapanıp ağlamaya başlayınca, onu avutmaya çalışan Auguste, karısının hıçkırıkları karşısında, bir saat sonra kızı kovmak zorunda kalmıştı. O sırada dayanıklı ve yiğit bir kızı işe aldılar. Rachel adındaki bu kız yirmibeş yaşlarında, iri burunlu ve sert yüzlü biriydi; kalıcı olacağa benziyordu. Daha ilk günden onu çirkin bulan Berthe bu kıza iki günden fazla katlanamayacağını söylüyordu; ama kızın sessiz ve söz dinler tavırları, her şeyi anlayan ama sesini çıkarmayan bakışları karşısında, yarı hoşnut ve yarı korkmuş olarak onu kabullendi. Rachel en ağır işleri sesini çıkarmadan yapıyor, kuru ekmeğe razı oluyor ve yavaş yavaş ailenin her işini üzerine alıyordu. Gözlerini her zaman açık tutan ve dişlerini sıkan bu kız, madamın kendisine mecbur kalacağı günü sabırla bekliyordu. Apartmanda Mösyö Vabre'ın ölümünden sonraki karışıklık gitmiş, yerini büyük bir sessizliğe bırakmıştı. Merdivenler bir kentsoylu kilisesinin saygın havasına yeniden kavuşmuştu. Duveyrier'nin karısıyla barıştığı söyleniyordu. Valerie ve Theophile ise kimseyle konuşmadan başları dik girip çıkıyorlardı. Kapıcı Gourd hoşnut bir yüz anlatımıyla apartmanı arşınlıyordu.

Bir akşam saat on bire doğru, Auguste ikide bir dükkanın kapısına çıkıp bakıyordu. Endişeli olduğu anlaşılıyordu. Akşam yemeği sırasında annesi ve kızkardeşi Berthe'i gelip almışlar, tatlısını bile yemeye fırsat bırakmamışlardı. Kapanıştan önce dönmeye söz verdikleri halde hâlâ ortada yoklardı.

- Ah! Tanrım! Tanrım! diye ellerini ovuşturuyordu adam.

O sırada tezgahta ipek toplarını etiketleyen Octave'ın yanına geldi. Akşamın bu ilerlemiş saatinde müşteri de zaten gelmiyor, dükkanı yerleştirmek için açık tutuyorlardı. Genç adama sordu:

- Bu hanımların nereye
gittiğini biliyor musunuz
acaba? Octave şaşırıp
masum bir yüzle ona baktı:

- Ama efendim, size söylediler ya. Bir konferansa gittiler.

- Konferans saat onda bitecekti. Namuslu kadınlar bu saatte evlerine dönmüş olurlar! Adam dükkanda yine volta atmaya başladı; bir yandan da, onların suç ortağı olabileceğinden kuşkulandığı

Octave'a göz ucuyla bakıyordu. Genç adam da onu belli etmeden izliyordu. Onu hiç bu kadar endişeli görmemişti. Ne oluyordu! Başını çevirince, dükkanın dip tarafında elindeki alkollü bezle bir aynayı temizleyen Saturnin'i gördü. Çocuğu yavaş yavaş alıştırmak için ona basit işler veriyorlardı. O akşam Saturnin'in gözleri tuhaf bir biçimde parlıyordu. Octave'ın arkasından süzülüp ona fısıldadı:

- Dikkat edin... bizimki bir kâğıt buldu. Evet, cebinde bir kâğıt var... Sizinse dikkat edin. Sonra çabucak aynanın başına döndü. Octave bir şey anlamadı. Bir süredir deli çocuk, köpeklerin içgüdüleriyle yaptıkları gibi, ona tuhaf bir yakınlık gösteriyordu. Niçin ona kâğıttan söz etmişti? Kendisi Berthe'e mektup yazmamıştı. O yalnızca genç kadına bakmakla yetiniyordu, ona bir armağan verebilmek için fırsat kolluyordu. Daha önceki deneyimlerine dayanarak bu taktiği geliştirmişti.

- Saat onu on geçiyor! diye bağırdı Auguste. Nerede kaldı bunlar?

Aynı anda hanımlar göründüler. Berthe beyaz işlemeli ve pembe ipekli şahane bir giysi giymişti. Annesi ve kızkardeşi de her mevsim yeniden onardıkları mavi ve mor ipekli giysileri içindeydiler. Madam Josserand iri gövdesiyle önden girerek, damadının boğazında hazırlanmış olan serzenişleri önlemeye çalıştı. Kadın, önemsiz bir şeymiş gibi, mağaza vitrinlerine bakarak geldikleri için geç kaldıklarını söylemekle yetindi. Yüzü bembeyaz olan Auguste bir şey söylemedi, herhalde uygun bir an bekliyordu. Fırtınayı duyumsayan anne birkaç sözle damadını yokladı, ama sonunda çıkmak zorunda kaldı:

- İyi akşamlar, kızım. Uzun yaşamak istiyorsan erken yatıp uyu, olur mu?

Kadın ve kızı çıkar çıkmaz Auguste, Octave ve Saturnin'i unutup cebinden çıkardığı buruşuk bir kâğıdı Berthe'in yüzüne tuttu:

- Nedir bu?

Berthe şapkasını çıkarırken kızarmıştı:

- Ah, o mu? Bir fatura.

- Evet, bir peruk faturası! Kafanızda saç yokmuş gibi peruk takmak ne oluyor? Ama önemli olan bu değil; siz bu faturayı ödemişsiniz. Hangi parayla ödediniz?

Genç kadın iyice zor durumda kalmıştı:

- Kendi paramla, tabii!
- Sizin bu kadar paranız yok. Ya birisinden aldınız, yahut da kasadan. Ayrıca, başka borçlar yaptığınızı da biliyorum. Her şeye katlanabilirim, ama borca asla! Anlıyor musunuz: Borç yok!

Adamın bu bağırışında namuslu bir tüccarın borca karşı duyduğu nefret vardı. Hızını alamayıp karısının sürekli dışarda oluşunu, Paris'in dört bir yanına yaptığı gezintileri ve lüks giyinme alışkanlığını eleştirdi. Onun durumundaki bir aile kadını ipek giysilerle gece saat on birlere kadar dışarda mı olmalıydı? Böyle zevkleri olan bir kadının en az beş yüz bin frank çeyiz parası getirmesi gerekirdi. Ama o gerçek suçluyu biliyordu: Kızlarının sırtına gömlek alacak parası olmadığı halde, onları servet yemeye alıştıran annesi!

- Annemi aşağılamayın! diye bağırdı Berthe. Onun bir suçu yok, o yalnızca görevini yaptı. Ya sizin ailenize ne demeli? Babalarını öldürenler!

Octave etiketlerine eğilip duymazlıktan geldi. Ama göz ucuyla kavgayı ve özellikle Saturnin'i izliyordu. Deli çocuk aynayı temizlemeyi bırakmış, burnundan soluyor ve kocanın üzerine atılmaya hazır görünüyordu.

- Ailelerimizle uğraşmayalım, kendi derdimiz bize yeter, dedi Auguste. Bakın, bu yaşam biçimini bırakacaksınız, çünkü size artık beş kuruş bile vermeyeceğim. Sizin yeriniz burada, tüm namuslu kadınlar gibi, tezgahın arkasındadır. Eğer bir daha borçlanırsanız karışmam.

Berthe sapsarı kesilmişti. Alışkanlıkları, zevkleri ve güzel giysilerine bir darbe vuran bu koca yetkesi onu şaşırtıyordu. Bu, sevdiği ve evlenirken düşlediği her şeyin sonu demekti. Ama bir kadın taktiğiyle, asıl öfkelendiği noktayı gizleyip öfkeyle bağırdı:

- Annemi aşağılamanıza katlanamam!

Auguste omuz silkti:

- Anneniz, ha! Bakın, bu davranışınızla gittikçe ona benziyor, çirkinleşiyorsunuz. Evet, sizi tanıyamıyorum, yerinize o gelmiş. Vallahi bu beni korkutuyor!
Berthe hemen dingin bir biçimde karşısına dikildi:
- Az önce söylediğinizi, sıkıysa annemin yüzüne söyleyin bakalım. Sizi nasıl kapıya koyar.
- Ah! Beni kapıya koyacakmış! Pekâlâ, hemen çıkıp söyleyeceğim.
Adam kapıya doğru yürüdü. Aslında çıkması iyi olacaktı, çünkü Saturnin kurt gibi gözlerini kısmış, onu boğmak için arkasından yaklaşıyordu. Genç kadın bir sandalyeye çöküp söylenmeye başladı:
- Ah, Tanrım! Yeniden başlamak mümkün olsaydı kesinlikle onunla evlenmezdim! Yukarda, Adele yatmış olduğundan, kapıyı Mösyö Josserand açtı. Baba gece çalışmasına başlamak üzereydi; son günlerde baş ağrıları çekmesine karşın ve her zamanki keşfedilme korkusuyla bu nankör işi sürdürüyordu. Yaşlı adam masanın üzerinde bitirmesi gereken bir muhasebe işi olduğunu söyleyerek damadını doğrudan yemek odasına aldı. Auguste hemen konuya girip kızını borçla alışveriş yapmakla suçladı ve peruk faturası üzerine çıkan kavgayı anlattı. Yaşlı adamın elleri titremeye başladı; kekeliyor ve gözlerinden yaş geliyordu. Demek kızı da ömrünü borç ve sürekli aile kavgaları içinde geçirecekti! Talihsiz yaşamı çocuğunda yineleniyordu! Ayrıca diğer bir korku adamın elini kolunu bağlıyordu; damadının her an söz verilen parayı istemesinden korkuyordu. Genç adam akşamüstü birden eve geldiğine göre durumlarını biliyor olmalıydı.
- Şey... karım uyuyor, onu rahatsız etmesek iyi olur diyorum. Doğrusu çok şaşırdım... Aslında Berthe iyi kızdır, inanın bana... Biz de herhalde sizi kızdıracak bir şey yapmadık, sevgili oğlum...
Adam damadını yatıştırmaya çalışırken bir yandan da endişeyle onun yüzünü inceliyordu. O sırada Madam Josserand yatak odasının kapısında göründü. Geceliği ve bembeyaz yüzüyle dehşet verici bir görüntüsü vardı. Auguste kızgın olmasına karşın geri çekildi. Kadın kapıdan dinlemiş olmalıydı, çünkü hemen yumruk gibi konuya girdi:
- Herhalde söz verdiğimiz on bin frankı istemeye geldiniz, değil mi? Vadesine henüz iki ay var. Merak etmeyin, iki ay sonra ödeyeceğiz, bayım. Bizde ölüp de sözümüzden kaçmak yok.

Yalanın bu kadar görkemlisi Mösyö Josserand'ın yüreğine indi. Madam Josserand damadına konuşma fırsatı vermeden darbeleri indiriyordu:

- Siz bu düşüncesizce davranışlarınızla Berthe'i hasta ettiğinizde, doktor çağırmanız gerekecek. İlaç paralarıyla birlikte kaça mal olacağını bir düşünün. Az önce, bir budalalık yapacağınızı fark ettiğim halde yukarı geldim. Elinizden geleni yapın, karınızı isterseniz dövün. Ama benim ana yüreğim rahat, çünkü Tanrı bizi gözlüyor ve onun cezası hiç gecikmez.

Sonunda Auguste yakındığı şeyi anlatabildi. Karısının sürekli dışarda gezmesini, pahalı giysilerinden söz etti. Daha da cesaretlenip Berthe'in aldığı terbiyeyi de eleştirdi. Madam Josserand onu acıyormuş gibi dinliyordu. Adam bitirince şöyle dedi:

- Tüm bunlar o kadar saçma ki yanıt vermeye bile değmez, bayım. Benim vicdanım rahat, bu bana yeter. Size bir melek emanet ettim, ama beni aşağılayacaksanız hiçbir şeyinize karışmıyorum. Kendiniz halledin.

- Ama böyle giderse kızınız beni aldatabilir,
madam! diye öfkelendi Auguste. Gitmek üzere olan
kadın döndü:

- Bunun için ne gerekiyorsa yapıyorsunuz, bayım!

Ve Madam Josserand beyaz geceliği içinde üç memeli dev bir Ceres gibi gururla odasına döndü.

Baba Auguste'ü birkaç dakika tutup yatıştırmaya çalıştı. Kadınların isteklerine karşı çıkmanın zor olduğunu anlatarak genç adamı sakinleştirdi ve onu karısını bağışlamaya hazır bir kafayla gönderdi. Yalnız kalan Mösyö Josserand masasına oturunca, küçük gaz lambası önünde ağlamaya başladı. Her şey boştu, kızına gizlice yardım edecek kadar gece işini hiçbir zaman bitiremeyecekti. Çocuğunun borçlanıyor olması ona kendi utancı gibi geliyordu. Üstelik kendini iyi bulmuyordu, bu yakınlarda yine bir bunalım gelebilirdi. Sonunda gözyaşlarını tutarak güçlükle çalışmaya koyuldu.

Aşağıda, dükkanda Berthe başını elleri arasına almış, devinimsiz oturuyordu. Çıraklardan biri kepenkleri örttükten sonra mahzene inmişti. O zaman Octave genç kadına yaklaşabildi. Koca gittikten hemen sonra Saturnin el kol işaretleriyle Octave'ı kız kardeşinin

yanına gitmeye zorluyordu. Gülerek genç adamı cesaretlendirmeye çalışıyor, anlaşılmamaktan korktuğu için elleriyle öpücük işaretleri yapıyordu. Octave ona işaretlerle "Nasıl? Onu öpmemi mi istiyorsun?" diye haber gönderince deli çocuk başını evet anlamında sallıyordu.

Saturnin genç adamın kız kardeşinin yanına gülümseyerek gittiğini görünce, onları rahatsız etmemek için, mutlu bir biçimde tezgahın arkasına saklandı. Gaz lambalarının ı şı ğında ve ipeklerin kokusu altında mağaza sessizdi.

- Madam, dedi Octave tatlı bir sesle, kendinizi bu kadar üzmeyin. Kadın dalıp gitmişti, genç adamı yakınında görünce irkildi.

- Sizden özür dilerim, Mösyö Octave. Bu tatsız olaya tanık olduysanız suç benim değil. Kocamın da kusuruna bakmayın, bu akşam biraz rahatsız olmalı. Bilirsiniz, her ailede ufak sürtüşmeler olur...

Kadın hıçkırmaya başladı; kocasının kusurunu dışarıya karşı savunması gerektiği düşüncesi ilk kez aklına geliyordu. Saturnin tezgahın altından kafasını çıkardı; ama Octave'ın kız kardeşinin elini tuttuğunu görünce çekildi.

- Biraz cesur olun, madam, lütfen.

- Elimde değil. Siz de buradaydınız, her şeyi duydunuz. Seksen franklık peruk için! Sanki diğer hanımlar peruk takmıyormuş gibi! Ama o hiçbir şey bilmiyor ve dinlemiyor. Kadın ruhundan anlamıyor. Ah! Çok mutsuzum, Mösyö Octave!

Duyduğu nefretin ateşiyle aklına gelen her şeyi söylüyordu. Severek evlendiği bu adam şimdi kendisinden bir bluzu esirgiyordu! Oysa kadınlık görevlerini yerine getiriyordu. Geçenlerde peruk alma isteğini geri çevirmeseydi, kendi parasıyla almaya kalkar mıydı hiç? Kocası en basit şeylere bile kızıyordu. Ufak bir süs eşyasını canı çekip istediğinde hep surat ediyordu. Ama gururu vardı, kocasından bir şey istemeden, gerektiğinde ondan yoksun kalabiliyordu. Örneğin, iki haftadır Palais-Royal'daki bir kuyumcuda fantezi bir mücevher görmüştü.

- Bir bilseniz, üzerinde elmas taklidi üç yıldız olan bir saç tokası. Oh! Yüz franklık bir şey. İşte bunu kaç kez söyledimse de oralı olmadı.

Octave böyle bir şansa inanamazdı. Olayı hızlandırdı.

- Evet, evet, biliyorum. Benim önümde de kaç kez konuştunuz. Doğrusu, madam, beni dükkanınıza kabul ettiniz, bana o kadar yardımcı oldunuz ki ben de bağışlamanıza sığınarak...

Bunları söylerken cebinden bir mücevher kutusu çıkarıp açtı: üç yıldızlı toka kadife üzerinde parlıyordu. Berthe heyecanla ayağa kalktı.

- Ama bu olanaksız! Mösyö Octave, bunu kabul edemem. Doğru yapmadınız.

Genç adam saf görünüp birkaç bahane sıraladı. Midi bölgesinde bu görenekti. Ayrıca, gerçek elmas değildi ya. Kadının yüzü pembeleşmiş, ağlamayı kesmiş ve gözlerini mücevherden ayıramıyordu.

- Rica etsem, madam... Hiç olmazsa, çalışmamdan hoşnut olduğunuzu göstermek için kabul edin.

- Hayır, Mösyö Octave, üstelemeyin. Gerçekten kabul edemem.

Saturnin ortaya çıkmış ve büyülenmiş gibi mücevhere bakıyordu. Ama sağlam kulakları Auguste'ün ayak seslerini duyunca dilini şaklatıp Berthe'i uyardı. Tam kocası içeri girerken kadın kararını verdi; kutuyu cebine atarken fısıldadı:

- Pekâlâ! Ama onu ablam Hortense'ın armağan ettiğini söyleyeceğim, olur mu? Auguste dükkanın kapatılması için buyruk verdikten sonra Berthe'le evine çıktı. Adam kavgadan tek söz etmedi, üstelik karısının yatışmış olmasından hoşnut gibiydi. Octave da dükkandan ayrılırken bir el omzuna dokundu. Bu, Saturnin'di; mahzende yatıp kalkıyordu. Deli çocuk yabanıl bir sevinçle ona gülüyordu:

- Arkadaş... iyi dost...

O zamana kadarki hesapları değişen Octave, şimdi Berthe'i genç ve güzel olduğu için arzuluyordu. Şimdiye kadar kadınların desteğiyle bir yere gelmenin hesaplarını yaparken şimdi, Marsilya'da bilmediği, lüks ve zarif Parisli Kız'ın tadına bakmak istiyordu. Onun eldivenli küçük ellerine, yüksek topuklu küçük ayaklarına, dantellerle süslü göğüslerine, hatta temizliği kuşkulu iç çamaşırlarına bayılıyordu.

Böyle bir kadın için armağanlara para harcamak tutumlu doğasına aykırı da olsa ona zevk veriyordu.
Genç adamı en çok şaşırtan bu kadına aşık olurken üzerine bir utangaçlık gelmiş olmasıydı. Her zamanki aceleciliği gitmiş, işleri oluruna bırakıp yavaş gitmenin zevkini alır olmuştu. Valerie ve Madam Hedouin'le olan kötü deneyimleri sonunda Berthe'i uzun ve dikkatli bir kampanya sonunda elde edebileceğini anlamıştı. Ama tüm bunların altında, sevdiği kadının korkusu da vardı; çünkü Berthe'in namuslu olduğuna inanıyordu. Bu tartışmanın ertesi günü, kadına armağanını verebilmekten mutlu olan Octave, kocayla da arayı iyi tutmanın yararlı olacağını düşündü. Auguste tüm çalışanlarına kendi masasında yemek yedirirdi. Yemekte Octave patronunu dikkatle dinliyor, düşüncelerini hararetle destekliyordu. Özellikle, karısına karşı olan eleştirilerine katılıyordu; hatta ona yardımcı olup karısını gözetlemeyi ve rapor vermeyi üzerine aldı. Auguste bundan çok duygulandı. Genç adama, onu kaynanasının tarafında sanıp bir ara kovmayı düşündüğünü itiraf etti. Buna büyük tepki gösteren Octave Madam Josserand'dan nefret ettiğini söyleyince adamın güvenini tümüyle kazandı. Sinirli bir yapısı olan Auguste aslında iyi bir adamdı, parasını sokağa atarak ve

Romalılarda bereket tanrıçası.

ya namusuna dokunarak sinirlendirilmedikçe her şeye uyum gösterebilirdi. Kavgadan sonra başağrısı o kadar artmıştı ki bir daha kavga etmeyeceğine ant içiyordu.
- Siz hiç olmazsa beni anlıyorsunuz. Ben huzur istiyorum... Bunun dışında hiçbir şey umurumda değil; namus ve para konusu dışında, doğal olarak. Söyleyin, bu mantıklı değil mi, karımdan çok şey mi istiyorum?
Octave onun mantığını yüceltiyor ve iki adam, ipek topları devirmekle geçen o tekdüze yaşamın ne kadar tatlı olduğunda birleşiyorlardı. Onun hoşuna gitmek için Octave büyük mağaza düşlerinden bile vazgeçiyordu. Bir akşam, Madam Hedouin'e anlattığı gibi, yandaki dükkanı satın alıp büyük bir mağaza yapma düşüncesini ona da açmıştı. Zaten dört tezgahı arasında bile başı ağrıyan Auguste ona o kadar dehşetle bakmıştı ki genç adam hemen

lafı çevirip küçük esnaflığın erdemlerinden söz etmeye başlamıştı.
Günler geçiyordu, Octave dükkanda kendine iyi bir yer edinmişti. Koca ona değer veriyor, Madam Josserand bile kendisine açıktan yakınlık göstermeyen genç adamın çalışmasını beğeniyordu. Berthe'e gelince, o da Octave'a sevimli bir yakınlık gösteriyordu. Ama en iyi dostu Saturnin'di; çocuğun dilsiz sevgisi her geçen gün, Octave'ın kadına duyduğu istekle birlikte artıyordu. Deli çocuk, kız kardeşine yaklaşan başka herkese karşı düşmanca bir kıskançlık gösteriyor, dişlerini gösterip onu ısırmaya hazırlanıyordu. Ama Octave kız kardeşinin yanına gelip onu mutlu bir aşık gibi güldürdüğünde, onların istek dolu neşesi bir parça da delinin yüzünde yansıyordu. Zavallı yaratık kendi kanından olan bu kadının aracılığıyla aşkı tadıyor gibiydi. Arada bir Octave'ı durduruyor, yalnız olmadıklarından emin olmak için çevresine bakındıktan sonra, ona heyecanla Berthe'i anlatıyordu.

- Küçükken şu kadarcık elleri vardı; tombul, pembe yanaklıydı. O yerde yatmış gülerken ben onu seyretmeye doyamazdım. Yanına çömeldiğimde bana pat! pat! pat! diye tekme atardı. Oh! Ne kadar severdim o tekmeleri!

Octave böylece Berthe'in tüm çocukluğunu öğreniyordu. Saturnin'in boş beyni en önemsiz ayrıntıları bile saklamıştı: Bir gün Berthe'in parmağına diken battığında, onu parmağındaki kanı emerek iyileştirmişti; başka bir gün masanın üzerinden düştüğünde onu kucağında tutmuştu. Ama hep, büyük dram dediği, Berthe'in hastalığına dönüp geliyordu:

- Ah! Onu bir görseydiniz! Bütün gece onu bekledim. Beni tekmeyle uyumaya göndermek istiyorlardı. Ama ben yine gelip onun başında bekliyordum. Cildi o kadar beyazlaşmıştı ki ağlıyordum; soğumasın diye yokluyordum. Sonra bana ilişmediler. Onlardan daha iyi bakıyordum çocuğa; ilaçların hepsini biliyordum, o da bir tek benim elimden ilacını alıyordu. Çok acı çektiği zaman yanına yatıp onu ısıtıyordum. Ne kadar yakındık. Sonra iyileşti; ben yine odasında yatmak isteyince beni dövdüler.

Gözleri parlıyor, her şey dün olmuş gibi kâh gülüp kâh ağlıyordu. Bölük pörçük sözlerinden bu tuhaf sevginin öyküsü ortaya çıkıyordu: doktorların ölüme terkettiği küçük hastanın başucunda zayıf aklıyla

bulduğu çözüm, kalbini ve vücudunu ona vererek kurtarmak olmuştu. Bir erkek olarak duyabileceği sevgi ve şehvet bu acı dramın şok etkisiyle sonsuzca körleşmişti. Ama Berthe, iyileştikten sonraki iyilik bilmezliğine karşın, onun gözünde ölümden kurtardığı ve kıskanç bir sevgiyle yücelttiği bir kız ve bir kardeş olmuştu. Bu nedenle, bir aşık gibi onun kocasından nefret ediyor, içini Octave'a dökerek rahatlıyordu:

- Yine bir gözü kapanmış. Onun bu başağrısı kafamı bozuyor. Dün ayaklarını nasıl sürüdüğünü gördünüz, değil mi? İşte yine sokağa bakıyor. Pis domuz, pis domuz! Auguste adım atsa onu kızdırıyordu. Deli çocuk bazan da tehlikeli çözümler düşünüyordu:

- İkimiz bir olup onu domuz gibi keselim, ha ne dersin?

Octave onu yatıştırıyordu. Dingin olduğu günlerde deli çocuk genç kadınla Octave arasında habercilik yapıyor, birinin öteki için söylediği güzel bir sözü, bir iş buyruğunu iletiyordu. Onlar için canını verecek gibiydi.

Berthe armağandan bir daha söz etmemişti. Octave'ın heyecanlı ilgisini fark etmemiş görünüyor, ona bir arkadaş gibi davranıyordu. Genç adam artık çok şık giyiniyor, kızların çekici bulduğu gözlerini genç kadının üzerinden ayırmıyordu. Kadın yalnızca bir kaçamağını saklamaya yardım ettiği zaman ona minnet duyuyordu. Aralarında bir suç ortaklığı oluşmuştu; genç kadını annesiyle çıkmaya yüreklendiriyor, koca kuşkulandığı zaman onları bir bahaneyle koruyordu. Alışveriş ve gezme furyasına dalmış olan genç kadın artık kocasının ne diyeceğiyle hiç ilgilenmiyor, bu konunun çözümünü Octave'a bırakıyordu. Böyle dönüşlerinde genç adamın dükkanda beklediğini görürse, arkadaşça onun elini sıkıyordu.

Ama bir gün kadının ödü koptu. Berthe bir köpek sergisinden döndüğü gün, Octave onu mahzene çağırdı ve gündüz gelen yetmiş iki franklık bir çorap faturasını Berthe'e verdi. Genç kadın sararıp bir çığlık attı:

- Tanrım! Kocam bunu gördü mü?

Genç adam merak etmemesini, kocasına göstermeden faturayı cebe indirmek için epey ter döktüğünü anlattı. Sonra, çekingen bir sesle ekledi:

- Faturayı ödedim.

Genç kadın hemen ceplerini arar gibi yaptı, bir şey bulamayınca ona döndü:

- Size bunu ödeyeceğim. Ah! Çok teşekkür ederim, Mösyö Octave. Auguste bunu görseydi yok olmuştum.

Bu kez genç adamın iki elini tuttu ve bir an elleri arasında tutup sıktı. Bundan sonra yetmiş iki frankı ağzına almadı.

Berthe, genç kızlığında aklına koyduğu ve annesinin bir erkekten istemesini öğrettiği her şeye karşı giderek bitmeyen bir istek ve zevk duyar olmuştu. Baba ocağında tatmin edemediği isteklerin, çizme alabilmek için kalitesiz yağ yemek zorunda kaldığı günlerin, yirmi kez onartıp giydiği giysilerin acısını çıkarmak istiyor gibiydi. Ama en çok son üç yılın, bir koca bulabilmek için Paris çamurunda balo ayakkabılarıyla kapı kapı dolaştığı günlerin öcünü alıyordu: Bir sandalyede oturup sıkıntıdan patladığı çağrılar, aptal suratlı erkeklere yüzünde tutabilmek için zorlandığı utangaç gülümseyişler, her şeyi bildiği halde masum gibi durabilmeler. Sonra yağmur altında, araba tutamadan eve dönüşler, buz gibi yatağında titremeler ve yanaklarında hâlâ acısını duyduğu anne tokatları. Yirmi iki yaşında olmasına karşın hâlâ o günleri unutamıyor, bazan bir eksiği var mı diye aynada kendini inceliyordu. Uzun süre izini sürdükten sonra yakaladığı avın işini bir darbeyle bitiren avcı, Auguste'e hiç acımıyor ve ona bir zavallı gözüyle bakıyordu.

Karı koca arasındaki birlik, erincini yitirmemek isteyen kocanın tüm çabalarına karşın, giderek çözülüyordu. Adam karısının ufak kusurlarına göz yumuyor, hatta daha büyüklerini de sineye çekiyordu, ama sürekli olarak daha büyük bir ayıbın korkusuyla yaşıyordu. Bu nedenle, Berthe'in açıklamakta zorlandığı alışverişleri annesi veya kız kardeşinin üzerine yıkmasını hoşgörüyle karşılıyordu. Karısının akşamları çıkmasına da göz yumuyordu; bu sayede Octave iki kez genç kadını, annesi ve kız kardeşiyle birlikte, gizlice tiyatroya götürebilmişti. Bu çağrılardan hanımlar o kadar hoşnut kaldılar ki genç adamın yaşamasını bildiğini söylediler.

O zamana kadar Berthe, en ufak tartışmada, kocasının karşısına namuslu oluşunu çıkarıyordu. Kocası olarak rahat uyuyabilirdi. Annesi gibi kızın da ahlak anlayışına göre kocanın haklılığı, kadının zina yapması durumunda mazur görülebilirdi. Bu gerçek namusluluk,

evliliğinin ilk aylarında isteklerini tatmin ederken, onun için büyük bir özveri oluşturmuyordu. Soğuk yapılı bir kadın olduğundan, arzulu bir yaşamın sorunlarını göze almaya yanaşmıyor, kendi başına tatmin edebildiği zevkleri yeğliyordu. Octave'ın ona kur yapması yalnızca, başarısız koca arama günlerinde bir parça kırılmış olan gururunu okşuyordu; üstelik bundan türlü çıkarlar sağlıyordu. Bir gün genç adama beş saatlik araba ücretini ödetmişti. Başka bir gün tam çıkarken, genç adama cüzdanını yukarda unuttuğunu söyleyerek otuz frank ödünç almıştı. Bu genç adam zararsızdı; bir art niyet taşımadan, olayların ve zevklerinin gelişmesine göre, ondan yararlanıyordu. Bu arada, görevlerini kusursuz yaptığı halde eziyet gören kadın rolünü de sonuna kadar oynuyordu. Bir cumartesi günü karı koca arasında kıyamet koptu. Hizmetçi Rachel'in hesabında yirmi kuruş eksik çıkmıştı. Evin haftalık parasını Auguste veriyor, Rachel'in hesabını Berthe ödüyordu. O akşam Josserandları yemeğe çağırmışlardı ve mutfak yiyecek doluydu: Tavşan, koyun budu, karnıbahar. Saturnin yerde oturmuş, kız kardeşinin ve eniştesinin ayakkabılarını boyuyordu. Tartışma yirmi kuruş konusunda uzun arayışlarla başladı. Nereye gitmiş olabilirdi? Auguste yeniden hesapları incelerken, Rachel dingin ve sert yüz anlatımıyla hiçbir şey olmamış gibi, ama kulaklarını dikerek koyun budunu şişe geçiriyordu. Adam sonunda elli frankı tamamladı: aşağı inecekken yine kafası bu kayıp paraya takılınca geri döndü:

- Ama bu parayı bulmamız gerekir, dedi karısına. Belki de Rachel'den ödünç almış, vermeyi unutmuşsundur.

Berthe bu söze alındı.

- Bari evin parasını çaldığımı söyleyin! Ah, ne yazık!

Her şey burada başladı ve en zehirli suçlamalara kadar gitti. Barış istemesine karşın, mutfaktaki tavşanı ve koyun budunu gören Auguste bu aşırı yiyecek harcaması nedeniyle çileden çıkmıştı. Mutfak defterini karıştırıyor, her harcamayı eleştiriyordu. Bu kadar savurganlık olur muydu? Yoksa hizmetçiyle birlik olup mutfak hesabını şişiriyorlar mıydı? Sabrı taşan genç kadın bağırmaya başladı:

- Ben! Ben hizmetçiyle birlik mi oluyormuşum? Oysa beni ispiyonlaması için onu burada tutan sizsiniz! Evet, her zaman

peşimde, nereye gitsem gözleri üzerimde. Ah! Belki de ben çamaşır değiştirirken anahtar deliğinden bakıyordur. Sizin izlemeniz umurumda değil, çünkü ben kötü bir şey yapmıyorum. Ama beni onunla birlik olmakla suçlamayın, lütfen. Bu beklenmedik saldırı kocayı bir an şaşkın bıraktı. Rachel elindeki butla geri döndü; elini göğsüne bastırıp protesto ediyordu:

- Oh! Madam, bunu nasıl söylersiniz? Ben ki size o kadar saygı duyuyorum...

- Siz delisiniz, dedi Auguste karısına. Kızım, siz kendinizi savunmayın, o delirmiş!

Adam arkasında bir gürültü duyup telaşlandı. Saturnin elindeki yarı boyanmış ayakkabıyı yere fırlatmış, kız kardeşinin yardımına koşuyordu. Yüzü vahşileşmiş, yumruklarını sıkarak bu pis domuzu boğacağını haykırıyordu. Auguste korku içinde eviyenin arkasına sığınmış, bağırıyordu:

- Artık yeter! Karıma iki çift laf edecek olsam, hemen bu aramıza giriyor. Onu evime almayı kabullendim, ama huzur bırakmıyor! İşte annenizin güzel bir armağanı daha! Kendi korktuğu için onu başımıza sardı. Teşekkürler! Şimdi eline bıçak alıyor. Durdurun onu! Berthe kardeşinin elinden bıçağı aldı, bir bakışıyla onu yatıştırdı. Yüzü bembeyaz olan Auguste sızlanıyordu: bu deli evde en ufak şey için bıçak çıkarıyordu; maazallah elinden bir kaza çıksa cezai ehliyeti olmadığı için polis bile bir şey yapamazdı. Bir kocayı çaresiz bırakan böyle bir kardeşi başına sarmak doğru muydu? Berthe onu ayıpladı:

- Siz görgüsüzün birisiniz, bayım! İnsan mutfakta böyle şeyler konuşmaz.

Kadın kapıları çarparak odasına çekildi. Rachel bir şey duymamış gibi ocağın başına döndü. Auguste hemen koşup karısını odasında yakaladı.

- Beni anlamalısın, karıcığım; az önce senin değil, hizmetçinin hesabı şişirdiğini söylemek istemiştim. Bu yirmi kuruşu bulmamız gerek.

Genç kadın sinirli bir biçimde dönüp onun yüzüne baktı:

- Sıktınız artık bu yirmi kuruşunuzla! Bana yirmi kuruş değil, ayda beşyüz frank gerek. Evet, giyim ve gezme için beşyüz frank... Ah!

Mutfakta hizmetçi önünde paradan söz etmeye çekinmediniz; öyleyse ben de konuşayım: Ben beş yüz frank istiyorum.
Bu istek karşısında adamın ağzı açık kaldı. Kadın, yirmi yıl boyunca annesinin her hafta babasıyla ettiği kavgayı sürdürüyordu. Yoksa çıplak ayakla mı gezmeliydi? Bir erkek evlendiği kadının normal giyinmesi ve yemesi için gerekli parayı bulmalıydı. Bu parasız yaşama katlanmaktansa dilencilik yapsa daha iyiydi. Kocası dükkan işletmeyi bilmiyorsa bu onun suçu değildi. Evet, beceriksiz, hiçbir düşüncesi veya girişimciliği olmayan, yalnızca tutumluluktan başka şey düşünmeyen biriydi. Adam dediğin servet yapıp karısını kraliçeler gibi giydirip gezdirmeliydi. Ama hayır, bu kafayla iflas kaçınılmazdı. Bu söz yığını ardında kadının ailesinden öğrendiği paraya olan sınırsız istek açıktı.
- Beş yüz frank ha! dedi Auguste. Dükkanı kapatırım daha iyi. Kadın ona soğuk bir yüzle baktı:
- Vermiyorsunuz demek. İyi, ben de borç alırım.
- Hâlâ mı borçtan söz ediyorsun, utanmaz!
Adam o kadar öfkelendi ki karısını sert bir hareketle kolundan tutup duvara itti. Kadın öfkeden boğulmuş gibi adamdan kurtulup pencereye koştu. Bir an camı açıp aşağıya atlayacakmış gibi durdu; sonra geri gelip adamı kapıdan dışarı itmeye çabaladı:
- Defolun, yoksa canıma kıyarım!
Adam çaresiz odadan çıktı. Çekilen sürgünün arkasından bir süre bekledi, sonra mutfaktan çıkmakta olan Saturnin'in gözlerini fark edince dehşet içinde oradan ayrılıp dükkana indi.
Dükkanda, yaşlı bir kadına fular satmakta olan Octave adamın yüzündeki karışıklığı fark etti. Auguste tezgahın önünde dolanıp duruyordu. Müşteri gittikten sonra genç adama yaklaştı:
- Azizim, karım delirmiş. Kendini odasına kilitledi. Sizden rica etsem, çıkıp onunla konuşsanız. Bir kaza olmasından korkuyorum.
Octave çekiniyormuş gibi yaptı; bu nazik bir konuydu. Ama ailenin hatırı için razı oldu. Yukarı çıktığında Saturnin kız kardeşinin kapısı önünde bekliyordu. Deli çocuk onun ayak seslerini duyunca hırladı; tezgahtarı tanıyınca yüzü aydınlandı.

- Ah! Evet, sen diye mırıldandı. Sen iyi... O ağlamasın, ona iyi davran. Korkma, ben burada beklerim. Hizmetçi bakmak isterse çarparım. Sonra sadık bir köpek gibi kapının önüne oturdu, zaman öldürmek için elindeki ayakkabıyı parlatmaya koyuldu.

Octave kapıyı vurdu. Yanıt alamadı. İçerden hiç ses gelmeyince seslenip kendini tanıttı. Berthe kapıyı aralayıp girmesini rica etti. Sonra kapıyı kapayıp yine sürgüledi.

- Siz gelebilirsiniz, ama o, hayır!

Kadın sinirli bir biçimde yatakla pencere arasında volta atıyor ve söyleniyordu. Kocasının canı isterse anne ve babasına yemek verebilirdi; ama o masaya oturmayacaktı. Bakalım kocası bunu nasıl açıklayacaktı? Zaten yatmak istiyordu. Sinirli elleriyle battaniyeyi açıyor ve yastıkları düzeltiyordu. Octave'ın orada olduğunu o kadar unutmuştu ki, bir ara giysisinin düğmelerini açar gibi yaptı. Sonra başka bir konuya atladı:

- İnanır mısınız, beni dövdü! Niçin? Paçavra içinde gezmekten utanıp beş yüz frank istediğim için!

Genç adam odanın ortasında dikilmiş, barıştırıcı sözler arıyordu. Berthe bu kadar üzülmekle kendine haksızlık ediyordu. Her şey düzelirdi.Sonra, çekingen bir tavırla önerisini yaptı:

- Ödeme güçlüğü çektiğiniz zaman niçin dostlarınıza başvurmuyorsunuz? Örneğin ben! Oh! Bu yalnızca bir borç, sonra ödersiniz.

Kadın ona bakıyordu. Bir sessizlikten sonra:

- Hayır, dedi. Bu yanlış olur. Elalem ne der, Mösyö Octave?

Öneriyi geri çevirişi o kadar sakindi ki genç adam üstelemedi. Ama Berthe'in öfkesi geçmişti. Derin soluk alıp gözlerini sildi. Dinginleşen yüzü hâlâ beyazdı. Genç adam bu güzellik karşısında yine kendisini utangaç duyumsadı. Bir yandan barıştırıcı sözler söylerken, içinden hızlı bir plan yapıyordu: Acaba onu kucaklayabilir miydi? Kadın yüzündeki kararlı anlatımla ona bakıyordu.

- Biraz sabırlı olun, dedi Octave. Kocanız kötü biri değil. Onu idare etmesini bilirseniz, size istediğinizi verecektir.

İkisi de bu boş sözlerin ardından aynı havaya girmişlerdi. Odada yalnız, her türlü sürprizden uzak ve özgürdüler. Bu güven ve odanın ılık havası içlerine işliyordu. Ama genç adam cesaret edemiyordu;

içinde kadınsı bir taraf bu istek dakikasını uzatmak ister gibiydi. O zaman kadın, sanki eski dersleri anımsamış gibi, mendilini düşürdü.

- Oh! Pardon.

Genç adam mendili yerden alırken parmakları birbirine değdi, bu dokunma bir an için onları yaklaştırdı. Şimdi kadın ona gülümsüyor, erkeklerin tahta gibi kadınlardan nefret ettiğini anımsayarak, belini yumuşatıyordu. Aptal olmamalıydı; bir erkeği kazanmak için, farkında değilmiş gibi oyunlara izin vermeliydi.

- Bakın gece oluyor.

Kadın pencereye giderken genç adam da onu izledi. Perdelerin arasında elini tutmasına izin verdi. Şimdi daha neşeli gülüyor, davranışlarıyla erkeği büyülüyordu. Sonunda genç adamın cesaret bulduğunu görünce boynunu geriye atıp göğüslerini öne çıkardı. Çılgına dönen Octave onu çenesinin altından öptü.

- Ah! Mösyö Octave!

Kadın onu azarlar gibi yapıyordu. Genç adam onu belinden kavrayıp yatağın üzerine attı. Bu hareketle onun gerçek kabalığı ve iltifatlı tavırları altında kadını aşağı gören özyapısı kendini gösteriyordu. Berthe sesini çıkarmadan kendisine sahip olmasına izin verdi. Ayağa kalktığında bilekleri ağrıyor, yüzünde erkeklerden iğrenen bir anlatımla ona bakıyordu. Odadaki sessizliğin içinde, kapının arkasında ayakkabı fırçalayan Saturnin'in gürültüsü işitiliyordu.

Octave'ın kafasında Valerie ve Madam Hedouin vardı: İşte sonunda Marie Pichon'dan daha iyisine sahip olabilmişti! Kendi gözünde değerinin arttığını duyumsadı. Sonra, Berthe'in güçlükle hareket ettiğini görünce, bir utanma duygusuyla onu öptü. Kadın yavaş yavaş kendini toparlıyor, yüzünde tasasız bir anlatımla sanki "Ne yapalım? Olduysa oldu!" der gibi duruyordu. ama bir ara hüzünlendi:

- Keşke benimle siz evlenseydiniz! diye mırıldandı.

Genç adam şaşırdı, hatta endişelendi; ama onu öpmekten kendini alamadı:

- Ah! Evet, ne kadar iyi olurdu!

O akşam Josserandlar yemeğe geldiklerinde her şey çok güzel oldu. Berthe hiç bu kadar tatlı olmamıştı. Kavgadan annesine söz etmediği gibi, kocasını da uysal bir tavırla karşıladı. Çok sevinen Auguste bir ara Octave'ı kenara çekip teşekkür etti. O kadar minnet duyuyordu ki

genç adam biraz sıkıldı. Diğerleri de ona ilgi gösteriyorlardı. Saturnin masada görgülü davranıyor, arada bir Octave'a, sanki günahı birlikte işlemişler gibi, baygın gözlerle bakıyordu. Hortense onun anlattıklarını dinlemeye gönül indiriyor, Madam Josserand bir ana gibi bardağını dolduruyordu. Tatlı sırasında Berthe şöyle dedi:

- Resim yapmaya yeniden başlayacağım. Uzun zamandır Auguste'e kendi elimle bir fincan dekore etmek istiyordum.

Karısının bu ince düşüncesi kocayı duygulandırdı. Yemeğin başından beri Octave masanın altından bacağını genç kadının bacağına dayamıştı. Bu küçük kentsoylu şöleninde bu davranış bir tür sahiplenmeydi. Ama Berthe endişeliydi; çünkü Rachel'in bakışlarını hep üzerinde yakalıyordu. Yoksa yüzünden belli mi oluyordu? Bu kızı ya göndermeli ya da kazanmalıydı.

O sırada, kızının yanında oturan Mösyö Josserand içinde on dokuz frank bulunan bir zarfı Berthe'in peçetesi altından ona uzattı.

- Al; bu benim gece işimden... Borcun varsa ödemelisin.

O zaman genç kadın, bir omzunda babasının eli ve bir bacağında aşığının bacağı arasında kendini mutlu duyumsadı. Yaşam güzel olabilecekti. Herkes mutlu bir aile toplantısının neşesini yaşıyordu. Gerçekte bu inanılır gibi değildi; herhalde bir şey onlara şans getiriyordu. Yalnızca Auguste'ün sabahtan beri beklediği başağrısı gelmiş, bir gözünü kapamıştı; saat dokuza doğru yatmaya gitti.

3. KİTAP

I

Bir süredir Kapıcı Gourd apartman içinde gizemli tavırlarla gezinip duruyordu. Merdivenlerde gürültü çıkarmadan dikiliyor, göz ve kulaklarını açıp dinliyordu. Bazı kiracılar onu gece dolaşırken de görmüşlerdi. Adam apartmanın ahlakıyla ilgileniyordu. Son zamanlar merdivenlerde kötü bir havanın estiğini duyumsuyordu.

Bir akşam Octave kapıcıyı kendi katındaki merdiven boşluğunda ışıksız olarak buldu; adam servis merdivenine açılan kapının arkasında bekliyordu. Octave şaşırmıştı, kapıcıya ne yaptığını sordu.

- Araştırıyorum, Mösyö Mouret.

Kapıcı başka bir şey söylemeden uzaklaştı. Genç adamın içine kurt düştü. Yoksa kapıcı Berthe'le ilişkisinden mi kuşkulanıyordu? Belki de kendisini izliyordu. Berthe'le olan ilişkisi, kiracıların yüksek ahlaklı göründükleri ve sürekli denetledikleri bu apartmanda engellere takılıyordu. Bu nedenle metresiyle çok az buluşabiliyordu. Eğer Berthe annesi olmadan öğleden sonra çıkabilirse, genç adam da bir bahaneyle dükkandan ayrılıyordu. Issız bir sokakta buluşuyorlar ve bir saat kolkola geziyorlardı. Temmuz sonundan beri Auguste her salı Lyon'a gidip geceyi orada geçirmek zorunda kalıyordu; iyi araştırmadan batmakta olan bir ipek yapımına ortak olmuş, şimdi onu kurtarmaya uğraşıyordu. Ama Berthe özgür olduğu bu geceden şimdiye kadar yararlanmak istememişti. Hizmetçisine yakalanmaktan korkuyor, bir unutkanlık sonucu onun eline düşecek diye titriyordu.

Octave bu kez bir salı akşamı kapıcı Gourd'u odasının önünde yakalayınca endişesi daha da arttı. Bir haftadır Berthe'e, herkes yattıktan sonra odasına gelmesi için yalvarıyordu. Yoksa kapıcı bunu tahmin mi etmişti? Octave içi sıkıntılı olarak, korku ve istek içinde yattı. Genç adamın aşkı delice bir sevdaya dönüşmüş, yaptığı deliliklere kendisi de kızmaya başlamıştı. Berthe'le buluştukları günler, kadının vitrinlerde gördüğü şeyleri ona almadan edemiyordu. Örneğin, dün Madeleine Geçidi'nde genç kadın küçük bir şapkaya o kadar istekli bakmıştı ki Octave hemen alıp ona armağan etti. Hasırdan yapılma, ufak bir gül demetiyle süslü, basit bir şapkaydı bu;

ama iki yüz frank ödemek adamın zoruna gitmişti. Saat bire doğru, çarşaflar arasında dönüp dururken kapının hafifçe vurulduğunu duydu.

- Benim, diye fısıldadı bir kadın sesi.

Gelen Berthe'di. Genç adam kapıyı açıp onu karanlıkta kucakladı. Ama Berthe bunun için gelmiyordu; aşığının lambayı yaktığını görünce telaşlandı. Dün şapkayı satın alırlarken Octave'ın üzerinde yeterli para çıkışmayınca, genç kadın ev adresini vermek zorunda kalmıştı. Bugün faturayı göndermişlerdi; genç kadın yarın kocası duymadan bu işin çözümlenmesini istiyordu. Rachel'in uyuduğundan emin olduktan sonra yukarı çıkmaya cesaret edebilmişti.

- Yarın sabah ödememiz gerek, olur mu? diye yalvarıyordu.

Genç kadın bunun üzerine çıkmak istedi. Ama aşığı onu yine kucakladı:

- Biraz kal!

Kadının boynuna fısıldarken onu ılık yatağa doğru çekiyordu. Genç kadın giyinmeden, bir gecelikle gelmişti; Octave onun kumaşın altında çıplak olduğunu duyumsuyordu.

- Bir saat sonra gönderirim, söz!

Kadın kaldı. Odanın sıcak şehvetinde saatler birbirini izledi. Her saat çalışında adam o kadar istekle yalvarıyordu ki, kadının gücü kalmıyordu. Saat dörde doğru birbirlerinin kolları arasında uyuyakaldılar. Gözlerini açtıklarında güneş doğmuş, saat dokuz olmuştu. Berthe bir çığlık attı:

- Tanrım! Mahvoldum!

Kargaşalı bir an yaşandı. Kadın uykulu gözlerle yataktan fırladı, bir şey göremeden el yordamıyla giysilerini aradı; ama bir şey bulamayınca çığlıklarını zor bastırdı. Octave onun bu kılıkla ve bu saatte dışarı çıkmasını önlemek için hemen kapıya koştu. Delilik etmemeliydi, merdivende biriyle karşılaşma tehlikesi vardı. Görünmeden aşağı inmek için düşünmek gerekiyordu. Ama kadın inatla gitmek istiyor, adamın koruduğu kapıyı zorluyordu. Octave'ın aklına servis merdiveni geldi. Kadın rahatça kendi katına iner ve mutfaktan evine girerdi. Yalnızca Marie Pichon sabahları kapısını açık bırakıyordu. Genç adam Marie'yi lafa tutup oyalarken Berthe arkadan kaçabilirdi. Hemen ayağına bir pantolon geçirdi.

- Tanrım! Ne kadar sürecek bu? diye sızlanıyordu Berthe.

Octave her zamanki haliyle koridora çıktığında Marie'nin odasında Saturnin'in oturduğunu gördü. Kadın ev işini yaparken Saturnin onu sakin sakin izliyordu. Deli çocuk hiç horlanmadığı ve rahat bırakıldığı bu kadının evinde rahat ediyordu. Hiç konuşmuyordu ama Marie'yi de rahatsız etmiyordu. Genç kadın hafif bir şarkı mırıldanıyordu.

- Oh! Bakıyorum da sevgilinizle başbaşa vermişsiniz, diye girdi Octave.

Bunu söylerken kapıyı arkasından kapamayı unutmadı. Marie'nin yüzü kızardı. Oh! Zavallı Saturnin mi? Olamaz! Çocuğun eline bile dokunsanız korkuyordu. Deli de bu söze kızdı. O asla sevgili olmayacaktı. Bu yalanı kız kardeşine kim söylerse fena yapardı. Bu kızgınlığı beklemeyen Octave onu yatıştırmaya çalıştı.

Bu arada Berthe servis merdivenine geçmişti. İki kat aşağı inecekti. Ayağını ilk basamağa attığında, alt kattaki Madam Juzeur'ün mutfağından gelen ince bir kahkaha onu durdurdu. Sahanlıktaki pencereye yaklaşıp dinledi. Hizmetçilerin sabah sövgüleri başlıyor, çöp kokusu gibi avludan yukarı yayılıyordu. Kadınlar küçük Louise'i haşlıyorlardı: kızın onları akşam yatarken anahtar deliğinden gözlediğini ileri sürüyorlardı. On beş yaşında değildi ama şimdiden ahlaksız olmaya başlamıştı. Louise kahkahalarla gülüyordu. Yadsımıyordu, örneğin Adele'in poposunu görmeleri gerekiyordu! Lisa tahta gibiydi, Victoire'ın göbeği fıçı gibiydi. Kadınlar onu susturmak için hep bir ağızdan sövüyorlardı. Sonra birbirleri önünde soyulmaktan canları sıkıldığı için, bu kez hanımlarını soyarak öçlerini aldılar. Lisa zayıf olabilirdi ama "Öbür Madam Campardon" kadar değildi. Victoire da tüm hanımlara, kendi yaşına geldiklerinde onunki gibi bakımlı bir göbek diliyordu. Adele ise kendi poposunu bu madam ve matmazellerinkiyle değişmeyeceğini söylüyordu. Saklandığı yerde Berthe, daha önceden bilmediği bu kirli çamaşırları ve mutfak pisliği, kendi yüzüne dökülüyormuş gibi kızarıyordu. Birden bir ses duyuldu:

- Dikkat, beyefendi sıcak suya geliyor!

Hemen pencereler kapandı, kapılar çarpıldı ve bir ölü sessizliği oldu. Berthe hâlâ kımıldamaya korkuyordu. Sonunda inmeye karar verirken Rachel'in mutfakta kendisini beklemekte olabileceğini düşündü ve yeniden telaşlandı. Evine girmektense kaçıp uzaklara

gitmek istiyordu. Kendi mutfağına geldiğinde kapıyı araladı, hizmetçiyi görmeyince rahatladı. Bir çocuk gibi sevinçle yatak odasına koştu. Ama içerde Rachel bozulmamış yatağın önünde dikiliyordu. Hizmetçi tek kelime söylemeden bir yatağa, bir de hanımına baktı. Berthe telaşa kapılıp kız kardeşinin rahatsızlığını bahane etmeye çalıştı. Ama kekeliyor, yalanının ne kadar zayıf olduğunu görüyordu. Her şeyin bittiğini anlayarak bir sandalyeye çöküp ağlamaya başladı. Bu ağlama bir dakika kadar sürdü. Rachel sırtını dönmüş yastıkları düzeltir gibi yapıyor, her şeyi bilen fakat ağzı sıkı hizmetçi rolünü oynuyordu. Bu sessizliğe katlanamayan Berthe daha da yüksek sesle ağlamaya başlayınca hizmetçi dönüp saygılı bir sesle ona:

- Hanımefendi kendini bu kadar üzmesin, dedi. Beyefendi iyi adam değil.

Berthe ağlamayı kesti. Herhalde bu kızı parayla susturabilirdi. Hemen orada Rachel'e yirmi frank verdi. Hizmetçinin ona küçümser bakışı altında daha da ezildi. Peşinden mutfağa gidip ona bir de giysi armağan etti.

O sırada Octave da telaşlanmıştı. Pichon'ların dairesinden çıkarken Kapıcı Gourd'u yine dünkü gibi, aynı yerde gözetlerken buldu. Kapıcı sessiz adımlarla aşağı inerken peşinden izledi. Adam üçüncü katta durup cebinden bir anahtar çıkardı; soylu beyefendinin dairesine giriyordu. Octave, kapıcının her zaman temiz tuttuğu bu dairenin darmadağınık olduğunu gördü. Herhalde soylu bey dün gece çok çalışmış olmalıydı. Dağınık yataktaki çarşaflar parçalanmıştı, masanın üstünde şarap şişeleri ve tabaklarda istakoz artıkları duruyordu. Yatağın kenarında iki kirli leğen görünüyordu. Gourd hemen daireyi temizlemeye girişti. Octave dünkü hesabı ödemek için hemen Madeleine Geçidi'ndeki şapkacı dükkanına koştu. Dönerken içindeki kuşkuyu atamamıştı. Kapıcıyı konuşturmayı düşündü. Kapıcı dairesinin önünde koltuğuna uzanmış olan Madam Gourd sabah havası alıyordu. Kapının yanında Perou Ana adındaki temizlikçi kadın ürkek bir tavırla bekliyordu.

- Bana mektup var mı? diye sordu Octave.

O sırada Mösyö Gourd üçüncü kattaki dairede işini bitirmiş iniyordu. Bu soylu beyefendinin ev temizliği ona gurur veriyordu. Beyefendi,

leğenleri başka ellere teslim etmemesi koşuluyla, ona iyi para veriyordu.
- Hayır, bayım, dedi Gourd. Size bir şey yok.
Kapıcı Perou Ana'yı fark etmişti, ama görmezlikten geliyordu. Dün koridora bir kova su sıçrattığı için onu kovmuştu. Yaşlı kadın şimdi parasını istemeye gelmişti, ama korkusundan duvar dibinden ayrılamıyordu. Octave kapıcının karısıyla sohbet etmeye dalınca, adam yaşlı kadına sertçe döndü:
- Demek para istemeye
geldiniz? Kaç para
verilecekti size?
Madam Gourd
kocasının sözünü kesti:
- Hayatım, işte yine hizmetçi o pis hayvanıyla geliyor.
Gelen Lisa'ydı. Birkaç gün önce sokakta bulduğu bir köpeği odasında besliyordu. Bu köpek kapıcıyla bitmeyen tartışmalara yol açmıştı. Mal sahibi apartmanında hayvan istemiyordu. Hayır, hayvan veya kadın giremezdi! Hava yağmurlu olduğundan hayvanın ayakları çamurlanmıştı. Mösyö Gourd bağırdı:
- Bu köpeği merdivenlerimde istemiyorum, duydunuz mu? Onu kucağınıza alın!
- Niçin üstümü kirletecekmişim? dedi Lisa. Servis merdiveninden çıkarken biraz ıslatsa kıyamet mi kopar? Gel kuçu kuçu...
Gourd hayvanı yakalamak isterken ayağı kaydı, düşmekten zor kurtuldu. Hizmetçilere ilenç yağdırıyordu; eski bir uşağın yenilere düşmanlığını kusuyordu. Lisa geri döndü, yüzünde Montmartre sokaklarında sürtmüş bir kızın kabadayılığıyla bağırdı:
- Hey uşak bozuntusu! Peşimizi bıraksana! Sen gidip soylu beyin oturağını temizlesen daha iyi edersin.
Bu, Kapıcı Gourd'u susturabilen tek aşağılamaydı. Hizmetçiler bolca kullanıyordu. Adam öfkeyle soluyarak dairesine girdi. Gözüne Perou Ana ilişti:
- Size kaç para istiyorsunuz dedim! Ha? On iki frank altmış beş santim mi? Olamaz! Siz yarım kalmış saatleri ödemediğimizi bilmiyor musunuz? Kesinlikle!

Yaşlı kadının parasını vermeden Octave'ın yanına geldi. Genç adam bu arada konuyu ustaca apartmandaki yaşama getirmişti; böyle bir apartmanda kiracıların bir sürü sorunlarıyla karşılaşıyor olmalıydılar. Kapalı kapılar ardında kimbilir ne tuhaf şeyler oluyordu! Kapıcı onun sözünü kesti:
- Bizi ilgilendiren şey var, ilgilendirmeyen şey var, Mösyö Mouret. Bakın, işte böyle şeyler bizi çileden çıkarıyor! Bakın, siz de bakın!
Kolunu uzatmış, avluya girmekte olan birini gösteriyordu. Bu, cenaze günü taşınan uzun boylu ayakkabıcı kızdı. Gebelikten irileşmiş karnıyla, zaten zayıf bacakları üzerinde zor yürüyordu.
- Ne olmuş? diye safça sordu Octave.
- Nasıl? Karnını görmüyor musunuz?
Evli olmayan karnı burnunda kadınlar Kapıcı Gourd'u çileden çıkarıyordu. Taşınırken bir belirti yoktu, zaten olsa kesinlikle kiralamazlardı. Şimdi, nereden peydahladığı bilinmeyen karnıyla utanmadan ortada dolaşıyordu.
- Bizi, yani mal sahibi ve beni, üzen nedir biliyor musunuz, bayım? Bize önceden söylemesi gerekirdi, değil mi ya? Gebeliğini gizleyerek başkalarının evine girmeye ne hakkı var? Önceleri biraz belli oluyorken sesimi çıkarmadım, belki gözden uzak durur diye. Ama işte bakın, kendini koyvermiş; kapıdan zor sığacak!
Eliyle dramatik bir biçimde gösterdiği kadın servis merdiveninden zorlukla çıkıyordu. Madam Gourd kocasına fazla sinirlenmemesini söyledi; apartmanın işlerini bu kadar benimsemek doğrusu fazlaydı. O sırada Perou Ana hafifçe öksürüp kendini belli edince adam yine ona yüklendi. Çalıştığı yarım saatleri saymayıp kadının parasını öderken, onu yine işe almayı önerdi; ama bu kez saatine üç kuruş verecekti. Yaşlı kadın ağlayarak kabul etti.
- İşinize gelirse, dedi Gourd. Zaten güçlü değilsiniz, iki kuruşluk iş yapmıyorsunuz.
Octave odasına çıkarken içi rahatlamış gibiydi. Üçüncü katta dairesine girmekte olan Madam Juzeur'le karşılaşınca onun konuğu oldu. Kadın küçük Louise'i aramak için her gün dışarı çıkıyordu. Kadın Octave'a gülümsedi.
- Pek de gururlu geziyorsunuz, dedi. Birileri sizi pek hoşnut ediyor olmalı.

Bu sözler genç adamı yeniden endişelendirdi. Şakalaşır gibi yapıp kadını salonuna kadar izledi. Perdelerden biri aralanmış olan salonda kadın onu kanepede yanına oturttu. Genç adamın elini alıp öpmediğini görünce kurnaz bir edayla sordu:

- Yoksa beni artık sevmiyor musunuz? Genç adam abartıyla protesto etti, ona taptığını söyledi. O zaman kadın ona elini vermeye razı oldu. Genç adam kuşkuları yatıştırmak için onun elini öperken, kadın küçük gülücükler atıyordu. Ama hemen elini çekti.

- Hayır, hayır, kendinizi zorlamayın, bundan zevk almadığınız belli.
Oh! Belli oluyor, zaten bu doğal!

Ne demek istiyordu? Octave kadını belinden kavrayıp yanıtlaması için zorluyordu. Ama kadın açıklamıyor, vücudunu onun okşamalarına bırakırken başıyla hayır diyordu. Genç adam onu zorlamak için gıdıklamaya başladı.

- Pekâlâ, dedi sonunda kadın. Çünkü siz artık başkasını
seviyorsunuz.

Kadın Valerie'nin adını söyledi. Josserandların evinde gözleriyle kadını yediği akşamı anımsattı. Genç adam ona sahip olmadığına ant içince, kadın bunu bildiğini, yalnızca şaka yaptığını söyledi. Ama sonra başka birine aşık olmuştu. Bu kez kadın Madam Hedouin'i öne sürdü; genç adamın protestoları karşısında eğleniyordu. Peki kim? Öyleyse Marie Pichon olmalıydı. Ah! Bu kez yadsıyamazdı, küçük parmağı ona yalan söylemiyordu. Octave yadsıdı, sonra diğer kadın adlarını öğrenebilmek için okşamalarını daha da artırdı. Ama kadın Berthe'in adını söylemedi. Genç adam onu tam bırakacağı sırada kadın fısıldadı:

- Ama şimdi başka biri var.

- Hangi başka biri? diye endişeyle sordu Octave.

Kadın dudaklarını kısıp ağzından başka bir söz alamayacağını söyleyince, genç adam öpücüklerle onun dudaklarını aralamak istedi. Madam Juzeur sonunda, o kadının evlenmesi düşüncesini kendisinin ortaya attığını söyleyerek, adını vermeden Berthe'den söz etti. Genç adam bunun üzerine kadının göğsünde her şeyi itiraf etti; bunu yaparken hınzırca bir zevk duyuyordu. Kadın ona sitem etti. Niçin böyle kendisinden saklama gereği duymuştu, yoksa onun kıskandığını mı sanıyordu? Zaten Octave kendisinden birşey elde

etmiş değildi ki. Elbette, çocukça oyunlarına izin veriyordu, ama o kadar; çünkü o namuslu bir kadındı. Kıskanacağını sandığı için genç adama kızıyordu.

Octave onu kolları arasında tutuyordu. Kadın rehavet içinde Octave'ın ilişkisini uzun süredir anlamış olduğunu söyledi. Zaten üst katta ne yapsa altta anlaşılıyordu. Geniş kanepe üzerinde bir yandan sohbet ederken, diğer yandan öpücük ve okşamalar sürüyordu. Kadın ona budala olduğunu söyledi; acemiliği yüzünden Valerie'yi elinden kaçırmıştı. Oysa gelip görüşünü alsa şimdi başka türlü olurdu. Sonra genç adamı Marie Pichon konusunda sorguya çekti: Bacakları çarpık, vücudu biçimsiz miydi? Ama sözü sonunda hep Berthe'e getiriyor, onun ne kadar güzel vücutlu ve parlak tenli olduğundan söz ediyordu. Sonra bu aşk oyunundan bıkıp adamı itti.

- Yeter, bırakalım. Zaten aklınız başka yerde, zevk almıyorsunuz; öyle değil mi? Enerjinizi ona saklayın. İyi günler, budala öğrenci!

Genç adamı gönderirken ona ant içirdi; yanlış adım atmak istemiyorsa, olan biteni saklamadan gelip ona anlatacaktı.

Octave yatışmış olarak oradan ayrıldı. Namus kavramı karmaşık olan bu kadın onu dinlendiriyor, moral veriyordu. Dükkana girdiğinde bir göz işaretiyle Berthe'e şapka konusunu çözümlediğini bildirdi. Genç kadın bu haberle sabah olan felaketi unutup rahat bir soluk aldı. Auguste geldiğinde onları her zamanki gibi, Berthe tezgahta uyuklarken ve Octave'ı rafları yerleştirirken buldu.

Ama o günden sonra iki sevgilinin buluşmaları azaldı. Ateşi sönmemiş olan genç adam kadını her fırsatta sıkıştırıyor, ne zaman ve nerede olursa olsun bir buluşma için yalvarıyordu. Ama kadın duyarsızdı; onun gizli aşktan anladığı kaçamak geziler, lokantalar, tiyatrolar ve alınan armağanlardı. Kısa sürede, kocası gibi aşığından da bıkmıştı; onun yaptıklarına karşı çok şey istediğini düşünüyordu. Bu yüzden, tehlikeleri abartarak onu geri çeviriyordu: Onun evinde artık kesinlikle olmazdı, yakalanabilirlerdi. Genç adam dışarda bir otel odasında buluşmalarını istediğinde ağlamaya başlıyor, kendisini aşağılık duyumsayacağını söylüyordu. Bu arada kaprisleri ve ona harcattığı paralar sürüp gidiyordu. Şapkadan sonra Alençon dantelinden yapılmış bir yelpaze ve vitrinlerde rasgele gördüğü bir sürü şey aldırmıştı. Genç adam biriktirdiği paraların yavaş yavaş

eridiğini görüyor, ama karşı çıkamıyordu. Ama aptal yerine konduğundan yakınıyordu; bu kadar harcama sonunda elde edebildiği tek şey masanın altından bacağını okşamak oluyordu. Herhalde Paris ona yaramayacaktı; ilk başarısızlıklarından sonra, şimdi de kesesinin boşaldığı bu aptalca maceraya girmişti. Buraya kadar sürdürdüğü kadınlardan yararlanma planının vardığı noktayı anlayamıyordu. Auguste onları hiç rahatsız etmiyordu. Lyon'daki işler kötü gittiğinden beri başağrıları daha da artmıştı. O akşam Berthe, yatmadan önce kocasının yatak odasındaki sehpanın üzerine üçyüz frank bıraktığını görünce mutluluktan uçmuştu; gerçi istediği rakam değildi ama minnet duygusuyla kocasının kollarına atıldı. o gece koca, aşığın imreneceği bir gece geçirdi.

Eylül ayı böyle geçti; tatil dolayısıyla ev boşalmıştı. İkinci kattaki yazar ve ailesi İspanya kıyılarına gitmişlerdi. Kapıcı Gourd buna kötü içerliyordu; başkaları gibi Trouville Plajı'na gitmek varken neden böyle farklı davranırlardı ki? Duveyrierler de, oğulları Gustave'ın okulu tatil olunca, Villeneuve-Saint-George'daki çiftliklerine gitmişlerdi. Madam Josserand ve kocası da, bir kaplıcaya gittikleri haberini yaydıktan sonra, iki haftalığına Postoise'daki bir arkadaşlarının yanına gitmişlerdi. Apartmandaki bu ıssız hava Octave'a daha güvenli geliyordu; bunu Berthe'e defalarca anlattıktan sonra, Auguste'ün Lyon'a gittiği bir gece kadını onu evine almaya razı etti. Ama bu buluşma da az daha felaketle sonuçlanacaktı. Bir gece önce dönmüş olan Madam Josserand sindirim bozukluğundan hastalanınca, telaşa düşen Hortense inip kız kardeşini yardıma çağırmak istedi. Neyse ki Rachel yardımcı olup genç adamın sonraki isteklerini de geri çevirmeyi sürdürdü. Öte yandan, hizmetçinin yardımlarını ödüllendirmeyi unutuyorlardı. Rachel hiçbir şey görmeyen ve duymayan hizmetçi rolünü iyi oynuyordu ama, hanımın hep para için sızlandığını, aşığının da tüm parasını armağanlara harcarken hizmetçiye iki frank vermeyi aklına getirmediğini gördükçe dişlerini sıkıyordu. Yirmi frank ve bir giysiyle onu ömür boyu satın aldıklarını düşünüyorlarsa yanılıyorlardı! O günden sonra daha arsızlaştı; genç adama surat ediyor, onların arkasından kapıyı açık unutup gidiyordu. Ve apartmanın sessizliğinde Octave her köşede

kapıcı Gourd'un gölgesine raslıyordu; adam apartmanda ahlak dışı şeyleri izlemekten yılmıyor, her yanda gebe kadınlar arıyordu.

Madam Juzeur genç adamın üzüntüsüne ortak oluyor, sevdiğini göremediği için ona acıyor ve öğütler veriyordu. Octave'ın ateşi bir ara o kadar artmıştı ki kadından evini ödünç vermesini rica etti. Madam Juzeur buna karşı değildi, ama durumu bildiğini anlarsa Berthe ona kızabilirdi. Genç adam Saturnin'i de kullanmayı düşündü; buluştukları uzak bir köşede deli çocuk sadık bir köpek gibi kapıyı bekleyebilirdi. Ama delinin bir günü diğerine uymuyordu; bazen kız kardeşinin aşığına aşırı bir sevgi gösteriyor, bazen de kıskanç bir kadın gibi küsüyordu. Özellikle Octave'ı sabahları Marie Pichon'un dairesinde görünce kızıyordu. Artık Octave her sabah Marie'ye uğramadan işine gitmiyordu. Berthe'le olan ilişkisi sonucu bu kadına da, daha önce hiç duymadığı kadar bir yakınlık ve sevgi duyuyordu. Onu seyretmek, ona dokunmak, takılmak veya şakalaşmak hoşuna gidiyordu. Sanki yitirdiği bir kadını yeniden elde etmek isteyen bir erkek gibiydi. Böyle günlerde Saturnin onu Marie'nin etekleri çevresinde görünce, gözleriyle onu yiyecek gibi, ısırmaya hazır bakıyordu. Ama Berthe'in yanında gördüğünde gelip ellerine sarılıyordu.

Eylül biterken ve apartmanda oturanlar dönmeye başladığında Octave'ın aklına delice bir düşünce geldi. O sırada Rachel'in kız kardeşi taşrada evleniyordu; hizmetçi tam da Auguste'ün Lyon'a gittiği bir salı akşamı için izin istedi. Octave sevgilisine Rachel'in çatı katındaki odasında bir gece geçirmelerini önerdi; kimse onları orada aramazdı. Berthe önce bundan tiksindi, gururu yaralandı. Ama genç adam yalvarıyor, acı çektiği Paris'ten ayrılacağını söylüyor ve o kadar üsteliyordu ki kadın sonunda razı oldu. Her şeyi ayarladılar. Salı akşamı dükkanı kapadıktan sonra, kuşkuları dağıtmak için, Josserandlara uğrayıp bir çay içtiler. Orada Bachelard Dayı, Guelin ve Trublot da vardı. Hatta bir ara Duveyrier de uğradı; yargıç sabah işi olduğunu öne sürerek bazen apartmanda yatmaya geliyordu. Octave herkesle sohbet etti; sonra, gece yarısı oradan ayrılıp doğru Rachel'in çatı katındaki odasına çıkıp kapandı. Berthe herkes uyuduktan sonra gelecekti.

Octave odadaki ilk yarım saati temizlikle geçirdi. Genç kadının tiksinmesini yenebilmek için yeni çarşaflar getirmeye söz vermişti. Gürültü etmemeye çalışarak yatağı yaptı; sonra, Trublot gibi, bir sandalyeye ilişip beklemeye başladı. Hizmetçiler birer birer odalarına çıkıyorlardı. İnce duvarların arasından, soyunan ve yatan kadınların gürültüsü geliyordu. Saat bir oldu; sonra bir buçuk. Kimse gelmeyince merak etmeye başladı; Berthe niçin gecikiyordu? Josserandlardan saat birde ayrılıp evine dönecek, sonra servis merdiveninden buraya çıkacaktı. Saat iki olduğunda, genç adam bir felaket olduğundan kuşkulanıyordu ki koridorda ayak sesleri duyuldu. Berthe'in geldiğini düşünen genç adam kapıyı açtı. Ama onu bir sürpriz bekliyordu. Trublot, az ilerdeki Adele'in odasının kapısında eğilmiş anahtar deliğinden bakıyordu. Adam ışığı görünce telaşla ayağa kalktı.
- Nasıl? Yine mi siz? diye fısıldadı Octave.
Trublot onu gecenin bu saatinde burada görmekten şaşırmamış gibi gülmeye başladı. Sonra alçak sesle anlattı:
- Biliyor musunuz, Adele bana anahtarı vermeyi unuttu. Bu akşam Duveyrier'nin dairesine gidecekti, ben de belki odasına dönmüştür diye umut ediyordum. Nasıl? Ah! Duveyrier'nin onunla yattığını bilmiyor muydunuz? Evet, öyle dostum! Adam karısıyla barıştı ama, kadın ona az servis yaptığı için Adele'e muhtaç oldu. Bu taraflara geldiği zaman kolaylık oluyor.
Trublot durup yine anahtar deliğinden baktı; dişlerinin arasından söylendi:
- Hayır, gelmemiş. Yargıç onu uzun süre tutuyor olmalı. Ne beyinsiz kız! Bana anahtarı verseydi şimdi içerde sı cak yatakta beklerdim.
Adam bunun üzerine deponun bulunduğu yana yöneldi; Octave bu akşamki toplantının sonunu merak ettiği için onunla yürüdü. Trublot yargıcın öyküsünü anlatıyordu. Duveyrier önce Julie'ye yanaşmıştı, ama hizmetçi istemiyordu; çiftlikte birlikte olduğu küçük Gustave on altı yaşına basmış ve daha tatlı olmuştu. Yargıç Hippolyte'den çekindiği için Clemence'a asılamıyordu; bu durumda başka bir dairenin hizmetçisine yönelmişti. Adele'le nasıl anlaştığını bilemiyordu, ama bu aptal kız hiçbir erkeği geri çevirmiyordu; apartman sahibini mi kıracaktı?

- Yargıç bir aydır Josserandların salı gecelerini kaçırmıyor. Bu benim işime gelmiyor, bizi rahat bırakması için gidip ona Clarisse'i bulacağım.

Octave nihayet ona toplantının sonunu sorabildi. Olağan bir biçimde bitmişti; Berthe annesinin evinden on ikiden önce ayrılmıştı. Herhalde şimdi Rachel'in odasında olmalıydı. Ama Trublot konuşacak birini bulmuş, yakasını bırakmıyordu.

- Beni bu durumumda dışarda bırakması doğru mu? Ayakta uyuyorum; patronum beni gece fazla çalışmaya tutuyor. Haftada üç gece uyumuyorum. Keşke Julie burada olsaydı, bana yatağında yer açardı. Ama Duveyrierler çiftlikten yalnızca Hippolyte'i getirdiler. Hippolyte'i tanır mısınız? Hani şu Clemence'ın sözlüsü, jandarma kılıklı uşak? Az önce onu don gömlek küçük Louise'in odasına girerken gördüm; Madam Juzeur sözde bu küçüğü iyi ahlaklı yetiştirecekmiş. Hah! Sokaktan bulup getirdiği on beş yaşındaki bu kız şimdi boğa gibi adamın yapışkan elleri arasında; madam için büyük başarı. Aldırmıyorum, ama yine de bunlar beni tiksindiriyor.

O gece Trublot'nun filozofluğu üzerindeydi. Kendi kendine mırıldandı:

- Böyle efendiye böyle uşak... Ev sahipleri böyle örnek olursa, uşaklar ne yapmaz. Ah! Fransa'da her şey bozulmuş!

- Hoşçakalın, dedi Octave. Ben gidiyorum.

Trublot yine onu bırakmadı. Tatilde olmasalar hangi hizmetçilerin odasında kalabileceğini anlatıyordu. En kötüsü, bu kızlar tuvalete bile gitseler, hırsızlık korkusuyla kapılarını kilitliyorlardı. Lisa'dan hayır yoktu; bu kızın tuhaf zevkleri vardı. Aşçı Victoire'ı on yıl önce olsa geri çevirmezdi, ama şimdi içi geçmişti. En çok Valerie'ye kızıyordu; ikide bir hizmetçi değiştirdiği için. Kadının evinden kaçan hizmetçileri parmağıyla sayıyordu: Biri beyefendinin yemek yemesini beğenmemişti; diğerini polis gelip götürmüştü; bir diğeri o kadar güçlüydü ki tuttuğu eşyayı kırıyordu; başka biri kendi işini yaptırmak için hizmetçi tutmaya kalkmıştı; daha başka biri hanımının giysilerini giyip gezmeye gidiyordu ve hanımı karşı çıkınca ona bir tokat atıp gitmişti. Ve tüm bunlar bir ay içinde olmuştu! Trublot onları çimdikleyecek vakit bile bulamamıştı.

- Hele Eugenie adında bir tanesi vardı, azizim Venüs gibi güzeldi. Şaka etmiyorum, kız yolda giderken herkes dönüp bakardı. Burada kaldığı on gün boyunca evin altını üstüne getirdi. Kocalarını zaptedemeyen kadınlar kuduruyordu. Campardon'un ağzının suyu akıyordu; Duveyrier her gün çatının akıp akmadığını denetlemeye çıkıyordu. Ama ben kuşkuluydum; sonunda haklı olduğum görüldü. Valerie bir gün yatak çarşaflarını simsiyah görünce onu kapı dışarı etti; meğerse kömürcüyü de hallediyormuş. İkinci kattaki yazarın tatile giderken burada bıraktığı arabacı da aboneymiş. Ama ne oldu, biliyor musunuz? Hepsi belsoğukluğuna yakalandılar.

Sonunda Octave kendini kurtarabildi. Trublot'yu deponun karanlığında bırakıp ayrılırken adam arkasından şaşkınlıkla seslendi:

- Ama siz burada ne arıyorsunuz? Ah! Demek siz de hizmetçilerle, öyle mi?

Adam kahkahalar atarak gülüyordu; gizini saklayacağını söyleyerek onu gönderdi. Octave Rachel'in odasına döndüğünde Berthe hâlâ yoktu. Şimdi kızmaya başlamıştı: demek kadın ona yalan söylemiş, başından savmak için kabul eder gibi yapmıştı. o yatağında mışıl mışıl uyurken, kendisi şimdi burada aptal gibi bekliyordu. Genç adam odasına dönmek yerine, inat edip hizmetçi odasında giysileriyle yattı. Bu çıplak ve soğuk odada uyumaya çalışırken öç alma tasarıları yapıyordu. Uzaklarda saat gece üçü çaldı. Sol yanındaki odadan sağlıklı bir hizmetçinin horultusu geliyordu. Bazen taşta çıplak ayakların sesi duyuluyordu. Ama sağ tarafındaki odada hiç kesilmeyen hafif bir inilti onu uyutmuyrodu. Biraz dinleyince bunun ayakkabıcı kız olduğunu anladı. Yoksa doğuruyor muydu? Zavallı kız karnının bile zor sığdığı bu yoksulluk odasında yapayalnız acı çekiyordu.

Octave saat dörde doğru Adele'in dönüşünü ve hemen peşinden Trublot'nun sesini duydu. Hemen ağız kavgasına giriştiler. Kadın kendini savunuyordu: mal sahibi onu bu saate kadar tutmuşsa suç onun muydu? Trublot onu giderek kibirli olmakla suçladı. Kadın ağlayarak karşı çıktı. Ne günah işlemişti ki Tanrı bu erkekleri onun üzerine salıyordu? Biri gitmeden diğeri geliyordu. Halbuki onları çekmek için bir şey yapmıyordu, hatta rahat edebilmek için pasaklı geziyordu. Ama bu onları daha da azgınlaştırıyordu. Bunun üstüne

Madam Josserand'ın ona yaptırdığı ağır işler yüzünden yorgunluktan gebermek üzereydi.
- Sizin keyfiniz iyi, diye ağlıyordu Adele. İşiniz bitince istediğiniz kadar uyuyorsunuz. Ama ben erkenden kalkmak zorundayım. Bu adalet mi?
- Hadi, sıkma canını, dedi Trublot. Senin yerinde olmak isteyen o kadar çok kadın vardır ki. Madem erkekler seni sevmek istiyorlar, bırak sevsinler aptal kız!
Gün ağarırken Octave uykuya daldı. Çatı katında şimdi büyük bir sessizlik vardı; ayakkabıcı kız bile inlemeyi kesmişti. Güneş dar pencereden içeriyi aydınlatırken kapı açıldı. Gelen Berthe'di; karşı koyamadığı bir kadın merakıyla yukarı çıkmıştı. Onu burada bulmayı beklemiyordu. Genç adamın küçük demir yataktan öfkeyle doğrulduğunu görünce donakaldı. Genç adamın suçlamalarını ses çıkarmadan, başı öne eğik olarak dinledi. Adam yanıt vermesini, hiç olmazsa bir özür göstermesini istiyordu. Genç kadın mırıldandı:
- Son anda ayaklarım gitmedi... Çok iğrenç geldi bana. Sizi seviyorum, inanın bana. Ama burada olmaz, asla!
Genç adamın yaklaştığını görünce, fırsattan yararlanacağından korkup geri çekildi. Octave'ın canı istiyordu; saat sekizdi ve tüm hizmetçiler, hatta Trublot da inmişti. Genç adam onun elini tutmaya çalışırken kadın odanın kötü koktuğunu söyleyerek pencereyi açtı. Octave yine onu kucaklayıp çekiyordu. Kadın tam kendini bırakmak üzereydi ki avluya bakan mutfaklardan sövgüler yükseldi.
- Kız pasaklı!
Dikkat etsene!
Yine el bezin
kafama düştü.
Berthe titreyerek
geri çekildi:
- Duyuyor musun? diye mırıldandı. Oh! Burada olmaz, yalvarırım. Çok aşağılanmış duyumsuyorum. Şu kızları duyuyor musun? Beni tiksindiriyorlar. Hayır, bırak beni. Söz veriyorum, gelecek salıya senin odana geleceğim.
İki sevgili yerlerinden ayrılmadan her şeyi dinliyorlardı.

- Biraz ortaya çıksana! diye
bağırıyordu Lisa. Suratına
atacağım bunu. Adele mutfağının
penceresine geldi.
- Bir bez parçası için bu kadar söylenmesene! Onu tabak silmek için kullanıyorum. Hem kendiliğinden düştü.
İki kadın barı ştı lar ve Lisa dün akşam ne yediklerini sordu. Yine yahni ha! Ne cimri aileydi bu. Lisa bir yandan da Adele'i yiyecek çalmaya itiyordu. Kendisi hiç acıkmadığı için diğerlerini hep zorluyordu. Adele bir süredir ona uymuştu:
- Geçen akşam cebime patates saklamıştım, bütün gece bacağım yandı. Ama çok tatlıydı. Biliyor musunuz, ben sirke içmeye bayılıyorum.
O arada Victoire elinde Lisa'nın verdiği likör bardağıyla pencereye yaslandı. Lisa kaçamaklarını örtbas ettiği için onu ödüllendiriyordu. Madam Juzeur'ün mutfağından küçük Louise onlara dilini çıkarınca Victoire bağırdı:
- Bacaksız! Yakalarsam dilini bir yerine sokarım!
- Gel de yakala, sarhoş moruk! diye güldü Louise. Dün akşam yine
seni gözledim; makinayı bozmuşsun. Dört duvar arasından yine
sövgüler yükseldi. Adele de Paris vurgusuyla küçük Louise'e
sövmeye çalışıyordu. Lisa ötekilere bağırdı:
- Fazla canınızı sıkıyorsa onu susturmasını ben bilirim. Clemence'la bir konuşursam onu yamultur. Daha bu yaşta başladı bacaksız! Şştt! Biri geliyor!
Duveyrierlerin penceresinden Hippolyte göründü; beyefendinin ayakkabısını fırçalıyordu. Hizmetçiler mal sahibinin uşağına saygı gösteriyorlar, o da diğerlerini küçümsüyordu. Adama Clemence ile Julie'yi sordular. Uşak kadınların çiftlikte can sıkıntısından patladıklarını söyledi. Sonra başka bir konuya atladı:
- Dün gece ayakkabıcı kızın kıvranmasını duydunuz mu? Herkesi
rahatsız etti. Neyse ki gidiyor.
Bay Hippolyte haklı, dedi Lisa. Karın ağrısı çeken birinin yakınında uyumak zor. Ben olsam dişimi sıkar,
insanları rahatsız etmezdim.
Bu arada Victoire Adele'le alay ediyordu:

Hey pasaklı! Sen ilk çocuğunu doğurduğunda önden mi çıktı, yoksa arkadan mı?

Hizmetçiler gülüştüler. Ama Adele gerçekten telaşlandı:

- Çocuk yok! Bir kez yasak; ayrıca istemek gerek.

- Kızı m, dedi Lisa, çocuk herkesin başına gelir. Tanrı seni farklı yaratmadı ki.

Bu konuda bir tek Madam Campardon'un şanslı olduğunu söylediler. Sonra diğer hanımlar sıradan geçti. Madam Juzeur önlem alıyordu; Madam Duveyrier kocasından iğreniyordu. Valerie ise, kocası yapamadığı için çocuğu dışardan getiriyordu. Ve gülüşmeler karanlık avlu duvarlarından yükseliyordu. Berthe'in yüzü sapsarı olmuştu. Çıkıp gitmeye cesaret edemiyor, başı önünde, aşağılanmış gibi duruyordu. Octave hizmetçilerin bozuk ağızlarına kızdı; tüm isteği gitmiş, üzerine bir hüzün ve bıkkınlık gelmişti. Berthe birden titredi; Lisa kendi adını söylüyordu.

- İşte eğlenceyi seven biri daha! Hey, Adele! Sen onun çocukluğunu da bilirsin; daha o zamanlar jüponları nasıldı ha?

- Şimdi kendini tezgahtara fırçalatıyor, diye ekledi Victoire. Dükkanda eğlence bol olmalı!

- Şşt! Susun, dedi Hippolyte.

- Niçin? Rachel bugün burada yok. Bu kız hanımından söz edilirken nasıl da kulak kabartıyor. Onun yahudi olduğunu ve bir adamı kestiğini biliyor muydunuz? Belki yakışıklı Octave onu da fırçalıyordur. Budala patron onu çocuk yapması için işe almış olmalı.

Berthe tarifsiz bir üzüntü içinde gözlerini sevgilisine kaldırıp baktı. İniltili bir sesle:

- Tanrım! Tanrım! diye mırıldandı.

Çaresiz bir öfkeye kapılan Octave onun elini tutup güçlü bir biçimde sıktı. Ne yapmalı? Çıkıp bu kızları susturamazdı. Bu arada Berthe'in ömründe duymadığı sövgüler ve kaba sözler sürüyordu. Onun hiç farkında olmadığı bu sabah atışması bir lağım gibi mutfak pencerelerinden dışarı akıyordu. O kadar gizledikleri sevgileri şimdi sebze artıkları ve yağlı sular gibi ortaya dökülüyordu. Kimse konuşmadığı halde bu kızlar her şeyi biliyorlardı. Lisa Saturnin'in nasıl ışık tuttuğunu anlatıyor, Victoire kocasının baş ağrılarıyla alay ediyor, adamın başka bir yanına yeni bir göz taktırmasını söylüyordu.

Böylece, sevgilerinden güzel ve duyarlı ne varsa bu alaycı pisliğin altında kirleniyordu. Bir ara Victoire bağırdı:
- Hey! Kafanızı kollayın! Dünkü çürük havuçları
gönderiyorum. Bunlar Gourd enayisi için! Hizmetçiler
zevk için artıkları avluya döküyorlar, kapıcı bunları
süpürmek zorunda kalıyordu.
- Benden de küflü bir böbrek! diye bağırdı Adele.
Tüm tencere artıkları aynı yolu izlerken Lisa yine Berthe ve Octave'ın dedikodusunu sürdürüyor, evlilik dışı ilişkiyi gizlemek için başvurdukları tüm yalanların üstünü açıyordu. İki sevgili elele tutuşmuş, gözlerini çeviremeden yüz yüze duruyorlardı. Parmakları buz gibi olmuş, gözleri ilişkilerindeki pisliği ve efendilerin hizmetçiler karşısındaki güçsüzlüğünü itiraf ediyordu.
- Ayrıca, delikanlı aptal değil, dedi Hippolyte; dükkandaki işini sağlama almak için onunla yatıyor. Havasından geçilmiyor, ama cimrinin biri. Kadınlara saygılı gibi görünmek istiyor, ama yeri gelince tokat atabiliyor.
Berthe yüzüne bakınca Octave'ın sarardığını gördü; yüzü o kadar
değişmişti ki genç kadın korktu.
- Vallahi, al birini vur öbürüne, dedi Lisa. Kadının da ciğeri beş para etmez. Taş yürekli, zevkinden başka bir şey düşünmeyen ve para için yatan terbiyesizin biri. Ben anlarım, bahse girerim ki erkekle yatarken zevk almıyordur.
Berthe'in gözlerinden yaşlar boşandı. Birbirlerinin gözü önünde ve hiçbir şey yapamadan kendi iç dünyalarının çırılçıplak sergilenişini seyrediyorlardı. Bu iğrenç kuyuda boğulmak üzere olan genç kadın kaçmak istedi. Octave onu tutmadı; böyle bir çirkefte birbirlerinin yüzünü görmemek daha iyi olurdu.
- Söz verdin; gelecek salıya, tamam mı?
- Evet, evet.
Berthe çılgın gibi çekip gitti. Octave getirdiği çarşafları toparlayıp odayı düzene koydu. Hizmetçilerin atışmasını artık dinlemiyordu. Ama son bir söz üzerine irkildi:
- Duydunuz mu, Mösyö Hedouin dün gece ölmüş. Yakışıklı Octave bunu bilseydi, Madam Hedouin'i ısıtmayı sürdürürdü.

Bu küçük hizmetçi odasında öğrendiği bu haber onu sarstı. Mösyö Hedouin'in ölüm haberi onda derin bir pişmanlık uyandırdı. Yüksek sesle düşünmekten kendini alamadı.

- Tabii ya, ne aptallık ettim!

Octave elindeki paketle merdivenden inerken, odasına çıkmakta olan Rachel'le karşılaştı. Birkaç dakika gecikseler onları odasında yakalayacaktı. Dairede hanımını ağlarken bulmuş, ama bu kez ağzından laf alamamıştı. Kendi yokluğundan yararlandıklarını anlayan hizmetçi kindar bakışlarla genç adamı süzdü. Octave tuhaf bir utanma duygusuyla, ona on frank vermeye çekindi. Kafasındaki endişeleri dağıtmak için Marie'nin dairesine girdi. Odanın bir köşesinden gelen homurdanma üzerine dönüp bakınca Saturnin'i gördü. Deli çocuk yine kıskançlık bunalımına girmişti:

- Kendine dikkat et! Ölsem de barışmam!

O sabah ayakkabıcı kızın evden çıkması için son gündü. Bir haftadır kapıcı Gourd kızın karnını izliyor, büyüdüğünü gördükçe kızıyordu. Kadın, çocuğunu doğurabilmek için, mal sahibinden birkaç gün daha süre istemişti. Ama bir duvara konuşsa daha iyi olurdu. Her dakika sancıları daha da artıyordu. Saat dokuza doğru, arabacı çocuğun yardımıyla taşınmaya başlamıştı. İkide bir sancısı geldikçe merdivenlere veya eşyalara yaslanıyordu.

Kapıcı Gourd o güne kadar ayakkabıcı kadını bir erkekle yakalayamadığı için sinirli bir biçimde ortalıkta dolanıyordu. Octave onu görünce, adamın kendi ilişkilerini de bildiğini düşünerek titredi. Ama kapıcı onu nazik bir tavırla selamladı. O sabah üçüncü kattaki soylu efendinin dairesinden çıkan gizemli kadını, Valerie'yi, öbür Madam Campardon'u ve Trublot'yu da saygıyla selamlamıştı. Onlar kentsoyluydu; ne hizmetçilerin odalarına giren efendiler, ne de koridorda gecelikle süzülen hanımlar onu ilgilendirdi. Onu ilgilendiren ayakkabıcı kadının indirdiği dört parça mobilyaydı; belki de aradığı erkek bu sandıklardan birinde kaçıyordu!

Öğleye doğru son olarak mum gibi beyaz yüzüyle ayakkabıcı kadın indi. Yürümesi bile zorlaşmıştı. Kapıcı Gourd onu sokakta görmedikçe içi rahat etmeyecekti. Kadın kendisine anahtarı bırakırken Duveyrier de merdivenlerden iniyordu. Geçirdiği ateşli geceden sonra yüzündeki kırmızı lekeler daha da artmıştı. Kadının

şişkin karnı önünden geçerken mal sahibi suratını astı. Kadın utanmış ve yazgısına razı bir biçimde başını önüne eğdi. Sonra, küçük el arabasının peşinden yürüyerek, cenaze günü girdiği kapıdan çıkıp gitti. O zaman kapıcı Gourd sevinç içinde bağırdı. Sanki bu şişkin karın, apartmanın duvarlarını kokutan ahlak dışı pislikleri birlikte götürüyormuş gibi seviniyordu. Mal sahibine seslendi:

- Kovduğumuz çok iyi oldu, efendim. Sonunda rahat bir soluk alabileceğiz. İnanın göğsümden büyük bir yük kalktı. Bir apartmanda saygı istiyorsanız kadına, hele işçi kadına sakın kiralamayın!

II

Berthe ertesi salı günü Octave'a verdiği sözü tutmadı. Ona ayaküstü kısa bir açıklama yaparak, dükkan kapandıktan sonra akşama kendisini beklememesini söyledi. Genç kadın hıçkırıyordu; dün kiliseye günah çıkarmaya gitmişti. Evlendiğinden beri kiliseye uğramamıştı, ama hizmetçilerin üstüne sıçrattığı kaba sözlerden sonra kendini o kadar suçlu ve kirli duyumsuyordu ki bir an için çocukluğundaki inancına sarılıp bağışlanma ve temizlenme isteğiyle kiliseye gitmişti. Elinden bir şey gelmeyen Octave öfkesini zor bastırdı. Kadın üç gün sonra gelecek salı akşamı için söz verdi. Bu randevuyu Panorama Sokağı'ndaki mağazaların vitrinine bakarken vermişti; genç kadın vitrindeki bir şala istekle bakıyor ve konuşuyordu. Bunun üzerine pazartesi günü Octave, pazarlığın kabalığını hafifletmek için, gülerek kadına, sözünü tutarsa odada onu bir sürprizin bekleyeceğini söyledi. Genç kadın anlayıp yeniden ağlamaya başladı. Hayır! Hayır! Şimdi hiç gelemezdi, buluşmalarını böyle sağlaması doğru değildi. O bu şaldan art niyetsiz söz etmişti, şimdi istemiyordu, onu armağan ederse ateşe atacaktı. Ama ertesi gün her şeyi planladılar: Gece yarısından sonra Octave'ın kapısına üç kez vuracaktı.

O gün Auguste Lyon'a giderken Berthe'e bir tuhaf göründü. Kocasını mutfakta Rachel'le konuşurken görmüştü. Ayrıca adamın yüzü sarı, bir gözü kapanmış ve hasta gibiydi. Adamı yolcu ettikten sonra Berthe mutfağa girip hizmetçinin ağzını aramaya çalıştı. Kızın ağzı sıkı ve saygılı tavırları sürüyordu; ama Berthe onun hoşnut olmadığını duyumsadı. Ona yirmi frank ve bir giysi verdikten sonra, arkasını getirmemekle yanlış yaptığını düşündü.

- Kızım, dedi hizmetçiye. Benim cömert olmadığımı sanma. Ama bu benim hatam değil; param olduğu zaman seni ödüllendireceğim.

Rachel soğuk bir sesle yanıt verdi:

- Madamın bana bir borcu yok.

Berthe cömertliğini gösterebilmek için gidip iki eski bluz getirdi. Ama hizmetçi onları alırken, bunlardan mutfak bezi yapabileceğini söyledi:

- Teşekkür ederim, madam; naylon bluz cildimi tahriş ediyor. Ben pamuklu giyerim.

Ama hizmetçinin hâlâ saygılı olduğunu gören Berthe rahatladı. Onunla daha yakın konuşup bu akşam dışarda olacağını, holde bir lamba bırakmasını söyledi. Dairenin kapısını kilitler, kendisi mutfak kapısından çıkar ve anahtarı yanına alabilirdi. Hizmetçi bu buyrukları normal bir yemek tarifi alırmış gibi dinliyordu. İki sevgilinin planı gereği o akşam Berthe annesinde yemek yerken, Octave da Campardonların çağrısını kabul etmişti. Genç adam orada saat ona kadar kalıp sonra odasına çıkacak ve gece yarısına kadar bekleyecekti.

Campardonların akşam yemeği tam bir aile havasında geçti. Karısı ve kuzini arasında oturan mimar her yemeğin hakkını veriyordu. O akşam pirinçli tavuk, sığır eti ve patates vardı. Kuzin ev işlerini yüklendiğinden beri tüm ev halkı doyasıya yiyebiliyordu. Çünkü Gasparine alış verişi iyi biliyor, aynı paraya iki kat yiyecek çıkarabiliyordu. Rose pilavı kaşıklarken Campardon üç tabak tavuk yedi. Angele sığır etini seçti, kanlı et suyunu sevdiğini söylüyor ve Lisa da ona bol servis yapıyordu. Ama Gasparine az yedi; midesinin daraldığını söylüyordu. Mimar Octave'a seslendi:

- Yiyin, azizim, yoksa sizi kimin yiyeceği belli olmaz.

Madam Campardon genç adamın kulağına eğilmiş, bir kez daha kuzinin eve getirdiği mutluluktan söz ediyordu: mutfak gideri azalmış, hizmetçiler saygılı olmuş, Angele'in eğitimi düzelmişti.

- Hepsinden iyisi, diye mırıldandı kadın, Achille çok mutlu. Benim de yapacak hiçbir işim yok... Bakın, artık beni de o yıkıyor. Artık kolumu bile kıpırdatmadan yaşayabilirim. O arada mimar eğitim bakanlığındaki görevlileri nasıl "hizaya getirdiğini" anlatıyordu:

- İnanır mısınız, azizim, Evreux'deki onarım için bana ne kadar zorluk çıkardılar? Ben yalnızca piskoposun hoşnut olmasını istiyordum. Ama yeni mutfak ve kalorifer tesisatı yirmi bin frankı aştı. Mihrap kürsüsü için üç bin frank gider diyordum, on bin franka çıktı. Bu yedi bin franklık farkı da gizleyemezdim tabii. Bu sabah beni bakanlığa çağırdılar. Uzun boylu bir bilgiç bana hesap sormaya kalktı. Ah! Ben buna gelir miyim? Ona piskopos hazretlerinin adını verdim; sorunu çözemiyorlarsa piskoposu Paris'e çağıracağımı

söyledim. Adam hemen bir kuzu kesildi, sormayın! Hâlâ gülmekten kırılacağım. Memurlar şimdi din adamlarından pek korkuyorlar. Yanımda bir piskopos olsun, hükümet falan dinlemem, tüm Paris'i yeniden düzenlerim! Masadakiler küçümsedikleri bakanlık memurlarının durumuna gülüştüler. Rose dinin yanında olmanın her zaman daha iyi olduğunu söyledi. Saint-Roch Kilisesi'ndeki onarım başlayalı beri Achille'in işleri artmıştı. En soylu aileler onu paylaşamıyorlardı. Herhalde Tanrı bu ailenin iyiliğini istiyordu. Tatlı sırasında Campardon birden Octave'a döndü:

- Az daha unutuyordum. Biliyor musunuz, Duveyrier yeniden...

Mimar Clarisse'in adını söyleyecekti ki masada Angele'in oturduğunu anımsadı. Kızına yan gözle bakarak ekledi:

- Yeniden o akrabasına kavuştu...

Bir yandan kaş göz işareti yapınca, Octave sonunda anladı.

- Bugün Trublot'yu gördüm, o söyledi. Önceki gün Duveyrier yağmurdan korunmak için bir kapı altına sığındığında bir de ne görsün? Akrabası yanı başında! Trublot da onları buluşturmak için bir haftadır arıyormuş.

Angele pilavını yerken gözlerini tabağına eğiyordu. Aile onun duyabileceği konuları ciddi bir biçimde sınırlıyordu. Rose Octave'a sordu:

- Akrabası nasıl biri?

- Şöyle böyle, dedi Octave. Herkesin beğenisi farklı olabilir. Kendisi de zayıf olduğu halde zayıflardan nefret eden Gasparine söze karıştı:

- Akrabası bir gün mağazaya geldiğinde bana gösterdiler. Kara kuru bir şey.

- Her neyse, dedi Campardon, Duveyrier şimdi mutlu. Zavallı karısı...

Adam Clotilde'in hoşnut olup rahat bir soluk aldığını söylemek istiyordu, ama bir kez daha Angele'i anımsadı ve sözünü değiştirdi:

- Yani akrabalar arasında ilişkiler her zaman iyi gitmiyor. Her ailede böyle sorunlar olur. Angel masanın karşı yanında dikilen Lisa ile bakışıyor, yüzünü bardağına gizleyip sırıtıyordu. Saat ona doğru Octave yorgun olduğunu öne sürerek izin istedi. Rose'un tüm ilgisine karşın bu ailede fazla olduğunu, özellikle Gasparine'in ona

düşmanca baktığını duyumsuyordu. Halbuki onlara bir şey yapmamıştı. Oysa Gasparine yakışıklı olduğu için ondan nefret ediyor, apartmandaki tüm kadınları elde ettiğini düşünüyor ve kendisi istemediği halde, bundan kıskançlık duyuyordu.

O gittikten sonra evdekiler yatmaya karar verdiler. Rose yatmadan önce her akşam tuvalet masasında bir saat harcıyordu. O akşam da duşunu aldı, saçını taradı ve parfümler süründü. Duş alırken Gasparine ona yardımcı oldu, bitirdiğinde yerdeki suları sildi. Tüm bu işleri Lisa'dan daha iyi yapıyordu. Sonunda kuzinin hazırladığı yatağa uzandığında mutlu bir tavırla içini çekti:

- Ah! Ne rahatım!

Büyük yatağın ortasında, dantel işlemeli çarşaflar ve kuştüyü yastıklar arasında aşığını bekleyen bir kadın gibiydi. Güzelleşip yatarsa daha iyi uyuduğunu söylüyordu. Campardon içeri girdi.

- Her şeyin tamam mı, hayatım? İyi geceler.

Mimar gece çalışması gerektiğini söylüyordu. Karısı fazla çalıştığı için ona kızıyor, dinlenmesini söylüyordu.

- Git yat, dinlen. Gasparine, onu yatıracağına söz ver.

Gece masası üzerine bir bardak su ve bir Dickens romanı bırakan kuzin hiç konuşmadan eğilip Rose'un iki yanağına öpücükler kondurdu. Campardon da sindirim zorluğu çeken bir yüzle karısını öptü.

- İ yi geceler, güzelim.

- İyi geceler, sevgilim... Sen de hemen yat, olur mu?

- Sen merak etme, dedi Gasparine. Eğer saat on birde yatmamışsa, kendim kalkıp onun ışığını söndüreceğim.

Saat on bire kadar bir İsviçre villası planı önünde esneyen Campardon sonra hemen soyundu, hizmetçiler için yatağın çarşaflarını buruşturdu ve Gasparine'in yatağını paylaşmaya gitti. Dar yatakta rahat edemiyorlar, dirsekleri birbirine batıyordu.

O arada bulaşığını bitiren Victoire yatmaya çıkınca Lisa her zaman olduğu gibi Angele'in bir eksiği olup olmadığına bakmaya geldi. Angele yattığı yerde onu bekliyordu. Böylece her gece anne ve babasından gizli battaniye üzerinde iskambil oynuyorlardı. Kâğıtları atarken bir yandan da kuzinden yakınıyorlardı. Hizmetçi, çocuğun önünde kuzine acımasızca giydiriyordu. İkisi de gündüz vakti

göstermek zorunda oldukları ikiyüzlü saygının öcünü alıyorlardı. Özellikle Lisa, on beş yaşın tüm meraklarını giderdiği bu kızın ahlakını bozmaktan sapıkça bir zevk alıyordu. O gece, iki gündür mutfaktaki şekeri kilitleyen Gasparine'e öfkelerini dile getiriyorlardı. Uğursuz kadın bir şekeri bile çok görüyordu onlara! Lisa sinsice güldü:
- Oysa babanız ona yeterince şeker stoku yapıyor.
- Ah! evet! diye güldü Angele.
- Babanız ona nasıl yapıyor? Hadi, bir gösterin bakalım!
Bunun üzerine kız çıplak kollarıyla hizmetçinin boynuna sarıldı ve onu dudaklarından öptü:
- İşte böyle! İşte böyle!
Saat gece yarısını çaldı. Campardon ve Gasparine dar yatakta inliyor, Rose geniş yatağında Dickens okurken gözleri yaşarıyordu. Gecenin derin sessizliği aile namusunun üzerine bir perde gibi indi. Octave odasına dönerken Pichonlarda konuk olduğunu gördü. Jules ona seslenip bir içkiye çağırdı. Kayınbabası Vuillaume ve eşi gelmişlerdi. Yaşlı karı koca eylülde doğum yapan Marie'nin kırkı için barışmaya gelmişlerdi. Üstelik genç kadının dışarı çıkmasını kutlamak için bir salı akşamı gelmişlerdi. Gene bir kız çocuğu doğuran Marie annesini yatıştırmak için bebeği Paris yakınlarında bir sütannenin yanına göndermişti. Lilitte babasının ona içirdiği şarabın etkisiyle masanın üzerinde uyuyordu. Madam Vuillaume Octave'la kadeh tokuşturduktan sonra:
- Hadi iki çocuk da idare edilebilir, dedi. Ama, damat sana söylüyorum: bir daha olmasın!
Herkes gülüştü. Yaşlı kadın ciddi bir sesle konuşmayı sürdürdü:
- Hiç gülünecek bir şey değil. Bu çocuğu kabulleniyoruz. Ama bir tane daha olursa...
- Bir tane daha olursa, diye tamamladı Mösyö Vuillaume, sizin yüreksiz ve beyinsiz olduğunuz yargısına varırız. Öyle ya! İnsanın geliri sınırlıysa kendini dizginlemesini bilmeli! Sonra Octave'a döndü:
- Bakın, bayım, ben madalya almış biriyim. İnanır mısınız, kurdelesi kirlenmesin diye evimde takmıyorum. Bir düşünün: Ben karımı bu

zevkten yoksun bırakmayı göze alabiliyorsam, çocuklarımız da bebek yapmaktan kaçınmalı.

Pichonlar kesinlikle bir daha yapmayacaklarına ant içtiler.

- Doğumda ne sıkıntı çektiğimi ben bilirim! diyordu Maire.

- Kolumu keserim daha iyi, dedi Jules.

Vuillaume'lar bu gösteriden hoşnut olmuşlar, çocuklarını bağışlıyorlardı. Saat onu geçtiği için izin istediler. Jules de onları tramvaya kadar geçirmek için şapkasını aldı. Eski alışkanlıkların yeniden başladığını görmekten duygulanıp yine kucaklaştılar. Onlar gittikten sonra merdivenden onları izleyen Marie Octave'la yemek odasına döndü:

- Ah! Annem kötü insan değildir. Çocukların yükü kolay mı?

Kadın kapıyı kapadıktan sonra masadaki bardakları toplamaya koyuldu. Lilitte uyanmamıştı. Odada kalabalıktan kalma ılık bir hava vardı.

- Gidip yatacağım, diye mırıldandı Octave.

- Ah! Demek artık erken yatıyorsunuz, dedi Marie. Her zaman böyle düzenli yaşamıyorsunuz ama. Belki de sabah erken yapacak bir işiniz vardır?

- Hayır; yalnızca uykum var, o kadar. Ama bir on dakika oturabilirim.

Genç adamın aklına Berthe geldi. Nasılsa on ikiden önce yukarı çıkmazdı. Haftalardır bekledikten sonra bütün gece ona sahip olacağı düşüncesi nedense onu pek heyecanlandırmadı. Gün boyu süren ateşi, sanki geçen zamana ve yorgunluğa yenik düşmüştü. Marie sordu:

- Bir konyak daha ister misiniz?

- Olur.

Kadın içkiyi getirdiğinde genç adam onun ellerini tutup bırakmadı. Kadın hiç endişesiz ona gülümsüyordu. Octave, doğum sonrası acı çekmiş bu kadını o an çok güzel buldu. Birden eski sevgisi ve isteği uyanıp beynine kadar yayıldı. Bir akşam bu kadını alnından öpüp kocasına geri göndermişti; ama dayanılmaz bir şehvetin etkisiyle şimdi hemen onu istiyor, Berthe'nin uzaklardaki hayali bile etkisini yitiriyordu. Kadının ellerini okşarken gülümsedi:

- Demek artık benden çekinmiyorsunuz?

- Hayır! Çünkü artık sizin bir sevgiliniz var. Oh! Tabii ki arkadaşlığımız sürecek.

Kadın her şeyi bildiğini anlattı. Geceleri o kadın geldiğinde hemen anlaşılıyordu. Genç adamın endişeyle sarardığını görünce onu yatıştırdı: Asla kimseye söylemezdi, tersine onun mutlu olmasını diliyordu.

- Ben iyi bir kadınım, size nasıl kızabilirim? Genç adam onu dizlerinin üzerine çekip haykırdı:

- Ama ben seni seviyorum!

O anda doğruyu söylüyordu. Yeni ilişkisi, iki aydır yaşadığı serüven gözünden silinmişti. Jules'ün yokluğunda bu yoksul odaya gelip Marie'yi ensesinden öptüğü, kadının hep razı olduğu günleri anımsadı. Mutluluk işte buydu, nasıl nasıl bunu küçümseyebilmişti? Bir pişmanlık yüreğini sızlatıyordu. Bu kadını yine istiyordu ve ona sahip olamazsa sanki ömür boyu mutsuz olacaktı. Kadın onun kollarından kurtulmaya çalıştı:

- Bırakın beni. Mantıklı olmazsanız beni üzersiniz. Şimdi başkasını sevdiğinize göre neden bana azap veriyorsunuz?

Kadın her zamanki yumuşak ve sakin tavrıyla kurtulmaya çalışırken, hiç hoşlanmadığı şeyler yapmaktan duyduğu bıkkınlığı dile getiriyordu. Ama genç adam daha da çılgınlaşıyor, onu daha güçlü sıkıyor ve yün bluzu içindeki göğüslerini öpmeye çalışıyordu.

- Anlamıyor musun, ben seni seviyorum? Bak, en kutsal şeyim üzerine ant içerim ki doğru. Yüreğimi açıp bak. Oh! Ne olur karşı koyma! Son bir kez, bir daha sen istemezsen olmaz!

O zaman Marie altında ezildiği bu erkek istencine karşı koyamadı. Bu onun iyi yüreği, korkusu ve budalalığının bir sonucuydu. Kadın

Lilitte'i odasına götürmek için davranınca Octave onu tuttu; çocuğu uyandırabilirdi. Böylece kadın geçen yıl ona teslim olduğu aynı yerde kendini bıraktı. Gecenin bu geç saatinde sessiz odada adam ona sahip oldu. Sonra lambanın fitili azalınca Marie kalkıp düzeltti. Hiç bu kadar mutlu olmayan Octave ona minnetle sordu:
- Bana gücendin mi?
Kadın lambayı bırakıp soğuk dudaklarıyla ona son bir öpücük verirken yanıtladı:
- Hayır, çünkü sizin hoşunuza gitti. Benim için bir anlamı yok, ama o kişi için hoş bir şey değil. Gözlerinden yaşlar gelen kadın yine öfkesiz ve üzgün duruyordu. Octave oradan ayrılıp odasına geldiğinde canı sıkılmıştı. Doyurulmuş vücudunda sanki pis ve kokuşmuş bir şeyin tadı vardı. Ama birazdan öteki kadın gelecekti. Onu beklerken Marie'nin düşüncesi omuzlarında bir yük gibiydi. Bir felaket olmasını ve haftalardır odasında birlikte bir saat geçirebilmek için çılgınca tasarılar yaptığı bu kadının şimdi çıkamamasını diliyordu. Belki bir kez daha sözünden cayar diye umuyordu.
Saat gece yarısını çaldı. Ayakta dikilen Octave kulağını dikmiş koridorda bir ayak sesi veya etek hışırtısı duymaktan korkuyordu. Saat bir olduğunda Berthe hâlâ yoktu. Genç adam rahat bir soluk alır gibi oldu; ama bu rahatlamanın yanında bir kadının alay ettiği erkeğin öfkesi de vardı. Sonunda yatmaya karar verip esneyerek soyunmaya başladı. Tam o anda kapı üç kez yavaşça vuruldu. Gelen Berthe'di. Genç adam hem düş kırıklığı, hem de gururla ona kucak açtı. Kadın onu itti; kapının arkasından dinlemek istiyordu.
- Ne var? diye sordu Octave.
- Bilmiyorum, bir an için korktum; merdivenlerde biri beni izliyor sandım. Tanrım! Böyle ilişkiler ne kadar saçma! Sonunda bir yıkım olacağı kesin.
Bu sözler ikisini de dondurdu. Öpüşmeden birbirlerine baktılar. Oysa kadın beyaz geceliği içinde ve sarı saçlarıyla çok çekici duruyordu. Genç adam ona bakarken Marie'den çok daha güzel olduğunu düşündü. Ama isteği sönmüştü, bu ona bir angarya gibi geliyordu. Kadın soluk alabilmek için oturdu. O sırada masa üzerindeki karton kutuyu görünce, içinde istediği şalın olduğunu anladı ve erkeğe kızar gibi yaptı:

- Ben gidiyorum.
- Nasıl?
- Beni satılık mı sandın? Beni hep gücendiriyorsun; bu gece de tüm mutluluğumu bozdun. Sana istemediğimi söylediğim halde bunu neden aldın?

Sonunda kalmaya razı olup kutuyu açtı. Ama gördüğü şey karşısında düş kırıklığına uğradı:
- Ne? Bu şal şantiyi kumaşından değil, tiftik!

Harcamalarını kısmak isteyen Octave cimrilik edip daha ucuz bir şal almıştı. Bir an tezgahının arkasında satış yapıyormuş gibi, ona bu kumaşın da şantiyi kadar güzel olduğunu anlatmaya çalıştı. Kumaşı ellemesini istiyor, ama kadın somurtuyordu:
- Hem bu yüz franklık, diğeri üç yüz franktı.

Genç adamın sarardığını görünce kendini topladı:
- Ama yine beni düşündüğün için sağol. Armağanın fiyatı değil düşünmüş olmak önemli. Genç kadın yine oturdu. Bir süre sessiz kaldıktan sonra Octave yatmayı önerdi. Kadın elbette yatacağını, ama merdivendeki korkusunu henüz atlatamadığını söyledi. Yine Rachel konusundaki endişelerini, onu nasıl Auguste'le mutfakta konuşurlarken gördüğünü anlattı. Oysa bu kıza arada bir bahşiş verip satın alması ne kadar kolaydı. Ama parası yoktu işte. Sesi gittikçe hırçınlaşıyor, sözünü etmediği halde tiftik şal onu içinden kemiriyordu. Sonunda, kocasıyla her zaman yaptığı kavgayı aşığıyla da yapmaya kalktı.
- Bu yaşamak mı? Beş kuruş param yok, her zaman küçük harcamalar için azar işitiyorum. Ah! Bıktım, bıktım vallahi.

Ayakta yeleğini çözmekte olan Octave durup sordu:
- İ yi de, bunu ne amaçla bana söylüyorsun?
- Ne amaçla mı, beyefendi? Bunu size söylememem mi gerekir? Kibar bir bey bu konuları kendiliğinden anlamalı. Siz çoktan beri ne

yapıp edip bu kızı bizim yanımıza çekmeliydiniz! Peşinden alaycı bir gülüşle ekledi:
- Bu sizi batırmazdı.
Yeniden bir sessizlik oldu. Genç adam yine dolaşmaya başladı:
- Sizin için üzgünüm, ama ben zengin değilim.
Bu sözler tartışmayı bir karı koca kavgasına dönüştürmeye yetti. Berthe anasının tavrıyla haykırdı:
- Bari sizi paranız için sevdiğimi söyleyin! Ben yalnızca parayı düşünen bir kadınım, değil mi? Evet öyle, ben parayı düşünürüm çünkü akılcı bir kadınım. Cebimde yirmi kuruşum varsa kırk kuruşum var derim. Kendimi acındıracağıma imrendiririm daha iyi.
Yorgun olan Octave kavgayı bitirmek istiyordu:
- Dinle: Şalın tiftikten olması seni üzüyorsa, şantiyi kumaşından olanı alacağım. Kadın öfkeyle bağırdı:
- Sizin şalınızı mı düşünüyorum ben? Benim derdim daha büyük, anlıyor musunuz? Oh! Zaten siz de kocam gibisiniz. Sokaklarda çizmesiz gezsem umurunuzda olmaz. Bir kadına sahip oluyorsanız onun üstbaşıyla ve boğazıyla ilgilenmeniz gerekir. Ama bunu anlayacak erkek nerde? Siz ikiniz, yakında beni sokağa çıplak gönderirsiniz!
Bu karı koca kavgasından yılan Octave yanıt vermemeyi uygun buldu; Auguste'ün kavgadan sık sık böyle kurtulduğunu izlemişti. Aşağılama yağmuru altında soyunmasını sürdürüyor, bir yandan da aşktaki kötü talihini düşünüyordu. Oysa bu kadını gerçekten sevmiş, onun için tüm gelecek hesaplarını bırakmıştı; ama odasına geldiği bu gece kadın, sanki altı aylık evliymişler gibi, kavgadan başka şey düşünmüyordu.
- Bırak da yatalım, dedi genç adam. Birbirimizi o kadar özlemişken tatsız konularla vakit geçirmek saçma olur.
Genç adam barışma isteğini göstermek için kadını öpmek istedi. Ama o erkeği itip ağlamaya başladı:
- Ne duruyorsunuz, benim gezmelerimi de eleştirsenize! Size pahalı geldiğimi de söyleyin bari! Oh! her şeyi anlıyorum; elinizden gelse beni bir sandığa kapatırdınız. Benim arkadaşlarım var, onları görmeye gitmem suç mu? Annemse...

Octave yatağın bir ucuna uzanırken karşılık verdi:
- Ben yatıyorum. Sen de soyun. Annene gelince, kusura bakma ama seni böyle şımarık yetiştirdiği için ne desem az.
Kadın soyunurken sesini daha da yükseltiyordu:
- Annem her zaman görevini yaptı. Sizin onu eleştirmeye hakkınız yok. Anneme dil uzatmadığınız kalmıştı! Yatağın kıyısına oturup çoraplarını çıkarırken içini çekti:
- Ah! Bayım, şimdi bir anlık zayıflığıma pişmanım. Biraz düşünseydim, her şey başka türlü olurdu!
Genç kadın şimdi fanilasıyla kalmış, kol ve bacakları açık, tombul bir kadının yumuşak çıplaklığındaydı. Öfkeden göğüsleri fanilanın içinde inip kalkıyordu. Duvara dönmüş uyur gibi yapan Octave birden döndü:
- Nasıl? Beni sevdiğiniz için pişman mısınız?
- Kadın yüreğini anlamayan bir erkeği sevdiğim için, evet!
Yüzleri birbirine yakın ve sevgisiz, bakışıyorlardı. Kadın bir dizini yatağa dayamış ve göğüsleri gerilmiş olarak çok iştah açıcı duruyordu. Ama genç adamın bu güzel vücudu görecek hali kalmamıştı. Kadın yineledi:
- Ah! Tanrım, yeniden başlamak mümkün olsaydı!
- O zaman başka bir sevgili bulurdunuz, değil mi? dedi sertçe Octave.
Genç kadın öfkeyle karşılık vermek için ağzını açtığı sırada kapı yumruklanmaya başladı. İkisi de önce bir şey anlamadan donup kaldılar. Bir ses bağırıyordu:
- Açın, içerde ne halt yediğinizi biliyorum. Açmazsanız, kapıyı kıracağım!
Bu, kocanın sesiydi. Kafaları allak bullak olan iki sevgili hâlâ kımıldayamıyorlar, ölü gibi soğuk duruyorlardı. Sonra Berthe bir içgüdüyle yataktan atlayıp aşığından uzaklaşmak istedi. Kapının arkasında Auguste bağırıyordu:
- Kapı yı açın!
O zaman odada büyük bir kargaşa yaşandı. Berthe çılgın gibi koşup kaçacak bir çıkış yeri arıyordu; yüreği çarpan Octave fazla düşünmeden kapının arkasına yüklenerek açılmasını engellemeye çalıştı. Bir yandan da kapıyı sonunda açmazlarsa bu aptalın bütün

apartmanı ayağa kaldıracağını düşündü. Octave'ın gözlerinde kapıyı açma kararını duyan Berthe onun ellerine sarılıp bir hırıltıyla yalvardı: Hayır, hayır, lütfen! Kocası elinde bir bıçak veya tabancayla onlara saldırabilirdi. Onun dehşetinden etkilenen genç adam bir yandan giyinirken ona da giyinmesini işaret ediyordu. Ama kadın bunu yapamıyor, çoraplarını bile bulamadan yarı çıplak dikiliyordu. Dışarda koca bağırıyordu:

- Açmak istemiyor musunuz? Pekâlâ, size göstereceğim!

Birkaç haftadır Octave mal sahibine kapı kilidinin gevşek olduğunu, onarılması gerektiğini söylüyordu. Kapı birden çatırdadı, kilit yuvasından fırladı ve Auguste hızını alamayıp odanın ortasına yuvarlandı.

- Hay anasını!...

Adam düşerken yaraladığı elinde bir anahtar tutuyordu. Yerden utanç ve öfkeyle kalktıktan sonra Octave'ın üzerine yürümek istedi. Ama genç adam, pantolonu yarı açık ve ayakları çıplak olmasına karşın onu kolayca bileklerinden tutup devinimsiz bıraktı:

- Bayım, evime tecavüz ediyorsunuz. Lütfen kendinize gelin!

Onların itişmesi sırasında Berthe açık kalan kapıdan, üzerinde fanilayla dışarı fırladı; kocasının elinde parlayan bir bıçak gördüğünü sanıp arkasına bakmadan karanlık koridora daldı. Odadan iki tokat sesi geldi ama kimin vurduğunu anlayamadı. Artık tanıyamadığı sesler koridora taştı:

- Sizi düelloya davet ediyorum!

- Başüstüne! Nerede isterseniz.

Genç kadın bir atılışla servis merdivenine daldı. İki kat inip kendi mutfağının kapısına geldiğinde kapının kilitli olduğunu ve anahtarını yukarda geceliğinin cebinde unuttuğunu gördü. Ayrıca içerisi karanlıktı; lamba bırakılmamıştı. O zaman kendisini kimin sattığını anladı. Soluk alamadan yine servis merdiveninden yukarı fırladı, Octave'ın merdiven boşluğuna geldi. İki adamın tartışması sürüyordu. Böyle biraz daha sürdürürlerse belki kurtulabilirdi; ana merdivenden kendi dairesine inebilirse belki Auguste'ün açık bıraktığı kapıdan girebilirdi. Ama ikinci kez kapalı bir kapıyla karşılaştı. Böylece, evinden kovulmuş, yarı çıplak bir durumda paniğe kapılıp nereye gideceğini bilemeden merdivenlerde

amaçsızca koşuşturmaya başladı. Annesinin kapısını asla çalamazdı. Bir an kapıcının dairesine sığınmayı düşündü, ama utancını yenemeyip yukarı çıktı. Başını kaldırıp karanlığı dinliyor, merdiven tırabzanından eğilip bakıyor ve karanlıkta hep o bıçağın parladığını görüyordu. Birden bir gürültü duydu, kocasının bıçakla geldiğini sanıp iliklerine kadar donduran bir korkuya kapıldı. O anda Campardonların kapısının önündeydi; çılgın gibi kapıyı yumruklamaya başladı. İ çerden telaşlı bir ses duyuldu:

- Ne oluyor? Yangın mı var?

Kapıyı Lisa açtı; Angele'in odasından çıkan hizmetçi elinde bir lambayla geleni görmeye çalışıyordu. Berthe'i fanilayla görünce gözleri irileşti:

- Aman Tanrım! Neyiniz var?

Genç kadın içeri girip kapıyı şiddetle itti ve arkasına yaslandı; zorla soluk alırken kekeliyordu:

- Şştt! Susun! Beni öldürmek istiyor.

Lisa hiçbir şey anlayamadan bakarken Campardon göründü: Gasparine'in yatağından saçı sakalı dağınık olarak ve üzerinde bir külotla çıkmıştı. Bir aile reisinin ağırlığıyla konuşmaya çalışarak uzaktan bağırdı:

- Sen misin Lisa? Bu saatte dairede ne arıyorsun? Yukarda olman gerekirdi.

- Kapıyı iyi kapatmadığımdan kuşkulanıp indim, efendim. Fakat bu bayan...

Mimar Berthe'i o durumda görünce donup kaldı. İstem dışı olarak eliyle külotunun önünü düzeltti. Berthe çıplak olduğunu unutmuş, yalvarıyordu:

- Ah! Bayım, beni evinizde saklayın. Beni öldürmek istiyor.

- Kim?

- Kocam.

Mimarın arkasından kuzin geliyordu. Kadın üstüne bir şey giyecek zamanı bulmuştu. Saçları dağınık, kemikleri kumaşın üstünden görünecek kadar zayıftı ve zevkinin kesilmiş olmasının nefreti yüzünden taşıyordu. Genç kadının tombul çıplaklığını görmek onu daha da kinlendirdi:

- Kocanıza ne yaptınız peki?
Bu basit soru karşısında Berthe utanç içinde başını öne eğdi. Kendi çıplaklığını görünce kızardı, örtünmek ister gibi kollarını göğsünde kavuşturdu. Çok zor konuşabiliyordu:
- Beni... yakaladı...
Onlar bunu anladılar. Ayıplar gibi baktılar; Lisa da efendilerinin düşüncesini paylaşıyordu. Ama sorgulama yarım kaldı, çünkü Angele odasından çıktı. Uyanmış gibi gözlerini oğuşturuyordu. Fanilalı hanımı görünce bütün vücudu, erken gelişmiş kızın heyecanıyla titredi:
- Oh!
- Bir şey yok! diye bağırdı babası. Sen git yat!
Mimar bir açıklama göstermesi gerektiğini anlayarak, aptalca da olsa, ilk aklına geleni söyledi:
- Bu hanım merdivenden inerken ayağı burkulmuş. Yardım için bizim kapımızı çaldı. Hadi yat, üşüteceksin. Lisa kızla bakışırken gülmesini zor tuttu. Kız olayı görmüş olmaktan mutlu, yatağına döndü. Bir süredir Madam Campardon da yattığı yerden sesleniyordu. Kitabı elinde, ne olduğunu bilmek istiyordu. Mimar Berthe'e döndü:
- Gelin, madam. Lisa, sen bir dakika bekle.
Rose okuduğu kitaptan duygulanmış bir havayla yatağında bir kraliçe gibi yayılmıştı. Kuzin ona olanları anlatınca o da ayıpladı. Bir kadın kocasından başka bir erkekle nasıl olabilirdi? Kadın artık unuttuğu bir şeyden iğrenir gibiydi. Mimarın bakışlarını genç kadının göğsüne çevirdiğini gören Gasparine kızdı:
- Olacak şey değil! Madam, lütfen örtünün artık!
Rose'un yan tarafta duran başörtüsünü genç kadının omuzlarına attı. Örtü kadını ancak kalçalarına kadar örtebiliyordu. Mimarın elinde olmadan gözleri bu kez genç kadının bacaklarına gidiyordu. Berthe hâlâ titriyordu. Kapının sürgülü olmasına karşın arada bir titreyerek kapıyı gözetliyordu. Dingin bir biçimde yatan bu kadına gözleri yaşlı olarak yalvardı:
- Oh! Madam, beni koruyun. Kocam beni öldürmek istiyor.
Bir sessizlik oldu. Diğer üçü göz ucuyla görüş alışverişi yaptılar. Olanları ayıplıyorlardı; insan geceyarısı böyle çıplak durumda

başkalarının evine girer miydi? Onları rahatsız edeceği gibi zor durumda da bırakabilirdi. Gasparine genç kadına döndü:
- Bu evde bir kız çocuğu var. Sorumluluğunuzu düşünün, madam.
- Annenizin evinde daha güvende olursunuz, diye ekledi
mimar. İsterseniz ben sizi götürebilirim... Berthe'in korkusu
yine yükseldi:
- Hayır, hayır, o merdivende bekliyor, beni öldürecek!
 Genç kadın yalvarıyordu: Bir sandalyeden fazla bir şey istemiyordu. Gün ağarıncaya kadar bekler, sonra giderdi. Mimar ve karısı, biri bu güzel çıplaklığa hayran, diğeri gece yarısı ortaya çıkan bu sürpriz dramın sonunu merak ettiği için, genç kadının isteğine razı olacak gibiydiler. Ama Gasparine acımasızdı. Bir ara merak edip sordu:
- Peki siz kiminleydiniz?
-
Yukarda,
koridorun
sonundak
i odada,
bilirsiniz.
Campard
on
kollarını
havaya
kaldırıp
haykırdı:
- Nasıl, Octave'la mı? Olacak şey değil!
 Mimar bu güzel kadının Octave'la olmasını kıskanmış gibiydi. Rose da şimdi onu ayıplıyordu. Ama en çok Gasparine, bu genç adama duyduğu içgüdüsel nefretle içi yanan kuzin, kendini yitirdi. Yine o! Ah, tüm kadınları elde ettiğini işte biliyordu! Bu adamın kadınlarını kendi evinde ağırlayacak kadar aptal değildi.
- Kendinizi bizim yerimize koyun, dedi sertçe. Burada bir kız çocuğu olduğunu yineliyorum.
- Hem sonra apartmanda ne derler? diye ekledi Campardon. Ayrıca kocanızla iyi ilişkilerim var, bize kızabilir. Davranışınızı onaylıyor gibi

görünmek istemeyiz, madam. Sizi yargılıyor değiliz, ama anlarsınız ki bu durumunuz... nasıl demeli... biraz hafif kaçmıyor mu?
- Elbette size taş atanlardan değiliz, dedi Rose. Ama insanlar o kadar kötü ki! Sizin burada buluştuğunuzu sanabilirler. Biliyorsunuz, kocam çok titiz müşterilerle çalışıyor. En ufak ahlak sorununda tüm işini yitirebilir. Fakat, size sormak isterim, madam: Nasıl oldu da din duygusu sizi tutamadı? Daha dün Rahip Mauduit sizden bir baba şefkatiyle söz ediyordu.
Berthe üçünün arasında şaşkın gözlerle, hangisi konuşursa ona bakıyordu. Yavaş yavaş durumunu anlamaya başlıyor, burada bulunduğuna şaşıyordu. Niçin bu adamların kapısını çalıp onları rahatsız etmişti? Yataktaki kadına, külotlu kocasına ve ince etekli kuzine bakarken onlara hak veriyordu. Mimar onu hole doğru sürüklerken Rose'un dini öğütlerine yanıt vermeden yürüdü.
- Sizi annenizin kapısına kadar götüreyim
mi? dedi Campardon. Sizin yeriniz orası.
Genç kadın başını korkuyla sallayıp bunu
geri çevirdi.
- O zaman merdivene bir göz atayım. Size bir şey olursa üzülürüm.
Lisa elindeki lambayla holde bekliyordu. Mimar lambayı alıp dışarı çıktı ve hemen döndü.
- Ant içerim ki kimse yok. Çabuk gidin.
O zamana kadar konuşamayan Berthe birden durdu, omuzlarındaki şalı çıkarıp yere fırlattı:
- Alın, bu sizin. Nasılsa beni öldürecek, neye yarar?
Ve kadın, geldiği gibi fanilayla karanlıkta gitti. Campardon kapıyı kilitlerken söylendi:
- Git, kendini başka yerde eğlendir!
Arkasında duran Lisa'nın güldüğünü görünce ekledi:
- Öyle ya, bunları eve alırsak her gece işimiz var demektir. Herkes kendi başının çaresine baksın. Ona yüz frank verirdim ama, saygınlığımı düşünmem gerekiyor!
Yatak odasına döndüğünde Rose ve Gasparine de genç kadını çekiştiriyorlardı. Şıllığın böylesi görülmüş müydü? Merdivenlerde çıplak dolaşmak! Bazı kadınların canı istediğinde hiçbir şeyi dinlemiyorlardı! Saat ikiye yaklaşıyordu, uyusalar iyi olurdu. Yine

kucaklaştılar, iyi geceler tatlım, iyi geceler hayatım. Başka ailelerde böyle huzursuzluklar varken onların bu kadar mutlu olması ne kadar güzeldi. Rose kitabını eline aldı, birkaç sayfa okuduktan sonra uykusu gelirdi.

Campardon Gasparine'in arkasından gitti. Birlikte yatağa girerken soğuktan titriyorlardı, yatağı ısıtmak için daha yarım saat beklemeleri gerekecekti.

Lisa yukarı çıkmadan önce Angele'ın odasına uğradı. Kıza gülerek sordu:

- Gelen hanımın ayağı burkulmuş, öyle mi? Göster bakalım, nasıl burkulmuş?

- İşte böyle!

Kız bunu derken hizmetçinin boynuna atılıp onu dudaklarından öpüyordu.

Merdivende Berthe soğuktan titredi. Kaloriferi kasımdan önce yakmıyorlardı. Ama korkusu yatışmıştı. İnip kendi dairesinin kapısını dinledi: Hiç ses yoktu. Bir kat çıkıp Octave'ın dairesine yaklaşmadan uzaktan dinledi: Orası da sessizdi. Bunun üzerine annesinin kapısındaki paspasın üzerine oturup Adele'i beklemeye başladı. Küçük bir çocuk gibi her şeyi annesine anlatma düşüncesi onu korkutuyordu. Karanlıkta oturduğu bu merdiven, maun kapılar ve yapay mermerler ardındaki namuslu yatak odaları şimdi onu ayıplıyor gibiydi. Mösyö Gourd'un hayalini göreceğinden korkarak fanilasını çekti, ayaklarını altına topladı. Bazan merdiven boşluğundaki pencereden sızan bir ay ışığı çıplaklığını bembeyaz gösteriyordu.

Birden hafif bir gürültü duyup ayağa fırladı; annesinin kapısını yumruklamaya hazırlanırken bir ses onu durdurdu:

- Madam... madam...

Aşağı baktı ama bir şey göremedi.

- Madam... benim...

Üst kattan Marie geceliğiyle ona sesleniyordu. Kadın her şeyi duymuş, yatağından kalkıp kapının arkasından dinlemişti.

- Gelin... Çok acı çekiyorsunuz. Ben dostunuzum.

Yumuşak bir dille konuşuyordu; erkekler birbirlerini yaralamamışlardı; Octave söverek odasına kapanmış, kocası da

onun eşyalarını toplayıp gitmişti. Yarın onların düello etmesini önlemenin bir yolu bulunurdu. Berthe hiç görüşmediği bu kadının evine girmeye utanıyordu. Marie onu elinden tutup içeri aldı.

- Şu kanepede yatarsınız. Size bir şal vereyim. Yarın annenizi görmeye giderim. Tanrım, ne yıkım! İnsan sevince tedbirsiz oluyor.

Berthe geçirdiği aptalca ve şiddetli gecenin acısını düşünüp içini çekti:

- Ah! Bari zevk alıyor olsaydık! Octave sövmekte haklı, benim gibi o da bu işten bıkmış olmalı.

İki kadın Octave'dan söz etmek istediler, ama birden susup ağlayarak birbirlerine sarıldılar. Çıplak kolları sarsılıyor, gözyaşlarının ıslattığı göğüsleri çamaşırın altında birbirlerini eziyordu. Bu herşeyin bittiğini gösteren hüzünlü bir sondu. Gecenin derin karanlığında uyuyan apartmanda gözyaşları sessizce akıp gidiyordu.

III

O sabah apartman uyandığında her zamanki kentsoylu saygınlığı geri gelmişti. Ne mermer duvarlarda dün gece koşuşan kadının yansıması ve ne de halılarda çıplaklığın kokusu kalmıştı. Ama Kapıcı Gourd sabah yedide kalkıp olağan turuna çıktığında burnu kokuyu aldı. Avluda Lisa ve Julie'nin heyecanla fısıldaştığını görünce onlara o kadar sert baktı ki hizmetçiler ayrılıp gittiler. Kapıcıya göre kendini ilgilendirmeyen şeyler kimseyi ilgilendirmemeliydi. Sonra çıkıp sokağın sessizliğini dinledi. Ama hizmetçiler haberi yetiştirmiş olmalıydılar, çünkü komşular geçerken duruyor, dükkan sahipleri kapılarının önüne çıkıp meraklı gözlerle apartman katlarını tarıyorlar, ancak seslerini çıkarmadan işlerine bakıyorlardı.

Saat yedi buçukta Madam Juzeur, küçük Louise'i arama bahanesiyle dairesinden çıktı. Kadının gözleri parlıyor, ellerini oğuşturuyordu. Süt almaktan dönen Marie'yi durdurup konuşturmak istedi. Suçlu kızı annesinin nasıl karşıladığını merak ediyordu, ama hiçbir şey öğrenemedi. Sonra, postacıyı bekleme bahanesiyle kapıcı dairesine girdi. Onların suskunluğu üzerine Mösyö Octave'ın neden inmediğini sordu: Genç adam hasta mıydı yoksa? Kapıcı bilmediğini söyledi; zaten Mösyö Octave sekizi on geçeden önce inmezdi. O sırada Diğer Madam Campardon kapının önünden uykusuz ve donuk bir suratla geçince, üçü de onu selamladılar. Yukarı çıkmak zorunda kalan Madam Juzeur merdivende mimara raslayınca sevindi. Selamdan sonra kadın içini çekti:

- Zavallı aile!

Mimar katı bir sesle karşı çıktı:

- Hayır, hayır, çok iyi oldu! Bu herkese örnek olsun. İyilik olsun diye yardımcı olduğum bir delikanlı, buranın ne kadar namuslu olduğunu ve kadın getirmemesini söylediğim halde, beni dinlemeyip mal sahibinin yengesiyle yatıyormuş! Beni de enayi yerine koydular!

Konuşma burada bitti. Mimar öfkeyle merdivenlerden inerken Madam Juzeur dairesine girdi. Saat sekizi çalarken Auguste, korkunç bir başağrısının çarpıttığı yüzüyle, dükkanına gitmek üzere

avludan geçti. Adam insanlarla karşılaşmaktan utanarak servis merdiveninden inmişti. Her şeye karşın işini bırakamazdı. Dükkanda tezgahların arasında Berthe'in her zaman oturduğu kasayı boş görünce boğazı düğümlendi. Çırak kepenkleri kaldırıyordu; Auguste ona günlük işlerini sıralarken birden mahzenden çıkan Saturnin'i görünce korktu.

Deli çocuk beyaz dişlerini çıkarmış, yumrukları sıkılmış olarak adamın üzerine yürüdü.

- Kız kardeşim nerede? Ona dokunursan seni domuz gibi keserim! Auguste bıkkın bir durumda geri çekildi:

- Hey Tanrım! Şimdi de bununla uğraşacağım!

- Sus! Yoksa keserim! diyen Saturnin eniştesinin üzerine atılmak istedi.

Auguste çareyi kaçmakta buldu. Çırağa deliyi mahzene kapatmasını söyleyerek dışarı çıktı. Dükkanın kapısında Valerie ve Theophile'le burun buruna geldi. Kardeşi nezleden yüzünü bir kaşkolla örtmüş ve arada bir öksürüyordu. İkisi de olayı biliyor olmalıydılar, çünkü Auguste'e başsağlığı diler gibi yanaştılar. Miras kavgasından bu yana iki aile dargındı. Theophile onun elini sıktı:

- Bir kardeşin olduğunu unutma. Kötü günlerinde yanında olduğumu anımsamanı isterim.

- Evet, diye ekledi Valerie. Karınız bana az iftira etmemişti. Ama biz acıma duygusu olan insanlarız, sizin yanınızdayız.

Auguste onların kibarlığından duygulanıp dükkana çağırdı. Bir yandan ortalıkta dolaşan Saturnin'i gözlüyordu. Orada iki kardeş barıştılar. Valerie, Berthe'in adını vermeden, o kadın aileye girip onurlarını lekelemeden önce ne kadar iyi anlaştıklarından söz etti. Auguste yere bakıp dinlerken başıyla onaylıyordu. Theophile'in acıyan bakışları altından bir sevinç taşıyordu; artık kendisiyle aynı durumda olan biri daha vardı. Kardeşine sordu:

- Şimdi ne yapacaksın?

- Dövüşeceğim! dedi Auguste kararlı bir sesle.

Theophile'in sevinci yarım kaldı. Auguste'ün gözüpekliği karşısında karısıyla birlikte surat astılar. Bu arada Auguste gece olanları

anlatıyordu. Yanına bir tabanca almadığına pişman olmuştu; ama adamı tokatlamıştı. Aslında söylemediği şey Octave'ın da karşılığında onu tokatladığıydı. Auguste'e göre bu sefil adam altı aydır karısıyla olan sorunlarında yardımcı olma bahanesiyle onu kandırıyordu. Ahlaksız kadına gelince, madem ki annesinin evine sığınmıştı, orada sonsuza kadar kalabilirdi, geri gelmesini kabul etmeyecekti.

- İnanır mısınız, diye ekledi, geçen ay ona giyim için üç yüz frank harçlık vermeyi kabul etmiştim. Ben kırgınlık olmasın diye bu kadar hoşgörülü olmaya çalışırken onun yaptığına bakın! Hayır, hayır, bunu kabul edemem.

Theophile düelloyu ve ölümü düşünüyordu. Yüzünde bir titremeyle kardeşine:

- Aptallık ediyorsun, dedi, kendini şişleteceksin. Ben olsam dövüşmezdim. Valerie'nin kendisine baktığını görünce ekledi:

- Yani, benim başıma ge

lmişolsaydı.Valeriemırıldandı:

- Ah! Sefil kadın! İki adamın kendisi için dövüşeceğini düşündükçe üzülüyorum. Ben olsam uykularım kaçardı.

Auguste dövüşmekte kararlıydı. Şimdiden yapacaklarını planlıyordu. Duveyrier'yi tanık olarak seçmişti ve birazdan onunla konuşup Octave'ın yanına gönderecekti. Eğer razı olursa Theophile'in de ikinci tanık olmasını istiyordu. Kardeşi kabul etmek zorunda kalırken

nezlesi daha da arttı. Bu arada Auguste'e Duveyrierlere birlikte gitmeyi önerdi. Bu aile hırsızdı ama önemli durumlarda bazı şeyleri unutmak gerekiyordu. Theophile ve karısının havasından Duveyrierlerle barışmayı istedikleri anlaşılıyordu; daha fazla dargın kalmamanın en yararlısı olduğunu düşünüyorlardı. Valerie de bir yardımseverlik örneği olarak, yeni birini buluncaya kadar dükkanın kasasında durmayı önerdi.
- Ama, diye ekledi Valerie, saat
ikide Camille'i parka götürmem
gerekiyor. Kocası kızdı:
- Bir kez de gitmeyiversin canım! Zaten yağmur yağıyor.
- Hayır, hayır. Çocuğun hava alması gerek. Kesinlikle çıkmalıyım.
Daha sonra iki kardeş Duveyrierlerin dairesine çıktılar. Merdivenlerde Theophile'in öksürüğü iyice arttı. Adam tırabzana dayanıp soluk alırken Auguste'e bir şeyler anlatmaya çalışıyordu:
- Biliyor musun, benim içim rahat. Karım bu
konuda masum olduğuna beni inandırdı.
Auguste bir şey anlamadan ona bakıyordu.
Theophile sürdürdü:
- Karım beni aldatmıyor. Ah! Kardeşim, anımsıyor musun, senin
düğününde kendimi boş yere rezil etmiştim. Ama sana bütün
yüreğimle acıyorum, çünkü sen gözlerinle görmüşsün. Auguste
cesurca elini kaldırdı:
- O herifin bacağını kıracağım. Namus sözü veriyorum. Ama başım
öyle ağrıyor ki!
Kapıyı çalacakları sırada Theophile yargıcın belki de evde olmayacağını söyledi. Gerçekten de Duveyrier, metresi Clarisse'e yeniden kavuştuktan sonra her şeye boşvermiş, çoğu kez eve uğramaz olmuştu. Kapıyı açan Hippolyte, beyefendi yerine onları hanımının kabul edeceğini söyledi. İki kardeş içeri girdiler. Clotilde sabah erkenden piyanosunun başına geçmiş, klavye üzerinde bir yandan parmaklarını gezdiriyor ve bir yandan da Revue des Deux Mondes dergisine göz gezdiriyordu. Bir dolu gibi yağan notaların arasında her şeyden yalıtılmış gibiydi.
- Ah! Siz mi geldiniz? diye uyandı.

Kadın Theophile'i de orada görmüş olmaktan şaşırmadı; adam zaten başkasının işi için gelmiş olduğunu vurgulamak ister gibi resmi duruyordu. Bu arada Auguste, başına gelen yıkım ve düello haberiyle kız kardeşini ürkütmemek için bir bahane hazırlamıştı. Ama Clotilde ona yalan söyleme fırsatı bırakmadı ki. Gözlerinin içine bakarak:
- Ne yapacaksın şimdi? diye sordu.
Genç adam sarardı; demek herkes biliyordu. Bunun üzerine, daha önceTheophile'in ağzını kapatmakta kullandığı cesur tavırla yanıt verdi:
- Dövüşeceğim tabii!
Kadın bu kez şaşkınlığını gizleyemedi. Üstelik karşı da çıkmıyordu. Belki skandal daha da büyüyecekti, ama namus kurtulmuş olurdu. Ayrıca, bu evliliğe baştan karşı çıkmış olduğunu da anımsattı. Kadınlık görevlerini bilmeyen genç bir kızdan her şey beklenebilirdi. O sırada Auguste, kocasının nerede olduğunu sorunca, kadın hiç duraklamadan yanıtladı:
- Geziye çıktı.
Genç adam bocaladı, çünkü Duveyrier'ye danışmadan harekete geçmek istemiyordu. Kadın onu dinliyordu, ama kocasının yeni adresini ağzından bir türlü çıkarmak istemiyordu. Sonunda kardeşine Enghien Sokağı'na gidip Mösyö Bachelard'a sormasını, belki onun birşeyler bileceğini söyledi. Sonra da piyanosuna dönmek istedi. Bu arada Theophile açıklama gereği duydu:
- Auguste'ün ricasıyla geldim, dedi. Gel
barışalım, Clotilde, ikimiz de zor durumdayız.
Kadın soğuk yanağını kardeşine uzatırken
mırıldandı:
- Zavallı çocuk... Zora düşmek isteyenler düşer. Ben herkesi
bağışlıyorum... Bu arada, kendine iyi bak, yine nezle olmuşsun.
Sonra Auguste'e döndü:
- İşinizi çözemezseniz bana haber ver, çünkü seni merak ediyorum.
İki kardeş dışarı çıkarken nota sağanağı yeniden başlıyordu. Auguste aşağıya inerken Bachelard'ın yerine gidip gitmemekte kararsızdı. Adama nasıl "yeğeniniz beni aldattı" diyebilirdi? Sonunda dayıya birşey açıklamadan Duveyrier'nin adresini sormaya karar

verdi. Hemen bir plan yaptılar: Valerie dükkanda dururken Theophile de kardeşi dönünceye kadar evi bekleyecekti. Bir araba çağrıldı ve Auguste tam binip ayrılacakken, uzun zamandır ortada görünmeyen Saturnin mahzenden çıktı. Elindeki mutfak bıçağını gösterirken bağırıyordu:

- Onu doğrayacağım!... Onu doğrayacağım!...

Yeni bir panik yaşandı. Yüzü sapsarı olan Auguste arabaya sığınıp kapısını kapatırken söyleniyordu:

- İşte yine bir bıçak almış! Nereden buluyor bunları? Theophile, lütfen onu gönder, geldiğimde burada olmasın... Sanki başımda az dert varmış gibi, bir de bununla uğraşmayayım!

Mağazanın tezgahtarı deliyi omuzlarından yakalayıp götürdü. Valerie arabacıya adresi verdi. Eski bir arabaydı bu; akşamdan kalma bir arabacının sürdüğü ve kemikleri çıkmış yaşlı bir atın çektiği araba yorgun yayları üzerinde yola koyuldu. Auguste saatine baktı; dokuz olmuştu. Saat on birde düelloya karar verilebilirdi. Arabanın yavaşlığı önceleri onu sinirlendiriyordu, ama çok geçmeden üzerine bir ağırlık çöktü. Bütün gece gözünü kırpmamıştı. Arabanın içinde bir beşikte gibi sallanırken, sabahtan beri çektiği başağrısı da hafifledi. Ne aptalca bir maceraydı bu? Başını ellerinin arasına alıp gözlerini kapadı. Auguste Enghien Sokağı'na geldiğinde aksilikler yeniden başladı. Önce dükkanın önünde yığılmış kamyonların arasında ezilmekten zor kurtuldu; sonra avlunun orta yerinde, mal kasalarını çivileyen işçilerin arasında yere düştü. Sanki çekiç darbeleri kafasına iniyordu. Dayı yerinde yoktu. Beklemeye karar verdi. Sonunda onun haline acıyan bir çırak kulağına bir adres fısıldadı: Saint-Marc Sokağı'nda Matmazel Fifi'nin evinde Bachelard Dayı'yı bulabilirdi.

Yeniden arabaya binip yola koyuldu. Dikkatsiz arabacı yolda bir tramvaya çarptı; arabanın çerçeveleri kırık bir biçimde yola devam edip sonunda Saint-Marc Sokağı'na geldiler.

Auguste üçüncü kata çıktığında ufak tefek, yaşlı ve tombul bir kadın kapıyı açtı. Kadın heyecanlı görünüyordu. Genç adam Mösyö Bachelard'ı sorunca onu hemen içeri aldı.

- Ah! Beyefendi, siz de onun arkadaşlarından olmalısınız. Lütfen onu yatıştırmaya çalışın. Zavallı çok zor bir durum yaşıyor. Herhalde beni tanıyorsunuzdur, belki benden söz etmiştir. Ben Matmazel

Menu'yüm. Auguste ürkek bir tavırla girdiği odada taşranın sadeliğini ve derin sessizliği fark etti. Burada çalışma, düzen ve küçük insanların mutlu yaşantısı kokuyordu. Bir gergef tezgahı önünde güzel ve saf yüzlü, sarışın bir kız hıçkırarak ağlıyordu. Bu arada Bachelard Dayı odanın ortasında dikilmiş, ağzından köpükler saçarcasına öfkeyle söylenip duruyordu; Auguste'ün odaya girişine şaşırmamış gibi onu kolundan çekip derdini anlatmaya başladı:
- Bakın Mösyö Vabre, siz namuslu bir adamsınız, benim yerimde olsanız ne yapardınız? Bu sabah her zamankinden biraz önce buraya geldim; yine ona şeker ve dört kuruş vererek sürpriz yapacaktım. Ama onu bizim domuz Guelin ile yatakta buldum! Olur mu bu? Siz olsanız ne derdiniz?
Auguste önce kıpkırmızı oldu. Dayının kendi başına geleni bildiği için onunla dalga geçtiğini sandı. Fakat dayı yanıt beklemeden yakınmayı sürdürüyordu:
- Ah! Matmazel, neler yitirdiğinizi bir bilseniz! Oysa ben sonunda gerçekten saf bir yuva bulduğum için o kadar mutluydum ki yeniden gençleştiğime inanmaya başlamıştım. Evet, bir yığın ahlaksız kadından sonra sizi bir melek, bir çiçek gibi bulmak beni o kadar mutlu ediyordu ki! Ama siz gidip bu sefil Guelin ile yattınız! Adamın sesinde gerçek bir içtenlik vardı ve konuşurken boğazı düğümleniyordu. Tüm düşlemleri yıkılmış, akşamdan kalan sarhoşluğun da etkisiyle, yitirdiği ideale ağlıyordu. Fifi hıçkırıklar arasında konuşmaya çalıştı:
- Bilmiyordum, dayıcığım... Bunun sizi üzeceğini bilmiyordum.
Gerçekten de bilmiyordu. O küçücük ağzı, saf bakışıyla kötülüğün ne olduğunu bilemez gibiydi. Ayrıca Matmazel Menu genç kızın masum olduğuna ant içiyordu.
- Sakin olun, Mösyö Narcisse. Fifi hâlâ sizi çok seviyor. Ben sizin bundan hoşlanmayacağınızı tahmin ediyordum. Ona "Mösyö Narcisse öğrenirse kızar" dedim. Ama ne bilsin, hiç yaşamadı ki? Artık üzülmeyin, Fifi'nin yüreğinde yine siz varsınız.
Kadın, dayının ve kızın kendisini dinlemediklerini fark edince Auguste'e dönüp dert yanmaya başladı. Bu devirde genç bir kıza uygun bir eş bulmanın ne kadar zor olduğunu söylüyordu. Kendisi otuz yıl boyunca triko tezgahında çalışmıştı; boğaz tokluğuna çalışan

işçi kızların namuslu kalabilmek için ne zorluklar çektiğini bilirdi. Ağabeyi Yüzbaşı Menu ölürken ona Fifi'ye bakacağına söz verip yanına almıştı. Ama emekli maaşıyla küçüğe uzun süre bakabileceğini sanmıyordu. İşte bu yüzden Mösyö Narcisse'in onunla ilgilendiğini görünce, artık rahat ölebileceğini düşünür olmuştu. Ama Fifi budalalık edip dayısını kızdırmıştı işte.
Auguste'ün sabrı taşmaya başlamıştı. Haladan kurtulup Bachelard'a döndü:
- Size Duveyrier'nin yeni adresini sormak için uğramıştım... Bilirsiniz herhalde?
- Duveyrier'nin adresi mi? diye belleğini yokladı dayı. Clarisse'in adresi demek istiyorsunuz. Durun bir dakika.
Adam gidip Fifi'nin odasının kapısını açtı. Yaşlı adamın kapıyı üzerine kilitlediği Guelin giyinmiş olarak odadan çıktı. Genç adamı gören dayı yeniden öfkelendi:
- Alçak rezil! Sözde yeğenim olacaksın, benim ve ailenin onurunu iki paralık ettin. Senin sonun hapislerde çürümek olacaktır, bundan eminim!
Guelin başı önde dinliyordu; hem utanıyor, hem de kızıyordu. Karşılık verdi:
- Bey dayı, biraz fazla ileri gitmiyor musunuz? Bu durumdan ben de hoşnut değilim. Ama niçin ikide bir beni matmazelin evine getirdiniz? Ben istemedim ki; ayrıca herkesi buraya sürükleyip getiriyorsunuz.
Gözyaşları yeniden akmaya başlayan Bachelard onu duymuyordu:
- Sen benim değer verdiğim tek şeyi elimden aldın... Ölümümden sen sorumlu olacaksın, ama sana beş kuruş bırakmayacağım. O zaman Guelin patladı:
- Yeter, beni rahat bırak! Senin her zaman söylediğin gibi, ilk kez bir fırsattan yararlanmak istedim, bak ne oldu? Ama şunu söyleyeyim: Böyle güzel bir gece geçirmemiştim doğrusu!
Fifi gözyaşlarını silmişti; ne yapacağını bilemediğinden örgüsünü eline alıp örmeye başlamıştı. Arada bir iri gözlerini kaldırıp erkeklere bakıyordu. Auguste söze karıştı:
- Acelem var. Bana şu adresi verin.
- Adres mi? dedi
dayı, durun bir

dakika. Bunu
söyledikten sonra
Guelin'in iki
elinden tutup çekti:
- İyilikbilmez, onu senin için saklıyordum! Ant içerim, kendi kendime diyordum ki: "Akıllı olursa, onunla evlendireceğim." Üstelik, elli bin franklık çeyizle... Ya sen, alçak, bekleyemedin ve ona böyle sahip oldun! Guelin yaşlı adamın duygularından etkilenmişti, ama önlemi elden bırakmıyordu:
- Hayır,
bırakın beni!
Başıma belayı
saracaksınız.
Bachelard onu
genç kızın
yanına
götürüp sordu:
- Fifi, iyi bak: Onu sevebilir misin?
- Sizi hoşnut edecekse, evet, dayıcığım.
Bu içten yanıt dayıyı daha da duygulandırdı ve ağlamaya başladı. Gözyaşlarını silerken birden durdu ve Guelin'i kovdu:
- Defol... düşüneceğim.
Bu arada Menu Hala yine Auguste'ü yakalamış, düşüncelerini anlatıyordu. Haksız mıydı, kız bir işçiyle evlense, her gün dayak yerdi ve sürekli karnı burnunda gezerdi. Oysa Mösyö Narcisse ona iyi bir çeyiz parası hazırlayarak daha iyi bir evlilik yapmasını sağlardı. İyi bir aileden geliyorlardı, bunu hak etmişlerdi. Guelin çıkarken Bachelard seslendi:
- Gel, onu alnından öp. Buna izin veriyorum.
Genç adamı dışarı itti; sonra Auguste'ün karşısına dikildi ve elini yüreğinin üstüne koyarak:
- Şaka değildi, dedi. Bu kızı ilerde onunla evlendirecektim.
-
Ş
e
y

...Adresi verecektiniz? Dayı şaşırdı:

- Ha?! Ne dediniz? Clarisse'in adresi mi? Vallahi bilmiyorum!

Auguste çıldıracak gibi oldu. Her şey ters gidiyordu, sanki onu gülünç duruma düşürmek için sözleşmişlerdi! Bachelard onun telaşlı halini görünce, başka bir akıl verdi: Adresi Trublot bilebilirdi; birlikte onun işyerine gidip sorabilirlerdi. Auguste bu öneriyi kabul etti.
Dayı Fifi'ye döndü; genç kızı alnından bu kez kendisi öptü. Elini cebine atarak:
- Alın bakalım, yine şeker ve kumbaranız için 4 kuruş getirdim size. Bundan böyle akıllı olun ve beni bekleyin.
Genç kız başı önde örgüsüyle ilgilenirken odaya süzülen güneş ışığı bu masum odayı şenlendiriyordu. Bachelard çok duygulanmıştı.
Yaşlı kadın onları uğurlarken mutluydu:
- Tanrı sizi korusun, Mösyö Narcisse! Şimdi daha mutluyum.
Yüreğinizin sesini dinleyin, o size yol gösterir. Arabacı yerinde uyuyakalmıştı; dayı Trublot'nun adresini verince homurdandı. Atı ancak birkaç kırbaç vuruşuyla kımıldatabildi. Yolda Auguste, durumunun giderek tuhaf göründüğünü düşünerek, Duveyrier'yi niçin aradığını dayıya açıklamak zorunda kaldı.
- Berthe ve o palyaço mu? diye haykırdı Bachelard, beni şaşırtıyorsunuz bayım!
Dayı özellikle yeğeninin yaptığı seçime bozulmuş gibiydi. Ama kendini topladı ve kızmaya başladı. Bütün suç kız kardeşi Eleonore'daydı, çocuklarını fazla serbest bırakmıştı. Bu düelloya kendisi karışmak istemiyordu, ama elbette gerekli olduğuna inanıyordu:
- Örneğin, az önce ben Fifi'yi yatakta çıplak biriyle gördüğümde gözlerimi kan bürümüştü... Sizin başınıza gelseydi...
Auguste'ün yüzündeki anlatımı görünce kırdığı potu anlayıp durdu:
- Ah! Doğru ya, unutuyordum... Bu durum size yabancı değil ki.
Sarsılarak giden arabanın içinde bir sessizlik oldu. Başı gittikçe ağrıyan Auguste'ün sol gözü iyice kapanmıştı. Bachelard niçin düelloyu gerekli görüyordu? Suçlu kadının dayısı olarak, dövüşmeden yana olmak onun rolü değildi. Ayrıca kardeşinin sözleri Auguste'ün kulağında çınlıyordu: "Aptallık ediyorsun, kendini şişleteceksin." Öleceğinden iyice emin olmuş, kendine acımaya başlamıştı. Araba Trublot'nun işyeri önünde durunca, bir hademeyle onu aşağı çağırttılar.

- Clarisse'in adresini biliyor musunuz? diye sordu Bachelard.
- Clarisse'in adresi mi?
Assas Sokağı tabii... Ona teşekkür edip yine arabaya biniyorlardı ki Auguste geri döndü:
- Ya kapı numarası?
- Ah! Numarayı bilmiyorum.

Auguste hemen bu işten vazgeçmenin daha doğru olacağını söyledi. Trublot evi anımsamaya çalışıyordu; bir kez orada akşam yemeğine çağrılmıştı, ama sokağın ortasında mı yoksa bir ucunda mı olduğunu anımsamıyordu. Ama kapıyı görse tanırdı. Dayı bunun üzerine Trublot'nun da gelmesini istedi. Auguste karşı çıkıyor, kimseyi işinden alıkoymak istemediğini söylüyordu. Trublot da açıklamak istemediği bir nedenle gelmek istemiyordu: Bir akşam Clarisse'in aşçısını sıkıştırmak istediğinde kadından okkalı bir şamar yemişti. Fakat başka nedenler sıralıyordu:

- Hayır, hayır, o ev canımı sıkıyor. Clarisse artık bildiğiniz gibi değil, memur karısı gibi sıkıcı oldu. Babası öldükten sonra tüm ailesini de yanına aldı. Anası, iki kız kardeşi, serseri bir erkek kardeşi ve yatalak bir teyzesiyle evi cehenneme çevirdiler. Bunların arasında Duveyrier'yi görseniz haline acırsınız! Onun anlattığına göre, yağmurlu bir günde yargıç, bir kapı aralığında Clarisse'e raslamış. Kadın hemen önce davranıp adama çıkışmaya başlamış, kendisine saygı göstermediği için onu bıraktığını söylemiş. Evet, onun kadınlık gururuyla oynamıştı. Öyle ya, onun evine gelirken Legion d'Honneur nişanını neden çıkarıyordu ki? Yoksa beyefendinin nişanı kirlenecek miydi? Yine yargıçla birlikte olmayı kabul ediyordu ama bir koşulla: Nişanını çıkarmayacağına söz verecekti, çünkü artık her an aşağılanmak istemiyordu. Duveyrier tüm bunları kabul etmişti. Trublot ekledi:

- Yargıç artık her yere nişanıyla gidiyor, sanıyorum yatarken de çıkarmıyordur. Clarisse'in köylü sanatçı dostu yirmi beş bin franklık mobilyasını götürmüştü, bu kez Duveyrier'ye otuzbin franklık alışveriş yaptırdı. Bir onun burnuna halka takıp çekmediği kaldı.

Hangi kadın bütün bunlara değer ki? Bütün bu sözler Auguste'ün sıkıntısını daha da artırmıştı:
- Öyleyse ben gideyim, madem ki Mösyö Trublot gelmek istemiyor...
Ama Trublot fikir değiştirip onlarla gelmeye karar verdi: Ancak yukarı çıkmayacak, kapıdan dönecekti. Arabaya doluştular. Trublot arabacıya:
- Assas Sokağı, dedi, nerede duracağınızı ben söylerim.
Yolda Bachelard başına geleni Trublot'ya da anlatıyordu. O güzelim kızcağızı yatakta sefil Guelin ile yakalamıştı. Biraz daha konuşacaktı ki koltuğun bir köşesinde kıvrılmış olan Auguste'e bakıp duraladı. Trublot'ya:
- Dostumuz Auguste'ün üzüntüsü büyük, dedi. Dün gece karısını Octave'la... Zaten onun için Duveyrier'yi bulmaya gidiyoruz.
Trublot bir an hiç şaşırmadığını söyleyecek oldu, ama kendini toparlayıp daha zararsız bir şey söylemek istedi:
- Ne aptalmış bu Octave!
Bu sözlerle ne demek istediğini kimse anlamadı. Auguste de açıklamasını isteyecek durumda değildi. Arabada bir sessizlik oldu. Assas Sokağı'na gelindiğinde saat on bir olmuştu. Orada bir çeyrek saat daha zaman yitirdiler, çünkü Trublot evi bulamıyordu. Sokağı bir uçtan diğerine gidip geldiler. İnip kapıcılara sordular, kimse bilmiyordu. Sonunda bir manav evi gösterdi. Trublot arabada kalırken diğer ikisi kapıyı çaldılar.
Clarisse'in serseri kılıklı erkek kardeşi açtı. Ağzındaki sigaranın dumanını yüzlerine üfleyerek onları salona aldı. Duveyrier'yi görmek istediklerinde, delikanlı bir şey söylemeden kayboldu. Salonun ortasında, her yanı yağ lekeli şık bir giysi giymiş olan bir kız çocuğu elindeki tencereyi yıkamaya dalmıştı. Clarisse'in diğer kız kardeşi büyük bir piyanonun önüne oturmuş, tuşları yumruklarcasına vuruyordu. İkisi de adamların girdiğini görünce, bir kez başlarını kaldırıp baktılar ve işlerine daha bir enerjiyle koyuldular. Gürültü içinde beş dakika geçti, ama kimse gelmiyordu. Bir ara içerdeki odadan çığlıklar yükseldi: Bu, yıkamaya uğraştıkları yatalak teyzeydi.
Sonunda yaşlı bir kadın, Clarisse'in annesi kafasını uzattı; giysisi o kadar pisti ki ortaya çıkmaya çekiniyordu:

- Baylar, ne istemiştiniz? diye sordu. Sab

r
ı
t
a
ş
a
n
B
a
c
h
e
l
a
r
d
b
a
ğ
ı
r
d
ı
:
- Uşağa söyledik ya! Mösyö Duveyrier için geldik. Mösyö Vabre ve Mösyö Bachelard görüşmek istiyor. Kadın içeri kaçtı. Kızların gürültüsü iyice artmıştı. Bu kez Clarisse geldi; gürültüyü duymuyormuş gibi rahattı. Auguste'e bakmadan Bachelard'ın yanına geldi:
- Ah! Siz misiniz?

Dayı şaşırmıştı. Daha birkaç ay önce tazı gibi ince olan kadın, şimdi şişmanlamış ve yüzündeki yağlı krem izleriyle bir kentsoylu karısına dönmüştü. Clarisse ona söz hakkı bırakmadan hemen kaba bir biçimde, evinde dedikocuları görmek istemediğini bildirdi. Çünkü Bachelard'ın Duveyrier'ye kendisi hakkında neler söylediği kulağına gelmişti. Yok Duveyrier'nin arkadaşlarıyla yatıyormuş, yok adam

gittikten sonra diğerlerini kürekle toplar gibi içeri atıyormuş. Yadsımasını beklemiyordu, çünkü bunları Duveyrier'nin ağzından duymuştu.
Kadın şunu da ekledi:
- Bakın dostum, yine alem yapmaya geldiyseniz kapının yolunu biliyorsunuz. Eski düzen bitti. Artık saygın biri olmak istiyorum.
Ve Clarisse düşlerindeki saygınlığı anlatmaya koyuldu: Dostunun arkadaşlarını birer birer kovmuş, içerde sigara içmelerini yasaklamış, kendisiyle madam diye konuşmalarını ister olmuştu. Eski şakacılığı ve fettanlığı tümden gitmiş, yerine koymaya çalıştığı soylu hanım görüntüsü de henüz oturmamıştı; arada bir ağzından sövgüler kaçırıyordu. Duveyrier giderek eski yalnızlığına yeniden düşmüştü. Hiçbir eğlencesi olmayan bu evde, kendi evinin sıkıcılığının cabası olarak pislik ve gürültü içinde yaşıyordu. Trublot'nun dediği gibi, Choiseul Sokağı'ndaki ev hiç olmazsa daha temizdi. Bachelard yanıt verdi:
- Sizi görmek için gelmedik. Duveyrier ile konuşmamız gerekiyor.
Clarisse ancak o zaman diğer adama baktı; bir an icra memuru sandı, çünkü Duveyrier'nin birtakım işler çevirdiğini biliyordu. Sonunda omuzlarını silkti:
- Ah! Ne haliniz varsa görün! Alın götürün, geri getirmeseniz de olur; doğrusu onun sivilceli suratını pek özlemezdim.
Kadın artık adamdan iğrendiğini saklamıyor, üstelik böyle aşağılayıcı tutumuyla onu kendine daha fazla bağladığını biliyordu.
Clarisse bir kapıyı açıp seslendi:
- Haydi gir içeri! Bu baylar gitmek istemiyor işte!
Duveyrier, sanki kapının arkasında bekliyormuş gibi, hemen içeri girdi ve arkadaşlarıyla tokalaştı. Adamın eskiden Clarisse'in evine geldiğinde kazandığı genç ve enerjik halinden iz kalmamıştı; bıkkın, üzgün ve sanki rahatsızmış gibi arada bir titriyordu.
Clarisse konuşmayı dinleyebilmek için odada kalmıştı. Bachelard onun duymasını istemediği için yargıcı öğle yemeğine çağırdı. Yargıcın yüzü bir an aydınlandı:
- Duydun mu, hayatım, bu baylar beni yemeğe çağırıyorlar.
Fakat Clarisse onu duyacak durumda değildi; küçük kız kardeşinin piyanoyu hırpaladığını sonunda fark etmiş, sille tokat salondan dışarı

çıkarmaya uğraşıyordu. Bu arada yatalak teyze de, kendisini dövmeye geldiklerini sanıp, korkudan bağırmaya başlamıştı. Clarisse bir aydır piyano öğreniyordu. Saygın olabilmenin araçlarından biriydi piyano.

Clarisse dostuna karşı çıkmak için ağzını açıyordu ki annesi yine kapı aralığından kafasını uzattı:

- Piyano öğretmenin geldi.

Clarisse hemen fikir değiştirip Duveyrier'ye döndü:

- Peki, peki, gidebilirsin. Ben Theodore ile yemek yerim. Sana gereksinmemiz yok.

Piyano öğretmeni Theodore kırmızı yüzlü, şişman bir Belçikalıydı. Kadın hemen uslu uslu piyanonun önüne oturdu. Theodore kadının parmaklarını tuşlar üzerine yerleştirip, ısınmaları için oğuşturmaya başladı. Bu görünüm karşısında Duveyrier bir an bocaladı, ama arkadaşlarının beklediğini görünce çizmelerini giymeye gitti. Yine içeri girdiğinde Clarisse notaların canına okumaya başlamıştı, Auguste ve Bachelard'ın yüzleri hasta gibiydi. Karısının Mozart ve Beethovenini dinlerken bile sinir olan yargıç, metresinin arkasında bir dakika kadar durup dinledi; sonra arkadaşlarına fısıldadı:

- Olağanüstü bir yeteneği var.

Kadını saçlarından öptükten sonra öğretmeniyle başbaşa bırakıp sessizce odadan çıktı. Holde serseri kılıklı birader ondan tütün parası istedi. Üç adam merdivenden inerken, Bachelard yargıcın piyanoyu seviyor olmasına şaşkınlığını belirtti. Duveyrier karşı çıktı; piyanodan nefret ettiğini hiç söylememişti, Clarisse'in sade notaları ruhunda derin dalgalar oluşturuyordu.

Dışarda, arabacıyla püro içmekte olan Trublot yukarda olup bitenleri ilgiyle dinledi. Dayı arabacıya Foyot Lokantası'nın adresini verdikten sonra, yolda Duveyrier'ye durumu anlattı. Yargıcın yüzü ciddileşti; Auguste'a dönüp ne yapmayı düşündüğünü sordu.

- Tabii dövüşeceğim, ama...

Auguste'ün kararı değişmemişti ama, tüm bu yolculuk ve iniş çıkışlar sonunda, sesi yorgun ve kararsız çıkıyordu. Sonra ekledi:

- Ama siz başka bir yol görebiliyorsanız...

Böylece, sarsıntılarla giden arabanın içinde baylar konuyu görüşmeye başladılar. Duveyrier de, Bachelard gibi, düelloyu

kaçınılmaz görüyordu: Gerçi kan görmeye dayanamazdı ama onur her şeyden üstündü, onurun pazarlığı olmazdı. Trublot'nun düşünceleri daha genişti: Bir kadın için onurunu ortaya koymak budalalık olurdu. Auguste başıyla onu doğrularken, içinden diğer ikisine kızıyordu; asıl onların barışçı çözümlerden yana olmaları gerekirdi. Bu arada Auguste akşamki olayı bir kez daha anlatmak zorunda kaldı; nasıl tokatı atmış ve sonra karşılığında bir tokat yemişti. Sonunda Trublot haykırdı:

- İyi ya işte! İkisi de birbirini tokatlamış, ödeşmiş oldular.

Duveyrier ve Bachelard şaşırıp birbirlerine baktılar. Dayı önce iyi bir yemek yiyip bunu sonra tartışmayı önerdi. Böylece lokantanın bir locasında, pahalı şaraplarla süslü ve üç saat süren nefis bir yemek yediler. Yemekte konuşma tabii ki kadınlar üzerineydi. Dayı Fifi'ye haksızlık ettiğini öne sürüyor, yargıç da yeni Clarisse'le ne kadar mutlu olduğunu kanıtlamaya uğraşıyor, onların karşısında da Auguste, başındaki korkunç ağrıyla ne yediğini bilemeden dinlemeye çalışıyordu. Bu arada Trublot dışarda beklemekte olan arabacı ya yemek ve şarap artıklarından gönderdi. Saat üç olduğunda Duveyrier mahkemede işi olduğunu söyledi. Bachelard iyice sarhoş olmuş, yan tarafa derken Trublot'nun pantalonuna tükürüyordu. Gün belki de orada bitecekti, ama Auguste uykudan uyanır gibi sıçradı.

- Ee, ne yapacağız şimdi?

Dayı kafasını toparlamaya çalışıyordu. Auguste'e döndü:

- Pekâlâ, oğul. İstersen seni bu işten kurtarırız. Dövüşmek aptallık olur.

Kimse bu düşünceye karşı çıkmadı. Duveyrier başıyla onaylarken dayı sürdürdü:

- Yargıçla ben o herifin dairesine gideriz. Senden özür dileyeceğine bahse girerim. Yalnızca beni görmesi yeter.

Auguste heyecanla dayının elini sıktı. Hep birlikte lokantadan çıktılar. Arabacı kucağındaki yemek artıklarını silkeleyip onları karşıladı. Bu kez atın ilerleyecek gücü kalmamıştı, birlikte arabayı itip yola çıkardılar. Böylece Choiseul Sokağı'na vardıklarında saat dört olmuştu; Auguste yedi saattir dolaşmakta olduğunu düşünürken kardeşi Theophile mağazadan koşup geldi:

- Nerede kaldınız? Ben de seni öldü sandım!

Trublot yine arabada kalıp baylar dükkandan içeri girerken Theophile günün nasıl geçtiğini anlatıyordu: Saat dokuzdan beri evi gözetliyordu. Giren çıkan olmamıştı. Saat ikide Valerie oğlunu parkta gezdirmeye çıkmıştı. Sonra saat üç buçukta Octave dışarı çıkmıştı. Josserandların evinde hiç kımıltı yoktu, öyle ki deli Saturnin tezgahların altında kardeşini arayıp göremeyince yukarı çıkmış, fakat Madam Josserand "Berthe evde yok." diyerek kapıyı oğlunun yüzüne kapamıştı. O zamandan beri genç adam deli danalar gibi ortada dolaşıyordu.
- Pekâlâ, dedi Bachelard, beyefendiyi burada bekleyelim. Geldiğini görürüz.
Auguste ayakta durmakta zorlanıyordu, Duveyrier ona biraz uzanmasını söyledi, başağrısına iyi gelirdi.
- Çıkıp yatın. Zaten size gereksinmemiz yok, sonucu size bildiririz. Ve zavallı koca yatmaya çıktı.
Saat beşte hâlâ Octave'ı bekliyorlardı. Genç adam bir amacı olmadan, yalnızca hava almak ve gece olanları unutabilmek için çıkmıştı. Önce Madam Hedouin'e merhaba demek için Bonheur des Dames mağazasına uğradı. Genç adam Vabreların dükkanından ayrıldığını söyleyince, kadın çok doğal bir biçimde neden burada işe başlamadığını sordu. Genç adam yarına kadar düşüneceğini söyleyip kadını selamladı ve çıktı. İçinde hafif bir pişmanlık vardı; hep raslantılar hesaplarını altüst ediyordu. Kafasında birçok düşünceyle bir saattir mahallede dolaşıyordu ki başını kaldırdığında Saint Roch'daki loş geçitte olduğunu gördü. Geçidin diğer ucundaki bir kapı aralığında Valerie sakallı bir adamla esenleşiyordu. Kadın onu görünce kızardı ve aceleyle oradan ayrılıp kilisenin kapı aralığına sığındı. Octave onu izleyerek yanına geldi. Kadın onun gülümseyerek yaklaştığını görünce durup bekledi. Octave yaklaştı:
- Benden kaçıyorsunuz, dedi. Bana o kadar kızgın mısınız?
- Kızgın mı? Neden kızacakmışım? Ah! Birbirlerini yesinler, benim umurumda değil!
Kadın ailesinden söz ediyordu. Böylece Berthe'e karşı içinde duyduğu öç alma zevkini tadıyor, bir yandan da Octave'ın tepkisini

kolluyordu. Ancak, genç adamın metresinden bıkmış ve dün geceki rezaletten sıkılmış olduğunu fark edince, sözlerini sakınmadan içini boşalttı. O kadın bir de utanmadan kendisi hakkında dedikodu yapmıştı, oysa armağan veya para hiçbir şey alıyor değildi. Elbette bazan çiçek kabul ediyordu, örneğin bir buket menekşe ama hepsi o kadar. Şimdi kimin kendini sattığını herkes biliyordu. Bir ara ekledi:
- Nasıl ama, bu size bir buket menekşeden daha pahalıya geldi, değil mi?
- Evet, herhalde, diye vefasızca yanıtladı Octave.
Bu kez genç adam Berthe için kötü konuşmaya başladı: Çektiği sıkıntıların öcünü almak ister gibi, onun kaprisli ve şişman bir kadın olduğunu söyledi. Bütün gün kocasının düello tanıklarını boş yere beklemişti, şimdi yine eve dönüp bakacaktı. Tatsız bir şeydi bu düello, üstelik Berthe'in yüzünden olmuştu. Genç adam geceki aptalca buluşmayı ve tartışmalarını, sonra Auguste'ün zamansız gelişini anlattı.
- Ant içerim, aramızda hiçbir şey olmamıştı!
Kadın iyice keyiflenmiş, gülüyordu. Bu itiraflar onu bir sırdaş gibi Octave'a yakınlaştırmıştı. Arada bir kiliseye girenler onları bir an rahatsız ediyor, ama sonra yeniden perdelerin arasında başbaşa kalıyorlardı. Kadın yine ailesinden söz ediyordu:
- Niçin bu insanlarla yaşıyorum bilmem. Oh! Ben de kusursuz değilim tabii. Ama onlardan o kadar uzağım ki vicdan azabı duymuyorum. Hem aşk ilişkisi dedikleri o kadar sıkıcı ki!
Octave güldü:
- O kadar da değil! Bazan tatlı anlar da oluyor ama.
O zaman kadın daha da açık konuştu. Evlendikten altı ay sonra kaçamaklarına başlamasının tek nedeni yalnızca hastalıklı ve iktidarsız kocası değildi. Hayır, çünkü bazan içinden gelen bir çılgınlık yapma isteğine karşı koyamıyordu. Böyle durumlarda madem ki hiçbir şey onu durduramıyordu, yatak çılgınlığı belki daha iyiydi.
Bir şey Octave'ın kafasına takılmıştı:
- Sahiden hiç zevkli anı olmuyor mu?
- Vallahi, hiç söylendiği gibi değilmiş.

O zaman genç adam ona acıyarak baktı. Zevksiz ve nedensiz aldatışlar, her an yakalanma korkusu... Tüm bunlara değer miydi? Genç adam bir ferahlık duydu; demek ki bir akşam kendisini bunun için geri çevirmişti! Kadına bunu anımsattı:

- Anımsadınız mı, bir bunalım anınızdan sonra ben...

- Evet. Aslında hoşuma gitmiyor değildiniz, ama hiç canım istememişti. Hem böylesi daha iyi olmadı mı? Yoksa şu anda birbirimizden nefret ediyor olacaktık.

Kadın esenleşmek için eldivenli elini uzatırken genç adam mırıldandı:

- Haklısınız, böylesi daha iyi... İnsan sahip olamadığı kadınları daha çok seviyor.

Duygusal bir havada, elleri birleşmiş olarak uzun bir süre kaldılar. Sonra, başka söz etmeden, kadın içerde bıraktığı oğlunun yanına gitti.

Octave doğrudan eve döndüğünde havaya bir heyecan yayıldı. Dükkan sahipleri kapıları önüne çıkıp onu izlediler. Apartman kapısında Adele ile konuşan Lisa hiç konuşmadan Octave'a baktı. Kapıcı Gourd'un sert bakışını görünce de tavuk fiyatlarının artışından söz etmeye koyuldular. Genç adam merdivenlerden çıkarken, sabahtan beri kapı ardından dinleyen Madam Juzeur dışarı çıktı ve onu ellerinden tutup dairesine çekti. Octave'ı alnından öperken mırıldandı:

- Zavallı çocuk... Hadi sizi tutmayayım. Her şey bitince gelip bana anlatın.

Genç adam odasına henüz girmişti ki Duveyrier ve Bachelard içeri girdiler. Octave dayıyı görünce düello için geldiklerini sanıp iki tanık adı vermeye kalktı. Fakat iki adam önce ona davranışının ne kadar yakışıksız olduğu üzerine söylev çektiler. Genç adam bunu kabul ettiğini ve bu daireden taşınacağını belirtince, her ikisi de bu jestin yeterli olduğunu söylediler; zaten rezalet ayyuka çıkmıştı. Duveyrier kiracısının çıkma isteğini hemen orada kabul etti. O çıkarken Bachelard geride kalıp genç adamı akşama lokantaya çağırdı:

- Bu akşam herkes benden! Trublot aşağıda bekliyor. Kız kardeşimin ne düşündüğü umurumda değil; ama sizi birlikte görmemesi için ben önden gideyim.

O gittikten beş dakika sonra Octave da aşağı indi; olayın bu biçimde kapanmasından mutlu olarak onlara katıldı. Halles'de işkembesiyle ünlü bir lokantaya doğru yola koyuldular.

Duveyrier mağazaya gidip Theophile'in yanına geldi. Valerie daha yeni dönmüştü; üçü sohbet ederken, bir konserden dönen Clothilde de onlara katıldı. Başlangıçta sıkıcı bir yabancılık vardı, ama daha sonra iki aile, bu zor günde barışma gereği duydular. İki kadın öpüştüler; Duveyrier mirasın kendilerini zora soktuğunu söyledi ve Theophile'den üç yıl boyunca kira almayacağına söz verdi. Sonra, "Gidip Auguste'ü avutalım," diye kararlaştırdılar.

Merdivenlerden çıkarken yatak odasından boğazlanan bir hayvan varmış gibi çığlıklar yükseldi. Saturnin elindeki mutfak bıçağıyla, bir yolunu bulup Auguste'ün yattığı odaya girmiş, ağzından köpükler saçarak eniştesinin üzerine çullanmıştı:

- Söyle, onu nereye sakladın? Berthe'i bana göster, yoksa seni doğrayacağım!

Auguste uykunun etkisinden tam kurtulamadan kaçmaya çalıştı. Ancak deli beklenmeyen bir çeviklikle onu pijamasından yakalayıp yine yatırdı, başını yatağın kenarından dışarı doğru sarkıtıp bıçağı doğrulttu:

- Sana demiştim, doğrayacağım diye... Söyle, yoksa...

Neyse ki dışardan yetişip kurbanı kurtardılar. Saturnin'i bir odaya kapatmak gerekli oldu. İki saat sonra, ailesinin de rızasıyla, delikanlıyı bir kez daha Moulineaux Akıl Hastanesi'ne götürmek üzere görevliler geldi.

Fakat Auguste'ün titremesi hâlâ geçmemişti. Duveyrier ona Octave'la işi nasıl hallettiklerini anlatırken o bağırmaya başladı:

- Hayır, yanlış yaptık, dövüşmeliydim! Ama bir deliyle nasıl baş edilir? Bu çocuk ablası beni boynuzlattığı halde, neden beni kesmek istiyor? Ah, bıktım, vallahi bıktım!

IV

Marie o çarşamba sabahı Berthe'i Madam Josserand'ın dairesine getirdiğinde, gururu yıkılan ana sapsarı kesilip bir süre hiç konuşamadı.

Sonra, öğrencisini ceza köşesine götüren bir öğretmen gibi, kızını kabaca kolundan tutup ablası Hortense'ın odasına götürdü ve içeri itti:

- Saklan ve ortada görünme... Baban duyarsa kahrından ölür.

Yüzünü yıkamakta olan Hortense kardeşinin gelişini şaşkınlıkla izledi. Utancından kızaran Berthe hıçkırarak kendini dağınık yatağa attı. Genç kadın daha açık ve sert bir azarlama bekleyip savunmasını hazırlamıştı, ama bu kaba sessizlik ve reçel çalan bir küçük kız gibi karşılanış onu çaresiz bırakmıştı. Ablasının şaşkınlığı daha da artmıştı:

- Neyin var? Ne oldu? Yoksa Lyon'da zavallı Auguste'ün başına bir iş mi geldi?

Fakat Berthe yanıt vermiyordu. Hayır, daha sonra konuşmak istiyordu. Hortense'a odadan gitmesini rica ediyordu, böylece daha rahat ağlayabilecekti. Gün böyle geçti. Bay Josserand hiçbir şeyden habersiz işine gitti. Akşam geldiğinde Berthe hâlâ saklanıyordu. Bütün gün yemekleri geri çevirdiği için Adele'in akşam gizlice getirdiği yemeği aç kurtlar gibi yedi. Hizmetçi kız onun yiyişini seyrederken avutuyordu:

- Sıkmayın canınızı, yiyin de gücünüz yerine gelsin. Ölü veya yaralı olmadığına göre her şey hallolur. Adele, hanımına gün boyu olanları, vazgeçilen düelloyu, Mösyö Auguste'ün sözlerini, Duveyrierlerin ve Vabreların tutumlarını anlattı. Genç kadın dinledikçe kendine güveni gelmeye başladı. Diğerleri çoktan barıştıktan sonra, kendini bu kadar üzmesi aptallık olurdu.

Böylece, Hortense akşam döndüğünde kız kardeşini gözleri kuru ve neşeli buldu. Birlikte şakalaşmaya koyuldular; Berthe ablasının bir geceliğini denemek istedi ama üzerine dar geldi; evlilik onun göğüslerini şişirmiş olmalıydı. İkisi de yıllarca birlikte yaşadıkları bu

odada eski çocukluk günlerine dönmüş gibiydiler. Uzun zamandır bilmedikleri bir duygu onları birbirlerine daha yakınlaştırmıştı. Madam Josserand Berthe'in eski küçük yatağını evden kaldırdığı için, iki kız birlikte yatmak zorunda kaldılar. Işığı söndürdükten sonra uyku tutmayınca karanlıkta sohbet ettiler.

- Hele anlat bakalım, neler oldu? diye sordu Hortense.

- Ama sen evli değilsin, anlatmam doğru olmaz. Auguste ile bir tartışmamız oldu... Lyon'dan eve erken döndü...

Kız kardeşinin durakladığını gören Hortense sabırsızlandı:

- Anlat, anlat! Ben çocuk değilim.

O zaman Berthe Octave'la olan macerasını tüm ayrıntılarıyla itiraf etti. Hortense karanlıkta gözleri açık onu ilgiyle dinliyor, arada bir kısa sorular soruyordu: "Sonra, o ne dedi?... Ya sen neler duyumsadın?... Ah! Demek bu işler böyle oluyor?" Böylece saat gecenin ikisi oldu; uykuları kaçan iki kardeş hâlâ bu konuyu kurcalıyorlardı. Sonra Hortense içini çekti:

- Ah! Ben Verdier ile daha iyi anlaşacağım. O ne derse yapacağım.

Berthe şaşırdı. Kız kardeşinin bu adamla evlilik tasarılarının bittiğini sanıyordu, çünkü Verdier'nin onbeş yıldır birlikte yaşadığı ve ayrılacağım dediği kadın geçenlerde bir bebek doğurmuştu.

- Hâlâ onunla evlenmeyi mi düşünüyorsun?

- Elbette! niçin olmasın? Zaten çocuk hastalıklı doğmuş, yakında ölür diyorlar.

Hortense rakibi olan kadından nefretle söz ederken, evlenmeye susamış bir kentsoylu kadının metreslere duyduğu tepkiyi sergiliyordu. Bu ahlaksız kadın Verdier'nin onu bırakacağını anlayınca şimdi de çocukla onu tutmaya çalışıyordu, ama boşunaydı. Verdier kendisiyle evlenecekti.

- Zavallı kadın! diyecek oldu Berthe.

- Neresi zavallı! diye çıkıştı ablası. Anlaşılan senin de aklından geçiyor.

Bu acımasız söz ağzından çıkar çıkmaz pişman oldu; kardeşine sarılıp öptü. Sonunda ikisi de sustu, yine karanlıkta hiç uyumadan düşlemlere daldılar.

Ertesi sabah Mösyö Josserand rahatsızlandı. Son aylarda sağlığı iyice bozulduğu halde, gece yarılarına kadar ek işini sürdürüyordu. O

sabah yine işe gitmek üzere giyindi, ama tam çıkacağı sırada dizlerinin bağı çözüldü. Bir hizmetçiyle işyerine haber gönderip gelemeyeceğini bildirdi.

Aile kahvaltı masasına oturdu. Yine dün akşamki şölenden sonra toplanmamış kirli masanın çevresindeydiler. Kadınlar gecelikleriyle ve ıslak saçlarıyla geldiler. Kocasının işe gitmediğini gören Madam Josserand, Auguste'ün her an gelebileceğini düşünerek, Berthe'i daha fazla gizleyemiyeceğini anladı. Ablasının dar geceliği içinde masaya gelen küçük kızını görünce adamın gözleri açıldı:

- Sen burada ne arıyorsun?

- Kocam Lyon'da biraz daha kalacağını bildirmiş; ben de bugünü sizinle geçirmek istedim.

Bu yalanı iki kız kardeş kararlaştırmıştı; anne karşı çıkmadı. Ama adam kötü bir şey olduğunu düşünerek kuşkulanmıştı. Berthe hemen gelip babasını yanaklarından öptü. Babası mağazaya kimin bakacağını düşünüyordu.

- Doğru söyle, benden bir şey saklamıyorsun, değil mi?

- Babacığım sizden ne saklayabilirim ki?

Madam Josserand bu davranışı beğenmiyordu; bu kadar sakınmaya ne gerek vardı? Bir saate kalmadan baba olayı öğrenecekti. Neyse ki kahvaltı neşeli geçti. Mösyö Josserand iki kızının neşeli dakikaları arasında eski günleri anımsayıp mutlu oldu.

Bu arada küçük bir tatsızlık yaşandı. Madam Josserand hizmetçiyi yanına çağırdı:

- Sen ne yiyorsun bakayım?

Bir süredir Adele'i izliyordu. Hizmetçi kadın şaşırdı:

- Hiçbir şey, madam.

- Ne demek? Kör değilim ya, bir şeyler çiğnediğini görüyorum! Saklamaya çalışma, cebindekini çıkar bakalım!

Adele utandı, mutfağa dönmek istedi, ama Madam Josserand onu eteğinden tuttu; eliyle ceplerini karıştırdı. Hizmetçinin cebinde haşlanmış erik kurusu vardı, suyu hâlâ üzerindeydi.

- Nedir bu? Demek benim eriklerimi çalıyorsun! Bir süredir azaldığını fark ediyordum. Ah! Demek böyle! Daha neler eksilmiyordu ki mutfaktan. Sirke, patates, ne bulursa götürüyordu bu kız.

- Kızı m sen deli misin?
Adele yakalandığını görünce cesaret buldu:
- Bana yiyecek bir şey verin o zaman, ben
de sizin patateslerinizi rahat bırakayım. Bu
sözler Madam Josserand'ı çileden çıkardı:
- Sus, terbiyesiz! Biliyorum, öbür hizmetçiler senin aklını çeldi. Ne zaman köyden bir ahmak kız gelse, diğer katlardaki fesatçılar onu hemen kendilerine benzetiyorlar. Sen uzun süredir kiliseye gitmiyordun, şimdi de çalmaya başladın, öyle mi?
Gerçekten de Lisa ve Julie'nin sözleriyle aklı karışan Adele geri
adım atmadı:
- Dediğiniz gibi ahmaktım, ama bundan
yararlanmamanız gerekirdi. Artık yeter.
Madam Josserand trajik bir edayla
kabardı ve eliyle kapıyı gösterdi:
- Çık! Seni kovuyorum!
Hizmetçi acele etmeden son bir eriği ağzına atıp mutfağa dönerken Madam Josserand öfkeyle yerine oturdu. Hizmetçiyi böyle her hafta bir kez kovuyorlardı. Hortense hizmetçiyi sonunda göndermeyeceklerine göre böyle ikide bir kovmanın ne yararı olduğunu sordu. Elbette çalıyordu, ama hiç olmazsa işlerini görüyordu. Adele'in yerinde bir başkası olsa, onlara bir hafta bile katlanamazdı.
Neyse ki kahvaltı başka sorun olmadan mutlu bitti. Mösyö Josserand oğlu Saturnin'den söz açtı; çocuğun dün mağazada bir bunalım geçirip akıl hastanesine götürüldüğünü sanıyordu. Sonra öteki oğlu Leon'un neden hiç uğramadığını sordu; Madam Josserand bugün öğle yemeğine uğrayacağını bildirdi. Genç adam bir haftadır Madam Dambreville'le ilişkisini koparmıştı; kadın onu orta yaşlı, kara kuru bir dulla evlendirmek istiyordu, ama Leon madamın Orta Amerika'dan yeni gelmiş olan güzel ve zengin yeğeniyle evlenmek niyetindeydi. Böylece, kıskançlık bunalımına giren kadının genç dostuyla kavgaları bitmiyordu. Mösyö Josserand sordu:
- Bu oğlan evlenecek mi sonunda?
Madam Josserand içindekileri söylemeyip Leon'u övmeye koyuldu, hatta babasına örnek gösteriyordu. Çok şükür bu çocuk annesine

çekmişti, karısını ayakkabısız bırakmayacak bir çocuktu.
- Evet, bir süre gönül eğlendirdi, bunun zararı yok. Ama şimdi tavrını koyacak; eğer hâlâ yeğeniyle evlendirmek istemezse ona güle güle diyecek. Ben oğlumu destekliyorum.
Kahvaltı sonunda neşesi yerine gelen Mösyö Josserand yerinden kalkacağı sırada Adele bir kartvizit getirdi; bir bayan salonda bekliyordu. Madam Josserand bir göz atınca haykırdı:
- Nasıl? Hem de bu saatte? Giysimi bile giymedim, ama olsun.
Onunla hesaplaşma zamanı geldi! Gelen Madam
Dambreville'di. İki kız ve babaları yemek odasında kalırken,
anne doğrudan salona gitti.
- Bu saatte rahatsız ettiğim için çok özür dilerim Madam Josserand. Geçiyordum, haber alabilmek için uğradım.
Kadın çok şık giyinmiş, sosyete hanımlarının kendinden emin tavrıyla gülümsüyordu. Fakat bu gülüşün arkasında, tüm varlığını sarsan bir endişe olduğu anlaşılıyordu. Leon'un adını söylemeden cebinden bir mektup çıkarıp uzattı:
- Bu sabah geldi. Sevgili Madam, söyleyin Tanrı aşkına bana niçin böyle davranıyor. Şimdi de artık evime adım atmayacağını yazmış!
Madam Josserand soğuk bir tavırla mektubu alıp okudu; oğlan üç
satırda ilişkilerinin bittiğini yazmıştı.
- Vallahi, madam, Leon pek haksız sayılmaz.
Madam Dambreville hemen oğluna önerdiği dul kadını övmeye başladı; yalnızca otuz beşinde, iyi ahlaklı, yeterince zengin bir kadındı, kocasını bakan bile yapabilirdi. İşte sözünü tutmuş, Leon'a iyi bir kısmet bulmuştu, kızacak ne vardı? Yanıt beklemeden Raymonde adındaki yeğenini çekiştirmeye geçti; olacak iş miydi, onaltı yaşında bir çocuk, daha Paris görgüsü bile almamıştı! Madam Josserand karşı çıktı:
- Neden olmasın, madam? Madem ki onu seviyormuş...
Hayır! hayır! Leon onu sevemezdi. Madam Dambreville çırpınıyordu.
- Bakın, ondan biraz anlayış bekliyorum. Benim sayemde bakanlıkta iş buldu, yakında şube şefi olacağı kesin. Madam, size yalvarıyorum, bana dönmesini rica edin, bana bu mutluluğu çok görmesin. Sizin anne yüreğinize sesleniyorum...

Sözleri yetersiz kalınca annenin ellerine sarıldı. Bir sessizlik oldu. Sonra kadın hıçkırarak söylenmeye başladı:
- Hayır, Raymonde'la olmaz! Raymonde'la olamaz!
Yaşlanmayı kabullenemeyen, bulduğu son genç adamı yitirmek istemeyen bir kadının çığlığıydı bu. Madam Josserand'ın ellerini yakalamış, gözlerinden yaşlar akarak, kadına her şeyi itiraf ediyor, oğluna büyük iyilikler edebileceğini, geri dönerse ona köle gibi hizmet edeceğini söylüyordu. Kuşkusuz, bunları söylemeye gelmemişti, ama yüreğini susturamıyordu. Madam Josserand kızmış gibiydi:
- Susun, madam! Utanmalısınız, içerde iki kızım var, bunları duymalarını istemem. Ben hiçbir şey bilmek istemiyorum. Oğlumla sorunlarınız varsa, onunla çözümleyin.
Fakat, kadına öğüt vermekten de geri durmadı. Onun yaşındaki bir kadın artık gerçekçi olmalıydı. Tanrıyı kızdırmak istemiyorsa, yaşadığı eğlenceli yaşamdan sonra, bir adak niyetine yeğenini Leon'a vermeliydi. Bu arada oğlunu iyice övdü:
- Düşünün, madam, oğlum henüz otuz yaşında. Kusura bakmayın ama, annesi yaşındasınız. Elbette, size çok şey borçlu olduğunu biliyor; ben de size minnet duyuyorum. Ama, bittiyse biter. Onu sonsuza kadar tutmayı düşünmüyordunuz herhalde!
Kadın bunları dinleyecek durumda değildi; hemen orada oğlunu isteyince Madam Josserand bu kez sahiden kızdı:
- Ee, fazla oluyorsunuz, madam! Çocuk sizi istemiyor işte! Niçin istemediği yüzünüze bakınca anlaşılıyor. Zaten, hâlâ sizin isteklerinize katlanacak olsaydı, annelik hakkımı kullanıp onu önlerdim. Zaten bugün gelecek, eğer beni...
Madam Dambreville bu sözlerden yalnızca son tümceyi yakaladı. Bir haftadır Leon'un yüzünü görebilmek için peşindeydi. Yüzü aydınlandı:
- Ah! O gelecekse, ben de beklerim!
Kadın hemen oradaki bir koltuğa çöktü ve gözlerini boşluğa dikerek, darbelere aldırmayan bir yük hayvanı gibi dalıp gitti. Madam Josserand salonuna düşen bu kadınla ne yapacağını bilemedi, kovmaya cesaret edemeyip onu yalnız bırakmak zorunda kaldı.

Zaten yemek odasında kopan bir gürültü Auguste'ün geldiğini haber veriyordu.
Gerçekten de Auguste dünden beri istediği açıklamayı almak üzere gelmişti. Mösyö Josserand kızlarını parka götürmeyi düşünüyordu ki Adele Berthe'in kocasının geldiğini bildirdi. Bunu duyunca genç kadının yüzü sararmıştı. Babası şaşırdı:
- Nasıl? Kocanın Lyon'da olduğunu söylemiştin. Ah! Yalan söyledin, bir felaket olduğunu biliyordum işte! Kızı nın odadan çıkmak istediğini görünce onu tuttu:
- Konuş, yine kavga mı ettiniz? Para için, değil mi? Ona ödemediğimiz on bin frank için...
- Evet, evet... diye kekeleyen Berthe kurtulup kaçtı.
Hortense de kalkıp kız kardeşiyle birlikte yemek odasından çıktı. Baba masanın önünde yalnız kaldı. Sabahki sıkıntısı yine gelmiş, bıktığı yaşamın yorgunluğu üzerine çökmüştü. Endişeli bir utançla beklediği an gelmişti; damadı ondan hiç yaptırmadıkları çeyiz sigortasını soracaktı elbette.
- Girin, girin, sevgili Auguste, diye karşıladı. Berthe bana tartıştığınızı söyledi. Herhalde size söz verdiğimiz parayı konuşacaktınız. Biliyorum, benim hatam...
Baba bir suçlu gibi para konusunu anlatırken Auguste şaşkın gözlerle onu izliyordu. Genç adam aslında çeyiz konusunda araştırmış, gerçeği çoktan öğrenmişti, ama on bin frankı doğrudan istemeye cesaret edemiyordu çünkü korkunç Madam Josserand'ın ondan babasının mezarına götürdüğü paranın hesabını sormasından çekiniyordu. Fakat konu açıldığına göre karşılık vermesi gerekiyordu:
- Evet, bayım, beni nasıl kazıkladığınızı biliyorum. Beni üzen para değil, bu ikiyüzlülüktür. Bu sigorta yalanına ne gerek vardı? Beni duygulu ve sevecen havalarınızla kandırdınız, ama beş kuruşunuz yokmuş! Bu tür davranışın bu ülkede bir adı vardır, bilir misiniz?
Mösyö Josserand ağzını açıp, "Ben değil, onlar yaptı!" diyecek oldu. Fakat aile gururunu düşünerek sustu ve başını önüne eğerek suçlamayı kabullendi. Auguste ekledi:
- Zaten, dolandırmak için herkes bana karşı birleşmişti! Bu sigortayı evlilik sözleşmesine yazdırmak istediğimde Duveyrier ve hırsız noteri

beni engelledi. Dediğimi yapmış olsaydım, şimdi siz bir dolandırıcı olacaktınız, bayım!
Babanın yüzünde renk kalmadı; yanıt vermek için yerinden kalktığı sırada Madam Josserand içeri girdi.
Kadın hemen söze girdi:
- Ne? Kimmiş dolandırıcılıktan söz eden? Ah! Siz misiniz, bayım? Önce Pere-Lachaise Mezarlığı'na gidip bir bakın, babanızın kasası belki oradadır!
Auguste bu suçlamayı bekliyordu, ama yine de ağırına gitti. Kadın sürdürüyordu:
- Sizin on bin frankınız hazır! Evet, şuradaki çekmecede duruyor. Ama babanız geri gelip sizinkini verinceye kadar bekleyeceğiz. Ah! Ne aileymiş sizinki! Kumarbaz bir baba ve tüm mirası cebine atan hırsız bir enişte! Auguste'ün sabrı tükeniyordu. Karşılık vermeye çalıştı:
- Hırsız mı? Hırsızlar burada, madam!
İkisi de yüzleri kıpkırmızı horoz gibi dikiliyor. Mösyö Josserand onları ayırmaya çalışıyordu. Adam yine sendeleyip oturmak zorunda kaldı. Bir süre sonra damat yine söze başladı:
- Her neyse, ben evimde ahlaksız kadın istemiyorum. Paranızı ve kızınızı alın başınıza çalın!
- Konuyu değiştiriyorsunuz, dedi kaynana. Pekâlâ, bundan konuşalım bakalım.
Fakat, kalkmaya gücü olmayan baba dehşet dolu gözlerle onlara bakıyordu. Artık hiçbir şey anlamıyordu. Kimdi ahlaksız kadın? Sonra, konuşmalardan bunun kızı olduğunu anladı ve yüreğinde bir şeylerin yırtıldığını, canının oradan aktığını duyumsadı. Tanrım! Demek yaşamındaki zayıflıkların cezasını kızı çekecekti. Damadına borçlu yaşamanın verdiği ayıp yetmiyormuş gibi, şimdi de kızının zina yaptığını öğrenmek bu basit adamın dünyasına sığınıyordu. Ses çıkaramadan onları dinliyordu.
- Kızınızın beni aldatacağını size söylemiştim! diye bağırdı Auguste.
- Ben de buna sizin neden olacağınızı söylemiştim, bayım! Ah, Berthe'i onaylıyor değilim, hele beklesin onunla işim bitmedi. Ama size şunu söyleyeyim: Suç sizde!
- Nasıl?!

- Elbette, bayım. Siz kadınları anlamıyorsunuz. Örnek mi istiyorsunuz? Benim salı günlerime hiç geldiniz mi? Hayır, en çok üç kez geldiniz ve yarım saat kalıp gittiniz. Başınızın ağrıyor olması kabalığınıza özür olamaz. Siz görgü kurallarını bilmiyorsunuz.

Kadının sesinde birikmiş tüm hıncı vardı; çünkü kızını evlendirince tüm sosyeteyi evinde görmek istiyordu. Ama damadı kimseyi getirmiyordu; Duveyrierlerin piyano başındaki korolarına karşı savaşım veremeyecekti. Konu Berthe'i aşmış, bu kişisel kavgada zina olayı unutulmuştu. Mösyö Josserand bir karabasan içinde gibi onları dinliyordu. Kızının bunu yapması mümkün değildi; sonunda adam kalktı ve bir şey söylemeden Berthe'i getirmeye gitti. İçerde Hortense kız kardeşini kocasından özür dileyip barışması için sıkıştırıyordu; çünkü daha bir günde kardeşinden bıkmış odasını paylaşmak istemiyordu. Genç kadın direniyordu; sonra babasının peşinden gitti. Yemek odasındaki tartışma sürüyordu.

- Hayır, bayım, size sempati duymuyorum!

Madam Josserand kızını görünce sustu ve ayıplar gibi yana çekildi. Auguste de karısını gördüğünde sanki yolumdan çekilsin der gibi bir davranışta bulundu. Bay Josserand yumuşak bir sesle konuşmak istedi:

- Kuzum, ne oluyor sizlere? Hiçbir şey anlamıyorum, beni delirtmek mi istiyorsunuz? Söylesene kızım, kocan yanılıyor olmalı, ona açıklarsan her şey düzelir. Biraz yaşlı babanıza acıyın, sarılın birbirinize.

Berthe kocasına sarılmak isterdi, ama Auguste'ün tiksinir gibi uzak durması bunu olanaksızlaştırıyordu. Babası üsteledi:

- Niçin istemiyorsun, kızım? İlk adımı sen
atmalısın. Ya siz, oğlum, ona cesaret verin. Koca
sonunda patladı:

- Cesaret vermek mi? Bayım, onu bir adamla yatakta çırılçıplak
buldum! Benimle alay mı ediyorsunuz? Mösyö Josserand'ın
ağzı açık kaldı. Sonra Berthe'i kolundan tuttu:

- Bir şey söylemiyorsun,
demek doğru, öyle mi? Diz
çök ve özür dile! Bu arada

Auguste kapıya doğru
yöneldi:
- Artık güldürünüz işe yaramıyor, onu bir kez daha üstüme yamamak istiyorsanız, yararı yok! Duydunuz mu? Size yük oluyorsa, başka birine verin! Zaten sizler de ondan aşağı değilsiniz!
Genç adam hole çıktığında son bir aşağılamayla içini boşalttı:
- İnsanın ahlaksız kızı varsa, namuslu bir adamın başına sarmamalı!
Dış kapı şiddetle çarptı. Sonra bir sessizlik oldu. Berthe robot gibi masadaki yerini almış, önündeki fincana bakıyordu. Anne öfkeyle odada dolanıyordu; babaysa çarpılmış yüzüyle odanın diğer ucunda bir sandalyeye oturmuş, yüzünü duvara dönmüştü. Fakat karısı onu rahat bırakmadı:
- Bu kaba herif gittiğine göre artık konuşabiliriz. Ah! Efendim, pısırık oluşunuzun sonuçlarını görüyorsunuz işte. Yanlışınızı anlıyor musunuz? Yanında çalıştığınız Bernheimlara biri gelip de böyle konuşabilir miydi? Beni dinleseydiniz, patronlarınızı avucunuza alabilseydiniz, şimdi bu terbiyesiz dizlerimize kapanmış olurdu. Paranız varsa saygı görürsünüz, bayım! Kendini acındıracağına imrendir. Ben hep, yirmi kuruşum varken, kırk kuruşum var derim. Ama sizin, benim çıplak ayakla gezmem bile umurunuzda değil! Karınızı ve kızlarınızı yoksul bir yaşama mahkûm ederek aldattınız. Karşı çıkmayın, her şeyin başı budur!
Mösyö Josserand'ın gözleri sönmüş, yanıt bile vermiyordu. Kadın daha da kızıp karşısına dikildi:
- Evet, kibirli olun bakalım, ama artık bana sökmüyor. Şimdi ailenizde olandan sonra, bakalım benim aileme artık dil uzatabilecek misiniz? Bachelard Dayı yiğit adamdır, kız kardeşimin kibarlığına ne denir? Ama sizin babanıza gelince...
Yaşlı adamın rengi iyice sararıyordu; mırıltıyla karşılık vermek istedi:
- Rica ederim, Eleonore... Babamı, tüm ailemi ne yaparsan yap... Ama lütfen beni yalnız bırak. Kendimi iyi duyumsamıyorum.
Durumu gören Berthe başını kaldırdı:
- Anne, bırak lütfen.
O zaman Madam Josserand kızına dönüp daha şiddetli sürdürdü:
- Sen! Seninle işim yeni başlıyor! Dünden beri burama geldi. O palyaçoyla, öyle mi? Senin gururun nerede? Ben senin onu

kullandığını, yalnızca armağanlar alabilmek için ona şirin göründüğünü sanıyordum. Söyle bana, bundan ne yarar bekliyordun?
- Hiçbir şey... diye mırıldandı genç kadın.
- O zaman niye bu kadar ileri gittin? Aptal mısın sen?
- Ne tuhafsı n, anne. Bu işlerde insan bilemiyor ki.
- Ah! Bilemiyormuş! Bilmen gerekirdi, budala! Sizi biraz sosyetik yetiştireyim dedim, ama kocanı aldat mı dedim sana? Ben babanı hiç aldattım mı? İşte orada, sor bakalım, beni hiçbir erkekle yakalamış mı?
Kadın yine odada dolanmaya başladı.
- Hayır, hiç kusur etmedim, iffetli bir yaşamım oldu. Ama Tanrı bilir babandan çektiklerimi başka bir kadın yaşasaydı neler yapmazdı? Görüyorsun işte, bir sözcük bile edemez bana. Ah! Küçük budala, ne yaptığını bir bilsen!

V

Kadın çok doğal bir biçimde zina konusundaki görüşlerini anlatmaya koyuldu. Şimdi Auguste'ün eline öyle bir silah vermişti ki, yine birlikte yaşamaya başladıklarında adama artık hiçbir şey yaptıramazdı. Artık uysal bir kocadan elde edebileceği küçük mutluluklara hoşça kal demeliydi. Bir kadın evinde egemen olamayacaksa, iffetli yaşamak daha yeğ olurdu.

- Vallahi, imparator bile bana kur yapsaydı,
kendimi tutardım. Bu iş yitirdiğine değmezdi.
Kadın bir süre dolaşıp düşündü ve ekledi:
- Ayrı ca bu, utanç verici bir durum.

Mösyö Josserand dudaklarını ısırıp bu acımasız görüşleri dinliyordu. Ama Berthe annesinin verdiği dersi kabullenemiyordu. Bir ara karşı çıktı:

- Ne yapayım yani? Beni sevmediğim biriyle evlendirmeseydiniz! Ondan nefret ettim ve yerine bir başkasını aldım, hepsi bu.

Sözünü sürdürüp evlilik macerasının tüm zorluklarını parça parça anlattı: üç yıl boyunca kar kış demeden koca avına çıkışları, onu kollarına attıkları sayısız erkeğe sevimli görünmeye zorlanışını ve parasız ailelerin kızlarına öğrettikleri sınırlı ahlaksızlıkları: Dans ederken yakınlaşmalar, bir kapı aralığında elini öptürmeler ve sonunda bir perde aralığında şehvetine egemen olamayan bir kocanın oltaya takılışı. Sonra ekledi:

- Kısacası, o beni sevmiyor, ben de onu. Birbirimizle anlaşamıyoruz işte, bunda benim suçum ne? Daha evliliğimizin ertesi günü kendisini aldattığımızı düşünmeye başladı. Ben de evliliğin güzel bir yanını hiç göremedim ve sonunda aklım çelindi.

Genç kadın biraz daha cesaret bulup ekledi:

- Ah! Anne, artık seni o kadar iyi anlayabiliyorum ki! Anımsar mısın? Bize bazen ne kadar bıktığını söylerdin?

Madam Josserand dolaşmayı kesti, şaşkınlıkla dikildi:

- Ben mi öyle dedim? Berthe üsteledi:

- Belki yirmi kez söylemiştin bize. Hem benim yerimde olsaydın görürdün; Auguste babam kadar anlayışlı değil. Para için her gün kavga ederdiniz. Erkek milleti her şeye müstehak demekte haklı olurdun.

- Bunu ben mi söyledim? diye kızdı annesi.

Kadın öfkeyle kızının üzerine yürürken babanın gözlerinden sessizce yaşlar akıyordu. İki kadının şirret sesleri yüreğine saplanıyordu. Anne sözünü artık sakınmıyordu:
- Bak şu haspaya! Şimdi de sürtmesinin suçunu bana atıyor. Nerdeyse kocasını aldatan ben olacağım. Öyle mi, benim suçum mu? Söyle!
Berthe iki dirseğini masaya dayamış, yüzü bembeyaz ama kararlıydı:
- Evet, belki bizi farklı yetiştirmiş olsaydın...
Sözünü bitiremeden ağır bir tokat yüzünde şakladı; genç kadının yüzü muşambaya yapıştı. Dünden beri bu tokat annenin avucunu kaşındırıyordu.
- Al sana! Al senin yetişmene! Kocan senin kafanı kırmalıydı!
Genç kadın yığıldığı yerde hıçkırmaya başladı. Yirmi dört yaşında olduğunu unutmuş, bu tokatla mutsuz çocukluğuna dönmüştü. Genç kadın kararlılığı bir anda yitip gitmişti.
Kızın ağladığını gören babanın içi dolmuştu. Yavaşça yerinden kalkıp anneyi uzaklaştırmaya çalıştı:
- Kesin dedim size, yalvarırım kesin. Beni öldürmek mi istiyorsunuz?
Madam Josserand rahatlamış olup gururlu bir sessizlikle odadan çıkıyordu. Fakat kapı aralığında Hortense'ın başını gördü ve yeniden parladı:
- Ah! Bu pislikleri sen de dinledin, öyle mi? Maşallah, biri halt işler, diğeri zevklenir. Tanrım, kim terbiye etti sizleri?
Hortense bu sözlerden etkilenmeden içeri girdi:
- Kapıyı dinlememe gerek yoktu, tüm apartman sizi kolayca duymuştur. Hizmetçiler kırılıyorlar gülmekten. Hem, ben evlenecek yaştayım, bilmemde ne sakınca var?
Anne acıyla dudak büktü:
- Öyle ya, Verdier'yi düşünüyorsun. Annene verdiğin güzel habere bak: Kızım evlenmek için bir çocuğun ölmesini bekliyor. Çok beklersin, çocuğun nur topu gibi olduğunu söylediler bana.
Genç kızın zayıf yüzü yılların biriktirdiği acı ve istekle sararmıştı. Dişlerini sıkıp karşılık verdi:
- Nur topu gibiyse, Verdier onları daha kolay bırakır. Ben onu bıraktırmasını bilirim. Hepiniz karşı çıkın, yalnız da evlenirim ben.

Senin tezgahladığın evlilikler pek sağlam oluyor sanki!
Ama, annesinin üzerine yürüdüğünü görünce diklendi:
- Dikkat et! Beni tokatlamak kolay değil, haberin olsun!
Ana kız karşılıklı bakıştılar, sonra Madam Josserand geri adım attı. Fakat baba yeni bir kavga başladığını sanmıştı. Bu üç kadını, sevdiğini sandığı bu ana ve iki kızını böyle birbirini yerken gördüğünde tüm dünyası çöküverdi; hıçkırarak odanın bir köşesine sığındı:
- Dayanamıyorum!.. Artık dayanamıyorum.
Yemek odasında bir sessizlik oldu. Berthe içini çekerek yatışmaya başlamıştı. Hortense dingin bir edayla masanın öbür ucuna ilişip kendine bir yağlı ekmek yapmaya koyuldu. Sonra, kız kardeşini aklı sıra avutmaya çalıştı: Bu ev artık yaşanmaz olmuştu; onun yerinde olsa, annesinin tokadı yerine kocasının dayağını yeğlerdi. Zaten kendisi Verdier ile evlendikten sonra, böyle sahneler yaşamamak için annesini evine sokmayacaktı. Bu arada Adele masayı kaldırmaya geldi. Hizmetçi de aynı düşüncedeydi, bu ev yaşanmaz olmuştu; diğer hizmetçiler mutfak pencerelerinden kafalarını uzatıp dinliyor ve alay ediyorlardı. Bu sırada salonda bir gürültü koptu; herkes kulak kabarttı.
Gerçekten de Madam Josserand mağrur bir tavırla çıkıp salondan geçerken birden orada oturmakta olan bir kadın görüp şaşırmıştı.
- Nasıl siz hâlâ burada mısınız? diye bağırdı.
Gerçekten de Madam Dambreville tüm bu aile kavgası sırasında dünyadan habersiz, koltukta kıvrılıp kalmıştı. Bitkin ve yorgun görünüyordu, ama gözlerinde bir ışıltı belirmişti; ne pahasına olursa olsun biraz mutluluk kı rıntısı satın almaya karar vermişti. Madam Josserand, onu göndermeye kararlı, kızgın bir sesle:
- Bakın burada yatacak değilsiniz herhalde, dedi. Oğlumdan haber geldi, bugün gelmeyecekmiş. Madam Dambreville'nin uykudan uyanır gibi dili dolaşıyordu:
- Gidiyorum, özür dilerim. Ona söyleyin, düşündüm ve razı oluyorum. Onu yeğenimle evlendireceğim. Ama gelip onu benden istemesi gerekiyor. Anlıyor musunuz, yeter ki gelsin!
Kadının sesi titriyordu. Her şeyden özveride bulunan bir kadının inatçı tutumuyla, yavaş bir sesle ekledi:

- Onunla evlensin, ama benim evimde kalsın. Başka türlüsüne razı değilim.
Kadın ayağa kalktığında Madam Josserand ona kibar davranmaya başladı. Neşesi yerine gelmişti; bu akşam oğluyla konuşup onu görmeye razı edecekti. Madam Dambreville'in arkasından kapıyı kapatırken mırıldandı:
- Zavallı çocuk! Bu kadın ona pahalıya ödetecek bunu.
Bu sırada döşemeleri titreten yeni bir gürültü koptu. Ne oluyordu? Yoksa hizmetçi yine bir şeyler mi kırmıştı. Madam Josserand hemen yemek odasına koştu, kızlarına seslendi:
- Ne oluyor? Mutfaktan mı geldi bu ses?
- Hayır, anne... Bilmiyoruz.
Kadın Adele'i aramaya koyuldu ve sonunda onu yatak odasının kapısını dinlerken buldu.
- Ne yapıyorsun sen? Mutfakta her şey dökülüyor, sen beyefendiyi kollamakla uğraşıyorsun. Evet, evet, bu işler önce erik çalmakla başlar, başka yollara sapar. Bir süredir sen de bir haller var, kızım sen erkek kokuyorsun.
Hizmetçi iri gözlerle ona bakıyordu. Sonunda madamın sözünü kesti:
- Hayır, öyle değil. Sanıyorum, içerde beyefendi düştü.
Tüm kadınlar içeri koştular. Mösyö Josserand yatağın önünde yerde yatıyordu. Dizleri kesilip düştüğünde başı bir sandalyeye çarpmış, sağ kulağından kan sızıyordu. Anne, iki kızı ve hizmetçi çevresine çöküp baktılar. Yalnızca Berthe ağlıyordu. Birlikte adamı kaldırıp yatağa uzatırlarken, adamın cılız bir sesle sayıkladığını işittiler:
- Bitti... Beni öldürdünüz...
Aylar geçti, ilkyaz geldi. Choiseul Sokağı'nda herkes Octave ile Madam Hedouin'in yaklaşan evliliğini konuşuyordu.
Ama işler pek hızlı gitmiyordu. Octave giderek büyüyen Bonheur des Dames mağazasındaki işine yeniden başlamıştı. Madam Hedouin kocasının ölümünden beri artan işlere artık yetişemiyordu. Amcası yaşlı Deleuze artık romatizmasıyla sandalyeye mahkûm olmuş, hiçbir şeye yardım edemiyordu. Bu yüzden genç ve dinamik bir adamın mağazaya gelişi çok yerinde olmuştu. Ayrıca Octave, Berthe ile olan aptalca serüveninden sonra, artık kadınları kullanarak

bir yere gelmekten umudu kesmiş, hatta onlardan bucak bucak kaçıyordu. Daha önce Madam Hedouin'in kendisini gülünç duruma düşürdüğünü unutmamış, ona artık yalnızca bir iş kadını olarak davranmaya başlamıştı.

Bu nedenle ilişkileri giderek daha içten oldu. Saatlerce dipteki yazıhaneye kapanıp birlikte çalışıyorlardı. Eskiden böyle başbaşa kaldıklarında fırsattan yararlanmaya, kadına sürtünmeye çalışır ve kur yapardı. Şimdi art niyetsiz, tümüyle kendini işe verebiliyordu. Hatta kadını arzu etmiyordu, ama Berthe'in düğününde dans ettikleri geceyi düşündüğünde içinde bir kıpırdanma olmuyor değildi. Belki bir zamanlar Madam Hedouin'i sevmişti, ama onun dediği gibi, böyle kalmak daha iyiydi, çünkü mağazada yapılacak çok iş vardı ve gün boyu kafalarını karıştıracak ilişkilere girmenin anlamı yoktu.

Böylece birlikte küçük masanın başında, defterleri inceleyip siparişleri verirken kendilerini unutup saatlerce çalışıyorlardı. Böyle anlarda genç adamın büyüme düşlemleri depreşiyordu. Yandaki yapının sahibiyle konuşmuştu; adam satmaya razıydı. Böylece biblocu ve şemsiyeci kiracıları çıkarıp, oraya bir ipek reyonu açabilirlerdi. Kadın ciddi bir yüzle onu dinliyor, henüz görüşünü söylemeye cesaret edemiyordu. Ama Octave'ın ticari zekasına giderek hayranlık duyuyor, onda kendi özyapısını ve emellerini buluyordu. Ayrıca, bu adamda kendinde olmayan bir macera ateşi görüyor ve içini ısıtıyordu. Onu efendisi olarak düşünebiliyordu.

Bir akşam, faturaların önünde başbaşa otururlarken Madam
Hedouin konuyu açtı:

- Mösyö Octave, amcamla konuştum.

Yandaki yapıyı almayı kabul etti. Ancak...

Adam yerinden fırlayıp bağırdı:

-
T
a
m
a
m
,
V

a
b
r
e
l
a
r
ı
n
i
ş
i
b
i
t
t
i
d
e
m
e
k
t
i
r
!
K
a
d
ı
n
o
n
u
a
y

ı
p
l
a
r
g
i
b
i
g
ü
l
ü
m
s
e
d
i
:
- Onlardan nefret mi ediyorusnuz? Ama bu doğru değil, onların kötülüğünü isteyen son kişi siz olmalısınız. Kadın hiç ona Berthe'le olan ilişkisini anımsatmamıştı. Bu imalı söz genç adamı bir an rahatsız etti. Kızarıp kekelemeye başlayınca kadın gülümsedi:
- Hayır, hayır, bu seni ilgilendirmez. Özür dilerim, bu konuyu hiç açmak niyetinde değildim, ağzımdan kaçtı. Siz gençsiniz, kadınlar kendilerine egemen olamıyorlarsa ne yapalım! Kocalar eşlerine sahip olsunlar. Genç adam onun gücenik olmadığını anlayınca rahatladı.
- Sözümü bitireyim, Mösyö Octave. Diyordum ki, yandaki yapıyı alırsam, işlerim iki katına çıkacak. Bu durumda yalnız yürütmem olanaksız... Evlenmem gerekecek.
Octave şaşırdı. Nasıl? Demek kadın çoktan bir koca ayarlamıştı. Bir an kendi konumunu düşündü. Kadın sürdürdü:
- Evlenmem gerektiğini amcam kendi söyledi. Acelesi yok, tabii. Henüz sekiz aylık yastayım, güzü bekleyeceğim. Fakat ticarette

gönül işini bir yana bırakıp, işi düşünmek gerek. Buraya kesinlikle bir erkek gerekiyor.
 Kadın bunu doğal bir iş gibi rahatça konuşurken, genç adam onun güzel yüzüne ve düzgün hatlarına bakıyordu. O an, kadına şimdiye kadar kur yapmamış olduğuna hayıflandı.
- Haklısınız, dedi Octave, bu
önemli bir konu, ciddi düşünmek
gerekiyor. Kadın da bu
düşüncedeydi:
- Üstelik, yaşlanıyorum. Sizden beş yaş büyüğüm, Mösyö Octave...
 Genç adam kadının ne demek istediğini anladığında birden çılgına döndü; ellerine sarılıp haykırdı:
-
O
h
,
M
a
d
a
m
!
.
.
O
h
,
m
a
d
a
m
!
F
a
k

a
t
k
a
d
ı
n
k
e
n
d
i
n
i
k
u
r
t
a
r
ı
p
k
a
l
k
t
ı
:
- Hayır, bugünlük bu kadar yetişir. Sizin çok güzel düşünceleriniz var, bunları uygulamaya koyabilmeniz için sizi düşünmem doğal. Ancak, bir sürü sorun var. Siz de bu tasarıyı inceleyin ve düşünün. Daha sonra yine konuşuruz.

Konu haftalarca bu noktada kaldı. Mağazada normal çalışma sürüyordu. Madam Hedouin gün boyu yüzünde resmi bir gülümsemeyle dolaşıp yakınlaşmasına izin vermediğinden, genç

adam da terbiyeli davranıyordu. Bu sayede yaşantısı mutlu ve sağlıklı olmuştu. Kadın iyi şeylerin zamanında geleceğini söyleyip acele etmiyor, çevresinde yayılan dedikodulardan etkilenmiyordu.

Choiseul Sokağı'ndaki apartmanda herkes bu evliliğin kesinleştiğine inanıyordu. Octave odasını boşaltmış, mağaza yakınlarında bir oda tutmuştu. Kimseyle görüşmüyordu; skandaldan rahatsız olan Campardonlar veya Duveyrierlere gidemiyordu. Kapıcı Gourd bile onu selamlamamak için görmezden geliyordu. Yalnızca Marie ve Madam Juzeur, sabahları alışverişe çıkarken onu gördüklerinde durup konuşuyorlardı. Madam Juzeur iştahla onu Madam Hedouin konusunda sorguluyor, rahat konuşabilmek için dairesine çağırıyordu.

Marie yeniden gebe kaldığı için üzüntülüydü; Jules'ün ve kaynanasının ne kadar kızdığını anlatıyordu. Sonunda Octave'ın evliliği iyice ciddileştiğinde durum değişti. Kapıcı Gourd onu selamlamaya başladı. Campardon da, yolun karşı tarafından bir selam gönderdi. Bir akşam karşılaştığı Duveyrier de durup incelik gösterdi. Tüm apartman onu bağışlamışa benziyordu.

Çünkü apartman eski kentsoylu saygınlığına kavuşmuştu. Maun kapılar ardında, yeni ahlak uçurumları kazılıyordu; üçüncü kattaki soylu bey yine haftada bir gece çalışmaya geliyordu. Öbür Madam Campardon hizmetçileri yola getirmişti; merdivenlerin sessizliğini yalnızca piyano sesleri bozuyordu. Fakat zina olayının rahatsızlığı, bazılarının ahlak anlayışıyla hiç bağdaşmadı. Auguste hâlâ karısını istemiyordu ve Berthe annesinin evinde kaldıkça bu rezalet tümüyle unutulamazdı. Ev sakinleri komşulara bu olayı anlatırken, işin doğrusunu söylemiyorlar, Auguste'ün onbin frank için Berthe'le tartıştığını anlatıyorlardı. Böylece bu konuyu genç kızların önünde konuşabiliyorlardı.

Özellikle Duveyrier, apartmanında olan bu rezaletin ağırlığını omuzlarında duyumsuyordu. Bir süredir Clarisse ona öylesine acı çektiriyordu ki gelip karısının dizinde ağlıyordu. Ama zina olayından etkilenmişti; yoldan geçenlerin durup apartmanı birbirlerine gösterdiklerini söylüyordu. Apartmanının temizlenmesi gerektiğine inanıyor, bu nedenle Auguste'ü barışması için sıkıştırıyordu. Ne yazık ki Auguste, Theophile ve Valerie'nin de kışkırtmasıyla inat

ediyordu. Ba sayede Valerie ve Theophile dükkandaki kasanın başına iyice yerleşmişlerdi. Lyon'daki işlerin kötüye gidişi ve dükkanın zarar etmesi üzerine Duveyrier'nin aklına bir öneri geldi; Josserandlar da kızlarını başlarından atmak isterlerdi; Auguste'ün onu geri alacağını, ama söz verilen elli bin frank çeyiz parasıyla birlikte istediğini onlara bildirmek. Belki Bachelard Dayı bu parayı verirdi. Auguste önce karşı çıktı; yüz bin frank bile verseler, yine de dolandırılmış sayılırdı. Ama yaklaşan nisan ödemelerini düşünüp yargıcın önerisine katıldı.

Herkes onaylayınca Clotilde bu nazik konuda arabulucu olarak Rahip Mauduit'yi seçti. Rahip de mahallesinin en önemli ailesinin başına gelen felaketlerden üzüntü duyuyor, arada bir onlara öğüt veriyordu. Fakat Clotilde ona çeyiz parasından söz edip, Auguste'ün Josserandlara sunduğu koşulları duyunca başını öne eğip üzüntüyle sessiz kaldı. Kadın açıkladı:

- Bu para zaten kardeşime söz verilmişti. Anlıyor musunuz, bu bir pazarlık değil. Zaten kardeşim her an vazgeçmek üzere...

- Peki, gerekiyorsa giderim, dedi rahip sonunda.

Josserandlar da bu öneriyi her an bekliyorlardı. Valerie onlara sızdırmıştı; komşular dedikodu ediyorlardı: Kızlarını bu zor durumda tutacak kadar darda mıydılar? Madam Josserand bunu duyduğunda rahatını bozmadı. Ne yani, Berthe'i bir kez evlendirdikten sonra, yine mi aynı işi yapacaktı? Para sorunu yeniden başlamıştı işte. Tüm bunlar kaz kafalı kızının suçuydu. Ev bir cehenneme dönmüştü. Berthe artık hem annesinden, hem de kız kardeşinden söz işitiyordu; artık lokmalarını bile sayıyorlardı. Ne yapacağını bilemeyen genç kadın köşelerde sessizce ağlıyor, aşağı inip Auguste'ün dizlerine kapanacak cesareti bulamıyordu. Yalnızca Mösyö Josserand kızına sevecen davranıyordu. Oysa yaşlı adam ailesinin bu şirretliğinden yatağa düşmüştü. Onu tedavi eden Doktor Juillerat kanında bozulma olduğunu söylüyordu; organları birer birer hastalanıyordu. Adamın başucunda annesi dönüp kızına bağırıyordu:

- Babanı üzüntüden öldürünce mutlu olacaksın, değil mi?

Berthe bu yüzden hasta babasının odasına da giremez olmuştu. Görüşebildikleri kısa anlarda baba kız sessizce ağlıyorlardı.

Sonunda Madam Josserand, bir kez daha aşağılanmayı göze alıp Bachelard Dayı'yı çağırdı. Kadın elinde elli bin frankı olsa, kardeşini yemeğe çağırmamak için çıkarır verirdi. Çünkü bu sefil adam hakkındaki dedikoduları biliyordu.

Bachelard o akşam yemekte her zamankinden daha berbat davrandı. Geldiğinde zaten sarhoştu; Fifi'yi yitirdiğinden beri ayık gezmiyordu. Bereket Madam Josserand başka kimseyi çağırmamıştı. Tatlı sırasında adam açık saçık fıkralar anlatırken uyuyakaldı; babanın odasına götürmek için uyandırmak zorunda kaldılar. Onu yumuşatabilmek için hastanın odasında tam bir sahne hazırlanmıştı. Babanın yatağının önüne iki koltuk konmuştu; birine dayı, diğerine anne oturacak ve iki kız ayakta bekleyecekti. Bakalım dayı verdiği sözleri ölmek üzere olan birinin önünde yine yadsıyabilecek miydi?

- Narcisse, dedi Madam Josserand, durum ciddi...

Ve kadın acılı bir sesle durumu anlattı; kızının hatasını, kocanın fırsatçılığını bildirip, tüm aileyi lekeleyen bu rezaletin temizlenmesi için gerekli elli bin frankı istedi. Sonra kardeşine çıkıştı:

- Verdiğin sözü anımsa, Narcisse... Sözleşmenin yapıldığı akşam, elini yüreğinin üstüne koyup Berthe'in dayısına güvenebileceğini söylemiştin. Nerede şimdi o yürek? Sözünü tutmanın zamanı geldi. Bey, eğer konuşabiliyorsanız bana katılın ve ona görevini anımsatın.

Baba istemiyordu, ama kızının hatırı için mırıldandı:

- Bu doğru; söz vermiştiniz, Bachelard. Ben ölmeden, sözünüzü tuttuğunuzu göreyim.

Fakat Berthe ve Hortense dayıyı yumuşatmak için fazla içirmişlerdi. O kadar sarhoştu ki abartmasına gerek kalmadan dili dolaşıyordu:

- Ha? Ne? Anlamıyorum. Bir daha söyle, Eleonore.

Kadın yinelemeye başladı. Ağlayan Berthe'i onun önüne sürdü, kocasının sağlığı için yalvardı. Fakat boşunaydı, adam hastanın önünde yeniden uyuklamaya başlamıştı. Sonunda Madam Josserand dayanamayıp bağırdı:

- Dinle Narcisse, uzun zamandır içimde tutuyordum: Sen bir alçaksın! Tüm pisliklerini biliyorum. Metresin olan kızı geçenlerde Guelin'le evlendirdin ve onlara elli bin frank verdin. Bu para bizi

kurtarırdı. Ağzımızdan ekmeğimizi çekip servetinle sefih bir yaşam sürdürüyorsun, utanmaz adam!
Kadın içini boşaltıyordu. Hortense babasının bardağını alıp çıktı. Hasta adamın ateşi yükselmiş, yatakta kıvranıyor ve yalvarıyordu:
- Rica ederim sus, Eleonore! Bize bir şey vereceği yok. Onu götür, ne söyleyeceksen dışarda söyle. Berthe de ağlayarak annesine yalvardı:
- Yeter, anne, babamı dinle. Tanrım! Bütün bunlara neden olduğum için ne kadar mutsuzum! Gidip bir köşede ölmek istiyorum!
Bu kez Madam Josserand kardeşine doğrudan sordu:
- Yeğeninin başı dik gezebilmesi için elli bin frankı veriyor musun, vermiyor musun?
Dayı bahaneler bulmak istedi:
- Dinle, Guelin'i Fifi'yle yatakta buldum. Ne yapabilirdim, onları evlendirmek gerekti. Bu benim suçum değil.
- Söz verdiğin çeyiz parasını verecek misin, vermeyecek misin?
Adam kıvranıyor, sarhoş kafasıyla bulabildiği kaçamakları sıralıyordu:
- Veremem... İşlerim iflasın eşiğinde... Olsa vermez miydim... Ant içiyorum.
Kadın sert bir hareketle onu durdurdu:
- Yeter, kes. En kısa zamanda aile meclisini toplayıp seni herkesin evinden aforoz ettireceğim. Dayılar bunayınca, hastaneye yatırırlar.
Dayı birden irkildi. Odaya, zayıf ışığın altında yatan ölümcül hastaya, ona ilaç içirmeye çalışan kızlara baktı ve ağlamaya başladı. Kendisini hiç anlamamışlardı. Zaten Guelin'in ihanetiyle sarsılmıştı, şimdi de onu içirip eziyet ediyorlardı. Sonunda, elli bin frank yerine damarlarındaki kanı vermeyi önerdi. Madam Josserand içini çekip onu bıraktı; bu sırada hizmetçi Doktor Juillerat'nın yanında rahip Mauduit ile geldiğini haber verdi. İki adam merdivende karşılaşmış, doktor rahibi de içeri çağırmıştı. Doktor hastayı beklediğinden çok daha kötü durumda buldu. Bu arada rahip özel bir konuşma için Madam Josserand'ı dışarı götürmek istedi. Ama kadın onun niçin geldiğini anlayıp yüksek sesle ailesinden saklı bir şeyi olmadığını

bildirdi. Doktor da işitebilirdi, çünkü doktor da ailenin gizlerini biliyordu. Bunun üzerine rahip yumuşak bir sesle anlattı:
- Madam, gelişimin tek nedeni iki aileyi barıştırmak isteğidir...
Rahip Tanrı'nın bağışlayıcılığından söz etti, iki ailenin birleşmesinin tüm topluluğu mutlu edeceğini söyledi. Talihsiz çocuk dediği Berthe'in bağışlanacağını bildirdi. Ama sonunda elli bin frank işini ortaya koyunca Madam Josserand ağzını açtı:
- Sayın rahip, izin verirseniz ben konuşayım. Çabanız için teşekkür ederiz. Ama asla, duyuyor musunuz, asla kızımızın onurunu pazarlık konusu etmeyiz! Bu çocuğun sırtından aile zaten bir araya gelmişler! Evet, her şeyi biliyorum, bir pazarlığa razı olmamız utanç verir.
- Ama, bana kalırsa, madam... diyecek oldu rahip.
- İşte! Kardeşim de burada. Ona sorabilirsiniz. Az önce bana diyordu ki: "Eleonore, elli bin frankı getirdim, bu tatsız işi hallediver" diye. Sorun bakalım, sayın rahip, ona yanıtım ne oldu. Ayağa kalk, Narcisse. Doğruyu söyle.
Dayı odanın gerisinde bir koltukta uyukluyordu. Kımıldanıp bir şeyler homurdanmaya çalıştı. Ama kız kardeşi üsteleyince elini yüreğine koyup kekeledi:
- Görevden kaçmam... Ailem her şeyin üstündedir.
- İşitiyor musunuz? diye haykırdı kadın. Para hesap etmiyoruz. Gidin onlara söyleyin, çeyiz parası burada hazır, ödemekten kaçmıyoruz. Ama kızımızın pazarlığı için kullanılmasına izin vermeyiz. Önce Auguste Berthe'i alsın, sonrasını görürüz.
Sesini o kadar yükseltmişti ki doktor seslendi:
- Yavaş konuşun, madam. Kocanız acı çekiyor.
Rahip arabuluculuk ettiği konuda başarısız olduğunu düşünerek, yatağın yanına geldi ve hastayı avutucu birkaç söz etti. Doktor ayrılmadan önce Madam Josserand'ı bir yana çekip hastanın gidici olduğunu bildirdi: artık dikkatli olmalıydılar, en ufak bir sarsıntı onu öldürebilirdi. Kadın allak bullak oldu, uyumak isteyen kocasını bırakıp yemek odasına girdi. İçerde kızları dayılarıyla oturuyordu.
- Berthe, diye mırıldandı kadın, babanın işini bitirdin, kızım. Az önce doktor söyledi.
Üç kadın masanın çevresinde ağlaşırken Bachelard Dayı da bir yandan gözyaşı döküyor, bir yandan da kendine bir içki arıyordu.

Josserandların yanıtı Auguste'e iletildiğinde genç adam küplere bindi, karısı af dilemeye gelirse onu tekmeyle kovacağını söyledi. Aslında karısını özlüyordu, çünkü evinde bir boşluk vardı. Evliliğin sorunları kadar ev kadınının yokluğu da yeni sorunlar yaratıyordu. Berthe'i utandırmak için Rachel'i işinden atmamıştı, ama hizmetçi kadın şimdi daha arsız olmuş ve çekinmeden onu soymaya devam ediyordu. Genç adam karısıyla birlikte geçirdikleri sıkıcı akşamları, tartışmaları ve daha sonra çarşaflar arasında pahalıya mal olan barışmaları özlüyordu. Özellikle de Valerie ve Theophile'in dükkana yerleşmelerinden hoşnut değildi. Bu ikisinin kasadan cebe attıklarından kuşkulanıyordu. Valerie Berthe gibi çalışkan değildi, kasanın arkasında tahta çıkmış gibi oturuyordu. Ama dükkana erkek müşterileri daha çok çektiği görülüyordu. Genç adam şimdi orada Berthe'in oturmasını isterdi, hiç olmazsa sokağın bütün erkekleri tezgahın önünden geçit yapmazdı. Ama Auguste'ün en büyük derdi başkaydı: Bonheur des Dames mağazası her geçen gün büyüyor, giderek cirosu azalan kendi dükkanı için bir tehdit oluşturuyordu. Bu sefil Octave'ın gidişine üzülmemişti, ama adamın ticari zekası olduğu kesindi. Ah, iyi anlaşmış olsalardı şimdi dükkan ne iyi iş yapardı! Bu pişmanlıklar onu bazen o kadar yıldırıyor, yalnız yaşamının akıp geçtiğine o kadar üzülüyordu ki kendini tutmasa Josserandlara çıkıp Berthe'i hiç karşılıksız geri almaya razı olacaktı.

Bu arada Duveyrier barışması için onu sıkıştırmaktan geri durmuyordu, çünkü bir an önce apartmanın adını temizlemek istiyordu. Hatta Josserandların yanıtına inanmış görünüyordu: Auguste karısını geri alırsa ertesi gün çeyiz parasını eline sayacaklarından emindi. Ama Auguste böyle bir güvenceye daha çok öfkelenince yargıç onun duygularına seslenmeye çalıştı. Adliyeye giderken yanında Auguste'ü de götürüyor, ona bağışlayıcı olmanın erdemi üzerine uzun söylevler çekiyordu. Bu yaşam felsefesine göre, madem ki kadınlardan vazgeçilemiyordu, öyleyse onlara katlanmaktan başka yapacak bir şey yoktu. Duveyrier'nin giderek bozulan sağlığı apartmanda oturanları endişelendirmeye başlamıştı. Yılgın yürüyüşü, yüzünde artan sivilceler ve sarılık bir yıkımın habercisi gibiydi. Bu arada Clarisse daha da tombullaşıyor ve daha acımasız oluyordu. Şimdi yargıcın onu ailesinin önünde

"sen" diye çağırmasını yasaklamıştı. Kadının görgüsüzlüğü yargıca artık daha da dayanılmaz geliyordu. Onun gözü önünde piyano öğretmeninin boynuna sarılmaktan çekinmiyordu. İki kez kadını Theodore'la yakalamış, ama her defasında dizlerine kapanıp kendisi özür dilemek zorunda kalmıştı. Öte yandan kadın onu aşağılamak için sivilcelerini her gün yüzüne vuruyordu. Bazen yargıcı hizmetçilerden birine devretmeyi düşündüğünü söyleyerek alay ediyordu. Böylece, evinden kaçarak yaşamaya çalıştığı bu metres evinde cehennemi bulmuştu. Clarisse'in ailesi onun sırtından geçiniyor, onu açıkça dolandırmaktan geri durmuyorlardı. Parasal durumu giderek bozuluyordu: Para suyunu çektikçe, adliyedeki konumu tehlikeye girecek diye korkuyordu. Pislik ve gürültü içindeki bu evden kaçıp Choiseul Sokağı'ndaki evine sığındığındaysa, karısının kin dolu soğukluğu adamı bitiriyordu. Artık sabahları işine giderken Seine Irmağı önünde durup, aklından kendini suya atmayı geçiriyordu. Clotilde kocasındaki bu değişikliği fark etmiş, dostunu mutlu edemeyen bu metresi merak eder olmuştu. Hizmetçisi Clemence bir sabah tavan arasına bir mendil almak için çıktığında kendi yatağında Hippolite'i küçük Louise'le yakalamıştı. O günden beri her fırsatta adama mutfakta tokadı yapıştırıyordu. Birbiriyle yavuklu sayılan bu iki hizmetli arasındaki gerginlik evdeki hizmeti aksatıyor, apartmandaki diğer hizmetçiler arasında alay konusu oluyordu. Clotilde onları tutabilmek için evlendirmeyi planlamıştı, çünkü Clemence'dan çok hoşnuttu. Ama birbirini sopalayan iki aşığı bu işe razı edebilmesi artık çok güçtü; bunun üzerine Rahip Mauduit'nin yardımını istemeye karar verdi. Diğer hizmetçileri de rahat durmuyorlardı. Kır evine gittiklerinin haftasında oğlu Gustave'ın aşçı Julie'nin peşinden ayrılmadığını fark etmişti. Bir an Julie'yi kovmayı düşündü, ama onun yemeklerinden hoşnuttu. Sonunda oğlunun kız peşinde koşacaksa, evdeki hizmetçiyi kovalamasının daha uygun olacağını düşünüp vazgeçti; toy bir delikanlının dışarda ne yapacağı belli olmazdı.

Bir sabah Madam Duveyrier rahibe gitmeye hazırlanırken Clemence rahibin yukarda Mösyö Josserand'a günah çıkarttığını söyledi. Clotilde kiliseye gidip rahibin dönüşünü bekledi. Daha sonra gelen rahip kadını üzüntüyle dinledi ve hizmetçilerine nasihat edeceğine

söz verdi. Zaten kısa sürede apartmana yine gideceğini sanıyordu, çünkü zavallı Mösyö Josserand'ın geceyi geçiremeyeceğini kestiriyordu. Gerçekten de akşam saat yediye doğru Mösyö Josserand kötüleşmeye başladı. Bütün aile başında toplanmıştı; Bachelard Dayı tüm kahvelerde aranmış ama bulunamamıştı, Saturnin de hâlâ akıl hastanesindeydi. Leon yüzünü buruşturarak babasının başında duruyordu; bu durumun evliliğini geciktireceğini düşünüyordu. Madam Josserand ve Hortense kendilerini tutabiliyorlardı, ama Berthe o kadar sesli ağlıyordu ki hastayı rahatsız etmemek için mutfağa sığınmıştı. Mösyö Josserand'ın ölümü de sade oldu, dürüstlüğü onu bitirmişti. Ömrü boşa geçmiş, yaşamın çirkinliklerinden bıkmış ve sevdiklerinin düş kırıklığında boğulmuştu. Saat sekizde Saturnin'in adını sayıkladı, sonra duvara dönüp bu dünyadan gitti. Kimse onun öldüğüne inanmadı. Bir süre uyuduğunu sandılar, sonra ellerinin soğuduğunu görünce Madam Josserand Hortense'a bağırıp çağırmaya başladı; çünkü daha önce kızına Auguste'ü çağırmasını söylemişti. Bu elemli saatte hâlâ Berthe'i onun kollarına atabileceğini umuyordu.

- Ama anne, dedi kız ağlayarak, babamın bu kadar çabuk öleceğini bilemedim. Sen bana Auguste'ü saat dokuza doğru çağırmamı söylemiştin.

Bu tartışma aileye acısını unutturdu, işte bir fırsat daha kaçırılmıştı. Belki de cenaze töreninde bir fırsat bulabilirlerdi.

Cenaze töreni Mösyö Vabre'ninki kadar kalabalık olmadı. Ölen adam yaşlı ve parasız olduğu için çok kimse sıkıntıya girmedi. Madam Juzeur sabah uykusundan vaz geçmedi, kapıcı Gourd başıyla selamlamakla yetindi. Dün geceden beri doğum sancıları çeken Marie üzüntüsünü bildirdi. Fakat bütün apartman halkı mezarlığa geldi: Duveyrier, Campardon, Vabre aileleri. Beklerken ilkyazın yağmurlu geçmesinden, ürünlere zarar vereceğinden söz edildi. Campardon Duveyrier'in hastalıklı yüzüne şaşkınlıkla bakıyordu. Ölüyü mezara indirdiklerinde yargıcın kötüleştiğini görünce mimar mırıldandı:

- Bu da toprağın kokusunu aldı galiba... Bu gidişle apartmanda kıran var sanacaklar. Madam Josserand ve kı zları ancak kollarına girerek arabalarına götürülebildiler. Leon ve Bachelard Dayı acele ederken,

en arkada Auguste sıkıntılı duruyordu. Genç adam Duveyrier ve Theophile ile aynı arabaya bindi. Bu arada Clotilde Rahip Mauduit'yi kendi arabasına bindirdi; kadın evindeki hizmetçi sorununu çözmesi için zamanın uygun olduğunu düşünüyordu.

Cenaze kafilesi Choiseul Sokağı'na üç arabayla geri döndü. Theophile mağazada bekleyen Valerie'nin yanına gitti. Kadın bir yandan toparlanıyordu. Kocasına:

- Sen de alacaklarını al, dedi. Hepsi Auguste'ü sıkıştırıyor, bahse girerim gidip karısından özür dileyecektir! Gerçekten iki aile de bu kırgınlığın bitmesini istiyordu. Arada kalmış olan Auguste herkesin beklentisini anlıyordu; ama kendini yapayalnız ve güçsüz duyumsuyordu. Bütün kafile merdivenleri sessizce çıktı. Auguste önden gidip dairesine kapanmak istedi, ama Clotilde ve Rahip Mauduit onu kapıda durdurdular. Arkadan, annesinin koluna girmiş olan Berthe karalar giymiş olarak göründü. Her üçünün de gözleri ağlamaktan kızarmıştı. Rahip usulca genç adama fısıldadı:

- Haydi, oğlum...

Bu söz yeterliydi; Auguste böyle acılı bir günde barışmanın daha iyi olacağını düşünerek kabul etti. Berthe'in yanına gitti:

- Gel içeri... Bundan böyle daha iyi olmaya çalışalım.

O zaman bütün aile kucaklaştı. Clotilde kardeşini kutluyordu; Madam Josserand acılı bir yüzle damadına gülümsedi; ölen kocasını da bu sevince ortak etti:

- Siz görevinizi yapıyorsunuz, damadım. Rahmetli sağ olsaydı size teşekkür ederdi.

Merdivenlerde büyük bir ferahlama yayıldı. Bayanlar rahibe teşekkür ettiler. Sonra Clotilde rahibi alıp öbür iş için götürmek istedi. Arkadan gelen Duveyrier'nin yüzü iyice sararmıştı, barışmayı ona anlattıklarında bir şey anlamadan baktı, oysa bunun için çok uğraşmıştı. Karısıyla rahibin peşinden gitti. Dairelerine girerken merdiven boşluğunda bir çığlık koptu. Hizmetçi Hippolyte açıkladı:

- Bir şey yok, madam. Dördüncü kattaki hanım doğum yapıyor. Az önce doktoru çıkarken gördüm. Clotilde rahibi salona yerleştirdi, Clemence'ı göndereceğini söyleyerek içeri gitti. Yatak odasına girdiğinde kocasını makyaj masası önünde oturur durumda buldu.

Sabahtan beri Duveyrier boğuluyordu. Clarisse'i bir kez daha Theodore'la birlikte yakalamıştı. Karşı çıkmaya kalkınca anne ve kardeşleriyle birlikte tüm aile üzerine yürümüş, tekme tokat onu merdivenden aşağı atmışlardı. Bu arada Clarisse ona bağırıyor, bir daha evine gelirse polis çağıracağını söylüyordu. Yargıcın durumuna acıyan kapıcı, bir haftadır yaşlı bir zenginin bayanın giderlerini karşıladığını söyledi. Bir kaçak gibi sokaklarda dolaşan Duveyrier sonunda bir silah dükkanına girip ufak bir tabanca almıştı. Yaşamdan bıkmış, uygun bir köşe bulduğunda canına kıymaya karar vermişti. Choiseul Sokağı'na dönüp bir makine gibi Mösyö Josserand'ın cenaze törenine katıldığında mezarlıkta kendini öldürmeyi aklına koydu. Fakat tabutu mezara indirirlerken toprağın soğukluğu onu düşündüğünü yapmaktan alıkoydu. Morali daha da bozuk bir biçimde eve döndüğünde yatak odasına kapanıp ne yapacağını düşünmeye başlamıştı. Clotilde onu görünce şaşırdı:

-
L
ü
t
f
e
n
b
e
n
i
y
a
l
n
ı
z
b
ı
r
a

k
ı
r
m
ı
s
ı
n
ı
z
?
Y
a
r
g
ı
ç
t
a
b
a
n
c
a
y
ı
c
e
b
i
n
d
e
t
u
t

u
y
o
r
d
u
:
- Niçin?
- Çünkü yalnız yapmam gereken bir işim var.
Adam kadının üstünü değişeceğini sandı; kendisinden o kadar iğreniyor olmalıydı ki çıplak omuzlarını bile kocasına göstermek istemiyordu işte. Bir an karısının iri gözlerine, örgülü altın sarısı saçlarına ve mermer gibi beyaz tenine baktı. Ah! Kendisini yatağına kabul etseydi, bu kadınla her şey ne güzel olurdu! Sendeleyerek ayağa kalktı, karısını tutmak için kollarını uzattı.
- Ne oluyor size? diye şaşırdı kadın. Gene başlamayın lütfen... Hem, diğer hanıma ne oldu? Kadının yüzünden öyle bir tiksinti okunuyordu ki adam geri çekildi. Tek söz etmeden odadan hole çıktı, nerede olduğunu bilemeden önüne ilk çıkan kapıyı açıp tuvalete girdi. Orada küçük tabancanın namlusunu ağzına soktu, tetiği çekti.
Fakat Clotilde sabahtan beri kocasında bir garip haller olduğunu fark etmişti. Yine Clarisse'e dönüp kendisini rahat bırakıp bırakmayacağını anlamak için onu izlemeye başlamıştı. Az önce kapıyı çekip çıktığında rahat bir soluk alacağını düşünerek zili çalıp Clemence'ı çağırmak üzereydi ki bir patlama duydu. Ne olabilirdi bu? Hemen sesin geldiği yana gitti, tuvaletin kapısını açmaya çekinerek tıklattı. Sonunda kapıyı ittiğinde kendiliğinden açıldı. Duveyrier oturağın üstünde, yüzünden kanlar akarken, acıdan çok şaşkınlıkla çevresine bakınıyordu. Bir kez daha başarısız olmuştu; kurşun çenesini sıyırıp sol yanağından çıkmıştı. İkinci bir kurşun sıkacak cesareti yoktu.
Kadın öfkeyle haykırdı:
- Ne yapıyorsunuz burada? Gidin! Kendinizi başka yerde öldürün!
Bu trajik görünüm kadını duygulandıracağı yerde daha da kızdırmıştı.

Adamı hizmetçilerin görmemesi için koltuklarından tutup kabaca sürüklemeye başladı. Duveyrier, boğazı kanlar içinde ve dişlerini tükürürken kekeledi:
- Beni hiç sevmedin!
Adam hıçkırıyor, ölü doğan evliliğine, deremediği o çiçeğe yanıyordu. Clotilde onu yatağına götürüp uzattı ve hemen dışarı koştu. Çünkü az önceki patlamaya Clemence ve Hippolite koşarak geliyorlardı. Kadın onlara bir kaza olduğunu, beyefendinin çenesi üzerine düştüğünü söyledi. Fakat bu masalı kısa sürede değiştirmek zorunda kaldı, çünkü hizmetçi tuvaletteki kanları temizlemeye gittiğinde kurşunu buldu. Bu arada yaralının sürekli kan yitirdiğini gören hizmetçi kadın Doktor Juillerat'nın Madam Pichon'un doğumu için üst katta bulunduğunu anımsadı, hemen koşup haber verdi. Doktor kısa sürede Clotilde'e durumu özetledi: Kocasının çenesi çarpık kalacaktı, ama yaşamı tehlikede değildi. Doktor hemen pansumana girişirken, bütün bu gürültünün nedenini öğrenmek isteyen Rahip Mauduit içeri girdi:
- Ne oldu?
Bu basit soru Madam Duveyrier'nin sinirlerinin boşalmasına yetti. Kadın açıklamak isterken, daha ilk sözcüklerde birden ağlamaya başladı. Rahip hemen anladı, çünkü sürüsünün gizli günahlarını iyi biliyordu. Ama rahibin vicdanı rahatsızdı; az önce kocasının evine gönderdiği ama hiç pişmanlık duymadığı belli olan kadını düşünüyordu. İçinde bir kuşku Tanrı'nın bunları onaylamadığını söylüyordu. Yargıcın kırık çenesini gördüğünde rahibin sıkıntısı iyice arttı. Yanına gidip intiharın günah olduğunu söyleyecekti, ama çok meşgul olan doktor onu geriye itti:
- Benden sonra, sayın rahip... Gördüğünüz gibi, adam bayılmış, sizi duyamaz.
Duveyrier doktorun ilk müdahalesiyle kendinden geçmişti. Clotilde hemen meraklı hizmetçileri gönderdi.
- Hemen salona gidin... Sayın rahibin sizinle konuşacakları var.
Rahip iki hizmetçiyle gitmek zorunda kaldı. İşte pis bir iş daha. Hippolyte ve Clemence şaşkın gözlerle onu izlediler. Yalnı z kaldıklarında rahip onlara uzun bir söylev çekti: Tanrı namuslu yaşamı ödüllendirir, ama tek bir günah için bile cehenneme

gönderirdi. Günahkar yaşama hemen son verip kurtuluşu aramalıydılar. O böyle konuşurken hizmetçilerin şaşkınlığı daha da arttı; ağızları açık, bakışıyorlardı. Clemence içinden acaba madam çaldığım havluları mı keşfetti? diye düşünüyor, Hippolyte ise her akşam götürdüğü birkaç şişe şarabı aklına getiriyordu.
- Çocuklarım, çevrenize kötü örnek oluyorsunuz. İnsanın yaşadığı çevreyi düşünmesi gerekir. Evet, sizler artık herkesin bildiği günahkar bir yaşamı sürdüremezsiniz. Ayrıca her gün kavga ediyormuşsunuz.
Rahip daha açık konuşamadığı için kızarıp bozarıyordu. İki hizmetçi durumu anlayıp rahatladılar. Demek sorun buydu! Clemence erkek arkadaşına bir göz atıp söz aldı:
- Fakat, artık bitti,
sayın rahip.
Barıştık, yine
birlikteyiz. Rahibin
üzüntüsü daha da
arttı:
- Beni anlamıyorsunuz, çocuklarım. Böyle bir arada yaşayamazsınız, Tanrı'yı gücendirirsiniz... Evlenmeniz gerek.
İki hizmetçi bu kez iyice şaşırdılar. Evlenmek de ne oluyordu?
- Ben istemiyorum, dedi
Clemence. Daha başka bir
düşüncem var. Rahip
Hippolyte'i kandırmaya
çalıştı:
- Bak, oğlum, sen erkeksin. Ona iffetli olmayı anlat. Zaten
yaşamınızda bir şey değişmeyecek. Evlenin artık. Hippolyte gülmeye başladı. Sonunda kendini toparlayıp açıkladı:
- İ yi olurdu, ama ben zaten evliyim.
Bu yanıt rahibi susturmaya yetti. Bir söz söylemeden, dini gerekçelerini toplayıp bavuluna koydu, çok sevdiği Tanrısını bu işlere karıştırdığına üzülerek çıktı. O sırada gelmekte olan Clotilde son sözleri duymuştu; bir işaretle hizmetçileri gönderdi. Bir süre susan rahip sonunda dayanamayıp ona çattı: Neden onu böyle işlere alet etmişti? Kapalı kalması gereken şeyleri neden karıştırıyorlardı?

Şimdi daha da ayıp bir durum vardı ortada. Clotilde ellerini iki yana açıp yanıt veremedi; başında çok daha büyük dertler vardı. Doktor biraz sonra çıkıp geldi:
- İyileşecek, ama tam bir dinlenmeye gereksinmesi var. Fazla yorulmaması gerekir... Siz de cesur olun, madam.
Doktor rahibe dönerek ekledi:
- Ona sonra vaaz verirsiniz, sevgili dostum. Henüz onu sizin ellerinize bırakmadım. Eğer kiliseye dönüyorsanız, yolda size arkadaşlık edebilirim.
Doktor ve rahip ayrıldılar.
Madam Juzeur mezarlıkta geride kalıp Trublot'yu lafa tutmuştu. İstemeyerek de olsa koket tavırlarla genç adama iltifat edip onu arabasına almıştı. Yolda ona küçük Louise'in başına açtığı işi anlattı. Hizmetçi Hippolite'le yatakta yakalanınca dün küçük kızı öksüzler yurduna geri göndermişti. Ne kadar şanssız bir kadındı, iffetli bir hizmetçi bulamayacak mıydı? Apartmana geldiklerinde Madam Juzeur genç adamı likör içmeye çağırdı, fakat Trublot işlerini bahane ederek ayrıldı.
Aynı anda Öbür Madam Campardon geçiyordu. İki kadın selamlaştılar. Kapıcı Gourd, Marie Pichon'un doğurma haberini verdi. Orada kadını çekiştirdiler: Bir işçi ailesinin üç çocuk yapması çılgınlıktı. Kapıcı eğer dörde çıkarırlarsa evden atılabileceklerini ima etti. O sırada yüzü tülle örtülü bir bayan yanlarından ağır bir parfüm kokusuyla geçince sustular. Kapıcı Gourd o sabah üçüncü kattaki soylu beyefendinin dairesini temizlemiş, yorucu bir gece çalışması için hazırlamıştı. O sırada ikinci kattakilerin arabası çıkıyordu. Kapıcı diğerlerine bağırdı:
- Yana çekilin! Neredeyse bizi ezecekler.
Arabanın penceresinden baba, anne ve sarı saçlı iki kız görünüyordu. Kapıcı öfkeyle söylendi: Bu aile cenazeye bile zahmet edip gitmemişti. Oysa, sağlam ayakkabı değillerdi. Geçen gün polis gelip soruşturmuştu. Evet, o kadar pis bir roman yazmıştı ki belki de hapse atacaklardı. Kapıcı ekledi:
- Romanda neler yokmuş ki? Kibar ailelere çamur atıyormuş, hatta bizim mal sahibi de romanda varmış; evet Mösyö Duveyrier'nin ta

kendisi! Bu ne küstahlık! Pislik yazıp altın fiyatına satıyor, sonra da arabalarda geziyorlar!

Trublot edebiyatla ilgilenmediğini, Madam Juzeur de yalnızca şiir okuduğunu söyledi. O sırada avlunun gerisinden bağrışmalar yükseldi:

- Orospu karı! Senin adamını mutfaktan kaçırırken iyiydi!

Bağıran Rachel'di. Berthe onu evden kovmuş, kadın da avluda içindekileri sıralamaya başlamıştı. Diğer hizmetçilerin bile ağzından laf alamadıkları bu sessiz ve saygılı kız, ağzından dökülen sövgülerle şimdi herkesi şaşırtıyordu. Hanımının evden gidişiyle birlikte evi daha rahat soymaya başlayan hizmetçi kadın, önce hanımın geri dönüşüne bozulmuş, sonra da sandığını toplaması için haber gönderildiğinde kendini kaybetmişti. Mutfakta dikilen Berthe bu sövgüleri dinlerken sararıyor, Auguste ise bir şey söyleyemiyordu.

- Evet evet, diye sürdürüyordu Rachel, boynuzlu kocan görmesin diye senin çamaşırlarını saklarken iyiydim! Senin apış aran soğusun diye kocanı kapıda oyaladığım günleri ne çabuk unuttun?

Berthe kulaklarını tıkayarak içeri kaçtı. Ama Auguste kaçamazdı, avludan yayılan bu pis ayrıntıları titreyerek dinlemek zorunda kaldı. O sırada tüm hizmetçiler mutfak pencerelerine doluşmuş, tek sözcüğünü kaçırmadan dinliyorlardı. Fakat Rachel'in kininde öyle korkutucu bir yan vardı ki onlar da tepki duydular. Lisa diğerleri adına karşılık verdi:

- Hey, yeter artık! Gevezelik iyi ama, insan efendilerine böyle saldırmaz!

Yavaşça herkes çekildi ve içini boşaltan kızı yalnız bıraktılar, çünkü iyice dağıtmış ve tüm apartmanı sayıp dökmeye başlamıştı.

- Ben bir hizmetçi parçasıyım, ama hiç olmazsa onurum var! Bu kerhanenizdeki hanımlardan daha namusluyum! Gidiyorum, çünkü burada içim kalkıyor!

Rahip Mauduit ve doktor Juillerat merdivenlerden inerken her şeyi duymuşlardı. Avlu boşalınca apartman bir sessizliğe büründü. Ana kapıda rahip yorgun gibi bir an duraladı:

-
T
a

n
r
ı
m
,
n
e
k
a
d
a
r
d
a
s
e
f
i
l
l
i
k
v
a
r
!
D
o
k
t
o
r
b
a
ş
ı

n
ı
s
a
l
l
a
d
ı
:
- Yaşam bu.
 Bu iki adam bir doğum veya cenazeden birlikte çıkarken birbirlerine böyle içlerini dökerlerdi. İkisi de aynı gizleri paylaşırlardı: Rahip itirafları dinlerken, doktor da anaları doğurtur ve kızları tedavi ederdi. Karşıt düşüncede olmalarına karşın insanın yetersizliği konusunda anlaşmışlardı.
- Tanrı bizi bırakıyor, dedi rahip.
- Hayır, Tanrı'yı bu işe karıştırmayın. Bu insanlar ya sağlıksız yahut da kötü eğitim kurbanı, hepsi bu. Doktor yanıt beklemeden konuyu dağıtıp siyasi iktidarı suçladı. İkinci İmparatorluk ülkeye yaramamıştı, cumuhuriyetçi bir rejimde her şey daha iyi olurdu. Doktorun bu genellemeleri yanında pratik yaşam gözlemleri daha inandırıcı oluyordu. Tüm mahallenin kadın ve erkeklerini tanıyor, özellikle kadınları suçluyordu. Bir bölümü bebek davranışı görüp aptallaşıyor veya ahlakı bozuluyor, diğer bir bölümü de kalıtımdan gelen nevrozların etkisiyle duygu ve tutkularını çarpıtıyor, ama tümü de zevk almadıkları bir çukurda kirleniyordu. Erkekler de onlardan iyi değildi: Kibar giysileri altında hayvanca istekleriyle yaşamlarını karartıyorlardı. Doktor bu jakoben görüşler ışığında kentsoylu sınıfının kokuşması ve yok oluşunun çanlarını çalıyordu. Sonra yeniden ipin ucunu kaçırıp evrensel mutluluğa inandığını söyledi:
- Aslında ben sizden daha dindarım, sayın rahip.
 Rahip onu sessizce ve düşünceli bir yüzle dinliyordu. Bir süre sonra mırıldandı:
- Ne yaptıklarını bilmiyorlar, Tanrı onlara acısın!

Sonra fazla konuştuklarını düşünerek yürümeyi sürdürdüler. Saint Augustin Sokağı'na geldiklerinde Bonheur des Dames mağazasının kapısında duran Madam Hedouin onları neşeyle selamladı. Arkada duran Octave da gülümsüyordu. O sabah birbirleriyle konuşup evlenmeye karar vermişlerdi.
- İyi günler, sayın rahip! diye seslendi Madam
Hedouin. Yine çok işiniz var, sayın doktor! Doktor
kadına ne kadar sağlıklı göründüğünü
söylediğinde kadın güldü:
- Ah! Herkes benim gibi olsaydı, işsiz kalırdınız!
Durup biraz sohbet ettiler. Doktor Marie Pichon'un doğum yaptığını bildirince, Octave şaşırdı. Bebeğin kız olduğunu duyunca genç adam:
- Kocası bir oğlan yapmayı beceremiyor muymuş? dedi. Kadıncağız şimdi annesine bu kızı hiç kabul ettiremez.
- Sanıyorum öyle, dedi doktor. Marie'nin anne ve babası haberi duyunca yatağa düşmüşler. Bir noter çağırıp damatlarını mirastan çıkarmışlar.
Bu habere diğerleri güldü, ama rahip düşünceli sessizliğini koruyordu. Madam Hedouin ona rahatsız olup olmadığını sordu. Evet, biraz yorgundu, gidip dinlenmek istiyordu. Diğerlerini selamlayıp Saint-Roch Sokağı'ndan aşağı, yine doktorla birlikte yola koyuldu. Kilisenin önünde doktor birden sordu:
- Ne oldu? İşinize gelmedi mi?
- Nasıl? diye sordu rahip şaşırarak.
- Kumaşçı kadından söz ediyorum. İşte size ve bana gülüp geçen biri. Ne Tanrı'ya, ne de ilaçlara gereksinmesi var:
Doktor uzaklaşırken rahip kiliseye girdi. Geniş ve mavi-beyaz vitraylı pencerelerden içeri dolan gün ışığında kilisenin içinde erinç veren bir sessizlik vardı. Yalnızca Yedi Acılı Meryem köşesinde bir kadın, yaktığı mumların önünde dua ediyordu.
Rahip Mauduit odasına çıkmak istiyordu, fakat anlayamadığı bir iç sıkıntısı yakasını bırakmadı. Ona öyle geliyordu ki Tanrı onu çağırıyor, açık işitemediği buyruklar gönderiyordu. Kilise içinde yürüyüp yatışmak istedi; biraz ilerleyip koro yerinin arkasına dolandığında karşılaştığı görünüm onu sarstı. Erden Meryem

Tapınağı'nın mermerleri arkasında, yedi kandilin aydınlattığı bu gizemli karanlığın gerisinde sade ve iç parçalayıcı bir görüntü vardı: Ağlaşan Meryem ile Magdalena yontuları arasında çarmıha gerili İsa. Arkadaki duvarın çıplaklığı önünde bu beyaz yontular, sonsuz acının tanrısal bir simgesi olarak büyüyorlardı.

Rahip dizleri üstüne düştü. Bu köşeyi kendi hazırlatmıştı, mimar ve işçiler gittikten sonra ilk çarpılan kendisi oldu. Çarmıhtan yükselen suçlayıcı bir soluk onu boğuyordu. Tanrı'nın yakınında olduğunu duyumsuyor, belki de kötü bir din adamı olduğunu düşünerek acı çekiyordu.

Ah! Tanrım, bu çürüyen dünyanın yaralarını artık din şalıyla örtemeyecekleri saat yaklaşıyor muydu? Sürüsünün ikiyüzlülüğüne artık yardakçılık etmemeli veya her defasında hazır bulunup budalalık ve ahlaksızlık düzenlerini onaylamamalı mıydı? Kilisenin de yıkıntıları altında kalma pahasına, her şeyin yıkılmasına seyirci kalmak daha doğru olmaz mıydı? Evet, insanın sefilliğini daha ileri götürmesine yardımcı olacak gücü artık kalmamıştı. Sabahtan beri tanık olduğu kötülükler yüreğini sıkıştırıyordu. Rahip ellerini İsa'ya uzatıp bütün gün söylediği yalanlar ve sahtelikler için af diledi. Barsaklarını düğümleyen bir Tanrı korkusu, adını bir daha kullanmayı yasaklıyor, günah işleyen sürüyü artık cezalandırmaya kararlı olduğunu söylüyordu. Dünyanın tüm hoşgörüleri bu vicdanın önünde birer birer yıkılıyor, geriye yalnızca kurtuluşa inananların inancı kalıyordu. Oh! Tanrım, rahiplerine kadar çürümüş bu toplumun ortasında doğru yolu göster bana!

O vakit Rahip Mauduit Çarmıhtaki İsa'ya bakıp hıçkırıklara boğuldu. Meryem ve Magdelena gibi, yok olan gerçeğe, boş gökyüzüne ağlıyordu. Mermerlerin ve yaldızların gerisinde duran, alçıdan yapılmış İsa'nın bir damla bile kanı yoktu.

VI

Aralıkta, yani yasının sekizinci ayında Madam Josserand ilk kez topluluk içine çıkmayı kabul etti. Bu, Duveyrierlerin evinde bir yemek çağrısıydı; Clotilde yeni sezonu ilk cumartesi çağrısıyla açıyordu. Bir gün önceden Adele'e haber verip, bulaşık için Julie'ye yardım etmesini buyurmuştu. Çağrı günleri hanımlar birbirlerine yardımcı oluyorlardı. Madam Josserand hizmetçisine sıkı tembih etti:

- Özellikle hamarat ol. Senin de yapında ne var, bilmiyorum. İyice ağırlaştın.

İşin doğrusu Adele dokuz aylık gebeydi. Hizmetçi kız buna anlam veremiyor, bütün gün aç gezmesine karşın, karnı şiştikçe öfkeleniyordu. Bu arada Madam Josserand konuklarına onu gösterip, hizmetçisini ne kadar iyi beslediğini söylüyordu. Saf kız sonunda başına geleni anlayınca, hanımının karşısına geçip işin doğrusunu haykırmayı, aç olduğunu bağırmayı çok düşündü, ama kendini her defasında tuttu. Fakat o günden sonra içini bir korku kapladı. Köyünden aldığı düşünceler bu dar kafanın içinde yer etmişti. İlençli olduğunu sanıyor ve gebeliğini açıklarsa jandarmaların gelip onu götüreceğinden korkuyordu. Böylece tüm zekâsıyla bunu saklamaya çalıştı. Mide bulantıları ve başağrılarından hiç yakınmadı. İki kez ocağın önünde sosları karıştırırken bayılacak gibi oldu. Bereket versin vücudu yana doğru genişliyor, karnının şişkinliği pek belli olmuyordu. Zavallı bir yandan da korselerle vücudunu iyice sıkıyor, bulaşık yıkarken bile bu sıkıntıya katlanıyordu. Ama son iki ay dayanılmaz olmuştu.

O akşam Adele saat on birde yatmaya çıktı. Ertesi akşamki çağrıyı karabasan gibi düşünüyordu: Gündüzki işin üzerine yine saatlerce çalışmak, Julie'nin aşağılamalarına katlanmak. Oysa karnı allak bullaktı, daha fazla çalışamıyordu. Doğum anını ise hiç düşünmek istemiyordu; bu nedenle hiç hazırlık yapmamış, belirtileri konusunda bilgisiz, tarihleri aklında tutamayacak kadar cahildi. Yalnızca yatağına uzanabildiği zamanlar rahat edebiliyordu. Dünden beri hava buz tutmuş olduğundan, çoraplarını çıkarmadan yatmış, ısınmaya

çalışıyordu. Biraz dalmıştı ki ufak sancılar başlayınca gözlerini açtı. Önce karnını sivrisinek ısırdı sandı. Sonra bu ısırmalar durunca rahat bir soluk aldı. Kötü bir uykuyla geçen yarım saat sonra birden derin bir ağrıyla yeniden uyandı. Bu kez kızdı; şimdi de barsakları bozulmuştu galiba. Bütün gece tuvalete koşarsa yarın hali ne olurdu? Karnını ovarak kendini tutmaya çalıştı. Çeyrek saat sonra ağrı daha güçlü olarak başladı.

- Ah, lanet olsun! diyerek kalktı.

Karanlıkta lazımlığı el yordamıyla bulup çömeldi, sonuçsuz çabalayıp yoruldu. Oda buz gibiydi. On dakika sonra karın ağrısı geçince yine yattı. Fakat yine kısa süre sonra karnını neredeyse yırtacak gibi bir sancıyla fırladı. Sanki bir el karnında bir yeri sıkıyordu. Sonunda ne olduğunu anladı:

- Tanrım! Oh tanrım! Demek buydu!

Yatakta daha fazla kalamadı; mumu yaktı ve ağrısını atabilmek için kalkıp odada yürümeye koyuldu. Ağzının içi kuruyor, yanakları pembe pembe yanıyordu. Ani bir sancı geldiğinde ya duvara yaslanıyor, ya da bir mobilyaya tutunuyordu.Böylece hiç bağıramadan, sırtında şalıyla ısınmaya çalışarak saatlerin geçmesini bekledi. Önce saat iki, sonra üç oldu. İçinden:

- Ah! Haksızlık bu, diyordu. Hiç bitmeyecek mi?

Ama karnındaki devinim sürüyor, ağırlık kalçalarına doğru iniyordu. Acısını hafifletmek için iki eliyle kalçalarını tutuyor, dizlerine kadar çoraplı çıplak bacaklarını bastırıyordu. Hayır, Tanrı'nın adaleti yoktu! Bu gebeliği de diğer bir angarya gibi kabullenen beyninde bu acının verdiği başkaldırıyı duyuyordu. Bütün gün aç ve pis gezdiği yetmiyormuş gibi, şimdi de bu çıkmıştı. Yüzlerinin ne hale geldiğini görmek için gidip hanımının paspası üzerinde doğurmak isterdi. İki sancı arasında güçlükle mırıldanıyordu:

- Allahsızlar! Olacak iş mi bu? Ölüyorum sanki.

Çevresinde hiç ses yoktu, herkes odasında uyuyordu. Saat dördü vurduğunda birden karnının yırtıldığını sandı. Sancıyla birlikte içinde bir kopma oldu ve bacaklarından aşağı sular indi. Adele bir an korku ve şaşkınlıkla duraladı, sanki yaşamı bacaklarından akıp gidiyordu. Odanın bir köşesindeki sandığın üzerine oturup bir dakika kadar dinlendi. Pis odayı aydınlatan mum ışığı da giderek azalıyordu.

Kalkıp Madam Josserrand'ın verdiği eski bir muşambayı yatağın üzerine serdi ve öylece yatağa girdi. Henüz uzanmıştı ki doğum devinimi yeniden başladı.

Böylece bir buçuk saat boyunca giderek artan sancılarla boğuştu. İçindeki kasılmalar artık durmuş, şimdi kendisi zorlamaya başlamıştı. Bütün gücüyle ıkınıyor, vücudunu saran bu ağırlıktan kurtulmak istiyordu. Her kasılışında vücudu titriyor, yüzü yanıyor ve boynundan terler akıyordu. Bu acıya dayanabilmek için çarşafı ı sı rı yor ve arada söyleniyordu:

- Olacak şey değil... Çıkmayacak... Galiba çok büyük...

Kadın gerdanı iyice geride ve bacakları ayrık olarak yatağın demirlerine yapışmış sarsılıyordu. Çok şükür bebeğin gelişi normaldi, çünkü kafasını görebiliyordu. Kafa bazan çıkıyor, sonra dokuların esnekliğiyle yine içeri giriyordu. Sonunda kadının leğen kemikleri gerildi, içi çatlayacak gibi oldu ve bacaklarının arasından kanlı dokularla sıvalı çocuk yatağın üzerine düştü.

Adele o anda bir çığlık attı; muzaffer annelerin çığlığıydı bu. Yan odalarda hemen kıpırtılar oldu, uykulu sesler yükseldi: "Ne oluyor yahu? Adam mı öldürülüyor?" Adele korkuyla çarşafı yine ağzına aldı; yorganıyla çocuğu örttü, çünkü kedi yavrusu gibi miyavlamaya başlamıştı. Ortalık yeniden sessizleşince kadın hiç olmazsa on beş dakika bir ferahlık, sonsuz bir dinginlik yaşayabildi.

Sonra sancılar yine başladı. İçini bir korku kapladı: Yoksa bir tane daha mı geliyordu? İşin kötüsü, gözlerini açtığında odayı zifiri karanlık bulmuştu. Yedek bir mumu bile yoktu. Ve bu çatı odasında yapayalnız, terden ıpıslak ve bacaklarının arası yapış yapış kalan kadın ne yapacağını bilemiyordu. Köpekler için bile doktorlar vardı, ama kendisi için yoktu işte. Sen ve çocuğun, geberin öyleyse! Dün alt kattaki Madam Pichon'a doğumu sırasında yardım edişini anımsadı. Kadını örselememek için nasıl da özen gösteriyorlardı! Bu arada çocuğun ağlamadığını fark etti, elini uzatıp yokladığında karnından uzanan bir hortuma rasladı. Köyden biliyordu; bunu düğümleyip kesmek gerekiyordu. Gözleri karanlığa alışınca el yordamıyla uzanıp yatağının arkasına astığı önlüğünü aldı. Askılardan birini koparıp bebeğin göbeğini düğümledi ve önlük cebindeki makasla kesti. Ter içinde yeniden yatarken, bu küçüğü

ölmeye bırakamayacağını düşünüyordu. Fakat sancısı sürüyordu. Göbek kordonu bacaklarının arasından sarkıyordu; ucundan tutup önce yavaş sonra daha güçlü çekmeye başladı. O çektikçe arkası geliyordu, sonunda lök gibi bir şey düştü. Bu kez, çok şükür! Sancısı kesilmiş, her şey bitmişti. Yalnızca bacaklarının arasından ılık bir kan akıyordu. Bir saat uyuyakaldı. Saat altıyı vurduğunda, bilinçaltındaki bir zorlamayla uyandı. Soğuk ayışığı odayı aydınlatıyordu. Fazla zamanı yoktu, güçlükle kalkıp bir makine gibi bebeği eski çamaşırlara sardı, dışını gazete kâğıtlarıyla örttü. Bebeğin sesi çıkmıyordu, ama yürek atışlarını duyabiliyordu. Kadın birden yavrusunun cinsiyetini bilmediğini anımsadı, gazeteyi açıp baktı. Bu bir kızdı. Yine bir talihsiz daha! Şu küçük Louise gibi, bir kapı aralığına bırakılan, sonra da arabacı veya uşaklara kasık mancası olacak bir zavallı. Hizmetçiler hâlâ uyuyorlardı. Merdivenlerden indi, uyuklayan kapıcının kordonu çekip açtığı kapıdan sokağa çıktı. İlerdeki Choiseul Geçidi'ne geldiğinde demir kapıların önüne elindeki paketi bıraktı. Kimseye raslamamıştı. Yaşamında bir kez şansı yaver gitmişti!

Hemen dönüp odasını temizlemeye koyuldu. Muşambayı katlayıp yatağın altına sakladı, lazımlığı boşalttı, bir sünger alıp her yanı iyice sildi. İşini bitirdiğinde yorgunluk ve kasıklarından sürekli akan kan yüzünden yüzü mum gibi beyaz olmuştu. Bir havluya silinip yattı.

Madam Josserand saat dokuza doğru meraklanıp yukarı çıktığında Adele'i berbat durumda buldu. Hizmetçi ishal olduğunu, bütün gece uyuyamadığını söyleyince çıkıştı:

- Yine çok yemekten, tabii! Tıkınmaktan başa şey düşünmezsin ki!

Kızı n suratını sararmış görünce bir doktor çağırmayı önerdi. Ancak Adele biraz dinlenirse geçeceğini söyleyince üstelemedi; üç frankı cebinde kalmış olurdu. Kocasının ölümünden bu yana Madam Josserand, kızı Hortense ile birlikte, Bernheim Şirketi'nin bağladığı dul maaşıyla geçiniyordu. Bu az paraya karşın salı günü davetlerinden vazgeçmediği için parayı denkleştirmekte zorlanıyordu.

- Pekâlâ, uyu bakalım. Öğle yemeğinde dünden kalanı yeriz, akşama da dışarda olacağız. İyileşirsen inip Julie'ye yardım edersin.

O akşam Duveyrierlerdeki çağrı pek içten oldu. Tüm aile, Vabrelar ve Josserandlar, hatta Bachelard Dayı hazır bulunuyorlardı. Dayı birlikte Trublot'yu getirmiş, Leon'dan ayırmamak için Madam Dambreville'i de çağırmışlardı. Leon, yeğenle evlendikten sonra, hâlâ desteğine gerek duyduğu teyzenin kollarına yeniden düşmüştü. Artık tüm çağrılara birlikte gidiyorlar, genç hanımın grip olduğunu söyleyip gelemediği için onun adına özür diliyorlardı. O akşam da tüm konuklar gelin hanımı hâlâ göremedikleri için serzenişte bulundular. Sonra Clotilde'in bu gece için hazırladığı konseri tartıştılar. Programda yine Hançerli Yemin korosu vardı, ama bu kez evin hanımı tam beş tane tenor bulmuştu. İki aydır Duveyrier de neşesini bulmuş, rasladığı aile arkadaşlarını "Sizi evimizde göremiyoruz, kesinlikle gelin. Karım koro çalışmalarına yine başlıyor" diye çağırıyordu.

Kahveler içildikten sonra, bayanlar büyük salondaki şöminenin çevresinde otururken, küçük salonda ciddi konuları tartışan baylardan küçük bir öbek oluştu. İlk tümceden sonra hemen politika konuşulmaya başlandı. Parlamentodaki tartışmalar herkesi alevlendirmişti. Özellikle Paris bölgesinde mayıs seçimlerinde hepsi meclise giren muhalefet milletvekillerinin durumu konuşuluyordu. Yenilikçi kentsoyluların bu başarısı, görünürdeki hoşnutluğa karşın, konukları derinden endişelendiriyordu. Leon söz aldı:

- Doğrusu, Mösyö Thiers (*) çok yetenekli bir konuşmacı. Fakat İmparator'un Meksika Seferi'ne karşı çıkarken kullandığı dil yenilir yutulur gibi değil.

Genç adam Madam Dambreville'in girişimleriyle meclis idare amirliğinde bir göreve getirilmiş, bunun gereği olarak İmparator yanlısı olmuştu. Artık karnı aç demagog söylemlerini unutmuştu, kuramlara düşmandı.

- Siz hükümetin yanlış politikasını eleştirirdiniz, diye anımsattı Doktor Juillerat. Umarım geçen seçimlerde Mösyö Thiers'e oy vermişsinizdir.

Genç adam yanıt vermekten kaçındı. Bu arada yeniden karısından kuşkulanmaya başlayan Theophile söze karıştı:

- Ben ona oy verdim... İnsanlar kardeşçe yaşamayı kabullenmiyorlarsa, sonuçlarına katlanırlar! Az konuşan

ama sözleri bazen derin olabilen Duveyrier mırıldandı:
- O zaman siz de katlanırsınız, değil mi?
Auguste de Mösyö Thiers'e oy vermişti, ama burada açıklamaya cesaret edemiyordu. Campardon seçimde çekimser kalmıştı, çünkü sarayın adayı olan Dewinck dinsel konularda güvence veremiyordu. Mimar o sıralarda yayınlanmış olan İsa'nın Yaşamı adlı kitaba öfkeyle söylenmeye başladı:
- Dinimizi
aşağılayan bu
kitabı değil,
yazarını yakmalı!
Rahip Mauduit
hoşgörüyle onun
sözünü kesti:
- Siz fazla köktencisiniz, dostum. Ama, ortamın iyice karıştığı kesin. Mecliste Papayı kovmaktan söz ediliyor, uçuruma doğru bir gidiş var.
- Çok iyi! dedi Doktor Juillerat.
Diğerleri ona karşı çıktılar, ama doktor kentsoylulara karşı saldırıya geçmişti bir kez. Halkın yakında kentsoyluları çöp gibi süpüreceğini söylerken diğerleri kentsoyluluğun bir erdem kaynağı, iş ve ekmek kapısı olduğunu öne sürdüler. Duveyrier araya girip kendisinin Dewinck'e oy verdiğini itiraf etti; adayı beğenmiyordu, ama düzeni temsil ettiği için ona oy vermişti. Evet, Fransız Devrimi'nin Terör Dönemi'ne benzer bir çağ gelebilirdi. Sonra ekledi:
- Muhalefet listesinin zaferi çatıdaki ilk çatlaktır. Çökerse sizler de altında kalmayasınız! Topluluk bir an sessiz kaldı. Kibar beyler İmparatora karşı çıkarken kişisel güvenliklerini tehlikeye atmış olmanın korkusunu yaşıyorlardı. Kömür ve kana bulanmış işçilerin kendi evlerine girdiklerini, hizmetçilerin ırzına geçip şaraplarını içtiklerini düşleyebiliyorlardı. Kuşkusuz imparatora bir ders verilmeliydi; ama dersin fazla ileri gitmiş olmasından pişman gibiydiler.
- Ama içiniz rahat olsun! diye bağladı doktor. Hepinizi kurşuna dizerek kurtarırlar!
Bu arada yeni konuklar geliyordu. Valerie ve Berthe başbaşa, eski dostlar gibi dedikodu yapıyorlardı.

Mimarın yanında getirdiği Öbür Madam Campardon ile Madam Josserand çamaşır beyazlatmak için yeni bir formülü tartışırken, bir kıyıda yalnız başına duran Hortense gözlerini kapıdan ayırmıyor, Verdier'nin gelişini bekliyordu. O sırada Clotilde yerinden kalkıp kollarını açarak kapıya doğru ilerledi. Gelen kadın, eski Madam Hedouin veya Octave Mouret'nin yeni eşiydi. Nikah, kadının yastan çıkmasıyla kasımın ilk günlerinde kıyılmıştı.
- Ya kocan? diye sordu ev sahibi. Umarım koro için verdiği sözü tutacaktır.
- Hayır, hayır, diye güldü Caroline Mouret. Arkadan geliyor, son anda bir işi çıktı.
Konuklar gelen kadını merakla izleyip aralarında fısıldaşıyorlardı; güzel Madam Mouret yaptığı her işte başarılı bir kadının kendinden emin haliyle gülümsüyordu. Madam Josserand gelip elini sıktı. Berthe ve Valerie aralarındaki konuşmayı bırakıp uzaktan kadını süzdüler. Fakat, geçmişin dingin bir biçimde unutulduğu bu ortamda Auguste, küçük salonun kapısına dikiliverdi. Nasıl? Ablası bu ahlaksız adamı ve karısını evinde kabul ediyordu! Kıskanç kocanın tepkisinde, batan bir tüccarın kıskanç öfkesi de yok değildi; çünkü yeni bir ipek reyonu açan Bonheur des Dames mağazası daha da büyümüş ve Auguste'ün müşterisini öylesine kurutmuştu ki genç adam yeni bir ortak almak zorunda kalmıştı. Konuklar Madam Mouret'yi kutlarken Auguste Clotilde'e yaklaştı:
- Bunu kabul edemeyeceğimi bilmen gerekir.
- Nasıl? diye şaşırdı kadın.
- Hadi karısı neyse, bana bir kötülüğü olmadı.. Ama o herif gelirse Berthe'i kolundan tutup herkesin önünde çeker götürürüm!
Clotilde Auguste'ün yüzüne baktı, sonra omuzlarını silkti. Kardeşinin kaprisi yüzünden kırk yıllık arkadaşı Madam Mouret'yi geri çevirecek değildi herhalde. Zaten kim anımsıyordu ki o eski olayı? Kendi kafasındaki sorunlar için ortalığı karıştırmanın alemi yoktu. Auguste bir destek arar gibi Berthe'in yanına gitti; onun yerinden kalkıp peşinden geleceğini umuyordu; ama karısı kaşlarını çattı: Deli miydi ne? Zaten yeterince gülünç olmak ona yetmemiş miydi? Adam şaşırmıştı:

- Ama gülünç olmak
istemiyorsak, gitmemiz
gerekir! diye sızlandı.
Bunun üzerine Madam
Josserand damadının
kulağına eğildi:
- Herkes size bakıyor. Bari bu kez uygar bir bey gibi davranın.
Kocanın aklı yatmamıştı, ama susmak zorunda kaldı. O andan başlayarak bütün hanımlar alarmda beklemeye başladılar, yalnızca Madam Mouret oturduğu yerden rahat gülebiliyordu. Auguste vaktiyle evliliğine karar verilen pencerenin yanına çekilirken öfkeden başağrısı artıyordu; tüm hanımlar belli etmeden onu izliyordu.
Octave iyice geç geldi. Genç adam merdivende Madam Juzeur'le karşılaştı; omuzlarına bir şal örtmüş olan kadın göğsünün ağrıdığını, ama Duveyrierleri kırmamak için geldiğini söyledi. Ama genç adamın koluna girmekten de geri durmadı:
- Kutlarım, çok güzel bir evlilik yaptınız. Bazen sizin başaramayacağınızı düşünüp umudumu yitiriyordum. Söylesenize, onu nasıl razı ettiniz, bakayım?
Octave gülerek kadının parmaklarını öptü. Fakat merdivende bir devinim duyunca çekildi. Bu, tavşan çevikliğiyle merdivenleri çıkan Saturnin'di. Bir haftadır eve dönmüştü; akıl hastanesinde müdür onu daha fazla tutmaya razı olmayarak eve göndermişti. Yine, eskiden annesinin çağrılara gittiği akşamlarda yaptığı gibi, Marie Pichon'un yanına çıkıyordu. Octave üst kattan Marie'nin mırıldandığı bir ninniyi duyar gibi oldu. Düşleminde bu sevecen ve umarsız kadını hep yalnız ve kızı Lilitte'in başucunda canlandırıyordu. Madam Juzeur Octave'ın ellerini avuçlarına alıp:
- Size mutlu bir evlilik dilerim! diye yineledi.
Octave içeri onunla birlikte girmemek için girişte oyalanırken yanına Trublot geldi. Genç adamın yüzü endişeliydi:
- Biliyor musunuz, bu kızın halini hiç beğenmiyorum!
- Kim? diye sordu Octave.
- Adele, üst kattaki hizmetçi kız.
Trublot davet masasından kalkar kalkmaz soluğu hizmetçilerin katında almış, Adele'in hasta yattığını görmüştü. Onu iyileştirmek için

bazı öneriler sıralarken, arkadaşının gülümsediğini fark edip durdu:
- Sahi unutuyordum, siz artık evlisiniz. Bunlar sizi ilgilendirmiyor. Ama az önce Madam Juzeur'la sizi görünce...
Birlikte içeri girdiler. O sırada bayanlar da hizmetçilerinden söz ediyorlardı. Madam Duveyrier Clemence ve Hippolyte'i neden hâlâ tuttuğunu açıklıyordu; diğer bayanlar bu tutumu onaylıyorlardı. Valerie ve Berthe hâlâ uygun birer hizmetçi bulamamışlardı; haftalardır işçi bulma bürolarından kızın biri gelip iki gün durduktan sonra gidiyor, diğeri geliyordu. Madam Josserand Adele'in pasaklı hizmetinden yeni örnekler veriyordu. Öbür Madam Campardon ise Lisa'ya övgüler yağdırıyor, ödüllendirmekten söz ediyordu:
- Şimdi Lisa aileden biri gibi, diye ekledi. Küçük Angele'i okuluna o götürüp getiriyor. Ah! Bütün gün dışarda kalsalar merak etmem doğrusu.
Bayanlar o an Octave'ı fark ettiler. Genç adam Clotilde'i selamlamak için yaklaşıyordu. Berthe bir an ona baktı, sonra fark etmemiş gibi Valerie'yle konuşmayı sürdürdü. Diğerleri fazla üzerine düşmeden onunla ilgilendiler.
- Ah, işte geldiniz! dedi Clotilde. Koroyu eksik bırakacağınızdan endişe ediyordum.
- Elimde değildi, madam. Ama şimdi buyruğunuzdayım.
Fakat bayanlar pencere yanındaki Auguste'ü de gözlüyorlardı. Octave'ın sesini duyan adamın başını çevirdiğini görünce yürekleri hopladı. Auguste'ün başağrısı iyice artmış, gözleri bulanmıştı; yine de kız kardeşinin yanına geldi ve kulağına mırıldandı:
- Onu gönder, yoksa biz gidiyoruz.
Clotilde yeniden omuz silkti. Auguste ona düşünme zamanı bırakmak için birkaç dakika beklemeye karar verdi; zaten erkekler de Octave'ı küçük salona götürüyorlardı. Bayanlar yine de rahat edemediler, çünkü Auguste karısına fısıldadığında herkes duydu:
- O adam bu odaya yine girerse, kalkıp peşimden geleceksin... Aksi durumda annenin evine dönebilirsin. Küçük salonda erkekler de Octave'ı neşeyle karşıladılar. Yalnızca Leon soğuk durdu, ama Bachelard Dayı ve hatta Theophile her şeyi unuttuklarını göstermek üzere onunla tokalaştılar. Genç adam Campardon'a yaklaşıp kutladı; mimar iki gün önce Legion D'Honneur nişanı almıştı. Gururu

yüzünden okunan mimar akrabası eve artık uğramadığı için karısının sitem ettiğini bildirdi. Fakat Octave yargıcı görünce şaşırdı; Duveyrier'nin çarpık çeneli durumunu daha önce görmemişti. Yargıç konuştuğunda sesi bir mağaradan çıkıyor gibi boğuklaşmıştı. Trublot arkadaşına fısıldadı:

- Bu sesle şimdi mahkemelerde daha popüler oldu. Geçenlerde bir davasını izledim, daha bir görkemli duruyordu.

O sırada Duveyrier yeni bitirdiği bir davayı anlatıyordu; bu davayı yönetişi o kadar beğenilmişti ki kendisine nişan vermekten söz ediliyordu. Davalı bebeğini öldüren bir anneydi; üstelik bu kadın karnı büyüdüğü için geçen yıl evden kovduğu ayakkabı tamircisi kadındı. Budala kadın yasalara o kadar saygısız, yakalanacağından o kadar habersizdi ki çocuğunu ikiye kesip bir ayakkabı kutusuna saklamıştı. Tabii savcıya anlattığı öykü de inanılacak gibi değildi: yok bir erkek onu baştan çıkarmış, sokaklarda işsiz gezerken çocuğunu besleyemiyormuş, daha neler! Fakat topluma bir örnek gerekiyordu. Duveyrier duruşmayı tereyağından kıl çeker gibi ustaca yönetmişti.

- Peki karar ne oldu? diye sordu doktor.

- Beş yıl hapis! Paris'i saran bu ahlak
bozukluğuna bir set çekmek gerekiyordu, azizim.

Onun intihar girişiminden haberi olan Trublot
Octave'a fısıldadı:

- İşitiyor musunuz? Ne ses ama, değil mi? Onun mahkemede cüppesiyle görmeliydiniz. Çarpık ağzıyla bir tanrı gibiydi.

Diğer salona geçtiklerinde bayanlar yine hizmetçileri konuşuyorlardı. O sabah Madam Duveyrier Julie'yi kovmuştu. Gerçi kızın işinden hoşnuttu, ama ahlak daha önemliydi, kızın sağda solda erkeklerle gezmesi hoş değildi. Oysa işin doğrusu şöyleydi: Doktor Juillerat'dan kızın gebe olduğunu öğrenen Clotilde çağırıp konuşmuş, ona ahlak dersi vermeye kalkınca kız hanımına oğlu Gustave'ın rahat durmadığını söylemişti. Madam Josserand ahlakın her şeyden önemli olduğunu vurgulamayı unutmadı. Örneğin, kendi hizmetçisi Adele pasaklıydı ama namuslu olduğu için tutuyordu. Bunları duyan Trublot çatı katında ateşler içinde yatan kızı düşünüp mırıldandı:

- Zavallı Adele!

Sonra yanındaki Octave'a döndü:

- Yahu Duveyrier'ye
söylesek de kıza bir
şişe şarap çıkarsa!
Diğer odadan yargıcın
sesi geliyordu:
- Evet, baylar, istatistikler ortada, bebek cinayetleri hızla artıyor. Günümüzde hoşgörüyü kötüye kullananlar var. Siz bilim ve tıptaki gelişmelerle kötülüğü yok edeceğinizi sanıyorsunuz. Ama ahlaksızlık tedavi edilmez, kökünden kesilir.

Yargıç bu sözleri Doktor Juillerat'ya söylüyordu. Diğer baylar da kararlı olmaktan yanaydılar. Campardon ahlaksızlığı anlayamadığını söyledi; Bachelard çocukları savundu, Leon meclis araştırması yapılacağını bildirdi. Bu arada, Octave'ın bir sorusu üzerine, Trublot Duveyrier'nin yeni metresinden söz ediyordu: Bu kez olgun bir kadın bulmuştu; biraz yaşlıydı, ama yargıcın romantizm gereksinmesine yanıt veriyor ve onun arkadaşlarıyla yattığında kıyameti koparmıyordu. Bütün bunların arasında Rahip Mauduit başı önde ve yüreği sıkıntılı olarak susuyordu.

Sonunda Hançerli Yemin gösterisi için salona doluştular. Octave'ın girdiğini gören Auguste karısı Berthe'in kolunu tutup kaldırmak isteyince, Clotilde kardeşini sertçe dürttü. Fakat Auguste'ün başağrısı inadını zayıflatmış ve bayanların sessiz ayıplayışı karşısında tümüyle yenilmişti. Adamın dikildiğini gören Madam Josserand onun kulağına eğildi ve kabalık etmekte diretirse kızını geri alacağını ve elli bin frank çeyiz parasını ödemeyeceğini bildirdi; kadın çeyiz parası sözünü hâlâ ciddi olarak sürdürüyordu. Arkada oturan Bachelard Dayı'ya dönüp onu da tanık gösterince dayı elini yüreğine götürdü: Ailem için her şey feda. Auguste yenilgiyi kabullenip yine pencere önündeki yerine sığındı.

O zaman Octave sanki her şeye yeniden başlıyormuş gibi bir duyguya kapıldı. İki yıl önce geldiği Choiseul Sokağı'nda halka tamamlanmış, yeniden başa dönmüştü. Yanında gülümseyen karısı vardı, erinç içindeydi. Trublot ona Berthe'in yanında oturan ve Auguste'ün yeni ortağı olan adamı gösterdi. Adamın Berthe'e armağan almakta çok eli açık olduğu söyleniyordu. Madam Juzeur iltifatlar ettiği Bachelard Dayı'dan Fifi ile Guelin hakkında gizli

ayrıntıları dinliyordu. Arada bir öksürük nöbetleri gelen Theophile, doktordan karısını yatıştıracak bir ilaç vermesini istiyordu. Gözlerini kuzin Gasparine'den ayırmayan Campardon yeni başladığı kilise restorasyonunu anlatıyor, Tanrı ve sanat konusunda söylev veriyordu. Salonun girişinde sırtı dönük bir adam vardı: Verdier yine Hortense'la tartışıyor, ilişkide olduğu kadın ve çocuğunu sokağa atmamak için evliliklerini ilkyaza ertelemelerinin doğru olacağını anlatıyordu.

Sonra koro başladı. Mimar ağzını yuvarlatıp ilk bölüme girdi, Clotilde birkaç tuşa bastıktan sonra çığlığını attı. Onu diğer sesler izledi ve salondaki mumları titreten bir uğultuyla sürdü. Beş tenor görevlerini başarıyla yerine getirdiler. Octave'ın sesini çok beğenen Clotilde ona bir solo veremediği için üzülüyordu. Sonra sesler azaldı, piyano sesiyle orduların uzaklaşması duyuldu. Bittiğinde büyük bir alkış koptu, herkes Clotilde'i kutlamak için üşüştü. Ama salonun diğer ucunda Duveyrier'nin sivilceli yüzünde, bağırmamak için çarpık çenesini sıktığı okunuyordu.

Daha sonra çay servisi başladı, aynı kalabalık yemek salonuna aktı. Boş salonda yalnızca Rahip Mauduit kalmıştı. Rahip açık kapıdan görünen çağrılı kalabalığına baktı, sonra yüzünde bir gülümseme belirdi: Evet, bir kez daha, çürümekte olan bu kentsoyluların üzerine, son çöküşü geciktirebilmek için, din şalını örtmesi gerekiyordu. Tanrı onun içten yakarışına yanıt vermemişti, öyleyse hiç olmazsa kiliseyi kurtarmak gerekiyordu.

Yine her cumartesi olduğu gibi, saat gece yarısını çaldığında, konuklar birer ikişer ayrılmaya başladılar. Campardon ve öbür karısı, Leon ve Madam Dambreville çifti önden çıktılar. Verdier'nin sırtı çoktan kaybolmuştu, Madam Josserand söylenerek Hortense'ı götürdü. İçkiyi fazla kaçıran Bachelard kapıda Madam Juzeur'ü biraz daha tuttu, onun deneyimlerinden yararlanmak istiyordu. Önce mutfağa uğrayıp Adele'e götürmek üzere biraz şeker aşırmış olan Trublot kapıya geldiğinde Berthe ve Auguste çıkmak üzereydiler. Genç adam onlarla karşılaşmamak için geride kaldı.

Tam o sırada Octave ve karısı geldi. Clotilde onları geçirmek üzere çıkmıştı. Giriş dar olduğundan, hizmetçi paltoları ararken Berthe ve Madam Mouret bir araya sıkıştılar. İki kadın birbirlerine gülümsediler.

Kapı açıldığındaysa, dışarda beklemekte olan Auguste Octave ile yüzyüze geldi. İki adam selamlaştı, Auguste onlara yol verdi. Arkadan Theophile ile gelmekte olan Valerie bu görünümü fark etti, Octave'a anlayışla baktı; yalnızca ikisi birbirleriyle her şeyi açık konuşabiliyorlardı.
- İ yi geceler! dedi Madam Duveyrier.
Merdivenin aşağısında Octave Saturnin'i gördü. Deli oğlan dükkanın yeni ortağının eline yapışmış "Arkadaş... arkadaşım... " diye sırnaşıyordu. Octave'ın içinden bir tür kıskançlık geçti, sonra gülümsedi. Her şey geride kalmıştı: Saf Madam Pichon'un rahatlığı, Valerie ile olan başarısızlığı, Berthe'le aptalca ilişkisi... Bütün bunlara boşuna zaman harcamıştı. Artık başarmış, Paris'i fethetmişti. İçinden hâlâ Madam Hedouin diye çağırdığı karısının kolundan tutup merdivenlerden indi.
Apartman bir kez daha saygın sessizliğine bürünmüştü. Octave Marie Pichon'un ninnisini uzaktan duyar gibiydi. Dış kapıdan kocası Jules'ün girdiğini gördü. Evden en son doktor ve rahip ayrıldılar. Trublot Adele'e yardımcı olmak için çatı katına çıkmıştı. Saat bire doğru Kapıcı Gourd ışıkları söndürüp karısının ısıttığı yatağa girdi. Karanlığın içinde apartman uykuyu bekliyordu.
Ertesi sabah, bütün gece Trublot'nun bir baba şefkatiyle baktığı Adele uyanıp mutfağına döndü. Gece buzlar çözülmüş, mutfak havasız kalmıştı. Pencereyi açtığında avludan Hippolyte'in öfkeli sesi yükseldi:
- Kaltaklar! Bulaşık suyunu hanginiz döktü aşağı? Madamın giysisi mahvoldu!
Hemen diğer hizmetçiler mutfak pencerelerine üşüştüler, ağır sövgüler avludan aşağı yağmaya başladı. Adele seslendi:
-
B
e
n
d
ö
k
m

edim.Dahayeniindim.Lisabaşınıkaldırd

ı
:
- Ah! Sen ayakta mısın? Ne oldu dün gece?
- Şey, karnım ağrıyordu; çok acı çektim.
Hizmetçiler ona merakla baktılar; bütün gece kıvranması doğal gelmiyordu onlara.
- Yoksa midye mi yedin? dedi Lisa.
Diğerleri gülüşüp laf atmaya başladılar. Zavallı Adele korkup onları susturmaya çalıştı:
- Susun! Ne kadar kötüsünüz. Hastayım dedim size.
Kadınlar ona fazla ilişmeyip konuyu değiştirdiler. Doğal olarak dün akşamki çağrı merak konusuydu. Victoire elindeki reçel kavanozundan parmağıyla yerken sordu:
- Efendiler ve hanımlar her şeyi
unutup yine bir araya gelmişler,
öyle mi? Hanımının giysisini
temizleyen Hippolyte yanıt verdi:
- Bunlardaki yüz değil, kilise duvarı. Yüzlerine tükürüyorlar, yağmur yağdı diyorlar.
- Barıştıklarına bakmayın, dedi Lisa. Fazla uzun sürmez, bizim de günümüz gelir.
O sırada bir pencere açılınca hizmetçiler panik içinde mutfaklarına kaçtılar. Bu, Campardon'ların kızı küçük Angele'di; Lisa tehlike yok diye seslendi; küçük kız onları anlıyordu. Loş kuyuda yine hizmetçi takımının kini yayıldı. Kirli çamaşırlar ortaya döküldü, efendilerinin pisliğini gördükçe kentsoylu olmamakla avunuyorlardı.
- Hey, Adele! diye bağırdı Victoire. Midyeleri nerenle yedin, kız?
Yeniden bir kahkaha koptu. Adele hangisine kızacağını bilemeden söyleniyordu:
- Ne kadar kalpsizsiniz! Öldüğünüzde gidip mezarınızda dans edeceğim.
O sı rada Lisa dün işinden kovulan ve bir hafta sonra ayrılacak olan Julie'ye seslendi:
- Ah! Matmazel, kimbilir buradan gittiğiniz için ne mutlusunuzdur. Vallahi bu apartmanda insan dürüstlüğünü yitiriyor. Yeni gideceğiniz kapıda umarım daha mutlu olursunuz.

Julie akşam için balık ayıklıyordu. Kanlı kollarını pencereye yasladı; umursamaz bir tavırla içini çekti:
- Ah! Kardeş, ister o ev olmuş, ister bu ev. Birinde oturan ötekinde de oturuyor. Al birini vur öbürüne!

- SON -